

Ingemar E. L. Göransson

Arbetarrörelsens kris

—

Mellan reformism och marknadsliberalism

Ord & Kulturs Förlag

Andra verk av författaren:

Välfärd för alla eller välstånd för få (Eget förlag/Politiska aftonskolan, 1997)

(Redaktör) Kunskapslyftets hemlighet (LO, 2001)

Högerns revolt mot välfärdsstaten (Ord & Kulturs Förlag, 2010)

30 år med thatcherism (Arbetarrörelsens tankesmedja, 2010)

Reformismens återkomst – Intervju med Håkan Juholt (Ord & Kulturs Förlag, 2011)

Ord & Kulturs förlag

Sparvsångsvägen 78

585 65 Lingham

www.ordochkultur.se

ordochkultur@telia.com

Tryckt hos AMO-Tryck, Nacka

Andra upplagan

Upplaga 2.500 exemplar

© Ingemar E. L. Göransson, 2011

© Foto: Ingemar E. L. Göransson, om inget annat anges

Grafisk utformning: Ord & Kulturproduktioner

Översättning av engelska texter: författaren om annat ej anges

ISBN 978-91-979416-0-0

*Hegel gjorde någonstans den anmärkningen,
att alla stora världshistoriska händelser och
personer så att säga förekommer två gånger.*

*Han glömde att tillfoga:
den ena gången som tragedi,
den andra gången som fars.*

Karl Marx; "Louis Bonapartes adertonde brumaire", 1852

"Nyliberalismen har förstört arbetarklassens liv."

Alan Finton, pensionerad lokförare London, 2011

*"Labour är en koalition som med olika ledare har förflyttats sig
Från vänster till höger. Det är inte ett socialistiskt parti
men det har alltid funnits socialister i det,
precis som Church of England alltid haft några kristna."*

Tony Benn, "Letters to my Grandchildren", 2009

*"Revolutioner löser inget. Morgonen efter revolutionen börjar
den besvärliga vardagens problem på nytt."*

Olof Palme

Till

Marie, Eva-Lotta och Christoffer.

Ett stort tack till Torbjörn Gustavsson för ditt nagelfarande av texten, till alla vänner på Facebook som kommit med uppmuntrande kommentarer och inte minst till mina goda vänner Sten Sandberg, Claes-Göran Enman och Lasse Lindgren för era goda råd och synpunkter.

Roland Janson för alla våra diskussioner som klargjort många otydliga funderingar till klara tankar. Ett stort tack även till Jan Forsstedt på Resekompani AB för uppmuntran och handfasta stöd.

Inte heller skall John Callow, Mike Smith, Ann Field och Alex Gordon som stått ut med mina frågor och funderingar förglömmas.

Innehåll:

Förord

Roland Janson	7
Claes-Göran Enman	9
Lars Lindgren	11
Författaren	15

Del 1

....från vaggan till graven...

I.	Inledning	22
II.	Ideologin som politikens grund	28
III.	Uppbyggets förutsättningar	34
IV.	Välfärd eller välstånd	40
V.	Den brittiska välfärdsstaten	50
VI.	Radikalism och reaktion	60
VII.	Nya Zeeland – nyliberalismens experimentverkstad	67
VIII.	Thatchers teori och praktik	72
IX.	Thatcher och facket	79
X.	Medelklassen i politikens mitt	90
XI.	Thatcher och industrin	96
XII.	Thatcher på svenska	112
XIII.	Identitet eller klass	124
XIV.	Arbetarrörelsen och framtiden	132
XV.	Moral och politik	146
XVI.	För vem, för vad	152
XVII.	Arbetarrörelsens efterkrigsprogram	163
XVIII.	Den stora utmaningen - reformismens återkomst	176
XIX.	Efterskrift	191

Del 2

.....med deras egna ord....

Mike Smith, TUC	203
Len McCluskey, Unite	207
P O Edin, tidigare LO-ekonom	211
Ann Field, Unite	216
Håkan Juholt, Socialdem. ordf.	220
Lars Ohly, Vänsterpartiets ordf.	226

Studiehandledning

	230
Föreläsningar att boka	233

Källor

Litteraturlista	236
Övriga källor	238

Roland Janson, dramatiker

Vad i korthet det handlar om

Det finns en bortglömd demokratisk socialism samt en aktiv konservatism som går ut på att eliminera arbetarrörelsen för gott. Man kan säga att vokalisterna inom borgligheten hörs, medan vänstern tappat bort sin röst. Detta har inte skett genom ett trollslag utan utvecklats i takt med Margret Thatchers valseger i England, som kan betecknas som konservatismens verkliga comeback.

Denna comeback har spridit sig främst över Europa för att slutligen rota sig i Reinfeldts och den borgliga alliansen i Sverige.

Hur kunde det bli möjligt i vårt avlånga land? Det är det denna bok handlar om – att det omöjliga blev möjligt! Hur en vital svensk arbetarrörelse undan för undan stöptes om för att till slut hamna i en respirator under den eminenta medelklassens övervakning.

För den politiskt progressive intresserade är boken ett "Sesam öppna dig", spetsat med "Sök och du ska finna" i sida efter sida i denna analyserande bok om det nuvarande socialdemokratiska skeppsbrottet.

*Roland Janson
Skådespelare och författare*

Claes-Göran Enman, ombudsman

Ett ord från en vän

När jag ombads att skriva ett förord till framförvarande bok var det inte utan en spänd förväntan jag började läsa. Titeln i sig angav något om innehållet – ”Arbetarrörelsens kris – Mellan reformism och marknadsliberalism”. Det är en analys av hur den arbetarrörelse som jag vet Ingemar älskar och i mångt och mycket försvarar har förändrats de genom årtiondena – men som han inte drar sig för att kritisera.

Boken i sig kastar sig mellan olika tidsåldrar och innehåller en rik mängd av källforskning i tidigare skrifter, program och hänvisningar till dessa. Jämförelserna mellan utvecklingen i olika länder och hur de sammanvävts av olika krafter – för att till sist få ett genomslag i svensk politik är slående. Man behöver inte alltid hålla med om allt som skrivs av alla – men det är viktigt att en folkrörelse tillåter ”högt till taket” i den politiska debatten även inom rörelsen. Att tillåta olika synsätt och analyser vitaliserar diskussionen.

Efter 2006 års val när Högeralliansen bildat regering efter en total ”make over” på moderaterna och påbörjade sina skattesänkningar, så kallade ”jobbskatteavdrag” har sådana som bland annat sådana som jag med höga inkomster kunnat kvittera ut full pott vid varje tillfälle. Allt har skett på bekostnad av att sjuka och arbetslösa fått det sämre. Varje krona har betalats av dem som är längst där nere. Andra som jobbar har fått del av avdragen men inte på den nivå som höginkomsttagare. En normalinkomsttagare har kanske

fått 500 till 600 kronor per månad vid varje tillfälle i sänkning av skatten, men ser inte att de som har det bäst ställt fick 1100 kronor.

Därmed kanske man inte uppfattar att den sittande regeringens verkliga avsikter. Att driva en politik för att ställa grupper mot varandra. Lågutbildade, hyreslägenhetsboende, unga, invandrare, sjuka, arbetsskadade, fattigpensionärer och arbetslösa å ena sidan och de som har arbete, förmögna, villaägare i storstadsområden på den andra sidan för att nämna några grupper.

Det gäller att forma en politik i arbetarrörelsen där giftet från ojämlikhetens högerpolitik inte fått tränga in i därför behövs böcker som den här. Den gör det relativt enkelt att få många sammanhang belysta utan att behöva läsa och tränga igenom 1000-tals sidor politisk litteratur. Boken fyller sin plats i debatten men kan också tjäna som en lärobok på grund av alla olika kopplingar bakåt och till andra länders politik. Den kan också bli en inspirationskälla för att fortsätta och läsa mer om ämnet i fråga. Mycket nöje.

Claes-Göran Enman

LO-ombudsman, vän och fd chef

Lars Lindgren, förbundsordförande

Det är dags att kavla upp skjortärmarna

Arbetarrörelsen har inte kunnat svara upp mot nyliberalismen på grund av att man blivit en del av densamma. När nyliberalismen fick sitt senaste utbrott i mitten av 70- talet med politiska ledare som Thatcher i England och Reagan i Amerika var det säkert många inom den svenska arbetarrörelsen som inte såg faran i tid. Thatchers krig mot fackföreningarna i England var det få inom den svenska fackföreningsrörelsen som reagerade mot.

I vårt land hade vi tagit för givet att politiken formades av folkrörelserna. En folkrörelse har sin ursprungliga betydelse av att vara "folk i rörelse" mot vad som uppfattas som missförhållanden i samhället eller världen. Betoningen ligger på kollektiv handling som på något sätt försvarar eller önskar förändra sociala förhållanden, helst med en viss uthållighet över tiden. Den svenska arbetarrörelsen har varit ett utmärkt exempel på en folkrörelse. Facket och socialdemokraterna formade det svenska samhället från att vara en av Europas fattigaste stater i början av 1900 talet till att hundra år senare vara ett av världens rikaste länder.

Det var folkrörelsernas insikt om solidaritet och jämlikhet som banade vägen för denna exempellösa framgång. Välfärdsbygget gick sakta men säkert framåt. Människorna hade något att se fram emot. Byggsten till byggsten sammanfogades och fram växte ett land som väckte avund och förundran runt om i världen. Många delegationer från länder runt om i världen besökte Sverige under 50-talet och 60-talet och fram till första hälften av 70-talet för att se och lära i konsten att bygga ett samhälle för alla samhällsklasser. Men säg den lycka som består.

I industrikrisisens i slutet på 70-talet hände något nytt. Den internationella konkurrensen blev hård och teko-industrin blev först ut med att lämna Sverige. De erkänt skickliga svenska skeppsvarven blev nästa industrigren som mer eller mindre försvann över en natt. Plötsligt var konkurrensmedlet inte längre kvalitet utan det var lägsta pris som gällde. Resultatet var att 100 000-tals jobb försvann och många människor gick ut i långtidsarbetslöshet. Samtidigt visade det sig att politikerna som tidigare haft makten över arbetsmarknadspolitiken nu stod maktlösa. Nu, om inte förr så uppdagades det att det var "marknaden" som hade makten.

I denna brytningspunkt gick stora delar av den svenska arbetarrörelsen vilse. Under 80-talet och 90-talet började många av de ledande socialdemokratiska politikerna började sätta sin tillit mer till marknaden än till kraven från folkrörelserna. Vissa politiker både från höger och vänster hade en närmast religiös tilltro till marknadsliberalismen. Idag nästan trettio år efter marknadsliberalismens senaste intåg går socialdemokratin och därmed stora grupper av folkrörelserna kräftgång. Det kan i viss mån förklaras av den luddiga och minst sagt otydliga politik som presenterats som socialdemokratisk under de senaste åren.

Folk förstår inte längre vad socialdemokratin står för. Ståndpunkterna är så sönderkompromissade, EU-anpassade och marknadstillvända att det närmast krävs expertkunskaper för att se skillnaden på en socialdemokratisk och en borgerlig politik. Det finns förvisso viktiga undantag som inställningen till sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna, men när det gäller samhällsinriktningen i stort framstår alltför ofta skillnaderna närmast som obefintliga.

Vi har till exempel sett hur socialdemokratiska politiker först var drivande i den friskolereform som nu förvandlat vårt utbildningsväsen till ett marknadsgyckel. Vi såg dem avreglera allt från taxi till järnvägstrafik. Vi såg hur man bytte en socialt inriktad bostadspolitik mot en segregerande marknadsstyrning, Vi har sett undfallenheten inför EU:s alla avregleringspropåer och oförmågan att skapa verksamma skydd mot exempelvis den lönedumpning som kom i öststatsutvidgningens kölvatten. Vi såg hur 90-talets finanskris möttes av en budgetsanering som nu satt strypsnara på både lönebildning och nödvändigt reformarbete – och så vidare.

Det är min fulla övertygelse att denna utveckling är starkt bidragande till den förvirring som präglar arbetarrörelsen av idag. Vad som nu behövs är att arbetarrörelsen återigen samlar sig till motstånd mot marknadsliberalismen. Vård skola och omsorg bör i allt väsentligt drivas i samhällelig regi och de berättigade krav på effektivitet och valfrihet som kan och bör ställas på samhällets institutioner, bör tillgodoses på annat sätt än genom att förvandla skolor och vårdinrättningar till konkurrerande företag på vinstinriktade marknader.

Det är naturligtvis inte någon extrem vänsterståndpunkt att kräva att det bör klargöras vem som ska ansvara för samhällliga åtaganden och att ställa krav på att skattepengar ämnade för vård och skolor, inte tillfaller investmentbolag med placering i valfritt skatteparadis. Det är nu hög tid att kavla upp skjortärmarna och skapa 2000-talets folkrörelse. En folkrörelse vars uppgift är att fortsätta välfärdsbygget på grundval av solidaritet och jämlikhet. En inspiration till detta arbete är den bok du nu håller i din hand. Författaren beskriver i boken de problem och den kris arbetarrörelsens står inför på ett vis som inte lämnar någon oberörd.

Lars Lindgren

Förbundsordförande, Svenska Transportarbetarförbundet

Författarens förord

*Du har tappat ditt ord och din papperslapp,
du barfotabarn i livet.
Så du sitter du åter på handlarns trapp
och gråter så övergivet.*

*Vad var det för ord – vad det långt eller kort,
var det väl eller illa skrivet?
Tänk efter nu – förrn vi föser dej bort,
du barfotabarn i livet.
(Nils Ferlin)¹*

Tidsbild ett:

På valnatten 1994 kunde Ingvar Carlsson utropa sig och socialdemokraterna till valets segrare. Partiet hade sopat mattan med Carl Bildts moderater och svenska folket hade klart och tydligt sagt ifrån om det nyliberala experimentet. Socialdemokraterna hade fått över 45 procent av rösterna i riksdagsvalet och kunde nu med stöd från vänstern ta sig an att försöka reparera de skador som Bildts politik orsakat välfärdsstaten.

Tidsbild två:

Mona Sahlin står på valvakan 2010 tillsammans med det socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande Nalin Pekgul och Landsorganisationens Wanja Lundby-Wedin. De tre ser mer eller mindre chockade ut och har uppenbarligen gråten i halsen. Partiet har förlorat mot högeralliansen som ökat sitt stöd medan socialdemokraterna har hamnat på knappt över 30 procent. Partiet har gjort sitt sämsta val sedan rösträttens införande och demokratins genombrott.

Under de senaste 30 åren har nyliberalerna satt den politiska dagordningen i hela Europa, inte bara Sverige. På 1980-talet fick man igenom tanken på en självständig riksbank med ett enda uppdrag; att bekämpa inflationen, verklig eller imaginär. Inte bara det, man lyckades vrida samhällsuppfattningen och opinionen från vänster till höger och i därmed bestämde nyliberalerna var det analytiska skåpet skulle stå.

¹ Nils Ferlin "Dikter", Bonniers Förlag Stockholm 1961 sid 54

Från olika tankesmedjor och ledarsidor trummades budskapet ut och genom förlag som Timbro publicerades den ena debattboken efter den andra som deklarerade att klassamhället inte existerade och att numera var det inte arbetarklassen som var ryggraden i det moderna samhället.

Det påstås då och nu att tjänstesamhället, IT-revolutionen och tekniken har gjort arbetarklassen obsolet och om den icke-existerade finns så var och är det en samling "losers" utan utbildning som det inte går att bygga varken samhällets eller politiken fortbestånd på.

Tanken på jämnviktsarbetslöshet deklarerades och med Maastrichtavtalet slogs det fast att viktigaste var och är ett stabilt penningvärde, dvs. inflationsbekämpningen kom att bli prio nummer ett. Carl Bildt tog detta till sig och under hans regeringstid pressades inflationen tillbaka till några få procent medan arbetslösheten släpptes iväg till tidigare ej sedda nivåer, upp mot 8-9 procent från att tidigare pendlat kring 2-3 procent. Bara inom offentlig sektor försvann under Bildts tid som statsminister och därefter mellan 150-200.000 jobb. Under första hälften av 1990-talet gick i storleksordningen 90.000 företag i konkurs och närmare 250.000 miste jobbet.

Olof Palme menade, vid ett tillfälle när arbetslösheten under 1980-talet tangerade 3 procent, att det var en nationell katastrof. Vi skulle kunna säga att löntagarna gemensamt och solidariskt garanterade full sysselsättning och betalade detta med en något sämre reallöneutveckling, dvs. en högre inflation.

Nyliberaler däremot hade uppfattningen att arbetslösheten skulle garantera de rikas och de välmåendes stabila förmögenhetsutveckling även om 10-20 procent av befolkningen ställdes utanför arbetsmarknaden eller hänvisades till en låglönearbetsmarknad som den brittiska eller amerikanska.

Tidsbild tre:

"Många är desperata och röstar på vad som helst för att ge de andra partierna på käften. Jag skulle också kunna rösta på dem. Politikerna bryr sig inte längre. Socialdemokraterna var ett genuint arbetarparti förr, men nu vet jag inte vad

de är. Ledarna har ingen förankring i facket eller i industrin, de har ju varit politiker jämt.”²

Vad har detta med valet 1994 och valet 2010 att göra? Jag vill påstå att här är en av de grundläggande orsakerna till att socialdemokratiska arbetarpartiet har tappat en tredjedel av sina väljare under samma period. Partiets transformering från arbetarepartiet som förmår attrahera den lägre delen av tjänstemannaklassen med levnadsvillkor snarlika arbetarklassens har övergivit socialdemokraterna då partiet idag i många väljares ögon är mycket likt de ”nya” moderaterna.

Det finns flera förklaringar till varför partiet upplevs som allt annat än attraktivt eller relevant och därför straffas av väljarna på det sätt som skett de senaste valen.

När socialdemokratin under 1990-talet skulle renovera välfärdsbygget så blev det med en politik som påminde i sin praktik mycket om Bildts lösningar; privatiseringar, avregleringar och mer marknad. Arbetslösheten kom att permanentas och inflationen parkerade på en för de välmående och rika bekväm och behaglig nivå.

Det socialdemokratiska ledarskapet ifrågasatte aldrig varken den självständiga riksbanken, Maastricht eller det kloka i att fortsätta med en politik som innebar ett accepterande av den nyliberala problemlösningen.

Som en följd av detta kom identifikationspolitiken att ersätta klasspolitiken. Dvs. att grunden för politiken har blivit den av nyliberalerna deklarerade medelklassens politiska hegemoni. Därför har också socialdemokratisk politik kommit att bli en *ad hoc*-politik där olika identifierade, företrädesvis, storstadens medelklassgruppers intressen blivit ”nödvändiga” att möta. Förslag som butler i t-banan och könsneutrala toaletter vilka är två av de mest extrema exemplen av identifikationspolitik. Men även snäva intressen som övervärderade fastigheters skattevärde, klasslös syn på pensionärers situation, fria sprutor till narkomaner och en kluven syn på RUT är andra exempel.

² ”Efter Arbetet”, 38/2010

Detta samtidigt som 10.000-tals människor slängs ut ur sjukförsäkringen, akassan är sämst i Europa, mer 400.000 är arbetslösa, arbetsolyckorna ökar, kollektivavtalen urholkas och löntagarnas rättigheter rundas genom Laval och andra domar. Men dessa frågor är klassfrågor som berör den politiskt marginaliserade arbetarklassen och ägnas därmed enbart ett förstrött intresse.

Skall socialdemokratin återvinna den förlorade arbetarklassen, vinna stöd från stora tjänstemannagrupper inom till exempel TCO, aktivera immigranterna för politikens möjligheter, återge arbetslösa, sjuka och fattiga deras tro på politiken, måste partiet överge den väg som påbörjades under 1980-talet och blev regeringspolitik 1994.

Vi måste inse att nederlagen 2006 och 2010 är ingen tillfällighet utan konsekvensen av nyliberal influens och kan bara ersättas med återinförandet av klasspolitiken som basen för en reformistisk politik i dess praktik och för Arbetarpartiet Socialdemokraternas politik. Om inte är det inte himlen som väntar bakom hörnet utan det bråddjupa helvetet och välfärdsstatens avfärdade som samhällsmodell.

Boken du håller i din hand, käre läsare, är ett försök att förklara hur välfärdsstaten Sverige, som hela världen beundrade och lockade delegationer att studera kom att bli något vi under 1980 och 1990-talen förmåddes i varje fall se på med skepsis. Det är ett försök att analysera vilka krafter och mekanismer som sattes i rörelse när vi förmåddes att ogilla, t.o.m. ta avstånd ifrån den välfärdsstat som hade skapats av politiker som Ernst Wigforss och Per-Albin Hansson och haft sina tillskyndare i såväl arbetarklassens organisationer som fackföreningsrörelsen, men även inom delar av borgerligheten. Den välfärdsstat som egentligen bara hade två, men ack så mäktiga fiender, den politiska högern och kapitalet med dess organisationer Svenska Arbetsgivarföreningen (SAF), sedermera Svenskt Näringsliv (SN) .

Vi ska se hur dessa organisationer, inspirerade av nyliberala tankar och krafter, byggde strategier som orsakade välfärdsstatens nedgång och eventuella slutgiltiga fall. Men också hur nyliberalerna skaffade sig kontroll över och närmast monopol på den ideologiska debatten i Sverige från 1980-talet och framåt.

Arbetarrörelsens motstånd har hittills malts ner i en malström av borgerligt kontrollerad media, men också av en Tony Blairs New Labour-inspirerad politik som det socialdemokratiska partiet kom att omfamna under 1990-talet.

Arbetet med boken har varit en lång process där nya dörrar har öppnats allt eftersom. Arbetet har pågått i gott och väl i närmare tre år. Man kan säga att bokens tillkomst är resultatet av en allt pågående debatt med vänner, kollegor och kamrater i Storbritannien och i Sverige.

Linghem i februari 2011

Ingemar E. L. Göransson, frilansskribent och samhällsdebattör

Inför den andra upplagan

När ifrågavarande bok kom ut i början av mars 2011 möttes den av ett stort intresse. Detta delvis då Håkan Juholt blev till medias förvåning nominerad och vald till det socialdemokratiska partiets ordförande efter Mona Sahlin. Media hade förbisett denna möjlighet och därför blev bokens intervju citerad och uppmärksammas av i stort sätt hela medielandskapet.

Håkan Juholts linjetal på kongressen i mars väckte stora förhoppningar om en socialdemokrati som åter skall röra sig mot en reformistiskt präglad politik. Förväntningarna på partiet är därför i skrivande stund mycket stora. Framtiden får utvisa ifall dessa kommer att infrias.

Boken har även kommit att uppmärksammas inom arbetarrörelsens organisationer och utanför. I dag pågår det studiecirkel kring boken på flera håll i landet och i ABF:s regi.

Min bok har hittills sålts i över 2.200 exemplar och denna andra upplaga och nya tryckning möter ett uttalat behov av ytterligare spridning.

Jag vill tacka alla de som har kommit med synpunkter och förslag till rättelser. Några smärre tillägg har gjorts men framförallt har en redigering gjorts för att rätta stavfel och korrigera språkliga brister i bokens dryga 58.000 ord.

Linghem i oktober 2011

Del 1

.....från vaggan till graven.....

I. Inledning

*”Den som inte känner sanningen är en dumbom.
Den som känner den och kallar den för lögn är en förbrytare.”
(Bertolt Brecht)*

Trettio med Margaret Thatchers arv

2009 var det 30 år sedan Margaret Thatcher blev vald till premiärminister i Storbritannien. Det är ödesmättat för när medelklasskvinnan Thatcher blev ledare för den brittiska högern innebar det också att den traditionella överklasshögern förlorade inflytandet över brittisk politik. Konsekvens av denna händelse blev också, och kanske framförallt, att britterna i gemen och inte minst delar av den brittiska arbetarklassen för första gången kom att identifiera sig med högers, i thatcherismens tappning, politiska moraliteter och praktik.

För den brittiska arbetarklassen och arbetarrörelsen kom resultatet bli allt annat än vad de ljusblå dunsterna hade utlovat; verkligheten bakom Thatchers retorik var en tudelad arbetsmarknad, kraftigt försvagade fackföreningar och inte minst en splittrad arbetarklass.

För Labour kom det att bli en tid av uppslitande inre strider men även splittring av partiet. Ur askan reste sig New Labour som av alltfler kritiker inom och utom partiet har betecknat som ett Labour-parti som under Tony Blair var mer Thatcher-light än Labour. Det var också det Labour som med bred marginal förlorade valet våren 2010 till Tories i koalition med liberalerna i en om Sverige påminnande höger-mitt koalition.

För medelklassen var Thatcherepoken en skördetid; den kom att bli sitt eget epicentrum för sin egen självdyrkan och överskattning av sin samhälliga betydelse. Vidare, inte minst en möjlighet att ekonomiskt sko sig på den allt mer omfattande låglönearbetsmarknad som thatcherismen stampat fram.

Thatcher och hennes politiska omgivning hade två målsättningar; dels att sätta medelklassen i samhällets centrum, dels att riva ner den kollektiva välfärdsstaten. För att uppnå detta var hennes politik tvungen att angripa själva

kärnan; den offentligt finansierade och gemensamt ägda välfärden. Den politiska praktiken med utförsäljningar, konkurrensutsättningar och privatiseringar blev kraftfulla verktyg i Mrs Thatchers händer.

Och inte minst; Thatcher insåg, för att lyckas måste det viktigaste och mest kraftfulla motståndet mot en sådan politik brytas. Måltavlan var given, likaså fienden, för thatcherismens politiska praktik: fackföreningsrörelsen med dess organisatoriska styrka och inte minst politiska inflytande i Labour.

Därför bland de första politiska beslut som regeringen Thatcher tog var att förbjuda sympatiåtgärder, "*solidarity actions*". Vidare kom därefter krav och lagstiftning som innebar att fackföreningar inte kunde kräva kollektivavtal om man hade mindre än 20 procent av arbetsstyrkan; att framträdande fackliga ledare endast fick väljas i slutna omröstningar och att beslut om strejker måste vara föremål för medlemsomröstning.

Denna övertydligt anti-fackliga politik kopplad till privatiseringar inom offentlig sektor som utförsäljningen av British Rails, sjukvården och andra delar av välfärden och infrastrukturen, innebar att angreppet mot välfärdsstaten och dess gårdvar, fackföreningsrörelsen, kom att segra trots ett massivt motstånd mot politiken från fackligt håll.

När jag träffade en av TUC:s mest erfarna organisatörer Mike Smith för några år sedan förklarade han arbetarrörelsens nederlag med att facket underskattade Thatchers målmedvetenhet och starka ideologiska övertygelse; att man hade misslyckats med den ideologiska skolningen av fackliga medlemmar; att man inte hade skött rekryteringen av ungdomar till facket och att man inte hade förstått att facklig aktivism med nödvändighet måste kopplas till politisk dito.

Som ideologiskt inflytande kan inte thatcherismen inte underskattas. Man kan säga genom Thatcher blev nyliberalismen en rumsren politisk riktning inom den europeiska högern. Dess ideologiska grundval, hämtad från Milton Friedman semi-ekonomiska teorier, Ayn Rand och Robert Nozick filosofiska tirader, och politiska inspiration med Ronald Reagan och Augusto Pinochet som viktiga "*comrade in arms*". Allt detta har sammantaget påverkat högern i Europa och fått ett enormt genomslag.

Men även arbetarrörelsens tankevärld har påverkats. Monetarismens budgetdisciplin och budgettak; friskolor; konkurrensutsättning av vården och exempelvis diskussion om huruvida skattefinansierad välfärd skall ge utdelning till privata utförare. Allt detta är exempel på hur thatcherismen även haft en uppenbar påverkan på arbetarrörelsens tankevärld. Så när fackligt aktiva kamrater på 1980 och 1990-talen talade sig varma för privat konkurrens med offentlig verksamhet i tron om att det skulle ge offentliganställda högre löner genom att det skapades konkurrens var detta ett eko av thatcherismens ideologiska genomslag.

Maastrichtavtalet och jämviktsarbetslöshet som princip har också varit viktiga inslag i den pågående kampen mot arbetarrörelsens dröm och vision om en bättre värld och ett rättvisare samhälle. För när inflationen överordnas bekämpandet av arbetslösheten är det välfärdsstaten som får vika eftersom den moderna välfärdsstaten förutsätter en stor offentlig sektor och minimalistisk arbetslöshet.

Sverige är idag thatcherismens nya slagfält. Det den gamla överklasshögern misslyckades med håller Reinfeldt på att lyckas med. Genom jobbskatteavdragen har hans regering vunnit gunst hos delar av den arbetarklass som uppfattar sig som medelklass eller önskar vara medelklass. Genom att straffa de arbetslösa och sjuka och kalla det för arbetslinje vädjar han till samma egoism som Thatcher gjorde och genom att sakta men säkert förskingra det som varit grunden för den kollektiva välfärden, skapar Reinfeldt en situation som har mycket stora likheter med det som grundlade Thatchers framgångar i Storbritannien på 1980-talet.

På 1980-talet var det den brittiska arbetarrörelsen och främst fackföreningsrörelsen som var inbegripen i de stora striderna; kolgruvearbetarna; bilarbetarna och grafikerna var några av de nyckelgrupper som tog upp striden mot Thatcher. Men även offentliganställda kämpade mot Thatchers politik.

De förlorade alla, inte på grund av dålig organisation eller brist på solidaritet utan p.g.a. att det inte fanns en politisk enande kraft som kunde bjuda ett samordnat motstånd. Labour själv var försvagat av inre strider och sin egen

historia som det breda vänsterparti det var. Partiet rymde allt från ultravänster till liberaler på vänsterkanten. Denna tidigare styrka blev nu partiets och arbetarrörelsens nederlag. Men också att fackföreningsfolket inte tog ansvar för Labour. Man hade som TUC-funktionären Smith sa inte förstått att förena facklig kamp med politiskt engagemang.

I thatcherismens ideologiska arv ligger också synen på politiken där alla söker sig mot en politikens Mittens Rike. Konsekvensen att detta sökande av konsensus enligt medelklassens politiska måttstock har gjort att intresset och engagemang för politik i främst arbetarklassens led har minskat, vilket vi ser i sjunkande valdeltagande. Detta, sökandet efter politikens Mittens Rike, har blivit ett hot mot demokratins räckvidd och öppnat dörrarna för högerpopulistisk extremism.

Om vi skärskådar fackföreningsrörelsen i Sverige av idag så saknas en enande kraft. LO har inte lyckats axla den självklara rollen som centrum för kampen mot den svenska thatcherismen utan verkar underskatta dess målmedvetenhet och ideologiska styrka. Man gör ringa motstånd och LO:s opinionsbildning blir *ad hoc* och sporadisk. En genomtänkt strategi verkar saknas och förbunden lämnas vind för våg att göra sitt bästa. Likheten här med 1980-talets Storbritannien är uppenbar.

De svenska fackförbunden gör en högst hedervärd insats mot den svenska thatcherismen men samordning och en enande kraft saknas. Om detta har samma orsaker som nederlaget i Storbritannien må de som skriver historien i framtiden kunna fastslå. Men att arbetarrörelsen och arbetarklassen är illa ute står utan tvivel.

Underskattning är aldrig ett bra recept för att segra varken i idrott eller i politik. Det brukar slå tillbaka, och när man är i underläge är det svårt att återvinna det förlorade självförtroendet. Mitt intryck är att det finns en vilja, men det saknas en samlade kraft som kan kanalisera den viljan i en stark politisk kraft riktad mot Reinfeldt och hans thatcherism. Det saknas också förståelse för att facklig-politisk samverkan innebär att *de facto* facket tar ansvar för sitt parti och politiken. Det duger inte att sitta och vänta på att partiet skall formulera politiken utan facket måste vara med och formulera sagda politik.

Kan föreliggande bok bidra till att arbetarrörelsen i en bredare kontext inser att Reinfeldts politik inte är en svensk företeelse utan en del av den internationella högers gemensamma "Operation Barbarossa" mot välfärdsstaten på det sätt som vi har sett byggas upp i främst de europeiska demokratierna under efterkrigstiden då fyller den en funktion.

Kan min bok även bidra till en bredare diskussion inom arbetarrörelsen som innebär att insikten om att den ideologiska kampanjen har inte bara förändrat högern utan också tagit sin in i varje vrå av samhället och även i rörelsens tankevärld är mycket vunnit. Det kan synas märkligt att det finns ytterst lite skrivet om Thatcher och thatcherismen på svenska så ur det perspektivet fylla ett tomrum.

Det som står skrivet mellan dessa pärmar har inte alla svar – det vore övermaga att påstå, men i bästa fall kan det jag skrivet fungera som en nödvändig braständare i arbetarrörelsens sökande efter sin identitet i det 21:a århundradet. Den är resultatet av många timmars läsande, och inte minst av ett stort antal intervjuer med de som var med då striderna stod som hetast på de brittiska öarna. Det är i mångt och mycket deras röster som talar till läsaren. Men även flera viktiga röster från den svenska verkligheten har starkt bidraget till bokens tillkomst. En del av intervjuerna har bifogats andra har fått vara bakgrundsmaterial i arbetet.

Trettio år senare

Arbetslösheten är idag uppe i siffror som är likvärdiga med de värsta under 1990-talet. Det mesta tyder på att det blir värre. Det logiska vore att arbetslösheten skulle vara en kraft som skulle försvaga den svenska thatcherismen, men tvärtom, ju mer arbetslösheten ökar desto starkare blir Reinfeldt och hans välde på Rosenbad. Det som borde vara ett skäl för att arbetarrörelsen återvinner mark har istället blivit en tillgång för den thatcheristiska svenska högern.

"Normalt" sätt skulle 10.000-tals fackföreningsaktiva samlas i demonstrationer, aktioner, namninsamlingar, upprop och en frenetisk facklig och politisk aktivism mot högers angrepp. Så skedde under krisen på 1990-talet. Tyvärr vi ser ringa av detta idag. Vi ser en och annan debattartikel på DN

eller SvD debattsidor men i övrigt är det tyst som i graven. Och kanske är det dit svensk fackföreningsrörelse och arbetarrörelse är på väg, precis som det en gång hände i Storbritannien.

Vad vi har sett från Landsorganisationen har varit en förbön i helgmålsringningen från organisationens ordförande, en aktionsdag där LO initierade tändandet av gravljus för de arbetslösa. Detta drygt fyra år efter de omfattande protester som genomfördes december 2006 mot regeringens angrepp på a-kassan. Dock har glädjande tecken också kunnat skönjas i o m att de sex förbunden Byggnads, Målarna, Elektrikerna, SEKO, Fastighets och Transport formerat sig som en gemensam kraft i form av sitt 6F-samarbete.

När detta skrivs har det gått snart sex månader sedan riksdagsvalet 2010 och den 20 september detta år vaknade vi upp med en fortsatt thatcheristisk regering med Fredrik Reinfeldt i spetsen. Och inte nog med detta, ett semi-fascistiskt Sverigedemokraterna som vågmästare. Drömmen om att Sverige skulle få en röd-grön koalition i Rosenbad blev till intet. Tvärtom, Socialdemokraterna tappade och gjorde sitt sämsta val sedan den allmänna rösträtten och demokratin infördes. Detta samtidigt som inte ens Vänsterpartiet lyckades fånga upp de missnöjda (S)-väljarna utan även de gjorde ett dåligt val.

Det innebär att arbetarrörelsen i Sverige inte bara står inför sin största utmaning sedan efterkrigsprogrammet skulle förverkligas. Hur skall välfärdsstaten se ut i framtiden, hur skall arbetarrörelsen förmå att formulera sin framtidsberättelse. Kommer arbetarrörelsen att både utveckla men också förmå att självkritiskt analysera den egna politiken och dess relation till högerens nyliberala ideologimonopol.

”Att skriva ett brev till sin käresta är som att rita en skinksmörgås när man är hungrig” sa den folkkäre skådespelaren Carl-Gustav Lindstedt en gång. Det är faktiskt dags för fackföreningsrörelsen att skriva färre brev och börja vårda sitt kärleksförhållande till politiken och sin käresta. I vart fall om det inte ska gå som på de brittiska öarna.

II. Ideologin som politikens grund

*”Av historien lär vi oss vi inget lär av historien”
(Friedrich Hegel)*

Det historiska perspektivet

Det sista årtiondet av det tjugonde seklet var inte helt olikt det förra århundradets motsvarande decennium. Detta gäller även inledningen av de två respektive årtiondena av de tvenne århundradena. Då liksom nu pågick en ideologisk kamp om människornas sinnen. Idag är högerkrafternas nyliberala ideologi den dominerande tankefåran. Då var det den framväxande arbetarrörelsen och dess program som satte dagordningen för att förändra samhällsutvecklingen och genomföra demokrati och värdiga levnadsförhållanden för alla medborgare. August Palm³ reste runt i Sveriges avlånga land och planterade den socialistiska idén hos arbetarna och alla andra undertryckta människor. August Palm uttryckte den socialistiska arbetarrörelsens mål som;

”Vi skola nämna fordringarna och kunna göra det med glädje, emedan vi äro öfvertygade om, att ingen rättänkande man och qvinna på denna grund skall vända sig ifrån oss: friheten, jemnlighet och frid emellan nationerna, kunskap och upplysning lika tillgänglig för alla, ett rättfärdigt och förståndigt ordnande af samhällets medlemmarnas arbete under deras egen ledning, vidare att staten, samhället, drager försorg om sina gamla, sjuka eller i öfrigt till skada komna medlemmar. Dessa äro de väsentligaste af våra fordringar, och säkert skola icke många ense dem obilliga”⁴

Det Socialdemokratiska Arbetarpartiet (SAP) bildades av ett sjuttioal⁵ fackföreningar 1889 och det var också vändpunkten från spridda oorganiserade

³ August Palm, 1849-1922. Skraddaren som kringvandrande gesäll i Tyskland och Danmark lärde känna den tyska socialismen. Palm hade vid tjugofyra års ålder anslutit sig till den socialistiska Internationalens tyska sektion 1873. Palm var utan tvivel den tidiga socialdemokratins främste agitator. Se Bunny Ragnerstam. Arbetare i rörelse del 2 sid 109 (Gidlunds Förlag 1987).

⁴ August Palm: Nutidsbetraktelser sid 3-4 (Eget förlag Stockholm 1885), hämtat ur ”Akta er för socialdemokraterna” (Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap Stockholm 1995).

⁵ Vid kongressen den 19 april 1889 var det främst fackföreningar som var representerade, men ett mindre antal socialdemokratiska arbetarklubbar deltog också i den konstituerande kongressen.

försök att förändra arbetarnas villkor till en organiserad politisk rörelse. Det var också det steg som den fackliga rörelsen tog för att bli myndigförklarad och ta steget in i samhället för att förändra inte bara de ekonomiska villkoren arbetarklassen levde under utan också de politiska villkoren. På dagordningen stod inte bara mänskliga arbetsförhållanden, löner som gick att leva på och arbetarskydd, utan också politiska förhållanden värdiga människor. Detta avspeglas tydligt i det ovan citerade från August Palm. Det är inte krav på ökade löner i första rummet utan arbetets organisering "*under deras egen ledning*" som är det primära kravet. Den tidiga socialdemokratin och fackföreningsrörelsen ställde med andra ord frågan om makten över produktionen och fördelningen av resultatet som den första frågan på agendan, för att använda ett modernt begrepp.

Här börjar också kampen om makten, kampen för rösträtten och kampen för att alla medborgare, arbetaren inte bara godsägare, fabriksägare och de som hade tillräcklig rikedom för att komma över rösträttsstrecket ⁶. Vi skall inte ägna detta kapitel åt en historieskrivning över det socialdemokratiska välfärdsbygget, men för att förstå den politiska kamp som pågår än idag, om än med annorlunda förtecken, är det nödvändigt med en kortare historisk skiss över skeendet från 1900-talets början fram till våra dagar. Den kronologiska beskrivningen är inte avgörande, viktigast är den idépolitiska förståelsen av vad, varför och hur det skedde när arbetarrörelsens föregångsgestalter alltifrån August Palm och Fredrik Sterky till 2000-talets arbetarrörelses kamp för idén om den unika och okränkbara människan.⁷

Liberalism eller socialism

Den socialistiska ståndpunkten och den ideologiska utgångspunkten blev också utgångspunkten för en första strid om ledning av arbetarrörelsen. Det var en strid som stod mellan liberaler och socialdemokrater. Den liberala

⁶ Enligt den s.k. 40-gradiga skalan måste en röstberättigad ha minst en årlig inkomst av 500 kr eller en fast förmögenhet på 800 kronor. Den 40-gradiga skalan innebar också att principen "En man en röst" inte gällde då antalet röster bestämdes av innehavarens rikedom m.a.o. ju rikare desto mer röster. Kvinnor hade för övrigt ingen rösträtt. Se Linköpings Historia del 4 sid 147-148 (Utgiven av Linköpings kommun 1978).

⁷ "Socialdemokratin vill forma ett samhälle grundat på demokratins ideal och alla människors lika värde. Fria och jämlika människor i ett solidariskt samhälle är den demokratiska socialismens mål." §1 Partiets ändamål, Socialdemokraternas stadgar. Antagna partikongressen 2009, Stockholm 2009 sid 3.

arbetarrörelsen, om man nu kan tala om en rörelse överhuvudtaget då arbetarnas skepsis var mer än stor mot de höga herrarnas försök att leda dem. Arbetarna strävade istället efter att sköta sina egna organisationer. Den socialistiska arbetarrörelsens uppträdande på samhällsscenen är därför att se som ett uttryck för arbetarklassens steg från att ha uppfattat sig som en klass i sig till att bli en klass för sig med egna strävanden och önskemål. 1800-talets strejkrörelser är ett tydligt bevis för hur arbetarna allt tydligare började formera sig som en klass i samhället. Sundsvallsstrejken 1879 är det tydligaste beviset på denna utveckling.

Redan under 1840-talet hade det skett organisationsförsök men de hade alla stupat på samma sak; arbetarnas frånvaro av organisationserfarenhet, som betydde att de liberala krafterna gick in, tog över och utmanövrerade arbetarna ur bildningscirkelarna som var den vanliga organisationsformen.⁸ 1860 skrev den nykonstituerade Norrköpings Arbetarförening till magistraten och anmälde sin existens:

*"Undertecknade, tillhörande fabriks och hantverksklassen i Norrköping (har) genom vänlig överenskommelse oss emellan beslutat att inbjuda våra arbetskamrater till en förening, vars syftemål (är) åstadkommandet av en förening mellan de skilda arbetarklasserna.."*⁹

Det är lätt att läsa ut av citatet att arbetarna började betrakta sig själva som en klass med egna intressen. Norrköpings Arbetarförening gick dock samma sorgliga historia tillmötes som de flesta andra av dessa tidiga försök till organisering; liberaler och fint folk tog över och därmed röstade arbetarna med fötterna och lämnade föreningen.

Striden om arbetarrörelsens vägval kom att stå senare. Inom fackföreningarna fanns även liberala idéer och striden kom att stå mellan den borgerligt-liberala ståndpunkten och socialisternas uppfattningar. Hjalmar Branting¹⁰ höll i

⁸ För att få en fullständig beskrivning av den tidiga för-socialdemokratiska arbetarrörelsen under denna tidsperiod, 1840-1870 talet rekommenderas Bunny Ragnerstam "Arbetare i rörelse" del 1 & 2 (Gidlunds Förlag 1986).

⁹ Bunny Ragnerstam Arbetare i rörelse del 1 sid 258 (Gidlunds Förlag 1896)

¹⁰ Hjalmar Branting (1860-1925) var den socialdemokratiska rörelsens främste ledare under många år. Sprungen ur borgerliga förhållanden och till yrket journalist. Han valdes till partiordförande 1907. Branting bildade tre egna regeringar under 1920-talets första hälft och tilldelades Nobels fredspris 1921. (Hans Haste Arbetarrörelsens historia Tidens förlag 1987 sid 38)

oktober 1886 inför Gävle Arbetareklubb det tal vilket har betraktas som socialdemokratins självständighetsförklaring.

*”Den arbetarrörelse, som gör anspråk på att förstå sig själv, måste i vår tid vara socialistisk. Den måste vila på erkännandet av storproduktionens ekonomiska företräden och dess berättigande - därmed är på samma gång dess ställning given till alla reaktionära svindelförsök att söka skruva utvecklingen tillbaka till hantverk och småproduktion, med ty åtföljande tullskrankor o.a. dylikt”.*¹¹

Reformismens särart

Reformismen föddes ur motsättningen mellan otålighet och tålmod. Otåligheten var de revolutionära delarna av arbetarrörelsen som ansåg att det borgerliga samhället byggde på den eviga motsättningen mellan arbete och kapital och att den var olöslig utan att ta till våld eftersom den borgerliga maktapparaten aldrig skulle ge upp varken sin makt eller sina privilegier.

Det fanns många som inom arbetarrörelsen trots att de bekände sig till Marx och Engels tankar ansåg att genom demokratins genombrott under inledningen av det tjugonde århundradet blev möjligt att förvandla ett odemokratiskt borgerligt och kapitalistiskt samhällssystem till ett demokratiskt blandekonomiskt samhällssystem där kapitalismens evolutionära och kreativa egenskaper kunde kombineras med social omvandling mot ett socialt jämlikt samhälle. Enligt detta resonemang skulle då kapitalismens dö ut av sin egen oförmåga att möta mänsklighetens behov. Denna gemensamma önskan var också grundbulten till bygget av välfärdsstaten istället för en revolutionär, och med all säkerhet våldsamt omvandling likt in Ryssland 1917. Det är den demokratiska socialismens tanke. Olof Palme sammanfattade den tanken och övertygelsen 1982 i partiledardebatten inför riksdagsvalet några dagar senare:

*”Visst är jag demokratisk socialist; som Branting när han genomförde rösträtten; som Erlander när han byggde ut den sociala tryggheten och ATP. Det handlar om solidaritet och omtanke människor emellan.”*¹²

¹¹ Citerat ur Hans Haste Arbetarrörelsens historia Tidens förlag 1987 sid 25

¹² Olof Palme Solidaritet utan gränser Arena Stockholm 2006 sid 41

En som har funderat kring detta är den brittiske Labourpolitikern Tony Benn. I en skrift från 2009 återvänder han till frågan om vad för typ av parti som de reformistiska partierna är. Han talar specifikt om det brittiska Labour men Bennis tankar kan utan tvekan ha relevans i analysen och diskussionen kring de svenska socialdemokraterna och det socialdemokratiska partiet.

I sin bok *"Letters to my Grandchildren"* skriver Benn att Labour består av två grupperingar eller element; fackföreningarna och socialisterna. Benn menar att dessa två delar har reflekterats i Labours stadgar och program. Men båda grupperna av partiet har haft intressen som har kunnat sammanföras; *"fackföreningarna har önskat en arbetarklassrepresentation i parlamentet och socialisterna har önskat att feodalismens och kapitalismens onda sidor avlägsnade"*.¹³ De två sammanflätade delarna av partiet i strävan efter ett samhälle *"hela resultatet av arbetet"*¹⁴ ska tillgå de som arbetat ihop dess resultat och att det skall ske på basis av *"det gemensamma ägandet av produktionsmedlen, förmedling och utbyte och bästa möjliga folklig administration och kontroll av varje industri och service"*.¹⁵

De svenska socialdemokraternas program uttryck sig kanske lika tydligt men grundprincipen är den samma. *"Vi strävar efter en ekonomisk ordning där varje människa som medborgare, löntagare och konsument kan påverka produktionens inriktning och fördelning, arbetslivets organisation och arbetslivets villkor."*¹⁶

De flesta svenska fackföreningar har liknande inskrivet i sina stadgar som exempelvis Svenska Kommunalarbetarförbundet som skriver i sin ändamålsparagraf att *"Kommunal ska också verka för en samhällsutveckling på demokratisk socialistisk grundval, innebärande social rättvisa, generell välfärdspolitik, full sysselsättning, jämställdhet mellan kvinnor och män samt internationell facklig solidaritet."*¹⁷

När det svenska LO bildades 1898 så skrev det in sina stadgar att anslutna föreningar skulle även ansluta sig till det socialdemokratiska partiet.

¹³ Tony Benn "Letters to my Grandchildren" Arrow Books, London 2009 sid 75

¹⁴ Ibid, sid 75, från Labours partiprogram

¹⁵ Ibid

¹⁶ Socialdemokraternas partiprogram antaget på kongressen 2001, sid 1

¹⁷ Svenska Kommunalarbetarförbundets stadgar § 1 antagen på kongressen 2010

Skrivningen var tydlig och kategorisk för att uttrycka sig allt annat än försiktig. *”Ansluten förening har att senast inom tre år efter sitt inträde i landsorganisationen äfven ansluta sig till det socialdemokratiska arbetarepartiet; i annat fall anses föreningen från landsorganisationen skild.”*¹⁸

Åter till Tony Benn som beskriver fackföreningarnas roll i det reformistiska Labourpartiet som förbindelselänken till arbetarklassens liv. Han beskriver också hur fackföreningarna har alltid vid tider då ekonomin varit problem för den sittande regeringen fått skulden för problemen. Detta oavsett om det varit Labour eller Toryregeringar.

Fackföreningsaktivisterna har kallats *”barons”* och *”wreckers”* (jfr. pampar, ansvarslösa och liknade tillmälen från högern mot svenska fackföreningar).

Benn fortsätter sitt brev till sina barn-barn med att konstatera att *”Labour kunde aldrig att blivit något utan styrkan hos det arbetande folket och fackföreningarna. Det är många i partiet – och jag är en av dem – som är övertygade om utan den fackliga anslutningen¹⁹ skulle partiet vittra bort. (...) Labour och de konservativa skulle alternera i regeringsställning utan några grundläggande skillnader. Det är exakt vad New Labour står för.”*²⁰

Det finns alltså stora likheter mellan det brittiska Labour och den svenska socialdemokratin. Likheter som har direkt betydelse för den fortsatta analysen och beskrivningen av utvecklingen i de båda länderna. En analys som visar på likheter vad det gäller välfärdsstatens uppbyggnad efter det andra världskriget men inte minst hur respektive lands höger förmådde angripa och i djupet skada den reformistiska visionen, drömmen om en demokratisk socialism, ända in i djupet av dess bärares själar och övertygelse.

¹⁸ Stadgar för Landsorganisationen i Sverige Antagna den 8 augusti 1898; Villkoren för inträde §1 mom. 7; Tryckeriaktiebolaget Framtiden, Malmö 1898 sid 11

¹⁹ Det finns fortfarande en slags kollektivanslutning i Storbritannien. Fackföreningar är ofta direktanslutna (affiliates) till Labour. Flertalet förbund inom TUC är exempelvis anslutna på detta sätt.

²⁰ Tony Benn *”Letters to my Grandchildren”* Arrow Books, London 2009 sid 76

III. Uppbyggets förutsättningar

*”De giva oss slagg för malm
och spark för vårt släp och slit,
de tröska oss ut som malm
och läska oss sen med sprit.*

*Min kärring har svälten knäckt,
min dotter är brukets skarn,
förvaltarn själv är släkt
med stackarns första barn.*

*Han eldar oss helvetet hett
med rapp och med knytnävslag,
han får allt ett vitglött spett
i nacken en vacker dag!”
(Gustav Fröding)²¹*

Verkligheten bakom poesin

Dessa ursinniga ord från en av svensk realisms främsta poeter, Gustav Fröding, beskriver mer än värtaligt hur arbetande människorna levde för drygt hundra år sedan. Å andra sidan fanns det en stormrik överklass som levde som varje dag vore den sista. Det var exempelvis brukspatronerna, godsägarna och skogsskövlarna som satt på Hotell Knaust i Sundsvall. Men det var också en okänslig, oförstående medelklass i städerna som bestod av intellegentian, tidningsredaktörerna, affärsinnehavarna och alla andra som var snäppet över fattigdomen.

Överklassens och medelklassen hade ringa över för den framväxande arbetarklassen och de fattiga som hade slagits ut från det snabbt förändrade jordbruket. I bästa fall hyste de en överlägsen beskyddande attityd till samhällets olycksbarn, men allt som oftast en avvisande föraktfull inställning.

I mitten på 1800-talet var över 80 procent av svenskarna sysselsatta i lantbruket. Ofta som småbönder som inte kunde försörja sig på sin karga jord. Många gjorde som Oskar och Kristina; gav upp den svenska jorden för det

²¹ Gustav Fröding "Dikter" Bonniers Förlag Stockholm 1948, sid 125

okända och emigrerade till Amerika. Vilhelm Mobergs Utvandrarepos är troligen en av de bästa och starkaste historiska beskrivningarna över den svenska fattigdomen och brytningsperioden mellan lantbrukssamhälle och den framväxande industrialismen.

De som inte emigrerade²² flyttade²³ istället in till städerna i hopp om att finna arbete då jorden inte längre kunde försörja den växande svenska befolkningen. När Henning i Per-Anders Fogelströms Stockholmsvit kommer till den kungliga huvudstaden hoppas han på ett bättre liv, men han finner samma hårda villkor för att överleva som på landsbygden. Det var också den stora omgestaltningen av jordbrukssamhället Sverige till industristaten Sverige som förändrade det sociala livet fullständigt.

Klasskillnaderna blev tydligare, eländet var i sig inget nytt, men i städerna blev det klarare, mer skriande och det blev också tydligare att det var en klassfråga vem som levde i armod och vem som levde i överflöd. Det kan synas vara en överdriven beskrivning av förhållandena i Sverige och av den tidiga industrialismens utveckling, men likafullt en rättvis beskrivning. Många började också se klassmönstret i levnadsförhållandena. Det skildrades inte bara i de tidigare nämnda romanerna av Fogelström utan av många andra.

August Strindberg ger följande beskrivning i sin välkända roman "Röda Rummet" som kom ut 1879 och var en inte helt oförarglig skildring av konstnärslivet i det dåtida Stockholm. Sålunda skriver Strindberg, och det är en radikal hantverkare, kanske med egna minnen av 1848 års marskravaller²⁴ som ger röst åt Strindberg:

"-Jag försäkrar, mina damer, att det här är redan olidligt, sade snickarn. Och det kommer en dag, då det blir än värre, men då, då komma vi ner från Vita

²² Den största vågen av emigration som skett i Europas historia var den som skedde under perioden från cirka 1850-1910 till USA och Kanada av fattiga. Orsaken var stark befolkningstillväxt, missväxt, ett efterblivet lantbruk och industrialismens genombrott. Ett annat starkt skäl var en frihetslängtan från godsägare och kyrkans förlamande grepp över människornas tankar.

²³ Inflyttningen från landsbygd till städerna (migrationen) som skedde i stor omfattning under senare hälften av 1800-talet i samband med industrialismens genombrott.

²⁴ Marskravallerna i Stockholm 1848 har gått till den officiella historien som gatubråk. Mycket tyder dock på att de i varje fall till vissa delar var organiserade av socialistiskt influerade arbetarföreningar. Det finns t.o.m. indikationer som pekar mot kontakter med den av Karl Marx ledda Första Internationalen. Se Bunny Ragnerstams "Arbetare i rörelse" del 1 sid 137-213 samt sid 275-280 samt Ture Nerman "Första Internationalen-Ett hundraårsminne" i Notiser (AKS) sid 187-191.

*Bergen, från Skinnarviksbergen, från Tyskbagarbergen, och vi komma med ett dån som ett vattenfall, och vi ska begära igen våra sängar. Begära? Nej, ta! Och ni ska få ligga på hyvelbänkar, som jag fått, och ni ska få äta potatis, så era magar ska stå som trumskinn, alldeles som om ni gått igenom vattenprovet som vi...”*²⁵

Arbetarnas verklighet

Hur såg då verkligheten ut för arbetarna i slutet av 1800-talet? Vilka var de stora sociala problemen. När August Palm ställde sina inte helt ”obilliga” krav så fanns det en oerhörd ilska och indignation hos de tidiga socialdemokraterna över sakernas tillstånd och över den makthavande överklassens ointresse att göra något åt det sociala och mänskliga eländet.

Det fanns tydliga mål att kämpa för, förändringar som måste ske; arbetstiden, lönerna, barnarbetet, frånvaron av arbetarskydd, de katastrofala bostadsförhållandena och de skriande sociala klyftorna. Men också den politiska ofriheten, den totala frånvaron av demokrati. Rösträtten var graderad, vilket innebar att en mycket liten del av befolkningen (ca 10 procent) hade rösträtt, trots 1866 års riksdagsreform och införandet av den graderade rösträttsskalan.

Linköping kan väl knappast beskyllas för att ha varit en industristad, som exempelvis Norrköping, Göteborg eller Malmö. Det kan därför vara intressant att låta ett företag och företeelser i just Linköping få illustrera hur verkligheten såg ut.

Kommerskollegium gjorde 1898 en undersökning²⁶ av förhållandena vid Sveriges tobaksfabriker. I Linköping fanns Asklunds Tobaksfabrik. Högst på lönelistan stod verkmästaren med en årslön på 1.200 kronor. En cigarrarbetare tjänade 850 kronor och därmed får han anses som en yrkesarbetare. Både verkmästaren och cigarrarbetaren klarade rösträttsgränsen och hade därmed rösträtt i kommunalvalen. Men låt oss se hur det ser ut för övriga på Asklunds; exempelvis lådklisterskorna; 228 kronor och striperskorna; 150 kronor. Som en

²⁵ Citerat efter Aldus/ Bonniers utgåva 1970 sid 146

²⁶ Uppgifterna är hämtade ifrån Linköpings Historia Del 4 (Linköpings Kommun 1975) sid 146-151.

jämförelse; fabriker Askund själv taxerade 1898 för 15.550 kronor vilket ger en klar fingervisning om hur stora samhällsklyftorna i realiteten var.

Arbetstiden varade från 07.00 till 19.00 sex dagar, i veckan utom lördag då Askund i sin godhet stängde redan 18.00! Arbetstiden var dock förkortad, i varje fall jämfört med drygt tjugo år tidigare då enligt Hälsovårdsnämndens protokoll från 1875 arbetstiden var arton timmar per dag. Även barnarbete förekom hos Askund där minderåriga som trots skolplikt arbetade upp till tio timmar per dag, trots att lagen stadgade maximalt sex timmar för barn.

Vi kan ta ytterligare ett exempel och då från den statliga anställningens värld. Låt vara en relativt säker anställning, men inte för den skull speciellt välbetald. Måhända var statens kaka säker, men mager, säger ju talesättet och följande bär syn för sägen. 1866 föddes en gosse som döptes av sina förhoppningsfulla föräldrar till Carl David, efternamnet var Sander. David Sander är det inget märkligt med, men han kan få tjäna som exempel för vår undersökning på hur anställningsförhållandena var för en brevbärare under 1800-talets slut.²⁷

1890 trädde David Sander in i det Kungliga Postverkets tjänst såsom "*extra postbetjänt*" för vilket han erhöll en årlig lön på 300 kronor. När han 1896 blev "*ordinarie postbetjänt*" så höjdes lönen till 500 kronor för att tre år senare bli 600 kronor per år. Där stannade Sanders lön fram till 1907 då den höjdes till den "*svindlande*" summan av 800 kronor.²⁸

Låt oss slutligen ta två andra mått²⁹ på ofärdens i Sverige. För hundra år sedan var medellivslängden 47 år, idag är den 75 år. För hundra år sedan dog 17.000 svenskar årligen i TBC, idag är det 200 som avlider i samma sjukdom. Det har med andra ord skett en i det närmaste ojämförlig positiv utveckling av medborgarnas hälsa under de gångna hundra åren.

²⁷ För den som är intresserad av denna mindre kända arbetarhistoria rekommenderas Lasse Kvarnströms "*Postavdelning 13 - En hundraårskrift*" (Utgiven av SEKO Östra 1996)

²⁸ Uppgifterna om Sanders lön är hämtade från hans matrikelblad. (Ej publicerat)

²⁹ Hans Haste "*Arbetarrörelsens historia*" (Tiden 1987) sid 8

Arbetarrörelsens vägval

Eländet och fattigdomen var med andra ord skriande och det var en avgörande fråga för socialdemokratin och fackföreningsrörelsen att förändra verkligheten. Arbetarrörelsen insåg också snart att för att lyckas måste det ske den politiska vägen. När Per-Albin Hansson³⁰ bildar sin första regering efter framgångsvalet 1932, börjar det mödosamma, men målmedvetna arbetet att omskapa Sverige till ett folkhem.

Första gången idén om folkhemmet kom på pränt var i ett tal som Hansson höll 1928:

*”Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på den andres bekostnad, den starke trycker icke ner och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet. Tillämpat på det stora folk- och medborgarhemmet skall detta betyda nedbrytandet av alla sociala och ekonomiska skrankor, som nu skiljer medborgarna i privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, i rika och fattiga, besuttne och utarmade, plundrare och utplundrade.”*³¹

Vilken väg valde nu socialdemokratin för sitt samhällsbygge? Egentligen fanns bara två politiska vägval att välja på för arbetarrörelsen och den nyvalda socialdemokratiska ministären. Alternativen var att öka fattighjälpen, att styra ekonomiskt bistånd till de mest behövande. Det skulle med andra ord ha inneburit att den socialdemokratiska politiken hade varit en fortsättning på högerens välgörenhetsidkande. Det andra var att bygga välfärdspolitiken på generella termer. En sådan politik förutsätter att man jämnar ut över åldrar och mellan skikt och klasser för att nå det *”goda hemmet”*. Arbetarrörelsen valde det senare alternativet från det man började genomförandet av reformarbetet efter kriget och ända fram till 1980-talet och depressionen 1991.

Tanken med den generella välfärdspolitiken är att med skatterna som verktyg jämnar ut de sociala och ekonomiska klyftorna, skrankorna i form av ekonomi

³⁰ Per-Albin Hansson, 1885-1946 var ordförande i SSU 1905 och redaktör för tidskriften Fram. Var statsminister från 1932 till sin död 1946

³¹ H. Haste *”Arbetarrörelsens historia”* (Tiden 1987) sid 26

eller att klasstillhörighet inte skall få vara avgörande för individens möjligheter till utbildning, hälsa eller livskvalitet. Inte heller skall klass och ekonomiska resurser vara det som bestämmer om barnens uppväxt skall vara bättre eller sämre. De gamla skall inte vara beroende av undanlagda besparingar för en god ålderdom eller god omvårdnad i livets slut. Arbetarrörelsen ville bryta ner de tydliga klassklyftorna, få bort backstugorna och göra utbildning tillgänglig för alla medborgare eftersom de dåvarande förhållandena var en effektiv spärr för en god samhällsutveckling. Allt detta skall ske genom samhällssolidaritet där de som har stora resurser fick betala långt mer än vad de fick åter i samhälleliga bidrag eller samhällsstöd.

Barnavård, skola, utbildning, bostäder ja, alla områden i livet skulle genom ett solidariskt system med beskattningen som bas ge det folkhem som Per-Albin Hansson skissade på 1928. Under främst trettioårsperioden 1945-75 genomfördes också den stora samhällsomvandlingen. Detta är också epoken då Arbetarrörelsens efterkrigsprogram förverkligas. Allt pekade åt rätt håll, full sysselsättning, nya bra bostäder, skolutbyggnad, utveckling av skolan, universiteten blev tillgängliga även för arbetarungdomen, sjukvården förbättrades, mödravården blev en bland den bästa i världen och levnadsstandarden förbättrades. Det skedde så snabbt att utvecklingen nästan gick att ta på. Kort sagt, den dynamik som den generella välfärdspolitiken innebar var kraftfull; Sverige förändrades oerhört snabbt och blev på trettio år ett av världens rikaste länder med den kanske högsta levnadsstandarden.

Den stora förtjänsten med folkhemspolitiken, den generella välfärdspolitiken, var att den omfördelade resurser och därmed omskapade Sverige till världens mest jämlika samhälle. Arbetarrörelsen lyckades förverkliga en funktionalistisk socialism, demokratin inte bara bibehölls, den förstärktes och människornas möjlighet att påverka sitt liv ökade betydligt under tidsperiod 1945 och framåt.

Men samtidigt som denna positiva utveckling fanns ett pyrande missnöje hos kapitalet och högerkrafterna. Dessa grupper accepterade aldrig hur Sverige utvecklades från ett klassamhälle med enorma klyftor till ett pragmatiskt folkhem.

IV. Välfärd eller välstånd

*Det finns en eld som brinner
utan att pryda sig med flammor
Det finns musik som röjer
sig blott i sina verkningar
Och verkligheten tackar lika tyst
genom att finnas till och vara
arbete bröd och hem
och människans ansikte
Ett landskap som ännu äger bestånd
(Birger Norman)³²*

Bismarck och socialistskräcken

Ända sedan 1970-talet har det förts en intensiv debatt om välfärdspolitikens förutsättningar. Många har känt sig kallade att ge sin eller sitt partis, organisations eller blads uppfattning. Det har också i den debatten spridits en och annan myt, halvsanning eller i vissa fall direkta felaktigheter. Det kan därför vara på sin plats att klarlägga grunderna för välfärdspolitiken, eller socialpolitiken som den vetenskapliga termen är.

Socialpolitik i modern tappning började tillämpas för drygt hundra år sedan. Innan dess hade det varit familjens, byns eller husbondens sak att ta hand om de sina när de inte längre orkade eller kunde arbeta som tidigare. "Socialpolitik" innebar ofta undantaget, lite mat så livet inte flydde och en viss tillsyn. Det var med andra ord ingen trygg ålderdom eller vad som nu orsakade oförmågan att delta i det dagliga arbetet.

När arbetarklassen uppstod som en följd av industrialismen, uppstod också behovet av socialpolitik. Nu fanns inte längre samma sociala skyddsnät som i det gamla bondesamhället. Var och en hade möjligtvis sin familj, inkomsterna var låga och räckte nätt och jämt till den egna försörjningen. Arbetarnas kamp för en större bit av produktionens överskott gav också de erfarenheter som skapade en medvetenhet om samhället och klassklyftorna. Den sociala medvetenheten tog sig uttryck i en politisk medvetenhet i form av socialistiska idéer.

³² Birger Norman "Dikter om socialismen och friheten", Bokförlaget Branting Falköping 1983, sid 30

Under 1800-talets senare hälft blev det också allt vanligare med strejker, upplopp och t.o.m. uppror, som 1848 års revolutionsvåg i Europa och Pariskommunen 1871 vilket naturligtvis skakade om de borgerliga makthavarna i olika länder. Socialistskräcken kom att sprida sig minst lika fort som de socialistiska idéerna. Man införde i flera länder anti-socialistlagar och förbud mot fackföreningar. Men flera politiker insåg att detta inte räckte, förtrycket måste kombineras med en morot och därför kom förslag om en politik som skulle ta bort de värsta, mest iögonfallande orättvisorna. Nöden skulle motas med sociala reformer. Reformerna hade också som en av sina viktigaste uppgifter att stoppa "socialistspöket". 1880 införde därför Bismarck en socialförsäkring för industriarbetarna i Tyskland, två år efter att samme Bismarck lagstiftade om förbud för det socialdemokratiska partiet och fackföreningarna att verka.

Järnkanslern Otto von Bismarck sammanknipas knappast med en progressiv politik. Men faktum är att den tidigaste vad vi kan kalla moderna fattigvårdspolitiken formulerades i Tyskland enligt idéer som var Bismarcks. Politiken byggde på att ge industriarbetarna kontant ersättning vid sjukdom, vid olycksfall eller när arbetaren inte längre kunde arbeta p.g.a. ålder. Det fanns en korporativ³³ linje i Bismarcks politik, industriarbetarna och senare även andra yrkesgrupper fick sina egna kassor och med arbetarna i majoritet i ledningen, men tillsammans med arbetsgivarna. Ersättningsnivåerna sattes olika och kassorna leddes, som tidigare nämnts, gemensamt av arbetare och företagare. Tanken var att arbetarna skulle vända socialisterna och fackföreningarna ryggen och istället solidarisera sig med arbetsgivaren och "sitt" företag.

Järnkanslerns politik mötte motstånd från två håll, liberalerna och socialisterna. Båda politiska riktningarna riktade skarp kritik mot den konservativa politiken. Man skall vara väl medveten om att det inte var några humanitära skäl som var grunden för Bismarcks politiska linje utan den hade sitt fundament i en konservativ samhällsuppfattning. En statsuppfattning och en hierarkisk klassuppfattning där varje klass har sin plats och skall så stanna. Varje försök att förändra hackordningen var därför av ondo då den enligt exempelvis den

³³ Denna korporativa politik kom att sedan drivas till fulländning i de fascistiska diktaturena i Italien, Spanien och Portugal under 1920 och 30-talen.

katolska kyrkan är instiftad av Gud. Det bibliska budet att hedra överheten gäller fullt ut i denna politiska uppfattning. Det är med den bakgrunden i åtanke vi ska se på kritiken från liberaler och socialister i 1880-talets Tyskland.

Socialisternas och liberalernas kritik

Liberalernas uppfattning var och är även idag att marknaden klarar av att sköta även denna del av samhället utan inblandning. Om samhället lägger sig i socialpolitiken skadas den marknadsekonomiska mekanismen och gör ont värre. Mycket av den kritik som liberalerna för hundra år sedan framförde mot Bismarcks socialpolitiska tankar går igen i dagens svenska debatt om den generella välfärdspolitiken.

Socialisterna vände sig inte i sak mot förbättringar och de mycket modesta reformer som infördes utan riktade kritiken mot den konservativa strategin att avvärja den socialistiska rörelsens samhällsomvandlande kraft genom försiktiga reformer. Den reformistiska socialdemokratiska samhällsanalysen med jämlika och solidariska medborgare hamnade därför i motsättning till syftet med den konservativa politiken, men även till den liberala "fria marknaden" då denna inte omfattade den sociala människosynen.

Den stora striden står numera mellan den nyliberala eller marknadsliberala respektive arbetarrörelsens uppfattning och värderingar. Det konservativa synsättet är i varje fall i de nordiska och anglosaxiska länderna av mindre betydelse. I Järnlady Margaret Thatchers Storbritannien var det inte den konservativa uppfattningen som dominerade ideologiskt utan snarast den nyliberala ståndpunkten.

Det går att sammanfatta de två diametralt olika synsätten i tabellform, som kan åskådliggöra skillnaderna i ideologiskt ställningstagande. Tabellen (se nästa sida) är hämtad från en uppsats³⁴ av Walter Korpi, professor vid Institutet För Social Forskning (SOFI) vid Stockholms Universitet.

Det kan vara värt att kommentera skillnaderna i synsätt och den ideologiska grundskillnaden mellan socialdemokratiska respektive nyliberala politiska

³⁴ Walter Korpi "Socialpolitiken - hundraåring i snålblåst" ur Vägval-uppsatser om några demokrati-problem, Brevskolan 1983, sid 103

inriktningar. Med en uppfattning som gör medborgarna till kunder på en marknad är det naturligt att det är egennytta som är den främsta drivkraften.

ASPEKT	MARKNAD	POLITIK
Aktörer	Säljare/köpare	Medborgare
Beslutsprincip	Egennytta	Allmännytta
Missnöjesreaktion	Sorti	Protest
Handlingstyp	Individuell	Kollektiv
Maktresurser	Kapital	Rösträtt

Men hyser man istället uppfattningen, som reformistiska socialister gör, att det är ett allmänt samhällsintresse att ta hand om sina medborgare så ingen skall lida nöd eller ha väsentligt lägre levnadsstandard p.g.a. sjukdom eller ålder. Det här resonemanget har också gått igen i det politiska handlandet och i den vetenskapliga litteraturen kring socialpolitikens villkor.

Socialpolitiken och den politiska debatten

I den tidigare nämnda uppsatsen av Walter Korpi talas om en institutionell respektive marginell socialpolitik³⁵. Den marginella socialpolitiken utgår från familjen och marknaden som den naturliga grunden för välfärden. Åtgärderna blir också riktade och får karaktären av nödgärder. När individen eller familjen hamnar i problem så får de ett tillfälligt bistånd av samhället. Några generella åtgärder för att utjämna mellan grupper, skikt och klasser finns inte i den marginella eller rättare sagt den riktade socialpolitiken. Behovsprövning av snart varje bidrag eller stöd är normalt i de länder som tillämpar denna politik. Exempelvis Australien har t.o.m. behovsprövade pensioner.

Den här formen av socialpolitik ger också vissa konsekvenser som kan synas oväntade. Det vanligaste argumentet för behovsprövning är att det är orättvist att medelklassen skall få bidrag när de inte behöver dessa. Det kan verka som

³⁵ Den institutionella socialpolitiken svarar i politiska termer mot generell välfärdspolitik, marginell är att likställa med behovsprövad politik.

en slående argumentation, men politiken är inte lika övertygande i sin praktik. I den tidigare nämnda uppsatsen ³⁶ av Walter Korpi visar författaren att den behovsprövade linjen (marginell) inte ger önskat resultat. De fattigaste blir inte hjälpta i det långa loppet så som sker med en generell (institutionell) politik.

Hur ska man förklara dessa till synes märkliga konsekvenser? För att få en fingervisning är det av intresse att studera den skatterevolt som skedde i USA under 1970-talets slut och början av 1980-talet. Bakgrunden var att taxeringen av fastigheter höjdes som en följd av den tidigare presidenten Lyndon Johnsons krig mot fattigdomen. Skatteinkomsterna användes till åtminstone viss del för att betala den behovsprövade socialpolitiken. I den situationen var det en förhållandevis enkel sak för högerkrafterna (och dem är det gott om i USA) i amerikansk politik att få gehör för sin uppfattning att det var "orättvist" att strävsamma arbetare skulle betala för "lata negrer som inte ville arbeta utan levde på bidrag". Den i vissa stycken rasistiska propagandan fann också en grogrund vilket har resulterat i att socialhjälpen har blivit avsevärt restriktivare i USA än för tjugo år sedan. Det kan vara värt att notera vissa inslag i kampanjen mot president Obamas förslag till sjukvårdsreform i USA där just argument av ovanstående kaliber har ventilerats.

Hur det kan bli så här kan förklarar med den s.k. lökmodellen ³⁷. De som får del av den behovsprövande socialpolitiken pekas ut, medan de som med sin skatt finansierar bidragen utan att känna sig utpekade kan dra bort sitt stöd för en sådan politik. Det blir lättare att solidarisera sig med medelklassen än med de fattigare skikten inom sin egen klass eller grupp.

Det finns ytterligare ett problem och en följd av en marginell socialpolitik. Den effekt som den får är att det skapas en fattigfälla. Om den som får behovsprövade bidrag och ökar sin inkomst genom ökad omfattning av arbete, exempelvis går från deltid till heltid, förlorar han (vanligast hon) sina bidrag och intresset för att ta jobb eller att öka sin omfattning av jobb blir mindre. Detta går att se när det gäller bostadsbidragen i Sverige där en löneökning kan resultera i förlorat bidrag, som i sig kan innebära mindre disponibel inkomst.

³⁶ Walter Korpi "Socialpolitiken-hundraåring i småblåst" Brevskolan 1983 sid 108-112

³⁷ "Generell välfärd i allas intresse" (LO 1996) sid 21

Effekten av fattigdomsfällan blir att bidragsmottagaren riskerar att fastna i ett bidragsberoende.

Den marginella, behovsprövade socialpolitiken innebär att den splittrar arbetarklassen och det var samma syfte som Bismarcks socialpolitik från 1880-talet hade. Vi kan alltså se en sammansmältning här mellan den konservativa uppfattningen och liberalernas marknadsekonomiska socialpolitik. Det går även här att göra en skissartad sammanställning.

ASPEKT	MARGINELL	INSTITUTIONELL
Åtgärdsinriktning	Selektiv	Generell
Organisationsform	Segmentering	Solidarisk
Finansiering	Avgifter	Skatter
Målsättning	Minimistandard	Normalstandard
Privatförsäkring	Stor	Liten
Behovsprövning	Omfattande	Begränsad
Förebyggande	Begränsade	Omfattande
åtgärder		

Tragiska följder av liberalernas socialpolitik

Vi kan därför konstatera att en marginell, behovsprövad socialpolitik för det första inte hjälper dem som behöver hjälpen mest, den ökar inte jämlikheten i samhället. För det andra att behovsprövade system orsakar en splittring av löntagarna då det blir ganska lätt att argumentera för att de skötsamma, dugliga och duktiga inte ska behöva betala för de lata, slarviga och ointresserade (jfr. fördomarna om socialhjälp). För det tredje kan man konstatera att en behovsprövad inriktning av socialpolitiken inbjuder till fusk då fattigfällan är en reell risk. För det fjärde finns undersökningar som understryker att risken att förbli fattig i USA är tolv gånger större än i Sverige och detta beror på det behovsprövade systemet.

Bo Rothstein skriver i sin bok "Vad bör staten göra?"³⁸ att fattigdomen bland de amerikanska vita är dubbelt mot den bland invandrade turkar i Tyskland. USA har också tiofalt fler svarta fattiga och 40 procent av dessa är fortfarande fattiga efter tre år medan siffran bland turkarna i Tyskland är endast 4 procent. Att USA har en behovsprövad socialpolitik medan Tyskland har en generell dito, detta behöver väl knappast i det här sammanhanget påpekas.³⁹

Det finns ett annat perspektiv, och nämligen utifrån frågan om obligatoriska socialförsäkringar eller privattecknades⁴⁰ effekt på generell respektive behovsprövad välfärdspolitik. Detta har uppmärksammats i den vetenskapliga litteraturen och rör det som kallas fripassagerarproblematiken. I ett obligatoriskt försäkringssystem kan ingen "komma undan" och det är i sig ett samhällsintresse för ändock blir det samhället som får ta hand om den enskilde som råkar illa ut. Faktum är att inget civiliserat samhälle kan låta bli att ta hand om sina medborgare när de drabbas av olycka, blir svårt sjuka eller av andra skäl inte kan försörja sig själva.

Det finns också en närsynthet som innebär att den enskilde inte alltid ser risken att drabbas själv och därför antingen är underförsäkrad eller helt saknar försäkringsskydd. Obligatoriska lösningar är därför att ur samhällets perspektiv att föredra och är samhällsekonomiskt en vinst. Det är också uppenbart för de flesta att det är omöjligt att spara på egen hand för att försäkra sig mot sjukdom, ålderdom eller annat som kan hända under livets gång. Därför blir obligatoriska försäkringar den bästa lösningen.

Fördelningspolitiskt är obligatoriska lösningar att föredra då kravet faller att var och en skall bära sina egna kostnader utan kollektivet klarar finansieringen gemensamt. Man kan också gynna vissa försäkringstagare genom att underfinansiera dessa och överfinansiera andra. Det finns alltså stora fördelningspolitiska fördelar med obligatoriska försäkringssystem som en del av den generella välfärdspolitik. Detta diskuteras bl.a. av Ann-Charlotte Ståhlberg

³⁸ "Generell välfärd i allas intresse" sid 21

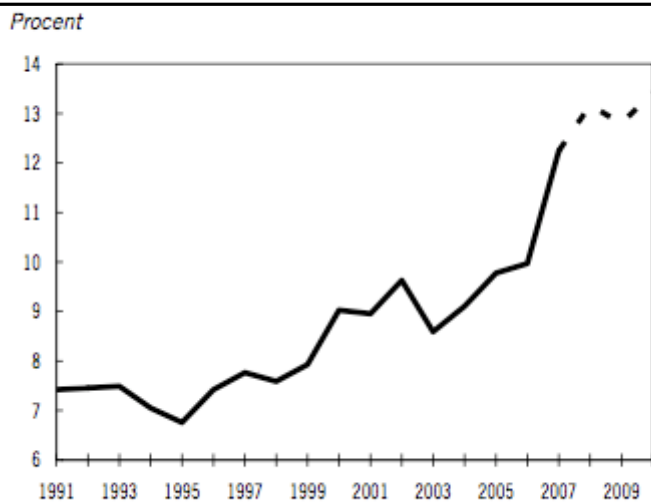
³⁹ Uppgifterna är ca 10 år gamla men visar på de principiella konsekvenserna.

⁴⁰ Denna diskussion givetvis tillämplig på debatten om nuvarande pensionssystem, men principiellt även på frågan om kollektiv hemförsäkring som Kommunalarbetarförbundet m.fl. LO-förbund hade under 1990-talet.

i hennes bok, "Våra pensionssystem" på SNS förlag, som knappast kan beskyllas för att vara ett vänsterförlag.⁴¹

Hela debatten kring regeringen Reinfeldts skattesänkningar har till stora delar missat just detta perspektiv. De stora skattesänkningarna (ca 80-90 miljarder) betalas med försämringar i välfärdssystemen. Det innebär att från statlig finansiering av sjukdom och arbetslöshet förs den över till kommunernas biståndsbudget i slutänden eller än värre en kraftig ökning av fattigdomen. Nyligen publicerades uppgifter om att barnfattigdomen ökar kraftigt i Sverige. Bara i Östergötland är 12 procent⁴² av barnen att betrakta som fattiga. Orsaken är naturligtvis överflyttningen från skattefinansierad statlig välfärdssystem till kommunernas biståndsverksamhet eller helt enkelt att samhället vänder de drabbade ryggen.

Andel hushåll med låg standard, räknat efter regeringens fattigdomsgräns, 9.535 kr/månad

Källa: SCB, HEK, egna beräkningar.

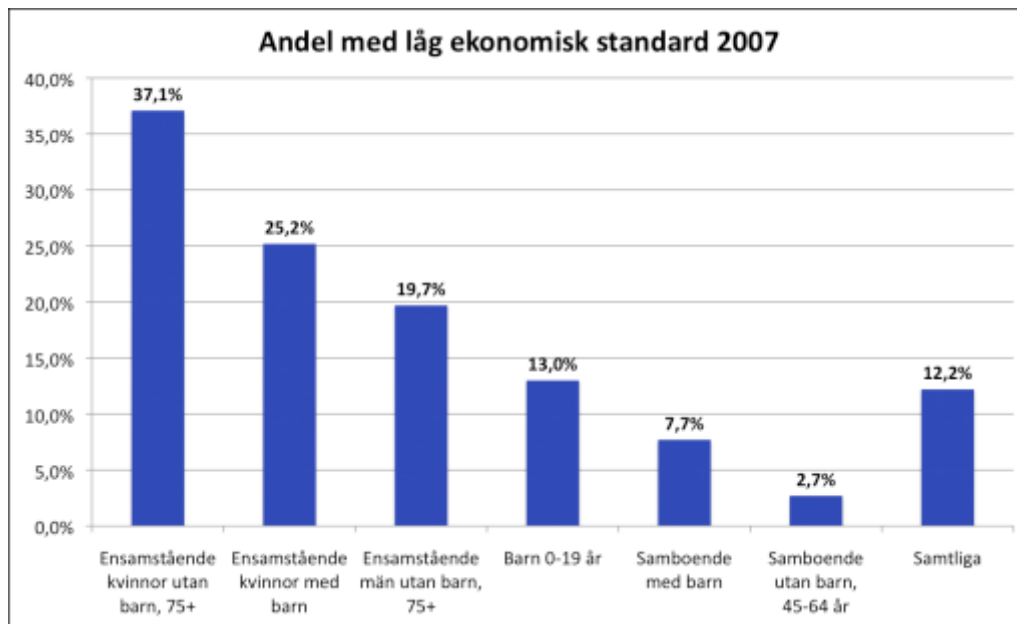
Källa: <http://storstad.wordpress.com/2010/02/03/fattigdom-i-sverige-statistiken/>

Det möter naturligtvis svårigheter att kort sammanfatta skillnaden mellan en socialpolitik med inriktning på behovsprövning och en generell välfärdspolitik. Vi kan dock se skillnaden i några avseenden. I länder med marginell socialpolitik är barnadödligheten högre än i länder med institutionell/generell

⁴¹ "Våra pensionssystem" SNS Stockholm 1993, sid 57-80

⁴² Östgöta Correspondenten 14 februari 2011

välfärdspolitik. Det i sig självklara faktumet att länder med högre fattigdom har också en följaktligen högre spädbarnsdödlighet. I USA som har 14,3 procent fattiga ⁴³ dör sju barn per 1.000 levande under första levnadsåret medan i Sverige med sin förhållandevis låga fattigdomsprocent, 6 procent, ⁴⁴ endast två barn per 1.000 ⁴⁵ levande barn.

Källa: Regeringens budgetproposition 2010

Fördelningspolitik för jämlikhet

Vi skall slutligen analysera ett annat intressant perspektiv på generell välfärdspolitik. Medan den marginella socialpolitiken inte förmår att omfördela mellan vare sig klasser, skikt eller grupper i samhället äger den institutionella politiken den förmågan. Genom generella bidrag under de faser av livsrytmen då kostnaden för familjen är störst, att barnfamiljer kan hålla en bra standard trots höga kostnader för barnens uppväxt.

När människan blir sjuk eller gammal finns generella bidrag som gör det möjligt att hålla en god levnadsstandard även under denna tidsperiod i levnadsrytmen. Detta är en aspekt på den generella välfärden som ofta bortses från. För att staten skall klara detta måste alla solidariskt bidra till ekonomin genom skatten.

⁴³ Dagens Nyheter, 17 september 2009

⁴⁴ Wikinews; Fattigdomen i Sverige ökar

⁴⁵ www.globalis.se, FN-förbundets site

Det innebär att det skapas ett självklart nätverk, en gemensam bas då alla får del av förmånerna. Jämför detta med tidigare resonemanget om den amerikanska skatterevolten.

Den generella välfärdspolitiken fördelar välfärden inte bara över åldrar utan även mellan klasser, skikt och grupper i samhället. Skillnaden i disponibel inkomst minskas radikalt i ett system med generell välfärdspolitik, vilket inte sker i ett system marginell socialpolitik. Den miljon svenskar som har de lägsta inkomsterna får, räknat över livet, ut mångdubbelt mer än vad de betalat i skatt. De rikaste, de tjugo procenten med de högsta inkomsterna betalar å sin sida in i samma mån mer än som det fattigaste får ut av systemen.⁴⁶

Med andra ord, det är den av borgerliga politiker så förhatliga s.k. rundgången som innebär en omfördelning av inkomsterna mellan de fattigaste och rikaste som är långt mer effektiv än modeller med riktade och behovsprövade system.

Slutligen kan vi konstatera att den generella välfärdspolitiken har en långt större träffsäkerhet när det gäller att omfördela rikedomarna i samhället, att skapa jämlikhet och att sörja för en god samhällsutveckling i allas intresse. Den generella välfärden är därför av vital betydelse för den demokratiska socialismens politik.

⁴⁶ Dessa uppgifter bygger på hur det såg ut innan regeringen Reinfeldts omfattande skattesänkningar. Hur fördelningen ser ut idag har jag inte funnit några uppgifter på, men det är inte att förmoda för mycket att förutsätta att den fördelningspolitiska profilen har ändrats. Se även publicerad figurer i detta kapitel.

V. Den brittiska välfärdsstaten

*"Där gamla kåkar stodo tätt
och skymde ljuset för varandra
dit sågs en dag med stång och spett
en skara ungfolk muntert vandra."
(August Strindberg)⁴⁷*

December 1942 var en speciell månad för britterna. Slaget vid El Alamein i Libyen hade just vunnits av general Montgomerys trupper och i Sovjet lyckades ryssarna slå tillbaka de nazi-tyska trupperna vid Stalingrad . En känsla av att kriget vände spreds inför den kommande julen och äntligen började de plågade britterna se en förändring och ett ljus i det totala krigsmörkret.

I december 1942 publicerades den rapport som skulle få en enorm betydelse för utvecklingen i Storbritannien och andra europeiska länder. Detta skulle inte minst gälla Sverige där påverkan från den publicerade regeringsrapporten med det byråkrattorra namnet *"Social and Allied Services"* eller mer populärt *"The Beveridge Report"*. Påverkan var uppenbar när *"Arbetarrörelsens efterkrigsprogram"* publicerades 1945.

Rapporten presenterades för Churchills samlingsregering redan i november och nådde bokhandlarna lagom till den blygsamma julhandeln i december. Troligtvis är det den enda gången i brittisk historia som en regeringsrapport blir en bestseller och det kan säkerligen förklaras av dess innehåll och inte minst dess förslag.

Efter det första världskriget hade inte Storbritannien gjort speciellt mycket för att lösa sina svåra sociala problem. Fattigdomen och de sociala förhållandena hade inte förändrats i någon signifikativ omfattning sedan de dagar då författaren Jack London beskriver i sin upprörda skildring av den brittiska fattigdomen och arbetarklassens usla levnadsförhållanden.

"Det finns inte en gata i London, där man kan undgå att se fattigdomen, då det blott är cirka fem minuters promenad från så gott som varje plats till ett fattigkvarter, men det distrikt, som min cab nu körde igenom, var en enda slum.

⁴⁷ August Strindberg *"Stormar, vågor..."*, Bonniers Stockholm 1974 sid 13

Gatorna voro befolkade med människor av en annan ras, småväxta och med nedbrutet och ölpussigt utseende. Vi rullade fram genom miles av tegelstensmurar och smuts, och varje sidogata visade sig vara en lång allé av murar och elände. Här och där vinglade en drucken man eller kvinna och luften kändes formligen oren av kiv och gräl. På torget famlade gamla män och kvinnor omkring och rotade i smörjan av grönsaksavfall, ruttna potatis och bönor, medan små barn svärmade som flugor kring en hög av rutten frukt; de begrovo armarna till axeln i den grötiga massan för att fiska upp en eller annan liten fruktbit, som ännu blott delvis ruttnat och som de slöko på stället.”⁴⁸

Även om detta skrivs 1902, fanns mycket av eländet, fattigdomen och smutsen kvar, som en utmaning kommande fredstidsregeringar att ta itu med. Den allmänna känslan som delades av de tre stora partierna Tory, liberalerna och Labour var att misstagen från mellankrigstiden fick inte återupprepas.

Ur detta perspektiv skall Beveridges rapport ses, med dess förslag på hur en välfärdsstat skulle kunna byggas upp på de brittiska öarna. Man kan förstå den entusiasm som rapporten möttes av hos allmänheten som nu, sedan freden slutits, önskade sig ett samhälle som skilde sig markant från samhället före kriget.

Sir William Beveridge var liberal, inte Labour som vissa påstått, och hade en vision som gick väsentligt längre än det som var hans ursprungliga uppdrag. Han var inte politiker utan statstjänsteman och byråkrat, men betecknades som en lysande analytiker. Han kom att skissa på en välfärdsstat som skulle garantera människorna ett gott liv avsett bakgrund, social klass eller andra omständigheter.

Beveridges välfärdsstat

Beveridges välfärdsstat skulle omfatta alla och vara det social skyddsnät som garanterade allas möjligheter och rätten till ett gott liv som det beskrevs av blivande från Labour blivande premiärministern Clement Attlee *”from the cradle to the grave”*.

Det var tre grundläggande principer som präglade Beveridges förslag:

⁴⁸ London, Jack *”Avgrundens folk”* (Bokförlaget Norden Malmö 1941, sid 11)

”Den första principen är att varje förslag för framtiden, bör till fullo utnyttja de erfarenheter som gjorts i det förflutna, bör inte begränsas av hänsyn till särintressen som är etablerade i att få av den erfarenheten. Nu, när kriget avskaffar särintressen av alla slag, är möjligheten att använda erfarenheterna inom bestämda och tydligt utmärkta område. Ett revolutionärt ögonblick i världshistorien är en tid för revolutioner, inte för lappning.

Den andra principen är att organisationen av socialförsäkringen bör behandlas som bara en del av en övergripande politik för sociala framsteg. En socialförsäkring fullt utvecklad kan ge inkomsttrygghet, det är ett angrepp på Behovet. Men behovet är endast en av de fem jättarna på vägen för återuppbyggnad och på vissa sätt är lättast att angripa. De andra är Sjukdom, Okunnighet, Fattigdom och Syslölöshet.

Den tredje principen är att social trygghet måste uppnås genom samarbete mellan staten och den enskilde. Staten bör erbjuda säkerhet för service och bidrag. Staten i att organisera trygghet bör inte kväva incitament, möjligheter, ansvar, i upprättandet av en nationell minimilön, bör den lämna utrymme och uppmuntran för frivilliga insatser av enskilda för att ge mer än minimum för sig och sin familj.”⁴⁹

Dessa tre principer kan de knappast betraktas som renodlat ”socialistiska” utan snarare social-liberala förslag. Vad som är slående är Beveridge påpekande att tillfället att göra något åt den bedrövliga brittiska situationen är nu när kriget skapar förutsättningarna för en ny politik.

Viktigt att notera är förslagets grundprincip om inkomsttrygghet. Det vill säga, socialpolitiken skall ha inkomsttrygghet som grund och inget annat. Beveridge talar inte om grundtrygghet utan om just inkomsttrygghet. Det kan vara viktigt att ta med sig detta när vi senare skall titta på hur detta behandlades i Sverige och då främst i Arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Beveridge pekar på att behoven är enorma i Storbritannien. Inte nog med de stora skillnaderna mellan rika och fattiga, arbetarklassens usla levnadsvillkor

⁴⁹ Beveridge, William ”Social and Allied Service” London 1942 citerat efter www.fordham.edu/halsall/mod/1942beveridge.html

har förvärrats av kriget, men som Beveridge påpekar ger det också möjligheten att göra stora förändringar när kriget har avslutats och freden återkommit.

Beveridge pekade ut som mål för efterkrigspolitiken att utrota fattigdomen. Han pekade på att grunden för välfärdsstaten var att få bukt med okunnighet. Sålunda, det första förslaget som lades fram vilket hade sin grund i hans rapport var en skolreform där skolplikten sattes till från 5 år till 15 år. "*The Education Act*" togs av Churchills kabinett. Skolsystemet indelades i tre stadier förskola, grundskola och fortsättningskola (nursery, primary och secondary). Man införde också lag om skolbespisning.

"*The Education Act*" var framgångsrik i att komma åt delar av fattigdomsproblemet. Det gav barn och ungdomar från fattiga förhållanden helt nya möjligheter till utbildning än vad som varit möjligt före kriget.

Winston Churchill var tveksam för att inte säga motståndare till Beveridge rapport men när sedan Labour och Clement Attlee vann valet 1945 förverkligade den nya Labourregeringen Beveridge idéer i form av politiska förslag vilket blev också starten på den reformpolitik som kom att präglade Storbritannien under de närmaste 30 åren.

1946 kom "*The Housing Act*" och 1946 "*National Health Service Act*", vilket innebar att man började bygga nya, mer hälsosamma bostäder istället för de slumområden som fanns i Storbritanniens storstäder. Arbetarklassen fick under denna period väsentligt bättre bostäder även om mycket fanns kvar att göra när jag för första gången besökte landet 1969.

Hälsovården kom att också hamna i centrum för de reformprogram som Labour satte igång när Attlee blev premiärminister. Bristerna i hälsovården var enorma och ett tecken på detta är kostnaderna för receptbelagda mediciner, som från 1946 till 1948 växte från £7 miljoner per månad till £148 miljoner . Även om lagstiftningen inte täckte mer än nio procent av denna kostnadsökning, så innebar detta att för första gången i brittisk historia fick medborgarna tillgång till gratis hälsovård, tandvård och optisk vård.

Det fanns en grundläggande strategi i Beveridge tankevärld och hans vision av en välfärdsstat som skulle förvandla det brittiska samhället. Han var mycket

tydlig i sina skrivningar angående strategin för att uppnå det mål som han såg som möjligt och önskvärt.

”Det viktigaste inslaget i strategin för social trygghet är ett system för socialförsäkring mot avbrott och förstörelse av intjäningsförmåga och för särskilda kostnader som uppstår vid födsel, äktenskap eller dödsfall. Systemet förkroppsligar sex grundläggande principer: schablonbelopp om kostförmån, schablonbelopp på bidraget, enande av det administrativa ansvaret, tillräcklighet nytta, fullständighet och klassificering.”⁵⁰

För att förtydliga detta så gjorde också Beveridge en sociologisk indelning av det brittiska folket. Allt med syftet att klargöra vilka som var föremålet för den föreslagna politiken och de nödvändiga reformerna. Det är ingen klassanalys i vanlig bemärkelse som Beveridge presenterar men den kan med viss lätthet omstruktureras till detta. Hur som, Beveridge analys av det brittiska folket och dess behov skulle bli ett nog så gott verktyg för kommande regeringar när de formulerade politiken för välfärdsstaten.

Planen omfattar alla medborgare utan övre inkomstgräns, men tar hänsyn till deras olika levnadsvillkor, det är en plan medallomfattande räckvidd för personer och behov.

I fråga om social trygghet delas befolkningen in i fyra klasser i arbetsför ålder och två andra under och över arbetsför ålder enligt följande ⁵¹:

- 1. Anställda, det vill säga personer vilkas normala verksamhet är anställning enligt anställningsavtalet.*
- 2. Andra förvärvsarbetande, inklusive arbetsgivare, handlare och oberoende arbetare av alla slag.*
- 3. Hemmafruar, som är gifta kvinnor i arbetsför ålder.*
- 4. Andra i arbetsför ålder som inte förvärvsarbetar.*

⁵⁰ Beveridge, William "Social and Allied Service" London 1942 citerat efter www.fordham.edu/halsall/mod/1942beveridge.html , sid 1

⁵¹ Ibid, sid 4

5. Under arbetsför ålder.

6. Pensionerade ovan arbetsför ålder.

Denna måhända lite annorlunda beskrivning av klasserna i det brittiska samhället vid tiden för det andra världskriget behöver översättas i traditionell klassbeskrivning. Man kan konstatera de som omfattas i grupp 1; anställda rymmer både arbetarklass i traditionell eller marxistisk betydelse, dvs. de som finns inom mervärdesproducerande verksamhet, tjänstemän på lägre nivå men även vissa mellanskikt som har exempelvis en arbetsledande roll.

De som ingår i grupp 2 är i huvudsak arbetsgivare men framförallt självägande producenter i den dåvarande medelklassen, som hantverkare som var självägande, handlare med egen affär eller verksamhet, kulturarbetare och andra som inte kan betraktas som mervärdesproducerande eller direkt beroende av mervärdesproducerande verksamheter.

Grupp 3 innehåller kvinnor allt från arbetarkvinnor till kvinnor inom olika tjänstemannayrken men som oftast lever i ett liv som starkt påminner om arbetarklassens eller lägre tjänstemäns liv.

Grupperna 4-6 beskriver olika grupper och skikt i samhället utan att beskriva deras klassmässiga tillhörighet. Det är allt ifrån arbetarklassens barn till överklassbarn på privata college; det är allt från handikappade till överklasslynglar som lever på räntor; det är allt från fattiga arbetarpensionärer till stenrika lorder.

Detta är inte vad man kalla en traditionell klassanalys, men får ändå vara det som vi har att hantera den brittiska synen med. Denna typ av klassanalys förekommer än idag i exempelvis material från TUC.

Vad som är slående är just den helhetssyn som Beveridge visar i sin rapport och den uppenbara vilja att minimera klasskillnaderna och de enorma klyftor som det brittiska samhället bestod av vid tiden för andra världskriget. Det är också intressant och viktigt att notera att förslagen som skulle beskrivas i den omfattande rapporten hade inkomsttrygghet som grund, inte grundtrygghet, vilket är skillnaden mot exempelvis mot den välfärdsmodell som Bismarck i Tyskland satte upp som önskvärd mer än ett halvt sekel tidigare.

Skillnaden; Bismarck ville mota Olle i grind, dvs. försöka isolera arbetarrörelsen från arbetarklassen sådana ambitioner fanns inte hos liberalen Beveridge utan han såg snarare arbetarrörelsen som en viktig och vital del i samhällsbygget efter det förödande kriget.

Beveridge skriver vidare om hur omfattande samhällets ansvar kommer att vara om man följer förslagen:

*”Den sjätte klassen kommer att mottaga äldrepension och den femte kommer att täckas av barnbidrag (children’s allowances), vilka kommer att finansieras över statskassan (...). De fyra andra klasserna kommer att vara försäkrade för omfattande medicinsk vård och rehabilitering och för begravningskostnader.”*⁵²

Som vi ser är det ett omfattande åtagande som den brittiska staten ikläder sig med Beveridge förslag.

Längre fram i förslaget föreslår Beveridge att varje löntagare skall erhålla ersättning vid arbetslöshet och handikapp, ålderspension, medicinsk vård och begravningsersättning. Men också förmåner vid utbildning och omskolning. Men även moderskapspenning, änkepension och stöd vid skilsmässa. Särskild vikt läggs vid att kvinnor som är ensamförsörjare inte ska hamna i sämre situation än kvinnor som är gifta. En viktig orsak till detta var naturligtvis att det fanns en mycket stor grupp kvinnor vars män hade förlorat sina liv under kriget.

Beveridge rapport skriver att *”förslaget omfattar att medborgare utan övre inkomstgräns, men, tar hänsyn till deras olika levnadssätt; det är ett förslag som är allomfattande i hänsyn till person och behov (...).”*⁵³

När det gäller finansieringen av välfärdsstatens åtagande skall denna ske över skattsedeln men även genom avgifter från arbetsgivarna. Det finns dock en princip som skiljer sig i Beveridge förslag från situationen i andra länder i omvärlden vid tidpunkten när förslaget lades fram för parlamentet. Det är ett ”flat rate” system, dvs. avgifterna till socialförsäkringssystemet och det som skulle utbetalas i förmåner var i Beveridge förslag en platt avgift och en platt förmån. Den tog alltså inte hänsyn till tidigare inkomst. Beveridge hade tagit

⁵² Ibid sid 4

⁵³ Ibid

Nya Zeelands modell från 1930-talet till sin medan andra som Tysklands, Sovjets, USA och de flesta andra länders inkomstrelaterade system inte blev modellen för den brittiska modellen.

Detta kan upplevas som en oklarhet och direkt stå i konflikt med andra skrivningar i Beveridge rapport där inkomstrygghet var grundprincipen. Ursprungligen var det uppenbarligen så att inkomstryggheten gällde under en viss period av sjukdom, arbetslöshet eller jämförbar livssituation för att därefter övergå i en mer platt modell som liknar den nu existerande i Storbritannien men väsentligt generösare än dagens.

Efter Thatcher

Dagens brittiska välfärdsystem bygger på tre element; ersättningar, bidrag och skattereduceringar (benefits, allowances och tax credits). Dessa bildar tillsammans det som kallas "*Jobseeker's Allowances*" (JSA). Syftet med JSA är att tvinga ut arbetslösa i de jobb som är möjliga, framförallt på låglönearbetsmarknaden eftersom villkoren är ganska usla. Den som får JSA måste söka jobb aktivt men det är bara möjligt att få JSA i max sex månader och maxbeloppet är £60.50/vecka. Det finns också mycket ingående regler om sparande, om partnern har inkomst osv. och alla dessa omständigheter påverkar JSA i negativ riktning.

När JSA är slut är det socialbidrag den enda möjligheten för den som inte hittar jobb i Storbritannien. En märklighet i dagens brittiska system är att du kan bli befriad från kommunalskatt om du har antingen JSA eller socialbidrag.

Det tredje stödet är riktat till arbetsgivare som betalar så låg lön att det inte går att klara sig på den. Betalar arbetsgivaren så låg lön kan han bli befriad från att betala in skatten, den går istället till den anställde i form av lön. Detta system gynnar naturligtvis den omfattande låglönearbetsmarknaden i Storbritannien. TUC beräknar att idag arbetar var femte löntagare på denna arbetsmarknad.

Brittiska TUC generalsekretare Brendan Barber skrev 2008 "*de intolerabelt dåliga arbetsvillkor som alltför många får stå ut med i dagens Storbritannien*

*borde vara en sporre för åtgärder. Men för uppnå detta behövs en förändring i debattklimatet från arbetsgivarna, fackföreningar och regeringen.”*⁵⁴

Rapporten beräknar att ca två miljoner anställda befinner sig på den arbetsmarknad där de betraktas av utredarna som ”sårbara” (vulnerable). Definitionen för sårbar på arbetsmarknaden är i rapporten *”otrygga arbeten som riskerar människor att bli kvar i fortsatt fattigdom och utsättas för orättvis behandling beroende av en obalans i maktförhållandet mellan anställd-arbetsgivare”*⁵⁵.

TUC:s rapport är hård i sin kritik av hur arbetsgivare utnyttjar dessa löntagares utsatta situation. Man skriver att *”många sårbara löntagares arbetsgivare bryter också mot lagstiftningen, exploaterar maktlösheten hos sina arbetare och bristen på effektivt genomförande av löntagarnas rättigheter. De bevakande myndigheterna har inte tillräckliga resurser för att garantera löntagarnas rättigheter och samarbetar inte heller speciellt väl. I vissa låglönesektorer, inklusive omsorg, städning, hotell, säkerhet och byggsektorn visar vår utredning att vissa arbetsgivare rutinmässigt bryter mot gällande lagstiftning”*⁵⁶.

Slutligen konstaterar rapporten att *”fortsatta existensen av en arbetsmarknad med sårbara löntagare innebär att vi har en tudelad arbetsmarknad i Storbritannien”*⁵⁷

Rapporten slår fast att denna arbetsmarknad och *”dess existens inte är oundviklig; den är resultatet av politiska och ekonomiska beslutsfattares val”*⁵⁸ och att de som riskerar att hamna i denna är kvinnor, immigranter och löntagare med olika former av handikapp.

Rapporten pekar också på den då sittande Labourregeringens förflyttning av politikens fokus från välfärd till arbete. De skriver *”det ökande regeringsfokuset*

⁵⁴ Hard work, hidden lives – The short report of The Commission on Vulnerable Employment, TUC London 2008 sid 2

⁵⁵ Ibid sid 3

⁵⁶ Ibid sid 3

⁵⁷ Ibid sid 3

⁵⁸ Hard work, hidden lives – The full report of The Commission on Vulnerable Employment, TUC London 2008 sid 15

från välfärd till arbete har inneburit ett minskat erkännande av existensen av sårbara anställdas situation riskerar att förvärra den”.⁵⁹

Rapporten fortsätter sin hårda kritik med att konstatera: *”regeringen kan inte uppfylla sina målsättningar vad det gäller socialt inbegripande, hälsa, yrkesutbildning, barnfattigdom och samtidigt tolerera utbredd den sårbara arbetskraftens villkor”⁶⁰.*

Dagens brittiska arbetsmarknad är ett resultat av den nyliberala eller marknadsliberala revolution som genomfördes av Thatchers regering med början 1979. De som får betala för medelklassens politiska hegemoni är främst de som lever på den arbetsmarknad som av TUC rubriceras som sårbar, *”vulnerable”*, en arbetsmarknad där lönerna är extremt låga och arbetsvillkoren är närmast icke-existerande.

Den som reser till Storbritanniens storstäder och tar sig en nattlig promenad i exempelvis London upptäcker snart att de som arbetar när nattklubbarna, restaurangerna och nöjesställena är öppna är immigranterna, de ensamstående mammorna eller ungdomar som inte har fått en ordentlig utbildning.

Detta är arbetsklassens moderna underklass. Det är de som är utan rättigheter, utan ekonomisk fotfäste och utan framtid. Det är de som offren för nyliberalismens kontrarevolution gentemot den brittiska välfärdsstaten som den för 70 år sedan skisserades av Lord Beveridge och revs ner av Margaret Thatcher.

⁵⁹ Ibid sid 15

⁶⁰ Ibid sid 15

VI. Radikalism och reaktion

*”Svara, du med röda stjärnan på din vårkavaj:
alla tåg som går mot lyckans land på första maj
- svara på en fråga från en vän som tappat tron:
när är dom framme vid sin slutstation?”*

*Var blev ni av, ljuva drömmar om en rimligare jord,
ett nytt sätt att leva? Var det bara tomma ord?
Var är dom nu, dom som påstod att dom hade alla svar
men svek alla oss och valde makten? Dom är kvar.”
(Hasse Alfredsson & Tage Danielsson)⁶¹*

Den globala radikalismen

1968 års generation brukar man tala om. Det är sant i så motto att det fanns en stark vänstervåg i hela västvärlden. Den hade vuxit fram ur de stora resningarna i tredje världen där de stora kolonialmakterna hade tvingats ge upp sina kolonier i Afrika och Asien. I Sverige skedde också en tydlig radikalism i de stora arbetarlederna, missnöje med bristen på demokrati på arbetsplatserna och att arbetarna inte fick del i de stora vinster som det svenska näringslivet hade. Det här inte platsen för att diskutera i vilken grad arbetarrörelsen var delaktig i denna radikalism, men det är helt uppenbart att de stora förändringar som skedde under 1970-talet var ett resultat av tidsperiodens politiska radikalism.⁶²

Det är viktigt att se att detta inte var en svensk företeelse utan en global rörelse som kom att få en stor betydelse för de kommande decenniernas politiska historia. I Sverige var de borgerliga politikerna, strategierna och ideologierna var de politiska förändringarna som nu kom slag i slag inte på något sätt goda nyheter. Problemet för högern och Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) var att socialdemokratin inte behövde dra med sig opinionen utan det var opinionen som hade drev arbetarrörelsen till en radikalism från att ha i mångt och mycket alltmer kommit att allt mer att förvaltat samhället efter oavbrutet regeringsinnehav under flera decennier.

⁶¹ Hasse & Tage ”Vart blev ni av, ljuva drömmar?” från Svea Hund 1976

⁶² Den här perioden sedd ur LO-perspektiv är väl beskriven Charles Kassman ”Arne Geijer och hans tid 1957-1979 Tidens Förlag 1991 sid 309-359.

Med Olof Palmes ordförandeskap (1969) för partiet och när Arne Geijer fyra år senare efterträddes av Gunnar Nilsson, var det en bekräftelse på radikaliserings av arbetarrörelsen. Åter drev parti och fackföreningsrörelse samhällsombildningen på ett beslutsamt och målmedvetet sätt. Man kan därför utan överdrift betrakta 1970-talet för arbetarrörelsens skördetid. Detta framför allt då maktfrågorna i samhället kom att aktualiseras.

Men samtidigt skall vi se att denna skördetid bar med sig fröet, en draksådd om man så vill, till den högeroffensiv som 1980-talet förde med sig. Det var medelklassens ungdomar som var revolutionärerna då på det radikala 1970-talet för att bli högerens främsta budbärare in i arbetarrörelsen under 1980 och 90-talet och idag på 2000-talet sitter på nyckelpositioner.

Vänstervågen var stark över hela västvärlden och innebar att vissa heliga kor kom att slaktas. En av dessa var USA:s demokratiska förträfflighet och det som avlivade myten var Vietnamkriget. USA fick svårt att med trovärdighet framstå som demokratins garant då världsoptionen kom successivt allt starkare och högljuddare att fördöma USA:s politik i Sydostasien. Den ökade misstron mot USA:s politik innebar också att "USA-ideologin" blev allt mindre gångbar. Och liksom poeten Majakovskijs stormsvälvar var det framförallt ungdomen (först men sedan även föräldragenerationen) som såg på USA med än mer kritiska ögon ju längre kriget pågick.

Nyhögerns strategi

Detta lämnade inte den amerikanska administrationen någon ro, och den började diskutera hur den skulle kunna vända opinionen, primärt i frågan om kriget men också i synen på USA. I slutet av 1960-talet tillsattes den s.k. Dooley-kommissionen som hade i uppdrag att hitta medel att motverka den USA-bild som växte fram; bilden av USA som demokratins främste tillskyndare hade uppenbart drastiskt förändrats uppfattades snarast som dess raka motsats. Vi ska inte gå in närmare på vad som blev den amerikanska strategin, men ett faktum är att Europa under de första fem åren av 1970-talet kom att översvämmas av amerikansk musik, amerikanska begagnade bilar, amerikanska kläder och amerikanska värderingar.

En svensk "pryade" hos Dooley-kommissionen under 1970. Hans namn var Sture Eskilsson och var utsänd av dåvarande Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) för att studera de metoder amerikanerna använde för att vända opinionen i sin favör. Eskilsson kom entusiastiskt hem och skrev ett beramat PM⁶³ till SAF-ledningen där han slog fast vad som han ansåg vara viktigt för SAF och den svenska högern. Sture Eskilsson blev sedermera informationschef på SAF vilket har en avgörande betydelse för vår historieskrivning som vi skall se senare.

I korthet skulle SAF ägna allt större resurser åt en teoretisk-ideologisk debatt, starta förlagsverksamhet, uppmärksamma universitetsvärlden och inte minst den vanliga skolan. PM:et lade stor vikt vid "näringslivets ideologi" och att SAF skulle "konsekvent hävda individens intressen". Den främsta målgruppen för SAF:s strävanden var journalister, riksdagspolitiker, student- och ungdomspolitiker samt kulturarbetare. Vi kan i korthet konstatera att Eskilssons PM var i sin kärna en planläggning för hur högern och SAF i grunden skulle förändra välfärdsstaten Sverige till en marknadsliberal handelsplats.

Nyliberal filosofi

Den ideologiska inspirationen till nyhögerens politiska tänkande står att finna hos den amerikanske filosofiprofessorn Robert Nozick men även hos den av svenska högerkretsar hyllade Ayn Rand.

Robert Nozick⁶⁴ som i nyliberala kretsar (i USA "*libertarism*") väckte stor uppmärksamhet när han 1974 publicerade sin "*Anarki, stat och utopi*" (i Sverige utgiven av Timbro, 2001). En kritiker kallade den för "*brilliant och förvirrad*". Boken var ett försvar för den klassiska *laissez faire*-liberalismen.

En kort sammanfattning av "*briljansen och förvirringen*" kan beskrivas som Nozicks tillämpning och tolkning av John Lockes⁶⁵ filosofi. Det grundläggande hos Nozick är acceptansen för en nattväktarstat⁶⁶ men inte mer. Nozick menar i

⁶³ PM angående SAF:s informationsverksamhet, 22 mars 1971. PM:et som kom på avvägar publicerades i vänstertidskriften *Clarté* 1971.

⁶⁴ Robert Nozick (1938 – 2002) professor i filosofi på Harvard.

⁶⁵ John Locke, brittisk filosof 1632 – 1704 som betraktas som liberalism fader men hade också stor påverkan på den västerländska uppfattningen av demokrati

⁶⁶ John Locke menade att är statens enda uppgift att ordna med domstolar, polis och försvar. Statens uppgift skall vara så begränsad som möjligt men ändå skydda medborgarnas liv och egendom. Detta

sin bok att allt som går utöver nattväktarstaten inte är legitimt då det kränker individens rättigheter. Nozick menar också att den enda och filosofiskt rättmätiga uppgift staten har är att skydda individen. Därför vänder han sig mot att staten via skatter kan ägna sig åt fördelningspolitik då denna kränker eller inskränker individens frihet.

Med nattväktarstaten menar Nozick den statsapparat som begränsas till rättsväsende och försvar och där utöver inget. Det finns också ett anarkistiskt drag i Nozicks resonemang vars konsekvens leder till *"ett skyddsväsende inom varje geografiskt område"*⁶⁷.

Ayn Rand⁶⁸ har haft ett betydande inflytande på nyliberalismen. Sålunda har Anders Borg vid flera tillfällen visat sin uppskattning av Rands teorier, men är det främst MUF i Sverige som vurmar för Rands tirader även om vissa delar av Centern idag tävlar i denna tveksamma gren. Exempelvis den nuvarande ordföranden Annie Lööf framhåller Rand som en av sina stora influenser. Samma Rand som agerade angivare i Hollywood under McCarthy-eran.

Rand menar att i ett liberalt samhälle existerar varje individ bara för sin egen skull och sin egen strävan efter lycka. Individen umgås och interagerar med andra individer enbart från ett nyttoperspektiv utifrån det egna egots intresse. Hon menar att i ett välfärdssamhälle präglas förhållandet mellan individer som varandras potentiella hot och fiender.

Rand lanserade vad hon kom att kalla "objektivismen". Rand menar att ska människan vara fri, måste ekonomisk och social frihet finnas. Det är var och ens frihet och primära samhällsroll att sträva efter sin egen lycka. Vad Rand säger är att varje individ blir sin egen ö och att eventuellt samarbete (samhällsstruktur, välfärdspolitik, ekonomisk fördelning osv) blir ett hinder för individens strävan efter sin egen lycka. Rand teoretiserade egoismen som filosofiskt tanke-system.

Vilka blir den politiska konsekvenserna av Nozicks och Rands filosofiska resonemang? Konsekvenserna enkla att inse. Det blir omöjligt och felaktigt att

sätt att se på statens funktion kallas för nattväktarstaten, där staten vaktar sina medborgare om natten och griper in endast om det behövs.

⁶⁷ Johan Norberg "Robert Nozick - Liberalen från Harvard", www.liberalismen.com

⁶⁸ Ayn Rand, (1905 – 1982) rysk flykting författare och filosof

gynna samhällets mindre lyckligt lottade med en kollektiv välfärdspolitik likt den vi har tillämpat i Sverige. Den blir t.o.m. filosofiskt otillständigt genom att den "kränker" redan väletablerade, rika och gynnade, deras frihet blir med andra ord överordnad samhällsmedborgarnas rätt till ett gott liv. Var och en måste själv förverkliga sina drömmar och hävda sin egen rätt. Statlig fördelningspolitik blir därmed omöjlig i ett nyliberalt perspektiv, med Nozick och Rand som politiska och filosofiska förebilder.

Det är få som filosofiskt tydligare än Robert Nozick skapar en filosofisk grund för den kommande nyliberala politiken. Det var också Robert Nozick⁶⁹ som betecknade fördelningspolitik över skatten som "*distributiv rättvisa*" och menade att det kränkte individens rätt till egendom. Ett uttryck som vid olika tillfällen varit återkommande i den liberala politiska debatten.

Milton Friedman, monetarismen och chockdoktrinen

Om detta är den filosofiska grunden för nyhögerns strävanden så skapades den ekonomiska tankevärlden med nobelpristagaren Milton Friedmans teorier om avreglering och den fria kapitalismen. Förenklat fungerar samhällsekonomin enligt Friedman i det långa loppet endast genom en total avreglering och en ohämmad marknadskapitalism.

Marknadsekonomen Friedmans teori innebär att varje individs strävan efter rikedom också är vägen till ett samhälle i ekonomisk balans. Det främsta redskapet för politiken blir enligt Friedman att kontrollera penningmängden i ett samhälle för att skapa förutsättningarna för en fungerande ekonomi. Friedmans teorier går under den gemensamma beteckningen "monetarism" och målet att minimera inflationen. Det innebär att sysselsättningen överges som primärt mål för den ekonomiska politiken.

Det finns ett annat viktigt teoretiskt bidrag i Friedmans teoribildning; chockdoktrinen, som har haft en viktig teoretisk roll i den revolt som utgått från nyliberalismens politiska krafter sedan 1970-talet.

Den amerikanska journalisten Naomi Klein väckte stor uppmärksamhet när hon 2007 publicerade boken "*Chockdoktrinen – Katastrofkapitalismens*

⁶⁹ Reidar Larsson "Politiska ideologier i vår tid" Studentlitteratur 1994 sid 116-117

*genombrott*⁷⁰. Diskussionerna gick höga och nyliberalerna mobiliserade alla krafter för att svartmåla och idiotförklara Klein och bagatellisera hennes bok som att vara av noll och intet värde. Andra, som Tim Robbins, betraktade den som *"En uppenbarelse! Med mod och klarhet utan jämförelse har Naomi Klein skrivet sin egen generations angelägnaste och mest nödvändiga bok."*⁷¹

Vad är då chockdoktrinen, hur ska man beskriva denna politiska doktrin. Milton Friedman skriver så här: *"endast en kris, - verklig eller inbillad – kan åstadkomma verklig förändring. Vilka åtgärder som vidtas vid en sådan kris beror alltid på vilka idéer som är i omlopp. Detta är enligt min mening vår viktigaste uppgift: att utveckla alternativ till den befintliga politiken, att hålla dem vid liv till den dag då det politiskt omöjliga blir politiskt oundvikligt."*⁷²

Friedman fortsätter med att *"en ny regering har sex till nio månader på sig att genomföra större förändringar, om den inte tar tillfälligt i akt kommer tillfället inte att återkomma."*⁷³ (Jämför med Fredrik Reinfeldts "rivstart" 2006.)

Friedman var ekonomisk rådgivare åt Pinochet efter kuppen i Chile och fick därmed alla möjligheter att testa sina teorier. Resultatet var, förutom det trauma som militärkuppen åstadkommit i all sin råa brutalitet, ett ekonomiskt stålbåd som hyperinflationen innebar. Friedmans råd var att följa den klassiska nyliberala linjen med skattesänkningar, avregleringar, privatiseringar och ta bort alla hinder för frihandeln.

Samma typ av ekonomisk chockterapi kom att tillämpas på Nya Zeeland och i Storbritannien som vi ska se. Resultat blev detsamma; ökade klyftor, försämringar för löntagarna och ökad rikedom för de redan rika. Kort sagt en klassisk högerpolitik men med nya och närmast "revolutionära" förtecken.

Det finns alltså skäl, fullgoda skäl, att beteckna det som skedde i spåren på de nyliberala teorierna när de kom att tillämpas i full frihet och praktiken som en högerns revolt mot välfärdsstaten. En revolt mot välfärdsstaten, med sin teoribildning hos nyliberala teoretiker som Robert Nozick, Ayn Rand och semi-ekonomer som Milton Friedman.

⁷⁰ Ordfront, Stockholm 2007

⁷¹ Skyddsomslaget på Ordfrontsupplaga 2007

⁷² Milton Friedman Capitalism and freedom, Chicago Press 1962, citerad efter Klein sid 15

⁷³ Friedman & Friedman "The tyranny of status quo, San Diego 1984, citerat efter Klein sid 15

Den nyliberala politiken kom att prövas i först Chile-juntans 70-tal, därefter under Reagans och Bush presidentperioder i USA också och kanske för vår studie i Thatchers Storbritannien och i ett brutalt genomfört fullskaleexperiment; Nya Zeeland.

VII. Nya Zeeland –nyliberalismens experimentverkstad

*"This is the end, beautiful friend
This is the end, my only friend
The end of elaborate plans
The end of ev'rything that stands
The end"
(Jim Morrison)⁷⁴*

Från välfärd för alla till....

Nya Zeeland är ett vackert land på andra sidan jordklotet och få av oss européer vet speciellt mycket om detta örike. De tre och en halvmiljon invånarna hade vant sig vid en välfärd lik den svenska. Nya Zeeland hade också varit en föregångare inom det socialpolitiska området. Bonniers Lexikon konstaterar att *"dock har 1980-90-talens ekonomiska kris urholkat trygghetssystemen"*⁷⁵, vilket torde vara det årets "understatement" för att uttrycka det milt. Nya Zeeland tillhör det brittiska samväldet och det är också ett av skälen att landet kom i stora problem under 1980-talets början. Konsekvensen av exportberoendet till de brittiska öarna blev i ett slag övertydligt när britererna tog steget in i det dåvarande EG 1973. Ytterligare en anledning till Nya Zeelands problem var följderna av OPEC:s oljeshock i början av 1970-talet.

Mot bakgrund av de stora ekonomiska problem som drabbade Nya Zeeland formades den politik som Labour påbörjade 1984. Labour kom att lyssna på de nyliberala locktonerna och fick också bära följderna av en tidigare mindre klok ekonomisk politik. Den nyzeeländska skuldsättningen försatte också landet i en situation som gav långivarna utrymme att tvinga fram den politik som följde. Partiet genomförde därför en politik med avregleringar och privatisering som huvudlinje. Den offentliga sektorn krymptes med följd att televerk, järnväg, banker och flygbolag såldes ut. Samtidigt som all offentlig verksamhet utsattes för konkurrens genom att köp-och-säljssystem infördes. Labourregeringen genomförde också avgiftshöjningar som innebar att de sämst ställda inte fick samma möjligheter som tidigare till vård, omsorg och utbildning. Valuta- och

⁷⁴ "The End" från The Doors debut-LP med samma namn Elektra 1968

⁷⁵ Bonniers Multimedia Lexikon 1996, uppslagsord Nya Zeeland

kreditmarknaden avreglerades likaså. Senare beslutades om en kraftigt försvagad arbetsrätt; ”*Employment Contract Act*” (ECA).

Mycket av förändringarna föregicks av en akut finansiell kris, som var början på den totala avregleringen av ekonomin. Det finns ett antal ansedda bedömare som menar att den stimulerades av den dåvarande finansministern Roger Douglas slarviga (?) uttalande om kommande devalveringar.⁷⁶

Den genomförda nyliberala politiken på Nya Zeeland resulterade i ett sammanbrott för fackföreningsrörelsen. I en analys utgiven av det nyzeeländska LO, CTU (Council of Trade Unions) 1995, menar man att sammanbrottet har möjliggjorts av främst tre grundorsaker:

”1. Den nyliberala politiken som sätter företagets intressen före arbetarnas rättigheter och vinstintresset före jämlikhet och arbetsfred.

2. Disorganisationen (disunionsation) av arbetskraften genom att försvåra och fördyra möjligheterna till att upprätthålla slagkraftig kollektiv organisering.

3. Nedbrytandet av förhandlingarna till företagsnivå som enbart har varit till arbetsgivarnas fördel.”⁷⁷

Under parollen *”From welfare to well-being”* drev det högerliberala National under 1990-talet en målmedveten förändring av välfärdssystemen på Nya Zeeland. Bidragsnivåerna sänktes kraftigt, man införde behovsprövning av alla bidrag och privatiserade delar av den offentliga sektorn till frivilliga organisationer. Slutligen etablerade National beställar-utförarmodellen inom hela välfärdssektorn⁷⁸. National förde även en högljudd debatt med budskapet varför ge de rika bidrag när skattepengarna behövs på annat håll.

Argumentationstekniken gentemot de generella välfärdssystemen kan synas bestickande (jfr den med jämna rum återkommande debatten om barnbidragen i Sverige), men syftet är att genomföra starka nedskärningar i välfärden vilket också skedde på Nya Zeeland.

⁷⁶ S. Henriksson- Å. Svensson ”Nya Zeeland-föredöme eller varnade exempel” FSS sid 4

⁷⁷ Pete Harris ”Labour market deregulation and economic performance” CTU 1995 NZ LO sid 7. Min översättning.

⁷⁸ S. Henriksson-Å. Svensson ”Nya Zeeland-föredöme eller varnade exempel” FSS sid 6

En växande kritik

Nu är det inte så att nyliberalerna var de enda som hördes på Nya Zeeland. CTU, d.v.s. LO, riktade och riktar en oerhört stark och väl underbyggd kritik mot den förda politiken. Labour gjorde i efterhand och med en partisplittring i ryggen en omvärdering och insåg många av de missgrepp som gjordes på 80-talet. Men den främste och intellektuellt kraftfullaste av kritikerna var professor Jane Kelsey vid Aucklanduniversitetet. Hon förde fram i sin bok *"Economic Fundamentalism"* en svidande kritik mot de förändringar och det systemskifte som har skett. Hon inleder sin bok med följande dedikation:

"For my mother and others of her generation who feel angry and betrayed"

(Till min mor och andra av hennes generation som är arga och känner sig svikna, *min översättning*)

Som en avslutning på denna skissartade genomgång av nyhögerns ideologi och samhällsexperiment, kan det var intressant att citera en av deras egna. Moody's Investors Services skrev i sin rapport om Nya Zeeland 1994 följande:

*"Omorienteringen av Nya Zeelands ekonomiska politik efter 1984 representerar en av de mest ambitiösa och genomgripande strukturella reformer som har genomförts i något OECD land... Då förväntade sig många att reformprocessen skulle bli förhållandevis kort och smärtfri. Som det nu har blivit har reformprocessen blivit mycket svår och smärtsam för många segment inom det nyzeeländska samhället"*⁷⁹

Det är ord värda att tänka på för oss i Sverige. Valet står mellan en nyliberal väg och marknadsliberal väg eller en utveckling av den generella välfärden – dvs. en reformistisk politik. Erfarenheterna från Nya Zeeland är därför värda att studera, eftersom politiken i ett första skede tillämpades av en ideologiskt förvirrad socialdemokrati (Labour). I det andra skedet bedrevs politiken av en målmedveten höger i form av National bedriv samma politik. Det ger ett slags facit av vad som är att vänta av ett lika omfattande systemskifte i Sverige. Det är inget ekonomiskt val utan ett politiskt ställningstagande. Och till *syvende og sidst* handlar det om hur vi vill att samhället skall ta hand om sina medborgare.

⁷⁹ Jane Kelsey *"Economic fundamentalism"* Pluto Press 1995 sid 7, min översättning

Det är inte utan att mönstret känns igen. 1991 års 500 procents ränta, avregleringarna under Bildts sejour i Rosenbad och de genomförda förändringarna under de socialdemokratiska regeringarna under den ekonomiska restorationen på 1990-talet. De bär alla samma nyliberala grundinställning, en mer eller mindre kapitulation för marknaden och nyhögerns strävanden. I Bildts fall frivilligt och med gott hjärta, i Carlsson/Perssons fall likt Biskop Brasks *"nödd och tvungen"*. Med Fredrik Reinfeldt och hans s.k. nya moderater har entusiasmen för den marknadsliberala politiken återkommit men med, som vi ska se, en långt mer genomtänkt strategi än den som den gammelmoderate Bildt stod för.

Under 1980- och 1990-talen förändrades Nya Zeeland från ett välfärdssamhälle modell Sverige med full sysselsättning, generösa välfärdssystem och ett samhälle med goda levnadsbetingelser för alla medborgare, till ett av de mest marknadsliberala samhällen i västvärlden. Utvecklingen på Nya Zeeland liknar i mycket den som skedde parallellt och något tidigare i Storbritannien men skillnaden är att på Nya Zeeland var det ett Labourparti som tog initiativet, inte högern som hos imperiets moder – Storbritannien.

När det gäller Thatcher och formeringen av Thatcherismen är förutsättningarna något annorlunda, som vi skall upptäcka allt eftersom vi fortsätter vår betraktelse.

Storbritannien var en välfärdsstat. Ursprunget var som vi sett *"The Beveridge Report"* från 1942. Rapporten menade att välfärden är en medborgerlig rättighet. Välfärdsstaten skulle angripa de största hoten mot medborgarrätten; *"behov, sjukdom, okunnighet, snusk (jfr. Lort-Sverige) och brist på jobb"*⁸⁰. Beveridge sammanfattade synen på välfärdsstaten med orden *"varje individ har rätt till stöd i tider av behov och kris"*.

Denna grundsyn kom att prägla den brittiska uppbyggnaden av den sociala välfärdsstaten.

Enligt brittisk statistik hade ca 70 procent av britterna vid något tillfälle tagit del av den brittiska välfärdsstaten fram till 1980. Efter kriget var Labour snabb med att genomföra Beveridge tankar i form av politiska program för *"fri sjukvård"*

⁸⁰ Katharine Brunson *"Welfare Policy"* <http://smu.edu/ecenter/discourse/brunson.htm> sid 2

*genom det nyetablerade National Health Service (NHS), skapa ett pensionssystem, genomföra förbättringar av utbildning och bostäder, och sökte uttalade löften om full sysselsättning”.*⁸¹

⁸¹ Daniel Yergin/Joseph Stanislaw “The Commanding Heights” Touchstone New York 1998 sid 24

VIII. Thatcherismen teori och praktik

"The prize of everything and the value of nothing"
(Tony Benn)

Ett nytt Tories

När Margaret Thatcher valdes till brittisk premiärminister 1979 var det en historisk händelse. För första gången valdes en kvinna till posten och för första gången var det en politiker som kom från en uttalad medelklassmiljö. Vidare hade Thatcher vunnit den hårda striden inom sitt eget parti, Tories, mot den gamla högern med den i många stycken medelmåttige och allt annat än lyckosamme Edward "Ted" Heath.

Heaths sista ministär hade i princip jagats bort från makten och Whitehall av arbetarrörelsen och främst fackföreningsrörelsen. Vad Thatcher hade insett att hon aldrig skulle kunna förändra Storbritannien i den riktning hon önskade om hon inte lyckades knäcka fackföreningsrörelsen dess makt och inflytande inom Labour.

Labourpartiet var vid denna tid ett brett vänsterparti. Inom dess organisation fanns allt ifrån liberalt påverkade politiker till ultravänster modell trotskister. Orsaken till detta var att det brittiska kommunistpartiet var ett organisatoriskt och politiskt betydelselöst parti. Men också att det engelska valsystemet med majoritetsvalkretsar förhindrar mindre partier från att få något inflytande. Däremot fanns en förhållande stark vänster inom fackföreningsrörelsen, där exempelvis gruvfacket NUMs⁸² generalsekreterare Arthur Scargill var medlem av det trotskistiska Socialistiska Arbetarepartiet. Den lokale generalsekreteraren i London för grafikerna i SOGAT⁸³ Mike Hicks var också ledande medlem av det traditionella kommunistpartiet. Det fanns även en stark radikal socialdemokratisk strömning (läs reformistisk strömning) inom Labourpartiet och fackföreningsrörelsen. Många av de radikalerna inom fackföreningsrörelsen var även medlemmar i Labour som exempelvis Scargill och Hicks. Detta som en följd av att fackföreningarna oftast är kollektivt anslutna till Labour även idag.

⁸² National Union of Mineworkers

⁸³ Society of Graphical and Allied Trades

I denna miljö valdes medelklasskvinnan Margaret Thatcher till premiärminister. Vad Thatcher under de kommande 11 år vid makten gjorde var att anpassa nyliberalismens teorier till en praktisk politik som fungerade i Europa. Tories satt vid makten dock 18 år, men under de sista sju åren var det den mindre karismatiske John Major som ledde partiet och var premiärminister. Thatchers framgångar har sin kärna just i detta; transfereringen av nyliberalismen till europeisk mylla.

Vi kan ha vilka åsikter vi vill om innehållet i Thatchers politik men vi kan också konstatera att den var framgångsrik och kom att förändra inte bara Storbritannien utan också exempelvis Sverige på ett sätt som kan upplevas som överraskande.

I Clare Becketts biografi "Thatcher" citerar hon Thatchers egna ord som beskriver hennes uppväxt i Grantham. Det är en idyll *"där solen alltid lyst genom lindens bladverk in i vårt vardagsrum och någon – min mor, min syster, en av de anställda i affären – alltid fanns för krama eller trösta mig med en godsak"*.⁸⁴

Margaret Thatcher föddes den 13 oktober 1925 och växte upp i lägenheten över föräldrarnas speceriaffär. Hemmet var *"praktiskt, allvarsamt och lidelsefullt religiöst"*.⁸⁵ Familjen med sina två affärer tillhörde den lilla 20 procent av britterna som kunde betraktas som medelklass. Familjen var sparsam, barnen hade få leksaker och cyklar var otänkbart i familjen Roberts. Familjen var aktiv i välgörenhet och när den stora depressionen drabbade Storbritannien upplevde Thatcher denna på nära håll. Inte för att familjen drabbades direkt, men Thatcher beskrev sina intryck många år senare:

"Och jag har aldrig glömt – hur väl det gick för barnen i dessa arbetslösa familjer. Deras föräldrar var beslutsamma att göra nödvändiga offer för sina barn. I en anda av självtillit och självständighet var mycket stark bland t.o.m. de fattigaste människorna i East Midlands städer. Det innebar att de aldrig

⁸⁴ Clare Beckett: "Thatcher" Haus Publishing, London 2006, sid 1

⁸⁵ Beckett sid 3

hoppade av samhället och, genom att andra bidrog med vad de kunde, höll samhället samman.”⁸⁶

Mycket av förklaringen till Thatchers politiska övertygelse och målmedvetenhet finns säkert i dessa barn- och ungdomsupplevelser. Medelklassens strävsamhet, religiositet; föraktet för den som inte höll måttet, uppfattningen att samhället inte skall stå för välfärden utan den är ett personligt ansvar, att individen kan och ska klara sig själv även om det kostar på. Den privata upplevelsen från unga år kom att passa ihop med den ideologiska och politiska som nyliberalismen kom att erbjuda.

Jag besökte London och Storbritannien första gången 1969. Det var min första resa utomlands och med den unge mannens ögon var det en speciell upplevelse. Intrycket av ett samhälle där de flesta hade sämre ekonomiska villkor än hemma i Sverige men där det i alla fall var relativt jämlikt. Det var inte gigantiska klyftor mellan människor även om det fanns en aristokratisk överklass som stack i ögonen med sin rikedom. Det fanns en vänlighet och en gästfrihet som hade sin grund i tanken att vi ska hålla samman. Medelklassen i Storbritannien var vid denna tid fortfarande en marginell företeelse och hade likartade levnadsvillkor med arbetarklassen. Som en kontrast till detta stod den gamla överklassen med sina lorder, och här fanns nyrika och affärsfolk det som stack ut.

Arbetarklassen hade fått det bättre sedan kriget även om mycket av krigets spår fortfarande fanns kvar; utbombade lagerlokaler i East End; nedslitna bostadsområden i Liverpool och Glasgow, men samtidigt fanns här en framtidstro som påminde mycket om den som var närvarande vid samma tid i Sverige. Intrycken från sommaren 1969 i Storbritannien har gjort att i vart fall jag har återvänt gång på gång både fysiskt och intressemässigt till dessa regniga och dimmiga öar.

Vad är thatcherism

Thatcherismen är en politisk riktning kan vi nog vara överens om. Thatcherismen är nyliberalismens dogmer och teorier genomförda i full skala. Men framförallt Thatcherismen är en europeisk anpassning av det som

⁸⁶ Ibid sid 5

genomfördes på Nya Zeeland, i Chile och inte minst i USA under en rad av presidenter som möjligtvis nu som först under Obama bryts denna linje.

En adekvat beskrivning av Thatcherism ger journalisten och författaren Martin Jacques i *"The Politics Of Thatcherism"*:

"Thatcherismens karaktär är komplex. Två tydliga element kan dock pekats ut. För det första en stark betoning på utan tvekan traditionell småborgerlig ideologi – marknadens fördelar, konkurrens, elitism, individuella initiativ, det skadliga med statligt engagemang och byråkrati (statsförvaltning). På ett sätt representerar den en återgång till pre-1950-talets Tory-politik: den är också ett uttalat försök att rulla tillbaka kollektivismen som är förbunden med arbetarrörelsens framgångar. I en period av recession (kanske framför allt i dess tidigare skede), slår dessa traditionella dygders värde an – och har sannerligen slaget – en ton hos de traditionella väljargrupperna som har Torys stöd. För det andra, Thatcherismen har framgångsrikt försökt att organisera olika krafter som ingår i motståndet - motstånd mot fackföreningsaktivism, för nationella ambitioner, mot tolerans, mot feminism - till fördel för en i allt väsentligt regressiv och konservativ lösning i frågor som auktoritet, lag och ordning, patriotism, nationell enighet, familjen och individuell frihet".

*"Thatcherismen söker rekonstruera industrin genom att släppa marknadskrafterna fria och dramatiskt dra ner statens ekonomiska aktiviteter. (...) Den söker att tvinga tillbaka (reverse) de strukturella framgångarna arbetar – och demokratiska rörelserna och, samtidigt, kopplat med sammanhållen populistisk-baserad ideologisk och ideologisk offensiv för att underminera arbetarklassens motstånd. Thatcherismen kombinerar en nyliberal ekonomisk strategi med reaktionär och auktoritär populism. (.....) Den söker att lösa krisen och dödläget genom att mobilisera en re-organiserad, utvidgad och lätttrörlig social bas av medelklassen, egenanställda och arbetarklassen tillsammans med nyckelgrupper inom storkapitalet."*⁸⁷

Margaret Thatchers regeringar genomförde en politik som innebar en brittisk tillämpning av Milton Friedmans chockdoktrin. Av stor strategisk vikt i genomförandet av Thatchers politik var när regeringen lyckades knäcka

⁸⁷ Martin Jacques *"The Politics Of Thatcherism"* London 1983, sid 53-54, min översättning

fackföreningsrörelse. Framförallt de för fackföreningsrörelsen starka branscherna på arbetsmarknaden försvagades mycket kraftigt av NUM, Grafikerna och bilarbetarna nederlag under de stormiga åren under 1980-talet.

Chockdoktrinen i Storbritannien

Även om man ser på statistiken från 1980-talets början kan man konstatera att chockterapi på den brittiska arbetsmarknaden fick slå fullt ut. Sysselsättningen minskade totalt sett och inkomstklyfterna ökade dramatiskt. Detta kopplat till kraftiga försämringar i välfärdsstatens förmåga att möta de ökade behoven som utvecklingen ställde. Arbetarklassen i Storbritannien fick betala för Thatchers politik. Priset var högt; dramatiskt med ökad arbetslöshet, försämrad social välfärd och ökad fattigdom.

En rapport utgiven av de offentliganställdas fackförbunds utredningsorgan CIS⁸⁸ 1981 visar på en dramatisk förändring sedan 1979, alltså under de två första åren med Thatcher. Index för industriproduktionen sjönk från 105 till under 90 (100 räknat på 1975). Under Labour 1975-1979 skedde däremot en ökning med 5 punkter.

Löneutvecklingen inom olika yrken inom TUC avtalsområden låg under 10 procent. Man kan jämföra med regeringsledamöternas löneökning låg på mellan 102 – 163 procent under samma period.

Arbetslösheten inom olika branscher har dramatiskt ökar från metallindustrin med 27 procent till livsmedelsindustrin 9 procent. Likaså visar CIS siffror hur sysselsättningen sjönk totalt från mars 1979, 23 miljoner, till mars 1981, 20, 7 miljoner. 1981 hade Storbritannien en verklig arbetslöshet på 4 miljoner personer vilket skall jämföras med de 1, 2 miljoner som var arbetslösa under krisåret 1979. Prisökningarna var också enligt CIS statistik dramatiska, med 28 procent på gas, på el 27 procent. Räntorna gick upp med 21 procent och hyrorna med hela 43 procent.

⁸⁸ CIS Counter Information Services var vid den tiden knutet till UK största offentliganställdas fackförbund Civil and Public Services Association, CPSA (jfr SEKO och ST), sedan 1998 Public and Commercial Services Union, PCS

Det är inte en överdrift att påstå att regeringen Thatchers politik innebar en chockterapi enligt Milton Friedman förskrivning. Naturligtvis fick dessa snabba och brutala förändringar effekt på Storbritannien och briterernas liv.

Den som besökte London under denna period slogs av den upphetsade stämningen som låg latent. Det var dagliga demonstrationer. Mycket folk som diskuterade exempelvis i Speakers Corner och generellt var stämningen emot Thatcher och hennes politik. Problemet var att det saknades samordning och EN organisatoriskt ledande kraft.

Det är också under denna period som obehagliga politiska riktningar som att brittiska fascistpartiet ⁸⁹ (BNP) vaknar efter att varit en anakronism hela perioden sedan andra världskriget. Överfall och trakasserier av invandrare och minoriteter börjar bli vardag i de brittiska storstäderna.

Men ett ökat motstånd från arbetslösa, invandrare och ungdomar börjar synas. Så när ska-gruppen The Specials sommaren 1981 ligger på de brittiska hitlistorna med *"Ghost Town"* är den inte bara ett tecken på missnöjet med Thatcher utan också signalen till ett ökat motstånd. Man brukar säga att *"Ghost Town"* blev signaturmelodin för 1981 års kravaller i de brittiska storstäderna.

Vi väljer att avsluta denna del med texten till *"Ghost Town"*, då den speglar bra stämningarna i Storbritannien efter två år med Thatcher.

"This town, is coming like a ghost town

All the clubs have been closed down

This place, is coming like a ghost town

Bands won't play no more

too much fighting on the dance floor

Do you remember the good old days

⁸⁹ Oswald Mosleys "British Union of Fascists" är ursprunget till dagens främlingsfientliga och fascistiska "British National Party"

Before the ghost town?

We danced and sang,

And the music played inna de boomtown

This town, is coming like a ghost town

Why must the youth fight against themselves?

Government leaving the youth on the shelf

This place, is coming like a ghost town

No job to be found in this country

Can't go on no more

The people getting angry

This town, is coming like a ghost town

This town, is coming like a ghost town

This town, is coming like a ghost town

This town, is coming like a ghost town”

(Text: Jerry Dammers)

IX. Thatcher och facket

*"I said i see no joy
I see only sorry
I see no chance of your bright new tomorrow*

*So stand down Margaret
Stand down please
Stand down Margaret"
(The Beat)⁹⁰*

Facket som huvudfiende

Thatchers regering hade siktet inställt på att försvaga facket från dag ett på 10 Downing Street. Syftet var kommet ur det faktum att det brittiska facket hade en förhållandevis stark position, vunnen under många år av hårda strider. Efter andra världskriget det var då den brittiska välfärdsstaten byggdes upp och då spelade fackföreningsrörelsen en viktig roll. Det spelade in också att under de tolv åren före 1980 hade den fackliga organisationsgraden ökat markant från 43 procent till 53 procent.⁹¹ I detta hade praktiken med s.k. "closed shop" haft en avgörande betydelse.

Det finns därför anledning att stanna vid begreppet "closed shop", som har spelat en mycket viktig roll för de brittiska fackens förmåga att organisera sig och bli starka för att kunna tillvarata medlemmarnas intressen. Men även för en svensk fackföreningsfunktionär är denna praktik inte helt okänd. Inom byggsvängen var det tidigare inte ovanligt att anställningsavtalet och inträdesansökan till facket lades fram parallellt för påskrift av de båda. Inom Konsum var det i vart fall fram till 1980-talet omöjligt att få jobb om man inte samtidigt var medlem i Handels, eller för den delen inom industrin där en oorganiserad arbetskamrat inte sågs eller ses med blida ögon.

TUC beskrev sin ambition på följande sätt "det logiska målet för fackföreningen är vad det gäller organisering är det självklara 100 % organisationsgrad; med andra ord att komma till en situation där alla arbetarna på den aktuella

⁹⁰ The (English) Beat "Stand Down Margaret" Go Feat Records 1980

⁹¹ McIlroy, John "Trade Unions and the Closed Shop, WEA London 1981 sid 1

arbetsplatsen är medlemmar i fackföreningen”⁹² och då får ”closed shop” en avgörande betydelse för att målet skall kunna uppnås.

Vidare beskriver TUC verklighetens ”closed shop” existerar där arbetarna måste bli och kvarstanna som medlemmar i en av specifika fackföreningar. De är antingen medlemmar i avtalsbärande fackförening eller de kommer inte att tillåtas arbete på arbetsplatsen.”⁹³

De brittiska fackföreningarna har en annan struktur än exempelvis de svenska då de är byggda enligt yrkesprincipen, vilket innebar att det kan finnas ett flertal fackliga organisationer på respektive arbetsplats. Det som varit en styrka skulle nu visa sig vara en akilleshäla.

De brittiska facken kom att göra ett par stora misstag som kom att spela Thatchers antifackliga ambitioner i händerna. Det första var just yrkesprincipen som vid flera tillfällen var upphovet till uppmärksammade konflikter mellan olika fack på samma arbetsplats, konflikter som gällde gränsdragningar. Detta var givetvis tacksamt för Thatcher att utnyttja, i syfte att vända opinionen mot facken, vilket den borgerliga, speciellt den av Rupert Murdoch ägda pressen, inte var sen att utnyttja.

Det andra misstaget var att facken i vissa lägen agerade mer som yrkesfack utan politiska ambitioner, vilket gjorde att den politiska kampen mot Thatchers högerpolitik fick stå tillbaka för rent ekonomiska överväganden.

Antifacklig lagstiftning

Thatchers regering rivstartade 1979 med att lägga flera lagförslag för att angripa facket och det som kallades ”fackets övermakt”. Först i raden kom det lagförslag som antogs 1980. Lagförslaget kom att kallas Priors lag efter Jim Prior, en f.d. Heathminister. Priors lag⁹⁴ innebar att:

- en organisationsklausul infördes som innebar att facket inte kunde kräva att alla på en arbetsplats skulle vara med i facket när ett avtal fanns; ”closed shop”, blev omöjligt att hävda

⁹² Ibid, sid 2

⁹³ Ibid, sid 1

⁹⁴ Lars-Olof Lundberg ”Thatcher och facket” Tidens förlag Stockholm 1984 sid 105-106

- Förbud mot sympatiåtgärder.
- Förbud mot strejkvakter, "*picketline*", att agera på andra arbetsplatser än sin egen och då med högst sex vakter vid varje port.
- Rätten till moderskapsledighet för anställda i småföretags begränsades.

Förändringarna innebar att begränsandet av strejkvakter kom att försvaga förmågan att upprätthålla strejker och förhindra strejkbryteri, och att företag uttagna i konflikt i praktiken inte kunde blockeras effektivt.

Organisationsklausulen innebar att fackföreningarna inte längre kunde se till att jobben gick till organiserade arbetare i första hand, som skett tidigare. Detta kom naturligtvis att försvaga fackföreningarna och deras möjlighet att försvara sina medlemmars intressen.

Nästa lagstiftningsomgång kom att gå väsentligt längre och tillkom sedan Thatchers hade ombildat sin regering och ersatt Prior med den mer högaktige Norman Tebbit som arbetsmarknadsminister. I januari 1982 presenterade han sin "*Employment Bill*"⁹⁵ som innebar att:

- De som inte varit fackliga medlemmar och hade förlorat jobbet på grund av praktiserandet av "*closed shop*", dvs. organiserade arbetare hade företräde till jobben. De förbigångna gavs nu rätten att stämma facket på stora skadestånd. Det kom inte att röra mer än ca 400 fall men symboliken var tillräcklig för att få avskräckande effekt.
- Gjorde det möjligt att genomföra selektiva avskedanden vid strejk. Detta innebar att arbetsgivarna kunde göra sig av med strejkledare, fackligt aktiva under vissa synnerliga minimalistiska omständigheter och förutsättningar.
- Man gjorde det olagligt att ställa krav på en arbetsgivare att använda enbart organiserad personal.
- Införande av möjlighet att ställa krav på skadestånd på de lokala fackföreningarna och deras förtroendevalda vid konflikt. Skadestånden

⁹⁵ Ibid sid 110-113

var satta så högt att varje facklig förtroendeman eller facklig avdelning eller förbund riskerade att bli ruinerade.

- Lagliga konflikter kunde bara ske mellan anställda och deras egen arbetsgivare. Detta stängde en gång för alla möjligheter till sympatiåtgärder, även blockad av fartyg som var satta i blockad av ITF.⁹⁶
97

Det tredje steget i den anti-fackliga lagstiftningen kom när näste arbetsmarknadsminister, Tom King presenterade sin *"Trade Union Bill"*⁹⁸. Den skulle som det sas *"garanterar att fackens medlemmar verkligen får en rättvisare chans att besluta vem som ska leda deras förbund och påverka om eller om när man ska gå in i konflikt."*⁹⁹ Det kan låta bra, men verkligheten och syftet var att lägga en gramma på fackens sätt att fungera och kraftigt fördröja möjligheterna till förhållandevis snabba beslut.

Enligt Unites generalsekreterare Len McCluskey så var syftet med Kings förslag att ge högerpressen en möjlighet att direkt påverka utgången med nyordningen. Valen hade tidigare varit öppna och demokratiska ute i förbundens grundorganisationer med högt valdeltagande, ca 70 procent. Med Kings lagstiftning sjönk det till under 20 procent.¹⁰⁰

- Alla val på förbundsledningsnivå skall ske genom hemliga och slutna val där alla medlemmar kan delta. Alla ska också kunna kandidera på eget bevåg.
- Alla konflikter ska föregås av allmän omröstning. Rösträtten tillfaller bara de som skall gå ut i konflikt och omröstningen skall ske inom fyra veckor före utlösningen av konflikten.
- Inskränkningar i fackens rätt att besluta om politiska bidrag.

Om man skall försöka analysera vad dessa lagförändringar kom att leda till blir resultatet skrämmande. De brittiska facken kom att tappa oerhört i både

⁹⁶ Internationella Transportfederationen

⁹⁷ Jämför med Lex Britannia här i Sverige

⁹⁸ Lars-Olof Lundberg *"Thatcher och facket"* Tidens förlag Stockholm 1984 sid 122-124

⁹⁹ Ibid sid 122

¹⁰⁰ Se bifogad intervju med McCluskey

inflytande och i antal medlemmar under 1980- och 1990-talen. Organisationsgraden sjönk kraftigt från 1979 53 procent till 2010 35 procent. Förändringar av lagstiftningen till arbetsgivarnas fromma och fackens nackdel kom att betyda oerhört mycket, vilket framgår med all önskvärd tydlighet när vi skall skärskådar tre av de mest intressanta konflikterna under 1980-talets arbetsmarknad i Storbritannien.

Kritiken från olika håll var hård mot Kings olika förslag. Labours skuggkabinetts arbetsmarknadsminister John Smith menade att förslagen var ett direkt intrång på fackföreningarnas föreningsfrihet men också att förslaget skulle medföra att propositionen *”ger ”vilda” strejker bättre rättslig status än sanktionerade åtgärder”*¹⁰¹.

TUC:s analys¹⁰²

Thatcher hade delvis hjälp av att engelsk fackföreningsrörelse var splittrad genom olika politiska tendenser och bristfällig organisation. Men det viktigaste var att fackföreningsrörelsen inte såg helheten i strategin.

De viktigaste delarna i strategin var att försvaga facken, privatisera, förändra opinionen, skada industrin (eller ”slakta” eller privatisera delar; se exempelvis British Leyland och National Coal Board) samt att skapa provocera fram konflikter som var svåra för facken att vinna.

Enligt TUC berodde det fackliga nederlaget och Thatchers framgångsrika strategi på främst att:

Facken underskattade målmedvetenheten i Thatchers politiska agenda. De förstod inte att det var en ideologiskt annorlunda Tory-politik de mötte. Facket hade misskött sitt egen återväxt och förlorat insikten att facket alltid måste vara en folkrörelse, inte en välbetald armé av funktionärer. Slutligen att facklig verksamhet måste kopplas till politisk medvetenhet och handling. Därmed blir slutsatsen att de engelska fackföreningarna hade misskött skolning och folkbildning.

¹⁰¹ Ibid sid 125

¹⁰² Intervju med Mike Smith, TUC 2007 och 2008 i London

Thatchers strategi fullföljdes i och med de stora arbetsmarknadsstriderna på 1980-talet; kolgruvestrejken, fordonsindustrins kollaps och inte minst den bittra striden i den grafiska industrin i Wapping i Londons East End där kampen mellan fackföreningarna och mediemoguln Rupert Murdoch och News International pågick över ett helt år.

Repressionen mot fackföreningarna visar upp hela skalan, med våldsamma insatser mot strejkande och t.o.m. fängelsedomar mot fackliga ledare, som den mot grafikernas lokale generalsekreterare i London. Thatchers lyckades slå in kilar mellan förbunden inom TUC i frågan om synen på kolgruvestrejken. Ryktesspridning och förtal sattes i system i borgerliga media men också ett propagerande för Thatcherismens dygder.

De små stegens tyranni

När en politisk kraft vill ändra sakernas tillstånd finns två vägar att gå; antingen att ändra allt i ett slag eller att successivt skapa en förändring. Den första vägen, den revolutionära, har klara nackdelar då den riskerar att i sig med i sin dramatik och i sin samtidiga frånvaro av medborgerlig delaktighet skapa ett motstånd som blir starkare än den förändrande kraften. Historiskt har också revolutionära försök i slutänden misslyckats och skapat förändring enbart för en relativt sett kort tidsperiod.

Den successivt förändrande vägen, den reformistiska vägen, har däremot genom sin försiktiga förändring ofta lyckats att få med sig inte bara samhället i stort, då målet har varit att förändra men också skapat en förändring som skett med en successivitet som varit i det närmast obemärkt. Små förändringar som i sig i stunden då de införs inte åstadkommer en avgörande förändring i sig men över tid får samma effekt som en revolutionär omdaning. Skillnaden; den reformistiska vägen har större möjlighet att överleva över längre tid. Förändringarna upplevs i opinionen som önskvärda, naturliga och med sin tid.

Thatcherismens strategi byggde just på detta reformistiska vägval. Genom att göra många smärre, var för sig "mindre" förändringar, i lagstiftningen på brittisk arbetsmarknad så blev slutresultatet att de brittiska facken förlorade sitt inflytande och därmed dramatiskt försvagades till förmån för arbetsgivarintressena och högerns ambitioner.

Britterna talar om de sex stegen; förbud mot "*secondary action*" eller "*solidarity action*"(dvs. sympatiåtgärder), krav på slutna fackliga val till alla uppdrag, minst 20 % av arbetsstyrkan skall vara medlemmar på en arbetsplats för att facket skall kunna kräva kollektivavtal, medlemsomröstningar inför beslut om konflikter samt privatisering och outsourcing av offentlig verksamhet.

De tre lagstiftningsomgångarna; Prior, Tebbit och King var just de små stegens tyranni som kom att likt strået knäcka kamelens rygg, dvs. de brittiska fackföreningarnas inflytande både i arbetslivet och i politiken. De har ännu inte fullt ut lyckats räta på ryggen och har bara en skugga kvar av sitt tidigare inflytande i dagens Storbritannien. En organisationsgrad på kring än 30 procent i snitt talar sitt tydliga språk, i synnerhet om den sätts i relation till de 53 procent som var för handen 1980.

Sympatiåtgärder tillhör ett av de viktigaste vapen som fackföreningsrörelsen besitter. När ett enskilt förbund inte förmår att få fram ett avtal med en trilskande arbetsgivare har man alltid bett sina bröder och systrar i andra förbund att agera solidariskt.

Sympatiåtgärder kan vara av olika slag. Det kan handla om blockad mot en trilskande arbetsgivare som inte vill göra rätt för. Det kan också vara att förhindra att andra arbetsgivare har affärer med sagda arbetsgivare för att få honom att ta reson.

Sympatiåtgärder är särskilt viktigt för små förbund som är relativt sett svagare än sina större kollegor. Vi har i Sverige på senare år sett flera exempel på hur sympatiåtgärder har varit avgörande. Salladsbaren i Göteborg, Wild 'n' Fresh blev efter ägarbyte ytterligare ett företag som skrev på kollektivavtal. Här spelade säkerligen andra förbunds sympatiåtgärder stor roll.

Sympatiåtgärder har för fackföreningsrörelsen också en djupare och symbolisk betydelse. Det är det handfasta beviset på klassolidariteten arbetare och löntagare emellan. Man står enade mot en till synes övermäktig motståndare och genom användandet av sympatiåtgärder ges möjligheten att segra i konflikt om exempelvis existensen av kollektivavtal.

För arbetsgivarsidan är detta naturligtvis ett hot. Och visst, arbetsgivarkollektivet hamnar i underläge vid konflikter där sympatiåtgärder används. Man kan, om man har sina sympatier på arbetsgivarsidan, mena att det är ett övervåld att med ett så starkt konfliktvapen tvinga arbetsgivare att ge med sig och ge upp sitt motstånd.

Kampen mellan arbete och kapital är en verklig kamp där ingen nåd ges, för släpper man med Runebergs ord en "jävel över bron" så innebär det att alla "jävlar" snart tar samma väg. Konsekvens; att kollektivavtal blir en mer sällsynt företeelse på arbetsmarknaden, eller att kollektivavtalen utformas så att de blir en grimma istället för en hävstång för goda arbetsvillkor.

I Storbritannien är namnet för sympatiåtgärder "*solidarity action*" (den juridiska termen är "*secondary action*"). Det som förbjöds på Thatchers initiativ tidigt under hennes regeringstid¹⁰³ är helt enkelt den fackliga solidariteten. Blair ändrade inte lagstiftningen efter Tories 18, år vid makten vilket fortfarande är en källa till slitningar mellan facken och Labour i Storbritannien.

Den debatt vi haft här hemma om fackens s.k. "maktfullkomlighet" i samband med Laval och Wild `n` Fresh måste ses ur detta perspektiv. Den fackliga solidariteten handlar om att löntagarna tar sig rätten gentemot arbetsgivaren och kapitalet att hävda sina medlemmars och alla löntagares intressen oavsett om det upprör eller kritiseras av borgerliga krafter och politiker.

Man måste vara medveten om att det för det första finns en motsättning mellan arbete och kapital i ett kapitalistiskt samhälle. För det andra att om facken inte hävdar sina medlemmars intresse så blir det motpartens intressen som blir dominerande. Den reformistiska arbetarrörelsen har alltid hävdat att man söker balans mellan arbete och kapital och deras olika intressen. För att dessa intressen och för att balansen skall kunna upprätthållas måste facket kunna ta till konflikt i vissa lägen. Finns inte den möjligheten kommer balansen mellan intressena att vippa över mot arbetsgivarnas förmån.

När Thatcher införde sin anti-fackliga lagstiftning var målet att förändra balansen, inget annat. Det var ingen medmänsklig omsorg om arbetsgivare som hamnat i underläge tillfälligt eller om tredje part som drabbats av omfattande

¹⁰³ Förbudet mot sympatiåtgärder var ett av de första som hennes ministär fattade.

arbetsmarknadskonflikter vintern 1978-1979, sanningen var att det var att förändra maktbalansen mellan arbete och kapital till sistnämndas intresses förmån.

Thatchers antifackliga lagstiftning hade till syfte att försvaga facket och bryta det fackliga inflytandet. Inflytandet på arbetsplatsen till förmån för arbetsgivarens makt och fackets inflytande i politiken till förmån för medelklassens hegemoni.

Okänd fotograf hämtad från Socialist Worker, 1985

Det fanns som vi sett en omfattande kritik. En av de mest klarsynta kritikerna var Pete Goodwin som i en analys av konsekvenserna av Thatchers anti-fackliga politik skrev.

”Tories har vunnit några mycket viktiga strider med deras anti-fackliga lagar. Alla som inte inser detta eller tror att det aldrig inte kan hända dem, hyser farliga illusioner. Men gerillakriget fortsätter. Framgångsrikt motstånd är fortfarande möjligt. Låt inte våra ledare låtsas något annat.”¹⁰⁴

Det är uppenbart att den brittiska fackföreningsrörelsen fick ta mycket stryk under åren med Tories vid makten. Det var också syftet med politiken; att undanröja det viktigaste hotet mot Thatchers och medelklassens revolt mot välfärdsstaten. Artonårsperioden innan New Labour och Tony Blair tog över var det som Unites nuvarande generalsekretare beskriver som *”kicked to death”*, medan perioden med Tony Blair och New Labour var att facket skulle ingå i ett *”partnersship”* med arbetsgivarna.

Redan efter Labours förlustval 1987 fanns det insiktsfulla personer inom Labour som såg faran med politiken för sambandet fackföreningsrörelsen och partiet. John Kelly som ingick i den s.k. *”Campaign Group of Labour MPs”*¹⁰⁵ skrev i en pamflett som publicerades 1987 att det var nödvändigt med att stärka relationen facket och partiet.

”En orsak till tanken att fackföreningarna kommer att bli mer benägna att skapa närmare relation till Labour, att acceptera en större roll när det gäller lagstiftning vad det gäller arbetsrättsliga relationen och att samarbeta för ekonomisk och teknisk förändring, kommer ur att de kroniskt försvagats under den ekonomiska krisen. Enligt detta synsätt har fackföreningarna lidit så svåra förluster de senaste åren att de nått ett historiskt vägsål, kraftigt medlemstapp, effekterna av massarbetslösheten och den anti-fackliga lagstiftningen, de förluster som viktiga arbetargrupper lidit (särskilt gruvarbetare och grafiker), de katastrofala valresultaten 1983 och 1987 och förändringen i opinionen till höger inte minst bland fackföreningsmedlemmar;

¹⁰⁴ Pete Goodwin, Trade Union Laws – Biting on the ballot?, Socialist Workers Review January 1985 sid 14

¹⁰⁵ Motsvarar ungefär fackliga studiegruppen i den socialdemokratiska riksdagsgruppen

*alla dessa faktorer skapar en avgörande vändpunkt för fackföreningsrörelsens historia.*¹⁰⁶

Tyvärr följde inte Blair dessa råd utan kom att tio år senare göra allt som var möjligt för att hålla fackföreningsrörelsen på avstånd istället för att stärka banden.

¹⁰⁶ John Kelly Labour and The Unions Verso London 1987 sid 9

X. Medelklassen i politikens mitt

”Då jag samtidigt haft rikliga möjligheter att ge akt på medelklassen, er motståndare, kom jag snart till slutsatsen, att ni har rätt, fullständigt rätt, i att inte vänta er något som helst stöd från den. Dess intressen är diametralt motsatta era, fastän den alltid söker hävda motsatsen och få er att tro på dess uppriktiga sympati för ert öde. Dess handlingar vederlägger dess lögner. Jag hoppas att jag har samlat mer än tillräckligt med bevis för att medelklassen (...) i verkligheten inte har någon annan avsikt än att berika sig på ert arbete så länge den kan sälja dess produkter.”

(Friedrich Engels)¹⁰⁷

Thatcherismens klassanalys

I thatcherismens politiska tankevärld finns en uppfattning om medelklassen som den del av samhället som inte bara är kittet mellan den aristokratiska överklassen och den mer vulgära arbetarklassen utan också som bäraren av samhället. Denna överskattning av medelklassens roll i samhället har sin bas i välfärdsstatens framväxt. Man skulle t.o.m. kunna påstå att det är genom välfärdsstatens framväxt som medelklassen har fått sin existens på samhällets spelplan.

För fortfarande gäller, om man skall göra ett seriöst försök till klassanalys av det moderna samhället, att de två i klassisk mening viktigaste samhällsklasserna fortfarande existerar. Det finns en överklass som är ägare av produktionsmedlen och det finns en mervärdesproducerande arbetarklass. Detta torde få protestera emot.

Det som skett under efterkrigstiden är att produktionen genom teknikutvecklingen har minskat den mervärdesproducerande arbetarklassen i reda tal men den är idag långt mer produktiv, dvs. det går åt färre mantimmar att producera en viss produkt än vad det gjorde för 50 år sedan.

Sett ur ett historiskt perspektiv har produktivitetssökningen varit enorm. Ett exempel; för att producera en Volvo 740 gick det åt 12 mantimmar, för att producera en Volvo 940 5 mantimmar, vilket är en utveckling som fortsätter.

¹⁰⁷ Friedrich Engels ”Den arbetande klassens läge i England” Proletärkultur Göteborg 1983, sid 7-8

Det innebär att det finns mer mervärde att fördela idag än för 50 år sedan och därmed mer resurser till att fördela välfärd likaså.

Ett annat exempel på denna enorma ökade produktivitet som en följd av tekniska innovationer och teknisk utveckling är pappersindustrin. På Skärblacka Bruk producerar idag en halverad arbetsstyrka jämfört med för ett decennium sedan mångdubbelt mer papper.

Välfärdsstaten har alltså sin grund i den ökade produktiviteten hos den mervärdesskapande arbetarklassen även om den har minskat i reda antal individer. Samtidigt har dock en arbetarklass inom servicenäringar som transporter, restaurang och hotell, infrastruktur osv. vuxit dramatiskt under samma period.

Men den stora tillväxten har skett inom förvaltning och byråkrati, för när välfärdsstaten växte fram kom också behovet av att administrera samma välfärd att växa. Det är här vi hittar den framväxande medelklassen, det är inte synonymt med kiosk- eller affärsinnehavaren, det är inte småföretagaren, enbilsåkaren, eller entreprenören som driver sitt företag från garaget. Nej, det är till stora delar välfärdsbyråkratin och förvaltningarnas anställda som utgör den framväxande medelklassen.

Så när Margaret Thatcher bygger sin politik, bygger hon den inte på den bild hon har av sin uppväxt i den strävsamma medelklassen; specerihandlaren, mackföreståndaren, hantverkaren utan i realitet på den välfärdsstat som ekonomen William Beveridge skisserade på 1940 och som Labour skapade åren efter andra världskriget.

Medelklassen är helt enkelt en växande klass eller ett skikt i samhället som fortfarande är helt beroende för sin utkomst av den mervärdesproducerande arbetarklassen inom olika industrigrenar; tillverkning, byggnadsindustri och livsmedelsindustri för att nämna några. Vad thatcherismen ger medelklassen är en identitet och en, objektivt sett, alltför stor betydelse i samhällsmaskineriet.

Ett bestående ideologiskt arv av thatcherismen är övertron på medelklassens ekonomiska och politiska betydelse. Vi ser det i de politiska partiernas rusning mot den politiska mitten. Vi ser hur alla söker att skapa identitetspolitik istället

för klassbaserad politik. Vi kan notera hur detta gör Mittens Rike i politiken till den plats dit alla söker sig för att inte stöta sig med vad man tror är medelklassens intressen.

De politiska partierna strävar efter att hitta de frågor som just den identifierade gruppen har intresse av. Identifikationspolitiken undviker sorgfälligt att ställa frågan om klassintresset. Är det exempelvis ett klassintresse att valfrihet, dvs. förbättringar för min grupp ersätter intresset för majoriteten av ett visst politiskt beslut.

Ett annat problem med denna Pamplonarusing mot mitten är att den öppnar upp för extremism till höger och vänster. I Storbritannien var högerextremismen innan Thatcher en med ett överseende leende mött politisk företeelse som bestod av några sedan kriget överlevande relikrepresentanter. Irriterande, men politiskt obsoleta. Efter de berömda striderna på Cabel Street i Londons East End 1936 var de enbart en irriterande samling gaphalsar helt utan politiskt inflytande. Oswald Mosleys British "Union of Fascists" var en skrattretade relik efter andra världskriget medan idag är det efterföljande British National Party (BNP) är en högst närvarande företeelse i brittisk politik. Det var väl ingen heller i Sverige som tog fascisterna i Demokratisk Allians eller Nordiska Rikspartiet på allvar för 20-30 år sedan, idag är deras efterföljare vågmästare i riksdagen.

Sedan thatcherismen fått råda är dessa främlingsfientliga, fascistiskt anstungna och odemokratiska partier en politisk realitet. Samma utveckling har vi sett i de flesta Europeiska länder; Tyskland, Belgien, Italien, Danmark, Norge och de forna öststaterna.

Rusningen mot Mittens Rike skapar högerextremism. Den belgiska författarinnan och professorn i politisk teori vid University of Westminster i London, Chantal Mouffe skriver i sin bok "Om det politiska":

"Vi bör vara vaksamma mot den nuvarande tendensen att hylla en samförståndspolitik som sägs kunna ersätta den påstått gammelmåddiga höger och vänsterpolitiken. En väl fungerande demokrati kräver en sammandrabbning mellan legitima demokratiska politiska ståndpunkter. En sådan konfrontation mellan vänster och höger måste handla om just detta. En sådan konfrontation

bör erbjuda kollektiva identifikationsformer som är tillräckligt starka för att kunna mobilisera politiska passioner. När denna motståndarstruktur saknas, blir det omöjligt att ge demokratiskt utlopp för sådana passioner, och pluralismens agonistiska¹⁰⁸ dynamik stöter på hinder. I denna situation uppstår faran att den demokratiska konfrontationen ersätts av en sammandrabbning mellan essentialistiska identifikationsformer eller icke förhandlingsbara moraliska värden. När det politiska gränserna blir otydliga uppstår missnöje med de politiska partierna, och vi bevittnar ett uppsving för andra kollektiva identitetsformer som organiseras efter nationalistiska, religiösa eller etniska linjer.”¹⁰⁹

Hon fortsätter sin analys med att konstatera att *”de liberala teoretikerna är inte bara oförmögna att erkänna den primära betydelsen av stridigheter i det sociala livet och omöjliga i att finna rationella, opartiska lösningar på grundläggande politiska frågor; de är också omedvetna om den integrerande funktion som konflikter fyller i den moderna demokratin.”¹¹⁰*

Hennes kritik mot att lägga sig i mitten och därmed bedriva en politik som innebär ett verkligt eller inbillat medelklassintresse går längre än så. Hon är djupt kritisk mot liberalerna och därmed arvet från thatcherismens upphöjelse av medelklassens intressen som samhällig norm för politiken.

”Vid sidan av det liberala perspektivets brister är det största hindret mot förverkligande av en agonistisk politik det faktum att vi numera, efter den sovjetiska modellens kollaps, bevittnar en obestridd hegemoni för nyliberal ideologi som hävdar att det inte finns något alternativ till den rådande ordningen. Detta påstående har accepterats av de socialdemokratiska partierna, vilka under förevändningen av att ”modernisera sig” har slagit in på en stadig kurs högerut och nylanserat sig som ”mitten-vänster”.¹¹¹

¹⁰⁸ Mouffe, Chantal "Om det politiska" Tankekraft Hägersten 2008 sid 27 Agonism är ett begrepp som Mouffe har myntat för att beskriva den politiska fienderelationen där politiska motståndare inser att de är motståndare och har helt olika oförenliga uppfattningar men i en demokrati ser dessa som legitima.

¹⁰⁹ Ibid, sid 36

¹¹⁰ Ibid, sid 36

¹¹¹ Ibid, sid 37

Ett exempel om än ofrivilligt är när Mona Sahlin i sitt avskedstal till det socialdemokratiska förtroenderådet inte vid ett tillfälle använder begreppet "rättvisa" för att beskriva sin politiska vision. Rättvisa som å andra sidan är det bärande temat i arbetarrörelsens efterkrigsprogram och partiets programmatiska skrifter.

När välfärdsstaten skapades, vilket var ett gigantiskt politisk projekt, förändrades samhället radikalt. Jämlikhet och rättvisa blev ledord och för första gången i mänsklighetens historia skapades förutsättningar för en rättvisare värld.

Välfärdsstaten innebar också att det i bästa fall inte hade någon betydelse om du var född i ett slott eller om du var född i ett barnrikehus på Götgatan i Linköping. Både barnen från slottet och Götgatan fick ungefär samma möjlighet till sjukvård, utbildning och möjlighet att förverkliga sina drömmar. Men det krävde en omfördelning mellan samhällsklasserna och verktyget var skattsedeln och välfärdsstaten instrumenten för att genomföra denna omfördelning.

Men i och med detta skapade samhället, välfärdsstaten, sin egen femtekolonn i form av en förvaltande medelklass som inte på något sätt var produktiv utan uppfyllde alla krav på en samhällig byråkrati med sina egna lagar, sin egen moral och sin egen uppfattning om sin betydelse och förträfflighet.

Arbetarrörelsen måste hitta tillbaka till sin grundideologi och skapa en politik som i grunden bygger på klassintresset, vidgat till att vara till folkflertalets goda. Politiken måste bygga på solidaritet inom samhället, men måste tillåta konfrontation. Det nuvarande accepterandet av nyliberalernas tolkningsföreträde måste brytas – det är inte självklart eller ens önskvärt med den medelklasspolitiska hegemoni som råder. Den är till skada för folkflertalet och inte minst för demokratin.

I det inledande citatet i detta kapitel varnade Friedrich Engels de brittiska arbetarna för att lita på medelklassen. Om vi rätt läser Chantal Mouffe är det inte lätt att inse att en politik som bygger på medelklassens intresse riskerar att bli ett nederlag för arbetarrörelsen.

Men varken Engels eller Mouffe är de första eller enda som insett faran av en politik med medelklassen som utgångspunkt. August Strindberg, den svenska litterära största geni riktade vid upprepade tillfällen en allt annat än dold kritik av medelklassen.

I hans sataniska satir över den bildade och välmenande medelklassen "Det nya riket" finns en passus som är i högsta grad aktuell för vår samtida debatt om arbetarrörelsens framtid.

Strindberg skrev dessa minnesvärda rader:

"Men tiden går sina tunga steg och driver människobarnen för sig i skaror. Ve den som stannar! Fridens sommarvindar lägga sig till ro, det mulnar i horisonten och det blir dovt i luften. Det mullrar i fjärran, verandans kretonggardiner börja slå, cigarröken svävar oroligt av och an, fönstren stängas och spjällen skjutas. Det blir åska! Det höres en lång suck, ett avlägset sus; en regndroppe, tung som ett blyhagel, slår på det belgiska fönsterglasets, kanariefågeln skrika, stormen är här! Han knäcker georginerna i första stöten, bryter av de bleksiktiga sparrisstjälkarna, ruskar på kronärtskockornas bruna peruker och gör en ärtreva av lövkojor och astrar, kålhuvena trycka mot jorden som skrämde harar och ämna låta stormen gå över; men han går icke över, utan bläddrar i deras blad som en kupongbok och river ut vartenda ett och strör dem omkring som agnar.

*Giv akt, kålhuven, när det blir storm härnäst!"*¹¹²

¹¹² August Strindberg Det nya riket Bonniers Förlag Stockholm 1974 sid 68

XI. Thatcher och industrin

*"I don't even know what tomorrow will bring
But let me tell you, having no future is a terrible thing
Standing around just waiting for a career
I don't take drugs and I don't drink beer
But this I say
We have the right to work"
(Chelsea)¹¹³*

Nyliberal näringspolitik

Det finns en sida i Thatchers politik som inte har uppmärksammats lika mycket som exempelvis hennes och thatcherismens anti-fackliga politik och det är den anti-industripolitik hennes regering stod för, samt thatcherismens (och nyliberalernas) övertro på servicearbetsmarknaden som den bärande delen av ekonomin. Det finns också i den här teoribildningen en politisk grundval som är i grunden bär samma anti-facklig inställning.

Thatcher var medveten om, att skulle Storbritannien förändras till en marknadsekonomi modell nyliberalism måste fackföreningarna tämjas och deras makt, politiskt och på arbetsmarknaden, försvagas betydligt mer än vad som var fallet fram till dess att Thatchers ministär tog över i Whitehall och hon själv flyttade in på 10 Downing Street.

Om man tar sig för att undersöka var facken var starkast så är det inom två sektorer av arbetsmarknaden; industrin och offentlig sektor. Såväl i Storbritannien som i Sverige. Inom servicenäringarna är organisationsgraden väsentligt lägre beroende på svårigheterna att organisera och svårigheten att få till kollektivavtal och upprätthålla dem.

Orsaken till dessa fackliga kärnproblem ligger i själva strukturen inom servicebranscherna; stor omsättning på människor, förhållandevis ung arbetskraft; många immigranter som är ovana vid facklig organisering, samt låga löner och sämre arbetsvillkor. Vilket som är hönan och vad som är ägget kan diskuteras, men problemet är uppenbart.

Thatchers och nyliberalernas förkärlek för servicearbetsmarknaden har enligt min uppfattning sin orsak i just detta; svagare facklig närvaro och därmed

¹¹³ Chelsea "Right To Work" Step Forward 1977

större makt till arbetsgivarna. Konsekvens: lägre lönenivåer som gör att medelklassen, Thatchers kärnväljare och de som gav henne makten, får tillgång till en servicearbetsmarknad och dess välsignelser.

Som vi ska se på de tre exempel på konflikter som följer nedan, har de samtliga några gemensamma egenskaper. De var branscher mycket hög facklig organisationsgrad. Facken var välorganiserade och stod politiskt i första ledet i sin kritik av Thatcher – alla tre var också politiskt tydliga och förhållandevis politiskt radikala. Det finns ett visst drag av syndikalism eller yrkesprincip som styrande för deras aktivitet. Men framförallt representerar de industrins kärna. Det finns andra industrigrenar, men de nedanstående får representera hela den brittiska industrin och de utmaningar som arbetarrörelsen mötte från Thatcher och hennes regering i och med valsegern 1979.

1979 var Storbritannien i ett sorgligt skick. Arbetslöshetens mara red landet. Den politiska oron var markant och vintern 1978-79 var en konflikternas tid med strejker och andra arbetsmarknadskonflikter. Labour var före valet 1979 uträknat, då partiet var djupt splittrat i olika fraktioner. Partiet var skådeplatsen för en kamp mellan höger, mitt och vänster. Senare (1981) skulle SDP bildas av mittenmannen Roy Jenkins.

Under Thatchers tid försvann stora delar av Storbritanniens industri, till exempel bilindustrin och kolindustrin. I det här avsnittet skall vi skärskåda nämnda industrigrenars sorgerliga nedgång och fall. En annan viktig strid stod inom den grafiska industrin när den australiske mediemoguln Rupert Murdoch tog upp striden mot grafikerna kring industrigrenens utveckling och grafikernas framtida ställning.

Den stora kolgruvestrejken

Den mest kända konflikten mellan facken och Thatchers regering är kolgruvestrejken 1984-85. Det är en historia som har alla drag av en klassisk klasstrid. Bakgrunden till striden låg i det faktum att kolindustrin i Storbritannien var en statlig industri, National Coal Board (NCB). Thatchers målsättning var att privatisera kolindustrin och inte minst knäcka facket National Union of Mineworkers (NUM). Thatcher hade också en gås oplockad med gruvarbetarna då det var de som i högsta grad bidrog till att den förra

konservativa regeringen under Edward Heath fick avgå 1974. Thatcher hade varit i Heaths ministär utbildningsminister.

Det som utlöste strejken var när det stod klart att NCB planerade att stänga 23 gruvor (enligt NUM så hade man kommit över ett dokument som planerade för nedläggning av över 80 gruvor) som betraktades som olönsamma. NUM accepterade inte detta och hotade med strejk vilket fick regeringen att backa. Tillfälligt skulle visa sig.

1984 återkom NCB, nu med ny ledning med beslutet att stänga ett tjugotal gruvor . Svaret från NUM och dess ordförande Arthur Scargill var det som successivt skulle bli en nationell och närmast total strejk inom kolgruveindustrin.

Problemet för NUM var att brittiska LO, d.v.s., TUC, inte var enigt i synen på kolgruvestrejken. Vissa förbund, som EETPU¹¹⁴ och några andra, kom att direkt motarbeta strejken medan andra fack som Hamnarbetarna och Järnvägsarbetarna genomförde sympatiåtgärder.

Orsaken varför TUC inte kunde enas var att den lagstiftning som Thatchers regering hade genomfört inte följdes av NUM. Det blev en intern strid inom TUC mellan "legalister" och de som ansåg att gruvstrejken inte bara var en facklig konflikt utan en politisk kamp mot en högerregering som ville knäcka facket. Exempelvis föregicks strejken inte av någon allmän omröstning där NUM medvetet bröt mot gällande lagstiftning, som förbundet menade var en ren klasslagstiftning riktad mot arbetarnas fria organisationsrätt. NUM dömdes till böter, vilket undveks genom att förbundets kassa fördes utomlands. Men även de interna politiska striderna inom Labour kom att avspegla sig inom TUC.

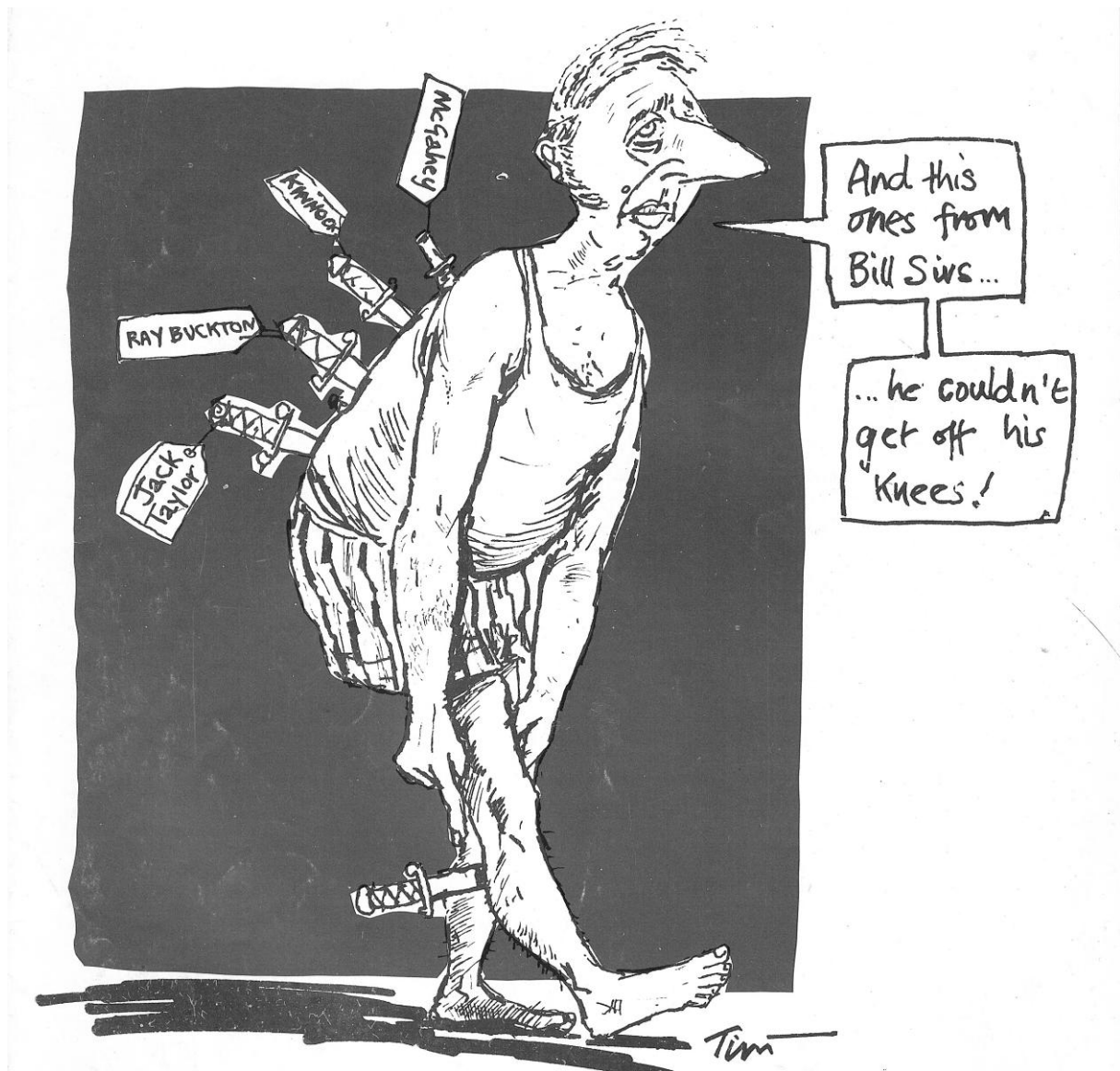
Det förekom också en omfattande kampanj från media, Murdock-kontrollerade tidningar som "The Sun" där NUM och Scargill personligen beskylldes för kontakter med Khadaffi och Sovjetunionen. Uppgifter som bland annat Daily Mirrors redaktör Roy Greenslade flera år senare erkände var falska.¹¹⁵

¹¹⁴ Electrical, Electronic, Telecommunications and Plumbing Union

¹¹⁵ The Guardian, 27 maj 2002

Stämningen i Storbritannien var upphetsad. Ett uttalande av premiärminister Thatcher ger en bild av vad som förmedlades av ansvariga politiker och som inte lugnade situationen utan tvärtom skärpte det allvarliga läget:

"Jag måste säga er vad vi ser är ett försöka att ersätta lagligt styre med styret av en mobb, och det får inte lyckas. Det får helt enkelt inte lyckas. Det finns de som tar till våld och hot för att tvinga på andra deras vilja. Lagligt styre måste segra över mobbens styre". (Parlamentet den 30 maj 1984.)¹¹⁶

Satir över Arthur Scargills och NUM:s situation under slutskedet av strejken. Hämtad från Socialist Worker , 1985

¹¹⁶ Margaret Thatcher "Remarks on Orgreave picketing" www.margaretthatcher.org

Sex strejkvakter fick sätta livet till och ytterligare fyra personer dog i samband med kolgruvestrejken. 1.291 personer arresterades och 8.392 åtalades för olika förseelser, som störande av ordningen eller förhindrande av trafiken, dvs en omskrivning för att de var strejkvakter.

När strejken upphörde 1985 hade Margaret Thatcher vunnit en avgörande seger i striden med fackföreningsrörelsen. Detta p.g.a. att facket inte kunde hålla samman och sluta leden och på grund av att gruvarbetarna på ett sätt hade kämpat för en förlorad sak.

Den i Storbritannien välkände politiske kommentatorn Geoffrey Goodman skrev i sin bok *"The Miners Strike"* redan en kort tid efter NUM:s nederlag att konflikten *"har lämnat kolindustrin i allmänhet och NUM i synnerhet, i ett bedrövligt tillstånd"*.¹¹⁷

Även gruvarbetarna själva kände av nederlaget och det historiska betydelse. En gruvarbetare Norman Strike skrev dagbok och hans sista noteringar från strejken andas bitterhet och nederlagets stämning.

*"Jag gick in i gruvans omklädningsrum och hämtade mina få tillhörigheter från skåpet. Jag var både upprymd och bedrövad. Upprymd för jag visste att jag aldrig mer skulle gå ner i gruvan igen, nedstämd för att vi hade förlorat och att jag inte skulle finnas här för att återuppbygga facket kring de unga stridsvilliga grabbarna som hade tagit täten under strejken."*¹¹⁸

Strike fortsätter i sin dagbok att beskriva hur han döms av den Edinburgh Sheriff's Court till £80 i böter för att ha stört "den allmänna friden". Han skriver; *"så, det var det, då var det klart med det, det mest spännande, skrämmande och innehållsrika året i mitt liv, och som i varje fall jag kommer aldrig någonsin att glömma. Om jag fick möjligheten att göra det igen skulle jag göra om det."*

På lördag flyttar jag till en ny start i London och vem vet vad framtiden blir? Jag har slutat mitt jobb, sett mitt äktenskap gå i kras, och har blivit slagen gul och blå och slängd i en fängelsecell, men jag skulle göra om allt igen för det som

¹¹⁷ Geoffrey Goodman *The Miners Strike* Pluto Press London 1985 sid 202

¹¹⁸ Norman Strike *Strike by name* Bookmarks London 2009 sid 150

stod på spel var för viktigt för att göra kunna något annat. En sak är jag säker på, och det är att Tories inte kommer att nöja sig med det här, så alla de fackföreningar som körde kniven i ryggen på oss bör se upp för nästa gång är det deras tur.”¹¹⁹

1985 var Storbritannien inte längre lika beroende av kol som energikälla. Det hade skett en snabb utbyggnad av andra energikällor på de brittiska öarna tack vare oljefyndigheter i Nordsjön och modernisering av eldistributionen.

Problemet för kolgruvearbetarna var att i landsdelar som Wales eller Yorkshire var kolgruveindustrin den enda utkomstmöjligheten i gruvbyarna. När den försvann dog också dessa delar av Storbritannien. Enligt EU tillhör idag delar av södra Yorkshire bland de fattigaste i Europa. Arbetslösheten var under många år så hög som upp mot 50 procent i vissa byar efter att kolgruvorna hade stängts.

Musikern Nicky Wire i Manic Street Preachers berättade i samband med en intervju jag gjorde med honom för några år sedan om den hopplöshet och det elände som följde på kolgruvestrejkens nederlag. Hur fattigdomen satte sin prägel på Wales gruvsamhällen där han växte upp med sin arbetslöse far; gruvarbetaren. Dessa byar präglas än i dag av samma tröstlösa arbetslöshet och fattigdom som då.

1994 privatiserades slutgiltigt hela kolgruveindustrin i Storbritannien och idag är den en ganska betydelselös industrigren sett till hur många som får sin utkomst från den. När strejken bröt ut fanns det kring 200.000 personer som var sysselsatta i gruvindustrin. Som jämförelse kan nämnas att det nuvarande största bolaget UK Coal har drygt 3.000 anställda idag.

Det pris som NUM och de brittiska kolgruvearbetarna fick betala för sitt motstånd mot Thatchers politik var högt, oerhört högt. Det var också ett nederlag för hela fackföreningsrörelsen när NUM fick se sig besegrade av en överlägsen fiende.

¹¹⁹ Ibid

Grafikerna och Rupert Murdoch – Striden om Wapping

Den australiensiske mediakungen Rupert Murdoch och grafikerfacket hade under en längre tid under 1980-talets början befunnit sig på kollisionskurs med varandra. Det hade varit så ända sedan Murdoch hade med sitt bolag News International börjat köpa upp välkända brittiska dagstidningar som "Daily Mirror" och "The Sun". Murdochs anti-fackliga kampanj under kolgruvestrejken hade varit utan måtta. Hans tidningsimperium hade varit de tidningar som initierat och drivet förtalskampanjen mot NUM och mot Arthur Scargill personligen.

Rupert Murdoch i rollen som fackföreningsätare var och är välkänd och inte minst väldokumenterad. Under de amerikanska författarnas Writers Guilds strejk 2008 mot filmbolagen i Hollywood använde Murdoch sitt privata vaktbolag för att jaga bort strejkvakterna utanför Fox Studios i Los Angeles.

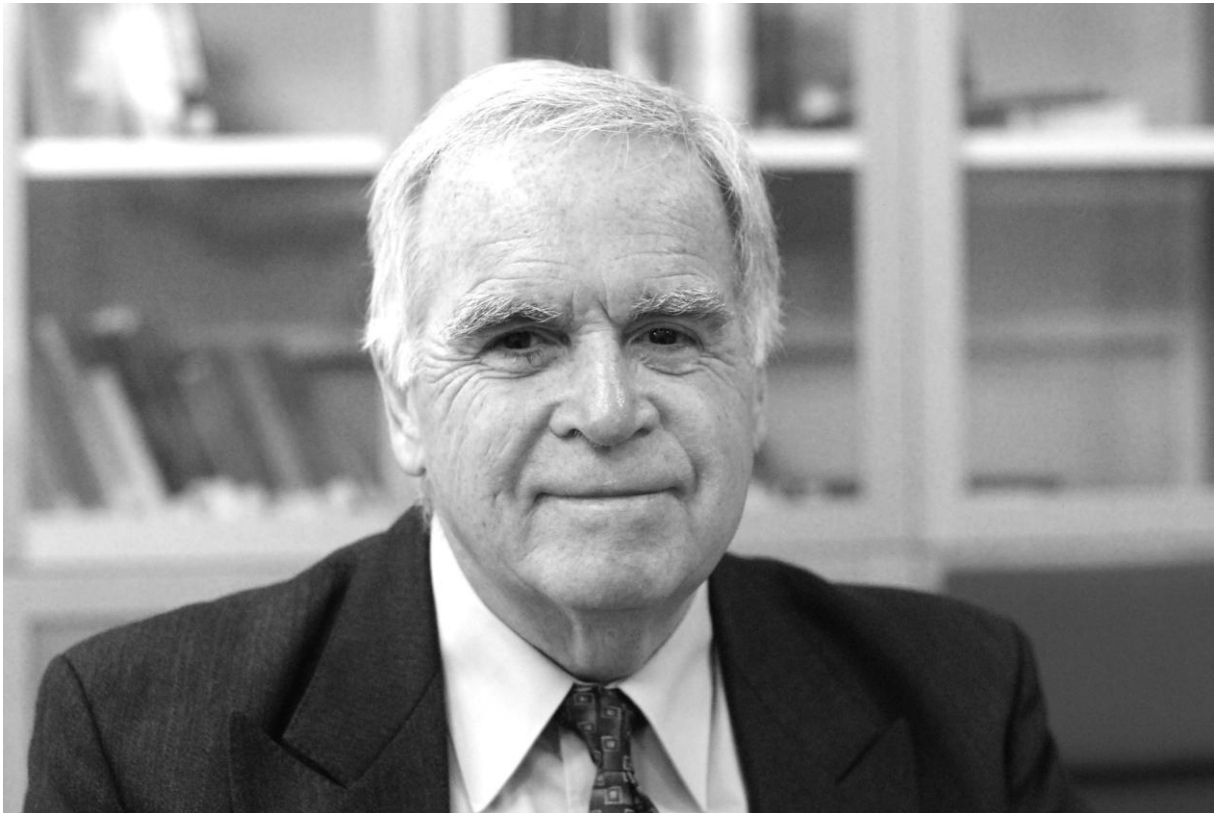
Men Murdoch hade också haft ett allt sämre förhållande till facket inom den grafiska industrin; NGA som organiserade yrkesarbetarna och SOGAT, som i sin tur organiserade icke-yrkesutbildade arbetare inom den grafiska branschen. Journalisterna tillhörde ett annat förbund; NUJ. Det fanns även ytterligare ett förbund inom grafiska industrin och tidningsproduktionen; EETPU som hade varit en av de fackföreningar inom TUC som öppet tagit avstånd från NUMs strejk.

Konflikten mellan främst NGA och News International handlade om flera brännbara frågor där fackliga intressen och Murdochs ambitioner kom i allt tydligare konflikt.

En sådan fråga var hur ny teknik skulle påverka grafikeryrket. En liknande konflikt fanns även här i Sverige där det gamla grafikeryrket försvann när blyättning ersattes av ny teknik. Vem skulle då göra jobbet? Skulle journalisterna själva sätta tidningarna med den nya tekniken och göra grafikerna till en obsolet yrkeskår. Det fanns ett gediget motstånd inom NAG och SOGAT mot en sådan utveckling.

Det kan synas vara bakåtsträvande att facket motsatte sig teknikutvecklingen men enligt de som var med vid tidpunkten bland andra ledande fackliga

representanter som Mike Hicks i SOGAT motsatte sig inte facken rationaliseringar i sig, men krävde att de skulle ske på ett socialt acceptabelt sätt.

Mike Hicks, London 2008

Fleet Street där Londons tidningsproduktion pågått sedan århundraden stod vid 1980-talets början inför stora förändringar. Murdoch som hade tagit över News International såg stora vinstmöjligheter med ny teknik och inte minst, om det fanns en möjlighet att knäcka det starka fackliga inflytandet inom branschen. Till stöd fanns naturligtvis Thatchers antifackliga lagstiftning som infördes som vi sett tidigare under 1980-talets början. Psykologiskt sett spelade kolgruvearbetarnas nederlag och de omfattande privatiseringarna av offentlig sektor Murdochs ambitioner i händerna.

Stridsfrågorna som aldrig kom till en lösning utan den omfattande strejken bröt ut 1986. News International och facken lyckades inte lösa stridsfrågorna; införandet av flexibel arbetstid, förbud mot strejker i avtalen, ingen förtur för fackligt anslutna till jobben inom branschen (s.k. "closed shop") och inte minst

ett rakt av accepterade av den nya tekniken utan någon som helst kompensation.

Murdoch uttalade sig i media och beskrev den brittiska tidningsbranschen och den grafiska industrin som *”tre gånger för många jobb med fem gånger för höga löner”*¹²⁰.

Det var givetvis omöjligt för grafikerna i NGA och SOGAT att acceptera dessa villkor, så när Murdoch flyttade hela tidningsgruppen News International från Fleet Street till Wapping i Londons East End (nuvarande Docklands) bröt den spända situationen ut i öppen konflikt.

Den 24 januari 1986 gick 6.000 grafiker i strejk och avskedades omedelbart av Murdoch. De ersattes med medlemmar från EETPU som i hemlighet hade förhandlat med Murdoch. Man kan med fog påstå att Murdoch och News International medvetet provocerade fram strejken för att knäcka facken inom tidningsbranschen. Detta skedde också till att börja med ett tyst, senare även öppet, stöd från den sittande toryregeringen och premiärminister Thatcher.

Konflikten blev långvarig och i likhet med kolgruvestrejken bitter och hård. Grafikerna försökte blockera med strejkvakter Wapping-anläggningen och det kom till mer eller mindre dagliga bråk med polisen. Enligt uppgifter så var det inte heller Londonpolis som sattes in mot de strejkande utan polis hämtade från andra delar av landet.¹²¹

Även lokalbefolkningen i Wapping fick känna av konflikten, både fysiskt och psykiskt, då de inte släpptes in till sina bostäder och polisen vid upprepade tillfällen angrep och gjorde våldsamma razzior i bostäder och offentliga lokaler som pubar eller samlingslokaler. Flera tusen personer arresterades, ett antal dömdes senare i domstol efter mer eller mindre tveksamma brottsrubriceringar. Däribland SOGATs Mike Hicks fick ett år för *”ohörsamhet”* mot polisen i samband med strejkdemonstrationer. Ett straff som han satt av på det beryktade Dartmoor-fängelset.

¹²⁰ Linda Melvern *”The End Of The Street”* Octavo/Methuen, London 1986

¹²¹ Outridge, Nic *”Wapping ’86 Cold Type* London 2003; intervju med Mike Hicks London 2008

Flera ledande labourpolitiker och fackförbund uttalade sitt stöd för grafikerna men, strejken slutade med ett totalt nederlag och i februari 1987 såg sig NGA tvunget att ge upp striden utan att ha vunnit något. Likt gruvarbetarna hade grafikerna fått känna på Thatchers och det brittiska kapitalets beslutsamhet att knäcka fackets inflytande och etablissemangets ambition att etablera en arbetsgivarnas hegemoni.

Tony Benn, då parlamentsledamot för Labour skrev i sin dagbok den 22 mars 1986:

”Jag bestämde mig för att åka till Wapping för att delta i grafikernas demonstration mot Murdochs imperium. Polisen¹²² uppträder på det mest motbjudande sätt. I söndags lyckades strejkvakterna försena distributionen av tidningarna med fem timmar, och sena dagstidningar är bara återvinning så det är värt att delta.”¹²³

EETPU kom att uteslutas ur TUC 1987 för dess agerande och illojala uppträdande under NGA och SOGATs konflikt med Murdochs News International. I dag finns hela tidningsindustrin i Wapping medan Fleet Street som centrum för brittisk tidningsproduktion är blott ett minne.

Brittisk fordonsindustrins uppgång och fall – ett exempel på privatiseringsstrategi

Den tredje industrigrenen som vi skall se lite närmare på för att få in inblick i hur thatcherismen i dess praktik fungerar är fordonsindustrin. Det är en historia om hur briter under en period efter andra världskriget kom att dominera eller i vart fall vara en av de stora tillverkarna av bilar för den allt mer hungrande bilmärknaden.

Den brittiska fordonsindustrin hade vid 1970-talets inledning flera problem. Ett var att de bilmodeller som man tillverkade var allt mer ålderstigna. Likheten med amerikansk bilindustri av idag är slående. Fortfarande tillverkade man bilar vars konstruktion var från slutet av 1940-talet eller början av 1950-talet.

¹²² Enligt vittnesmål var poliserna som användes i Wapping ditkommenderades från andra delar av landet för att de inte skulle ha någon relation till befolkningen. Likaså finns uppgifter om att militär hade klätts upp i polisuniformer både under gruvstrejken och i Wapping.

¹²³ Benn, Tony The Benn Diaries 1940-1990 Arrow Books London 1995 sid 582

Jag kommer själv ihåg, med delade känslor, min första bil; en Austin A 30 med 6 volts elsystem, hydrauliska bromsar och tveksam kvalitet.

Inget av detta var dock omöjligt att få ordning på och 1968 slogs de många små företagen ihop i en koncern, British Leyland, som i början på 1970-talet kom att nationaliseras av Labourregeringen. Samtidigt pumpades in betydande summor in för att utveckla nya modeller. Företaget hade vid denna tid ca 40 procent av den brittiska marknaden och fabriker över hela det gamla samväldet. 1979 var British Leyland *de facto* en lönsamt och utvecklas på ett positivt sätt.¹²⁴

John Aitkin, tidigare facklig aktiv inom fordonsindustrin

¹²⁴ Beskrivningen av British Leylands uppgång och fall bygger till store delen på en intervju med John Aitkin från Unite som var framträdande facklig förtroendevald, "union-rep" på BL vid den här tiden. Intervjun gjordes i London 2008.

Det är på sin plats att jämföra hur regeringen Reinfeldt och då främst näringsminister Maud Olofsson hanterade den svenska fordonsindustrikrisen. Olofsson hade inte för avsikt att stödja de krisande varumärkena Volvo och SAAB. Märkligt kan tyckas då fordonsindustrin är en vital del av verkstadsindustrin i varje land där bilar tillverkas. Inte nog med att den direkt berör stora grupper anställda utan den har också stor betydelse i den industriella produktutvecklingen.

Men ur ett thatcheristiskt perspektiv, vilket även Olofsson omfattar, är just den stora volymen personal en möjlighet och ett hinder. Ett hinder för en nyliberal politik som har som syfte att skapa en låglönearbetsmarknad. En möjlighet då just det stora antalet löntagare som är beroende av industrin innebär vid en industriell kollaps likt BL en kraftig försvagning av den fackliga organisationsgraden. Allt enligt principen, svagare organisationsgrad desto svagare motstånd.

Det är uppenbart att regeringen Reinfeldt och näringsminister Olofsson agerade enligt de senare beskrivna strategierna. Man kan se försäljningen av Volvo till kinesiska Geely och Spykers köp av SAAB som, i vart fall, ett tillfälligt nederlag för regeringens ambitioner därvidlag.

Margaret Thatchers regerings bestämda avsikt var att Leyland skulle privatiseras och påbörjade en omfattande styckning av koncernen. Man försökte inte sälja Leyland i ett stycke utan bröt varumärke ut efter varumärke ur företaget. Det kom givetvis till konflikter med bilarbetarnas fack. Mycket av bilproduktionen var i Midlands och i Dagenham i norra London. 1986 upplöstes British Leyland och därmed var den brittiska fordonsindustrin privatiserad. Resterna Rover Group såldes till British Aerospace, som 1988 sålde till BMW. Idag ägs resterna av kinesiska Nanjing efter ytterligare försäljningar.

Man kan fundera på varför det var så viktigt att privatisera fordonsindustrin. Den var lönsam och här fanns utvecklingspotential, men det fanns inget intresse för näringspolitik från Thatchers regering och det av ideologiska skäl. Näringspolitik var enligt Thatcher ett ingrepp på den fria marknadens verkningssätt. Med det synsättet blir naturligtvis fordonsindustrin lättviktig för

politiker med ambitioner att förändra välfärdsstaten till en marknadsplats. (Se även ovan.)

Det som gäller British Leyland gäller även privatiseringen av British Rails (motsvarar svenska SJ) som den brittiske regissören Ken Loach skildrat i sin film "Järnvägare".¹²⁵ Privatiseringen 1993 innebar att järnvägstrafiken bolagiserades och underhållet av järnvägssystemet blev kraftigt eftersatt. Efter flera allvarliga olyckor där bristande underhåll av de privata operatörerna avslöjades så återfördes underhållet till statliga, förhållandevis nybildade National Rail.

En parallell till den brittiska utvecklingen var den svenska bolagiseringen av SJ i SJ och Banverket 1998. Det är också här svensk järnvägs växande problem tar fart. Problem som idag innebär att det finns ett ackumulerat investeringsbehov i det svenska järnvägs- och vägnätet på 30 miljarder kronor enligt Håkan Westerlund på KTH.¹²⁶

Det som var utmärkande för industrin i Storbritannien var en stark facklig tradition och hög organisationsgrad där brittiska facken hade stort inflytande. Det tidigare beskrivna systemet med "*closed shop*" innebar och att facket kunde se till att de fackliga medlemmarna hade företräde till jobben och icke-medlemmar inte kom att användas som torpeder mot arbetarnas inflytande på arbetsplatsen.

I Ken Loach film "Järnvägare" får vi se hur sammanhållningen slås sönder när privatiseringsvågen kommer. Likaså att självklara rättigheter som sjuklön, semester, arbetarskydd försvann och den solidariska sammanhållningen bröt samman.

En viktig ideologisk beståndsdel i thatcherismens tankevärld är att industrin har gjort sitt i den moderna ekonomin och att västvärldens ekonomi i framtiden kommer att bygga på en servicesektor där jobben är korta och arbetsgivarens ord lag. Thatcher svarade vid ett tillfälle i parlamentet på frågan vad bilarbetarna på Leyland skulle försörja sig med när Leyland inte fanns längre. Svaret var att det fanns servicejobb som väntade på arbetskraft.

¹²⁵ The Navigators, UK 2001

¹²⁶ Byggvärlden 12 november 2010

”Working poor” – den nya arbetsmarknaden

Under Margaret Thatchers tid som premiärminister skapades en låglönearbetsmarknad där det inte går att försörja sig på ett jobb, du måste ha flera jobb – det som i de anglosaxiska länder benämns som *”working poor”*. Anställningstrygghet existerar inte, den fackliga organisationsgraden är låg och löntagarnas rättigheter lyser med sin frånvaro. Samtidigt finns en arbetsmarknad för de *”duktiga”*, de framgångsrika som har fått det bättre och lever ett behagligt medelklassliv. Detta var också syftet med thatcherismens frånvaro av näringspolitik. Undanröj hindret för samhällsförändringen, montera ner välfärdsstaten så de fattigaste, de lågutbildade eller immigranterna tvingas in i en servicearbetsmarknad utan rättigheter som medelklassen kan dra nytta av.

De brittiska facken talar idag om *”the invisible people”* eller *”the vulnerable workers”*. Det är arbetarklassens underklass som är de som gör sin insats på nätterna i Londons City för att städa de flotta kontoren, spola gatorna eller jobba på snabbmatshaken.

TUC definierar dessas arbetsmarknad som *”där det finns hög risk att bli nekade anställningsrättigheter och där de drabbade inte har kapacitet eller möjligheter att skydda sig från dessa övergrepp”*¹²⁷ (The Hidden One-in-Five” TUC, London 2006). Som titeln antyder omfattar denna låglönearbetsmarknad i Storbritannien upp till 20 procent av arbetskraften vilket givetvis är en kraftfull mot kraft mot de övriga 80 procentens löneutveckling och rättigheter.

Vilka grupper av arbetskraften riskerar en sämre behandling än de övriga 80 procent. TUC menar att de finns inom alla branscher numera men mest utsatta för denna exploatering är de med korta anställningar, timanställda, ungdomar med ofullständig utbildning, immigranter, säsongarbetare och de som har enklare arbetsuppgifter.

Idag har Storbritannien en lagstadgad minimilön £5.93 (2010)¹²⁸ men hela 78 procent av de som arbetar inom hotell och restaurangbranschen har löner som ligger nära minimilönenivån. Inom handeln är andelen 57 procent, att jämföra

¹²⁷ The Hidden One-In-Five, TUC, London 2006 sid sid 5

¹²⁸ <http://www.direct.gov.uk/en/Employment/Employees/TheNationalMinimumWage>

med industrin där endast 23 procent av löntagarna är i motsvarande riskzon. Tendensen är tydlig, låglönearbetsmarknaden ligger nära minimilönen medan inom mer kvalificerad verksamhet är det väsentligt färre som ligger nära samma gräns.¹²⁹

Tony Blair blev premiärminister 1997 var det efter 18 år med thatcherism, (Thatcher blev utmanövrerad 1990 av krafter kring John Major), framträdde ett annorlunda Labour än 20 år tidigare. Tony Blair deklarerade att det var ett "New Labour" som han företrädde och att Labour nu var ett marknadsorienterat parti. Från TUC har det också varit med vånda man har fortsatt att stödja det parti som under Blair gjort allt för att distansera sig från fackföreningsrörelsen. Inga av de anti-fackliga lagarna från 1980-talet har upphävts, ett exempel på vad hur stark thatcherismens inflytande fortfarande är. Detta 20 år efter Thatcher själv försvunnit från den politiska scenen.

Den fackliga organisationsgraden ligger kring 30 procent vilket innebär att kampen för rimliga arbetsförhållanden är så mycket svårare. Utan thatcherismens framgångsrika kamp mot fackföreningsrörelsen under 1980-talet skulle inte Storbritannien idag ha 20 procent av arbetskraften i ett arbetsrätligt ingenmansland.

Kolgruvestrejken, Wapping-konflikten, privatiseringarna av British Leyland och British Rails är bara exempel på den strategi och taktik som thatcherismens politiska taktik står för i kampen mot den kollektiva välfärdsstaten. Beskrivningen ovan är givetvis ofullständig då kampen mot Thatcher och den brittiska nyliberala högerens omfattande många fler löntagargrupper. Det var också många som i övrigt tog ett tydligt ställningstagande för löntagarna och mot högerens ambitioner.

Det finns åtskilligt man kan kritisera de brittiska facken för men det viktigaste är inte detta utan att se hur dessa brister kunde utnyttjas av höger och nyliberalerna till att förvandla den brittiska välfärdsstaten till den marknadsekonomiska modell som de brittiska öarna är idag.

Som tidigare beskrivits så var ett av de stora problemen för TUC och dess medlemsförbund var och är dess organisationsprincip. I svensk

¹²⁹ The Hidden One-In-Five sid 6

fackföreningsrörelse har sedan erfarenheterna av storstrejken 1909 och övergången till industriprincipen har fått styra istället för yrkesprincipen. Eventuella gränsdragnet har LO:s styrelse fått i sista hand avgöra. I Storbritannien har yrkesprincipen fått råda. Det innebär att det på en brittisk arbetsplats kan finnas ett antal olika fack utifrån vilket yrke som de som jobbar har. I Sverige däremot är alla medlemmar i samma fack. Detta möjliggör större grad av enhetligt agerande och har varit förutsättningen för acceptandet av rationaliseringar av verksamheter.

Så har det varit sedan det blev en del av Saltsjöbadenavtalet 1938. Detta har gett svensk fackföreningsrörelse en mycket hög organisationsgrad. TUC:s industri/yrkesförbund hade en mycket hög organisationsgrad men var, som det skulle visa sig, mycket känsligare för förändringar på grund av teknikutvecklingen. Detta var uppenbart när det gällde NAG och SOGAT.

Det var också uppenbart att de ideliga gränsdragnet mellan olika TUC-förbund skadade fackföreningsrörelsen och en blev en "allierad" då de gav argument åt högern att framställa facket som ansvarslöst och okänsligt för vanligt folk när de drabbades av sådana tvister. I Storbritannien fanns inte heller, som i Sverige, en tradition där fredsplikt var en del av kollektivavtalen. Den mer syndikalistiska traditionen i Storbritannien kom att bli en nackdel, trots stridsvilja och hög organisationsgrad inom industri och offentlig sektor.

De brittiska fackens egna problem och dess organisation samt tradition kom att bli ett vapen mot dem själva. Man kan givetvis inte skylla de brittiska fackens nederlag på facken själva men brister hos dem bidrog till nederlaget. De förlorade den politiska striden mot en fiende som underskattades och vars långtgående ambitioner fackföreningsrörelsen inte förstod, i vart fall inte det var försent.

XII. Thatcherism på svenska

*”Svenskarna är ett mental handikappat folk, indoktrinerade att tro att politiker kan skapa och garantera välfärd. Välfärdsstaten är en omöjlig konstruktion.
(Fredrik Reinfeldt)¹³⁰*

Fotfäste i Sverige

Den svenska högern har ett syfte, en målsättning och den har gällt sedan arbetarrörelsens första dagar. Högern, arbetsgivarna och kapitalet har alltid önskat rulla tillbaka arbetarrörelsen till den tid då de själva hade hela makten och härligheten. Varje framgång och positiv förändring har arbetarrörelsen fått kämpa för – inget har varit gratis.

Högern var mot rösträtten, den bekämpade arbetarnas rätt att organisera sig, den gick emot semester och pension, den bekämpade alla välfärdsreformer; kort sagt, den svenska högern, arbetsgivarna och kapitalet har under hela arbetarrörelsens existens försökt stoppa, bromsa och förhindra varje social och samhällig reform som har stärkt den ”andra halvan” av folket.

Högerpartiet, sedermera Moderaterna hade ingen större trovärdighet i sitt eviga skattegnäll. Carl Bildt och därefter Bo Lundgren uppfattas som just skattegnällspikar. Men har då moderaterna förändrats som parti eller är det samma höger som under Arvid Lindmans dagar, i vart fall principiellt sett? Det finns därför anledning att försöka se vad som är retorik och vad som är ”the hard core”, själva kärnan i moderaternas politik.

”Svenskarna är ett mentalt handikappat folk, indoktrinerade att tro att politiker kan skapa och garantera välfärd. Välfärdsstaten är en omöjlig konstruktion. (...) Överge den generella välfärdspolitik och sluta uttala löften om att välfärden kan garanteras politiskt. Politiker skapar inga resurser och kan därför inte ställa ut löften om resursernas fördelning. (...) Vi vill inte se ett samhälle där människor svälter, men i övrigt ska inga standardkrav skattefinansieras.”¹³¹

Dessa korta citat ur det pekoral som Fredrik Reinfeldt skrev 1993 ger en bild av tankevärlden hos moderaterna tio år innan Reinfeldt blev partiets ordförande.

¹³⁰ Fredrik Reinfeldt ”Det sovande folket” MUF Stockholm 1993

¹³⁰ Ibid

Reinfeldt – en svensk Thatcher

När Reinfeldt vann valet 2006 var det på grund av arbetarrörelsens tillkortakommande, brist på ödmjukhet kombinerat med en avsaknad insikt i Reinfeldts och högerkartellens strategi. En strategi i all väsentlighet byggd på erfarenheterna från Storbritannien under 1980-talet.

Vad vi har sett av Reinfeldts regering fram till nu ligger helt i linje, praktiskt och ideologiskt, med vad Thatchers och Majors ministärer gjorde under de nära två årtionden då de oavbrutet styrde Storbritannien. Ekonomisk har det varit möjligt att genomföra en närmast traditionell högerpolitik med sänkta skatter där den absoluta vinsten har gått till den redan välbärgade medelklassen i storstäderna men också en del till de skikt inom arbetarklassen som står närmast medelklassen i ekonomiskt hänseende. Margaret Thatchers politik hade som syfte att skapa en servicearbetsmarknad Fredrik Reinfeldt har samma målsättning.

Skall vi försöka identifiera Reinfeldts stegvisa försök att försvaga facket och därmed hela arbetarrörelsens möjligheter att återkomma till regeringsställning, så är några av stegen uppenbara; nedmonteringen av a-kassan; obefintlig arbetsmarknadspolitik; frånvaro av industripolitik; ensidig näringspolitik; agerandet visavi fordonsindustrin; utförsäljningar och inte minst den konsekventa oviljan att föra seriösa samtal med fackföreningarna. Naturligtvis spelar här även in det s.k. jobbskatteavdraget som gynnat delar av arbetarklassen och löntagarna. De stora skattesänkningarna har vädjat till egoismen och egenintresset och då har den solidariska tanken försvagats.

Har moderaterna, numera de "nya" moderaterna, förändrats på något grundläggande plan i sin politiska strävan och har man övergivet högertraditionen att vara mot varje social förändring som stärker löntagarna och minskar arbetsgivarnas, kapitalets och överklassens makt?

Ja, på ett sätt och det påminner starkt om den förändring som Margaret Thatcher lyckades med. Hon svängde partiet från att vara ett parti som utstrålade överklass, adel och rikemansliv. Partiet blev istället i sin framtoning ett parti för den dugliga, slitsamma, arbetande medelklassen som distanserade från överklasshögern men också från de vulgära arbetarna.

Ny strategi

Lite av detta har varit de nya moderaternas strategi. Partiet talar inte längre om skattesänkningar utan om jobbskatteavdrag. Det innebär att man belönar den slitsamme, duktige, hårt arbetande som får ut mer av sin lön när inkomstskatten sänks. Att det är de som tjänar mest som också får ut mest i kronor lyckas moderaterna dölja med hjälp av en skicklig retorik. Likaså att man har blivit ett "arbetarparti". Man är inget arbetareparti utan man har rubricerat sig som ett parti för de som arbetar och gör rätt för sig, underförstått den som inte ligger samhället till last och är sjuk, gammal eller arbetslös.

Kidnappningen av arbetslinjen är kanske den smartaste politiska kuppen i svensk politik på många år. Den har fått socialdemokratin att framstå som ett parti som inte är för att människor jobbar och gör rätt för sig. Bedriften att sätta social trygghet i konflikt med arbetslinjen är skickligt iscensatt. För vem är motståndare till att alla ska bidra till samhällets utveckling och göra sin del?

Men det finns en avgörande skillnad i syn på arbete; det som i Reinfeldts och högern är en plikt till arbete är för arbetarrörelsen en rätt till arbete.

Socialdemokratin har ännu inte lyckats avslöja denna myt fullt ut. Det blir naturligtvis svårare att göra detta när förhållandevis välavlönade även inom arbetaryrken ser att de får någon tusenlapp mer i plånboken. Då är det inte den mest pedagogiskt sett lätta uppgiften att visa att detta har ett pris i form av sämre villkor för den som har drabbats av sjukdom, blivit gammal eller är arbetslös. Det solidariska samhället slås på detta sätt sönder genom att jobbskatteavdraget blir ett sätt att köpa de välavlönades gunst och få dem känna sig nyttiga och duktiga istället för de där "dagdrivarna" som inte gör någon nytta utan lever på de som gör en aktiv insats.

Angreppen på facket och den fackliga närvaron på arbetsplatserna följer delvis samma linjer som i Storbritannien. De beslut som tagits har haft som syfte att försvaga facket för att på längre sikt röja vägen för den låglönearbetsmarknad som partiet eftersträvar.

Förändringarna i a-kassan hade som syfte att försvaga facket genom att göra arbetslösheten dyrare inte bara för den enskilde utan för a-kassorna.

Regeringen Reinfeldt förutsåg givetvis att en så dramatisk höjning av a-kasseavgiften som skedde 2006 kombinerat med slopande av avdragsrätten och ingen dito för fackavgiften skulle få avsedd effekt.

De löntagare som inte kände sig hotade av arbetslöshet och kände sig trygga på arbetsmarknaden lämnade också a-kassan och facket i för många iakttagare oväntad omfattning. Detta samtidigt som de löntagare som insåg att de inte hade råd med nyordningen gjorde det samma, men då inte av fri vilja utan piskade av ekonomiska realiter skapade av Reinfeldts politik.

Till detta introduktionen av orimligt rigorösa kontroller av arbetslösas rätt till arbetslöshetsförsäkringen som fått till resultat att det tar månader innan någon a-kassa kan betalas ut. Med detta vinner man då två ting; man ger en bild av att a-kassan är ett bidrag, inte ett socialt skydd, en försäkring, mot arbetslöshet, och intrycket av att den regelmässigt missbrukas för varför annars införa så ingående kontrollfunktioner att det tar en orimlig lång tid innan ersättning kan betalas ut.

A-kasseförändringarna blev också ett test på hur hårt facken skulle reagera och var smärtgränsen för regeringens anti-fackliga politik låg. Andra mindre uppmärksammade beslut var att ta bort utbildningspengarna för arbetsmiljöutbildningar och nedläggningen av Arbetslivsinstitutet. Mönstret är tydligt; försvaga fackets möjligheter att hävda arbetsmiljön och det väcker missnöje när arbetsplatser olyckor ökar p.g.a. sämre utbildade arbetsmiljöombud. Så cementeras bilden av det dyra facket som inte sköter sig jobb.

Ytterligare exempel på paralleller till Thatcher är bristen på näringspolitik. När fordonsindustrin hamnade mitt i finanskrisens härdsmlta så istället för att stödja densamma, liksom alla andra regeringar, så ägnade sig näringsminister Maud Olofsson åt att prata ner svensk fordonsindustri och fortfarande har i det närmaste inget ekonomiskt stöd kommit till fordonsindustrin förfogande trots att den är utkomsten för ca 140.000 människor. (Se även föregående kapitel.)

Skälet är enkelt. Försvinner fordonsindustrin så innebär det att ett av de starkaste facken hamnar i en allvarlig kris med 20 procentig arbetslöshet och

därmed en kraftig försvagning av fackföreningsrörelsens möjlighet att göra motstånd mot Reinfeldts ambitioner.

Det kan synas märkligt, men arbetslösheten är på väg att bli Reinfeldts bästa allierade i kampen mot välfärdsstaten. När arbetslösheten biter sig fast under 2011 och framåt så innebär det trots allt att de som har jobb och har fått jobbskatteavdraget klarar sig utmärkt. En arbetslöshet av sådana proportioner kommer att slita sönder solidariteten mellan de som har jobb och de som saknar. Det blir också ett skäl, ett argument, för att genomföra steg två i den fackliga avvecklingsplanen som inleddes 2006 när a-kassan angreps.

Sedan en lång tid pågår en kampanj från arbetsgivarhåll med målet att förändra arbetsrätten som helhet och LAS speciellt. Det har talats om facklig övermakt och att arbetsgivarna inte vågar anställa för att man som det framställs då hamnar i ett läge med livstidsanställda. Att beskrivningen är djupt felaktig¹³² är tveklöst men den fortsatta arbetslösheten som successivt kommer att öka under krisens tryck kommer att öppna intressanta politiska möjligheter.

Arbetsgivarna med Svenskt Näringsliv (SN) i spetsen sänkte försöken till ett nytt huvudavtal som skulle ersätta 1938 års Saltsjöbadsavtal. Det blev inget avtal och det var säkerligen inte meningen. För om SN och LO/TCO hade kommit överens hade ett viktigt argument för politisk intervention försvunnit. Nu kan regeringen under innevarande mandatperiod med viss trovärdighet påstå att parterna har misslyckas och i landets intresse med den skyhöga arbetslösheten göra förändringar så fler får jobb. Arbetsplatserna skall öppnas upp och arbetsgivarna ska våga anställa.

Nästa logiska steg blir då att upplösa eller radikalt skriva om LAS. Det blir politiskt möjligt att förbjuda sympatiåtgärder för att förhindra nya Laval och Wild `n` Fresh, och som en konsekvens av detta ställa krav på facken att de inte längre kan kräva kollektivavtal på arbetsplatser där de inte har medlemmar. Resultatet blir en kraftig försvagning av fackens förmåga att teckna kollektivavtal och att upprätthålla kollektivavtal, framförallt på mindre arbetsplatser.

¹³² Eva Fagerberg – Ursula Berge "Ungas arbetslöshet hänger inte ihop med LAS-reglerna" DN Debatt 21 september 2010

Thatcherismens ideologiska smitta

Svensk fackföreningsrörelse är internationellt sett stark men det finns ett antal varningstecken som måste tas på allvar. Det har funnits en tendens till att vara sig själv nog i synen på sig själv från delar av fackföreningsrörelsen. Organisationsgraden inom servicesektorn lämnar en del i övrigt att önska. Otydligheten var de som har flera arbetsgivare skall höra hemma är ett sådant problem. Så länge problemet kvarstår innebär det också att det spelar i händerna på de svenska thatcheristernas ambitioner och deras politiska agenda. Förbunden måste gemensamt hitta en lösning, för konsekvenserna av att inte lyckas gör det ännu svårare att organisera dessa grupper av "*vulnerable workers*", för att använda TUC:s terminologi.

Likaså är samordningen inom fackföreningsrörelsen ett problem där den klassiska konflikten mellan industriförbund och serviceförbund och offentlig sektors medlemsförbund. Under flera avtalsrörelser har facken lyckas hantera konflikten men för även om samordningen hjälpligt klarades 2010 så finns ingen garanti för att de konflikter som kunde skönjas då inte i framtiden kan det bli problem eftersom pressen från arbetslösheten kommer att göra det än svårare framledes med nästan 10 procent av arbetsstyrkan i arbetslöshet.

Man kan också fundera över hur länge den facklig-politiska samverkan kan hålla om organisationsgraden fortsätter sjunka, var går gränsen för trovärdigheten att politiskt tala för hela kollektivet. Det är givetvis ett problem att när endast 52 procent av LO:s förbunds medlemmar röstar på socialdemokraterna att fortgent hävda den facklig-politiska samverkan som den utformats till dags dato. Vidare, om den facklig-politiska samverkan uppfattas som att facket utför det partiet vill se kan det bli en svårlöst ekvation framförallt om inte när facket tar på sig sin en radikaliserande roll som pådrivande på partiets utveckling och ideologiska produktion. Facket behöver åter ta på sig rollen som "*vänlig pådrivare*", som Tage Erlander beskrev sin syn på fackets politiska roll en gång.

Thatcher lyckades slå sönder fackets inflytande inom Labour. New Labour under Tony Blair uppstod. New Labours politik kom till stora delar bli en "*thatcher light*". Faktum är att inom arbetarrörelsen har många av thatcherismens idéer omedvetet fått fäste.

Kommunal och privatiseringsvågen

Tanken på att privata utförare inte har någon betydelse så länge det är skattepengar betalar välfärdstjänsterna är en sådan idé. Liksom tron att fler utförare som konkurrerar med offentlig välfärd innebär bättre villkor för personalen. Det här är två myter som har fått fotfäste bland annat inom SAP men också inom delar av fackföreningsrörelsen. Erfarenheterna är tvärtom att Kommunal har fått det väsentligt svårare att få till stånd kollektivavtal hos privata utförare. SEKO har sett hur de anställdas inom de tidigare statliga verken numera bolagen har fått väsentligt sämre villkor för att ta några exempel.

Det är många som var med på 1980-talet som har gott i minne den diskussion som var kring den offentliga sektorn och den dåvarande Metall-ordföranden "Leif "Blomman" Blombergs om den offentliga sektorn som "tärande" i motsats till industrin som var enligt Blomberg "närande".

"Blomman" må förlåtas sin tungas slirande. Han var inte ensam i att påverkas av den nyliberala ideologiska anstormningen. Historieprofessorn Lars Ekdahl beskriver i boken "Välfärdssamhällets spegel – Kommunal 1960-2010" hur tankar och idéer och krav på privatiseringar inom offentlig sektor slog rot, däribland på Kommunals avtalsområden. Ekdahl skriver i sin historik över Kommunal att *"ledande företrädare för rörelsen började argumentera för att ökad privatisering måste vara ett framträdande inslag i en effektivisering av den offentliga produktionen."*¹³³

I sin bok nagelfar Ekdahl debatten inom arbetarrörelsen under perioden från sent 1970-tal och 1980-talet och visar på hur det fanns olika uppfattningar om den offentliga sektorn. Det var inte bara metallordföranden som hade en mer "liberal" syn på den offentliga sektorn, visar Ekdahls studie.

Statsminister Ingvar Carlsson pekade vid ett tillfälle ut Kommunals fackliga verksamhet som en orsak till den ökade privatiseringen inom Kommunals

¹³³ Lars Ekdahl "Välfärdssamhällets spegel – Kommunal 1960-2010" Premiss Stockholm 2010, sid 106

avtalsområden. När finansminister Kjell-Olof Feldt efterlyste i ett tal Första Maj 1986 vad han kallade *”en solidaritet på arbetsmarknaden”*.¹³⁴

Kommunals dåvarande ordförande Sigvard Marjasin replikerade *”de offentligt anställda i solidaritet med skattebetalarna borde visa återhållsamhet därför att andra visar solidaritet med den offentliga sektorn! Fullföljer man den tanken måste det innebära att om vi inte är hyggliga nog att avstå ett rimligt löneutrymme, så kommer man att privatisera de kommunala jobben eller på annat sätt undandra jobben från den offentliga sektorn. Det måste i sin tur innebära att om offentlig verksamhet privatiseras kommer lönerna att pressas ner”*.¹³⁵

En annan skarp kritiker inom Kommunal av de nyliberala signalerna inom arbetarrörelsen var Lillemor Arvidsson som senare blev ordförande. I ett sitt tal Första Maj 1984, beskrev hon jakten på kostnader inom offentlig sektor som styrda av *”dunkla motiv”*. Hon menade att syftet istället var en omvandling av samhället i nyliberal riktning och ökade klasskillnaderna. Arvidsson underkände tesen att privatiseringar skulle öka inflytandet och möjligheten till en effektivisering av offentlig verksamhet.¹³⁶

Hon menade istället att en demokratisk arbetsorganisation skulle kraftfullt bidra till en effektivisering men vilket i sin tur inte skulle leda till en *”polarisering av samhället och en hårdare klassuppdelning”*¹³⁷ vilket privatiseringar skulle göra.

Egentligen borde inte den politiska kompassen vara svår att avläsa för Kommunal med tanke på förbundets närmast övertydliga målsättningsparagraf.

”Kommunals uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och i samhällslivet i övrigt. Kommunal ska arbeta för goda anställningsvillkor och arbetsförhållanden, för god arbetsmiljö, samt för inflytande, utbildning och utvecklingsmöjligheter för medlemmarna. Kommunal ska arbeta för att främja medlemmarnas ekonomiska och sociala villkor i samhället och deras delaktighet i ett rikt kulturliv. Kommunal ska också verka

¹³⁴ Ibid sid 114

¹³⁵ Ibid sid 112

¹³⁶ Ibid sid 112

¹³⁷ Ibid sid 112

*för en samhällsutveckling på demokratisk socialistisk grundval, innebärande social rättvisa, generell välfärdspolitik, full sysselsättning, jämställdhet mellan kvinnor och män samt internationell facklig solidaritet.”*¹³⁸ (min understrykning)

På kongressen 1993 var det uppenbart att det fanns olika uppfattningar i förbundet. Lars-Åke Almqvist föredrog på kongressen en rapport med namnet ”Vårt arbete, Vår framtid” som kom att bli kritiserad från en minoritet på kongressen. Ett kongressombud från Stockholm menade att *”antar vi detta handlingsprogram ska vi vara medvetna om att Kommunal har köpt hela idén om fri konkurrens”*.¹³⁹

När man läser Ekdahls minutiösa redovisning för debatten inom förbundet anar man en ideologisk skiljelinje där en nyliberalt påverkad syn växer fram, speciellt på central nivå. Ett uttryck för denna skiljelinje var hur stadgekommitténs förslag till ny målsättningsparagraf orsakade ett nederlag för förbundsledningen och förbundskontoret.

Stadgekommittén väckte förslaget att den då 15 år gamla målsättningsparagrafen *”en samhällsutveckling på demokratisk socialistisk grundval”* skulle utmönstras medan på förtroendemannanivå motståndet var förhållandevis starkt. Förslaget kom att möta ett kraftigt motstånd vilket inte rapporten, ”Vårt arbete, vår framtid”, hade mött.

Man kan ju fundera över hur det kom sig att förbundsledningen inte lyckades få bort just denna formulering medan den lika kontroversiella rapporten som hade en parallell inriktning antogs utan större konvulsioner. Den troliga orsaken ligger i ett allt svagare folkbildningsarbete inom förbundet och en svagare politisk medvetenhet. Sedan har det säkerligen betydelse att vid 90-talets början hade nya generationer av fackligt aktiva gjort sitt inträde på arenan och att 20 års nyliberal agitation började skörda sin draksådd.

Nu var givetvis inte Kommunal det enda förbund som påverkades. Flertalet fackförbund påverkades av opinionssvängningen och framgångarna för

¹³⁸ www.kommunal.se, Kommunals stadgar Mom 2 Uppgift

¹³⁹ Lars Ekdahl ”Välfärdssamhällets spegel – Kommunal 1960-2010” Premiss Stockholm 2010, sid 184

nyliberalernas marknadsliberalism. Det är ingen kritik mot varken enskilda förbund eller stigmatisering av enskilda eller grupper av ledande fackliga funktionärer utan ett resultat av samhällsutvecklingen där nyliberalerna allt mer började skriva dagordningen för framtiden.

Skolpolitiken

Skolan är ett område där thatcheristiska tankar fått fäste. Under täckmantel av att utveckla pedagogiken inom skolan skulle den öppnas för friskolor, egentligen privatskolor, idag ett fenomen som äter upp allt större del av kommunernas ekonomi och framför allt har inneburit att de kommunala skolorna genom minskade resurser har fått allt svårare att klara sitt uppdrag medan friskolorna mer eller mindre kan välja och vraka mellan de tilltänkta eleverna.

Genom att erbjuda olika "fringes" och inte minst att "garantera" högre betyg ökar också skolföretagens vinster. De som får betala är arbetarungarna i förörterna och de elever som behöver olika stöd för att klara sin skola. Den jämlika skolan håller på att försvinna och vi är på väg till den klassdelade ojämlika skolan.

För den tidiga arbetarrörelsen var skolan ett av de viktigaste verktygen för att hålla samman samhället. Det var också ett verktyg för att ge alla medborgares barn lika möjligheter att utveckla sina talanger och finna sin väg i livet. Men skolan hade också en social ingenjörssroll då den blev en neutral plan där barn från samhällets alla områden, skikt och klasser möttes på lika villkor. De var elever, studerande, i en och samma skola.

Men när skolans roll kom att reduceras till en social roll och inte ett utbildningshögssäte så drabbades främst arbetarbarnen. Det var de som kom i kläm när de snälla och vänliga från akademins värld satte utbildning och kunskap i andra hand och social fostran i första.

Detta kom att öppna för privatskoleeländet.¹⁴⁰ Missnöjet från de bättre bemedlade och från arbetarklassens föräldrar öppnade för den segregerade

¹⁴⁰ Begreppet friskola är egentligen inget annat än en del i den nysvenska som är en del av marknadsliberalernas retorik. Friskola är egentligen inget annat privatskolornas comeback.

skolan. Alltså det nyliberala monster som idag håller på att slå sönder enhetsskolan och skapa klasskolan där de duktiga (dvs. medelklassens och överklassens telningar) ges alla möjligheter medan arbetarklassens barn får nöja sig med resterna av ett raserat skolsystem.

Ekonomismens grepp

På ett annat område där vi ser hur thatcherismen har fått mentalt fotfäste är den ekonomism som har ersatt det politiskt önskvärda. D.v.s. det är allt vanligare att organisationen först ser på kassan innan man sätter sin politiska agenda. Det innebär att man anpassar sina politiska ambitioner efter dagens ekonomiska förutsättningar, inte att man sätter de politiska ambitionerna efter vad som är önskvärt och i steg två söker finansiering av det politiskt önskvärda. Detta tankesätt har sin grund i thatcherismens tankevärd.

Ett exempel på detta är fackföreningsrörelsens ovilja att bedriva långsiktigt uthållig politisk agitation. Trots att medel finns, LO t.ex. har en mediefond innehållande kring 900 miljoner kronor, existerar ingen långsiktig strategi hur man skall möta den dominerande högerens media.

När TV:s Rapport bad SCB ¹⁴¹ fråga ett representativt urval om hur de själva uppfattar sin hemvist på den politiska skalan och får en bild där 35 procent anser sig stå till höger medan endast 24 procent bekänner sin politiska hemvist till vänster, är det ett tecken på att den thatcheristiska högerens samhällsuppfattning har fått fotfäste. Men man kan dock fundera på värdet av SCBs undersökning jämfört med andra som de i kapitel 16 "Den stora utmaningen – reformismens återkomst" redovisade som ger delvis en annan bild av väljarkårens självbild och värderingar.

Det finns dock som jag ser det en väg ur detta mörka perspektiv. Vi konstaterar i Sverige att den fackliga organisationsgraden sjunker men samtidigt famlar många fackföreningar efter hur man skall återvinna tappade medlemmar och vinna nya. RMT¹⁴² i Storbritannien organiserar personal inom sjöfarten och inom rälsbunden trafik. Vid en intervju beskrev deras generalsekreterare Bob Crow hur RMT hade lyckats närmast fördubbla sin medlemskår på 00-

¹⁴¹ Expressen 18 juli 2010

¹⁴² National Union of Rail, Maritime and Transport Workers

decenniet. Kartläggning av alla avtalsmöjliga arbetsplatser, hög konfliktberedskap, att alltid ställa den naturliga frågan "är du medlem" och inte agera som en institution utan som en kämpande fackförening, var Crows recept.

Den andra självklara vägen är ett tydligare politiskt engagemang och större politisk målmedvetenhet än dagens. Fackföreningsrörelsen kan inte vänta på politiska direktiv utan måste agera med medlemmarnas långsiktiga politiska intresse för ögonen.

Thatcherismen har varit kanske den mest framgångsrika politiska ismen under senare delen av 1900-talet. Thatcherismen rullade upp och vek ner, inte en välfärdsstat, utan flera. Vi har tittat på vad som hände på Nya Zeeland och i Storbritannien. Vi har också sett hur Sverige har förändrats successivt sedan 1980-talet. Nyliberala, thatcheristiska tankar har fått ökat utrymme även i Sverige.

Motståndet är fortfarande otydligt och även inom arbetarrörelsen är det uppenbart att alla inte inser vad som håller på att ske. En strategi där bit för bit monteras ner av välfärdsstaten, samtidigt förskjuts makten från det offentliga till privata styrelserum där ingen demokratisk kontroll eller inflytande får plats eller är välkommen.

Slutsatsen av detta kan bara bli en; ska välfärdsstaten överleva och utvecklas måste thatcherismens tankevärld genomsådas och arbetarrörelsen sätta upp ett trovärdigt alternativ. Sker inte detta så kommer Sveriges tid som världens kanske mest utvecklade välfärdsstat snart att vara historia och vår generation blir den sista som fick uppleva ett samhälle där jämlikhet och rättvisa var politiska projekt som låg inom möjligheternas räckvidd.

XIII. Identitet eller klass

”Vi vill möta framtiden med en förening av känsla och förnuft som alltid kännetecknat socialdemokratisk politik. Vi vill möta framtiden med en realistisk framtidstro, utan de enkla lösningarnas illusioner.”
(Olof Palme)¹⁴³

Återvinn reformismen

En av de märkligare konsekvenserna av nyliberalismens politik är förnekandet av att samhället har klasser. Inte nog med att man förnekar att det finns intressemotsättningar mellan samhällets klasser utan man förnekar att det finns klasser över huvudtaget. Ett uttryck för detta är moderaternas tidigare partisekreterare Per Schlingmanns uttalande om att moderaterna vill ge begreppet arbetare ett nytt innehåll få vara – alla som arbetar är arbetare enligt Schlingmanns postulat.

Förutom det nonsensaktiga i den helt ovetenskapliga synen på samhället får det konsekvenser för synen på politiken. Följaktligen, framförallt att politiken inte tar hänsyn till skillnaden mellan levnadsförhållanden och existens mellan den högavlönade direktören och den deltidsarbetande städerskan.

Det hela blir naturligtvis orimligt om analytikern inte inser att de inte har helt olika behov, intressen och levnadsvillkor. Att utgå från Schlingmanns uppfattning innebär att politiken kommer att utgå från begränsade grupper intressen istället för klassers och samhällsskiktets behov och intressen.

När socialdemokraterna formulerade tanken om folkhemmet var utgångspunkten att lyfta de som var längst ner och längst bort i ekonomiskt och politiskt avseende. D.v.s. politiken, folkhemmets idé, skulle lyfta arbetarklassen, eller som Per-Albin Hansson formulerade tanken:

”Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på den andres bekostnad, den starke trycker icke ner och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet. Tillämpat på det stora folk- och medborgarhemmet skall detta betyda nedbrytandet av alla sociala och ekonomiska skrankor, som nu skiljer

¹⁴³ Olof Palme ”Med egna ord”, Brombergers förlag Uppsala 1978 sid 139

medborgarna i privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, i rika och fattiga, besuttne och utarmade, plundrare och utplundrade.” ¹⁴⁴(Min understrykning)

Det socialdemokratiska synsättet fick sedan sitt politiska uttryck i ”Arbetarrörelsens efterkrigsprogram” 1944 där Ernst Wigforss skrev:

*Det är i (denna) kritiken av kapitalismen man har att söka det enande bandet, inte i de skiftande bilder av ett framtidssamhälle, som vid olika tider gjorts upp av företrädare för skilda socialistiska meningsriktningar. Denna kritik springer fram ur många rötter. En del av dem sträcker sig djupt ner under den jordmån, som bildades av det moderna produktionssättet, andra suger näring just ur livsförhållanden, som skapats och alltjämt skapas av den pågående kapitalistiska utvecklingen.”*¹⁴⁵

När Wigforss och de övriga som skrev programmet som på detta sätt beskriver förutsättningarna efter andra världskriget och hur de uppfattar den ekonomiska ordningens natur, fortsätter de:

”Angreppen mot klyvningen av folket i rika och fattiga, egendomsägare och egendomslösa är lika gamla som samhällets uppdelning i ekonomiska klasser. I vår tid tar de form av attacker mot en ekonomisk organisation, som gör klasskampen mellan kapitalister och lönearbetare till samhällets mest framträdande drag. Kritiken riktar sig mot den brist på trygghet, frihet och självständighet, som för folkets stora flertal blir en följd av ett mindretals alltjämt fortlevande ekonomiska privilegier.” ¹⁴⁶

Med denna analys i ryggen ställdes de 27 punkter och förslag som kom att forma om Sverige till välfärdsstaten som hade ett bland-ekonomiskt system som grund och där parallell och samverkande offentlig och kapitalistisk ekonomisk ordning kom att skapa en i historien sällan skådad välståndsutveckling som gav en jämlikhetsutveckling utan motstycke. Vad som också var uppseendeväckande var att denna modell gick att kombinera med en demokratisk utveckling som på andra håll var långt ifrån möjlig. Reformismen

¹⁴⁴ 1:a maj 1928

¹⁴⁵ ”Arbetarrörelsens efterkrigsprogram”, Arbetarnas Tryckeri 1945 sid 183

¹⁴⁶ Ibid, sid 183

visade sig fungera, men det var bara möjligt med den analys som låg i grunden och den samhällssyn som Hansson, Wigforss och andra hade.

Den förvirrande identitetspolitiken

Inför valet 2010 publicerades två artiklar i Stockholmspressen. Dessa kom att bli ett manifest för den *”ideologiskt vilsegångna socialdemokratin”* för att tala med statsvetaren Johan Hinnfors. I artiklarna ersattes Hansson och Wigforss med mer urbana tänkares snedsprång i den politiska Eden. Borgar- och landstingsråden Carin Jämtin och Dag Larsson samt Ilja Batljan pläderade för en politik där klass ersattes med kön, där reformpolitik med offentliga toaletter, där intresset blev en privatsak och inte ett kollektivt samhällsbehov. Kort sagt, identitetspolitiken kom att fira triumfer i dessa två artiklar som framstår som ett tragiskt exempel på ideologisk vilshenhet och vägs ändes absoluta sluthållplats på politikens autostrada.

*”Stockholms stad bör inrätta ett borgarråd med särskilt ansvar för hbt-frågor. Vidare bör staden ge äldre personer möjlighet att välja särskilt hbt-boende. De offentliga toaletterna bör vara könsneutrala så ingen slipper välja mellan tjej- och killtoalett”.*¹⁴⁷ Vidare skrev de socialdemokratiska politikerna i de två förslagen att:

*”Men när ska vi älska? När ska vi skratta? När ska vi prata? När ska vi leka med barnen? När ska vi hinna leva livet, så som det ser ut i våra drömmar?”*¹⁴⁸ Svaret på detta är tjänster i tunnelbanan där man kan lämna in tvätten, tjänstvilliga butlers i tunnelbanan skall tjäna den stressade övre medelklassen i de stockholmska politikernas tunnelvärld. Skribenterna fortsätter med följande förslag;

*”Alla tjänster ska utföras av privata företag som får kontrakt att verka i SL:s lokaler. Därför kommer tjänsteutbudet att skilja sig mellan olika stationer, allt efter vad resenärerna vill ha och behöver.”*¹⁴⁹

¹⁴⁷ Dagens Nyheter 29 juli 2010

¹⁴⁸ Dagens Nyheter 16 augusti 2010

¹⁴⁹ Ibid

Vi har under senare år sett hur partierna, både borgerliga och socialistiska, under den ideologiska pressen har alltmer under de senaste 30 åren anammat den nyliberala världsbilden och därmed övertagit identitetspolitiken.

Detta har manifesterats i form av ökat intresse för hbt-frågor, utan att se dem ur klassperspektiv, vargfrågan som blev valfråga utifrån perspektivet ge identitet jägare vad de vill ha, immigranternas situation utan att ha något mer än ett etniskt perspektiv osv. Sedan har det gått av bara farten med förslag om fria sprutor till narkomaner, butlers i tunnelbanan och könsneutrala toaletter, med andra ickefrågor som har blivit politiska kärnfrågor. Kvinnors rättigheter har transformerats till en fråga om övre medelklassens kvinnors önskan att sitta vid bolagsbordet, inte att kretsa kring exempelvis Kommunals kvinnors orimliga arbetsituation och usla löner eller den moderna tidernas daglönares arbetsvillkor, detta har tappats bort i hanteringen.

Den socialdemokratiske journalisten och skribenten Olle Svenning menade i en intervju att: *”Det har varit en rörelse inom socialdemokratien där man mycket mer har ställt sig på traditionella, ska vi säga kulturradikala, liberala frågor. Som i och för sig är viktiga, med jämställdhet och ickediskriminering. Men man har låtit de frågorna dominera till den milda grad att de ekonomiska och sociala frågorna har trängts undan. Alltså det som är traditionellt arbetarklassfrågor har inte blivit synliga.”*¹⁵⁰

Svenning fortsätter sina klarsynta iakttagelser och knivskarpa kritik med att konstatera att det är inget som inte är svårt för en progressiv borgerlighet att ställa upp på: vi ska vara toleranta eller vara för jämställdhet. Han fortsätter i samma intervju *”Men sådant som utmanar dem, nämligen frågan om den ekonomiska och sociala makten, de frågorna har inte ställts inom socialdemokratien under en period som varit ganska lång.”*¹⁵¹

Ett annat exempel på hur denna syn på politiken, där identitet ersatt klass och samhällsanalys. Där partiets kärnväljare har övergivits för kortsiktig jakt på utspel och rubriker, är skatteracet och pensionärernas villkor.

¹⁵⁰ Proletären Nr 1-2011 sid 15

¹⁵¹ Ibid sid 15

Den borgerliga regeringens märkliga politik att gynna de i arbete och samtidigt missgynna (läs betala de stora skattesänkningarna) den stora gruppen pensionärer har naturligtvis upprört många eftersom många har drabbats av den. Arbetslösa, sjuka och pensionärer har drabbats, men på olika sätt. De arbetslösa av att tvingas ta jobb till underpris, sjuka att tvingas till socialbidrag och pensionärerna som inte sett sin inkomstutveckling följa löntagarna reallöneutveckling.

Men nu är problemet att pensionärerna är ingen enhetlig grupp. Här finns allt från miljardärer till fattigpensioner med usla pensioner. Att i det läget hoppa på det nedåtlutande planet där ALLA lovas lägre skatt är ett exempel på den konsekvens som identitetspolitiken får när analys lämnas därhän och grundläggande kunskap om verkligheten får vika för jakten på några få sekunder eller t.o.m. minuter i Rapport och TV 4-nyheterna.

Högerregeringens politik är orättvis, inget tu tal om det, men att hävda att alla pensioner är uppskjuten lön är inte med sanningen överensstämmande sedan ATP-systemet har ersatts med ett marknadsberoende system. Politiken skulle naturligtvis ha pekat på hur partiets kärnväljare drabbas av regeringen Reinfeldts löntagarfientliga politik då den innebär att dagens skattesänkningar blir morgondagens egenavgifter och privata fakturor.

Kort sagt, identitetspolitiken kom att under nyliberal press och närmast ideologisk hegemoni bli en ursäkt för att inte föra en politik med samma grundläggande analys som resonansbotten – vi lever i ett kapitalistiskt samhälle – som hos Hansson och Wigforss en gång och som fick en enorm påverkan på samhällsutvecklingen. Socialdemokratin var *de facto* statsbärande under perioden 1932 – 1988 tack vare denna politiska analys och klarsynthet.

Utan analys blir politiken vilsen. Utan en riktig analys blir politiken förlorad. Vad socialdemokratin behöver finna är den analys som utgår från att vi fortfarande lever i ett klassamhälle, t.o.m. mer idag än 1988. Att bemöta detta med identitetspolitik eller med att kopiera det som var är inte en framgångsväg.

Dagens socialdemokrati måste först ta reda på verkligheten för att kunna bestämma sig för vad man vill med samhället. Hur ska jämlikhetspolitiken se ut, vilka verktyg behövs för att förändra samhället i en riktning där grundläggande

socialdemokratiska värderingar får genomslag och ges utrymme att förändra det existerande "tjyvsamhället". Kort sagt, hur ser det nuvarande svenska klassamhället ut och hur forma den strategi och utopi som kan vinna nytt förtroende.

Rabulisten Hinke Berggren beskrev det för-socialdemokratiska samhället som "Det befästa fattighuset". Han beskrev hur de stora klasskillnaderna delade samhället i rika och fattiga, i maktlösa och mäktiga, i tröstlösa och självgoda – kort sagt ett klassamhälle som i sig blev en anklagelse för den unga arbetarrörelsen.

Då stod kampen om samhällsanalysen mellan reformister och revolutionära riktningar. De hade i stort samma analys av "fattighuset" men förordade olika metoder att förändra det existerande till något som kunde vinna människornas hjärta och förnuft.

Reformisterna vann striden och kom att formulera sin berättelse om framtiden. Men för att klara detta hade de också en analys av klassamhället. De förmådde att se bortom de kortsiktiga applådknipande politiska utspelen. Hade Palm, Branting, Hansson, Wigforss och för den delen Erlander och Palme inte haft den kompassen, hade inte välfärdsstatens kunnat byggas. Inte heller skulle arbetarklassen lyfts ur 1900-talets tidiga armod och politiska omognad. Men utan sagda analys skulle heller inte delar av samma periods medelklass kunnat vinnas för den socialdemokratiska reformistiska politiken.

Här ser vi också det socialdemokratiska partiets djupa kris verkliga kärna. Den skriande bristen och frånvaro av samhällsanalys. Den likaså skriande bristen och frånvaron av politisk strategi och klarsynthet. För när detta ersatts av *Kung Ad Hoc* blir det enkelt att titta och söka efter vad som är populärt hos de grupper som man kan identifiera. Då blir hbt-frågor i sig en fråga om poäng att vinna. Då blir rena sprutor till narkomaner en fråga om humanism, inte en fråga om ett allt mer kommersialiserat samhälle där t.o.m. det djupaste elände blir en marknadsfråga.

Då blir humanismen en fråga om att vilja väl, inte att förändra, reformera samhället, utan välfärdsstaten blir allas patriarkaliske fader som med Jan Lindhagens ord "*rättvist men inte ömsesidigt har en förödande konsekvens. Det*

*avväpnar alla folkliga rörelser, som i sin ungdom befolkades av "kamrater",
vänner", "bröder och systrar". (...).där alla krav är erkända och alla
funktionärer välvilliga, har förvandlat de forna kamporganisationerna till
påtryckningsgrupper."*¹⁵²

Lindhagen drar slutsatsen att *"ut går gemenskap och hänförelse, in tågar
tålmodiga och detaljkunniga förhandlare och utredare"*¹⁵³. En i sanning nu 30 år
senare nog så aktuell iakttagelse av den politiska verkligheten. Det
socialdemokratiska partiet och därmed den socialdemokratiska politiken de
senaste tre, fyra valen har präglats av denna välvilja, tålmodiga och
detaljkunnighet men saknat analys och helhetsbild av samhälle nu och i
framtiden.

Identitetspolitiken är en skapelse av den nyliberala revolutionen och dess
teorier om marknadens ultimata välsignelse. Dess politiska spegel är
förnekandet av klassamhället, den nyliberala förklaringsmodellen beskriver
samhället i termer av elit och mindre dugliga, av duktiga och misslyckade, och
den fattige har sig själv att skylla liksom den som är arbetslös eller sjuk. Den
cyniska samhällsuppfattningen blir när den tillämpas i sin praktik ett politiskt
hantverk där identitet blir den samlande grunden.

I och med att nyliberalismen förnekar klassamhället och att denna syn under de
senaste årtiondena har vunnit anklang långt in i de reformistiska
arbetarpartierna i Europa har det fått konsekvensen att rusningen mot det
politiska Mittens Rike gjort att också Labour-partierna i Europa har dragit sig in
mot samma mitt, där högern klär sig i dess braskande och mondäna kostym.

Konsekvensen har beskrivits av den klarsynta belgiska professorn och
författaren Chantal Mouffe som *"Fallet New Labour visar tydligt hur vägran att
erkänna den hegemoniska strukturen av maktrelationer som konstituerar varje
samhälle leder till en kapitulation inför den rådande hegemonin och dess
styrkeförhållanden. Detta är den logiska följden av den "konsensus kring*

¹⁵² Jan Lindhagen "Ett mått av prövning – kring den socialdemokratiska särarten" Zenit Häften 6
Kristianstad 1980 sid 66

¹⁵³ Ibid

*mitten” som föreställer sig att motståndarmodellen har förpassats till historien.”*¹⁵⁴

Mouffe fortsätter sin kritik med att peka på hur politiken inte blir en fråga om analys utan om ”spinning”. Orsaken till detta menar hon är *”när det inte längre finns några grundläggande skillnader mellan partierna övergår de till att försöka marknadsföra sina produkter med hjälp av reklambyråer.”*¹⁵⁵

Att detta inte leder till ökat engagemang utan till dess motsats beskrivs som en naturlig och olycklig följd i Mouffes resonemang. Hon fortsätter att peka på de långtgående konsekvenser som identitetspolitiken och det nyliberala inflytandet får för politikens trovärdighet. Hon skriver att *”följden har blivit en ökad misstro mot politiken och ett drastiskt sjunkande valdeltagande. Om detta fortsätter kan man fråga sig hur länge det dröjer innan medborgarna fullständigt förlorat tilltron till den demokratiska processen.”*¹⁵⁶

Att återvinna reformismen måste vara det nödvändiga fundamentet för att återvinna förtroendet och förmågan att reformera det nuvarande ”befästa fattighuset”. Reformismen är det enda hoppet för alla de som behöver politiken för att i likhet med Hanssons folkhems lyftas till ett bättre liv. Arbetarrörelsen får inte svika dem som lever på en växande och till stora delar oreglerad låglönearbetsmarknad, immigranterna, de unga som saknar hoppet om jobb och framtid, de ensamstående som tvingas begära försörjningsstöd, de kortutbildade som inte får en andra möjlighet, de arbetslösa, de sjuka, fattigpensionärerna – kort sagt de som behöver en politik som ger hopp om ett bättre liv. De behöver, liksom hela samhället, en vitaliserad reformism med stort självförtroende.

För hundra år sedan stod striden i arbetarrörelsen mellan reform eller revolution. I dag står den mellan reform eller nyliberalism. Båda de sistnämnda i motsatsparen är förödande för samhället och dess medborgare, reformismen är deras hopp, arbetarrörelsen får inte svika dem nu.

¹⁵⁴ Chantal Mouffe “Om det politiska”, Tankekrafts förlag Stockholm 2008 sid 64

¹⁵⁵ Ibid sid 65

¹⁵⁶ Ibid

XIV. Arbetarrörelsen och framtiden

*”Socialismen åsyftar att förändra, inte bara skorna på folks fötter, utan också kläderna de bär på sig, bostäderna de bor i, arbetet de utför, deras ställning, deras anseende, allt vad de har.”
(H. G. Wells)¹⁵⁷*

Det ofattbara hände

I det kompakta novembermörkret 2010 inträffar det som många väntat skulle ske. Mona Sahlin meddelade denna kulna regniga novembermiddag att hon lämnar ordförandeskapet i partiet. Hon blir därmed den som suttit kortast tid som ordförande. Hennes avgång sätter igång en rörelse som liknar ett dominospel där antingen övriga brickor faller eller spelet misslyckas.

Vad Sahlin gjorde var att spela högt och förlorade eftersom hon troligtvis missbedömt stämningarna ute i landet. Vad vi fick se var att det socialdemokratiska partiet inte bara är en storstadsföreteelse utan än mer är en nationellt förankrad rörelse där rörelsen utanför storstaden i slutänden har en i vissa fall avgörande makt.

Situationen liknar på ett sätt det som hände när Stig Malm fick avgå. Han avgick först när han insåg att han inte längre hade LO-distriktens förtroende. Sahlin avgick när hon insåg att hon aldrig skulle samla tillräckligt stöd ute i landet även om lojaliteten fanns i kvinnoförbundet och hos delar av storstadssocialdemokratin.

Men vad som var än viktigare för hennes avgång var att den politik som kallas New Labour hade nått vägs ände. Stödet för den tredje vägens socialdemokrati hade havererat även i Sverige, precis som den gjort i Storbritannien.

Den politik som blev vad brittena i sina mörkaste stunder kallar för ”thatcherlight” fortsatte på den väg som Thatcher och nyliberalerna införde i Storbritannien. Samma politik som ledde till den fackliga rörelsens kollaps och

¹⁵⁷ H. G. Wells ”Funderingar över skodon”, Tidens Förlag Stockholm 1915 sid 54

ett samhälle där klyftorna i sina värsta extremer påminner om Jack Londons beskrivningar i "Avgrundens folk".

Mona Sahlins avgång var slutpunkten antingen för New Labour i Sverige eller blir slutpunkten för socialdemokratin som vi känner den. Det finns ingen tredje väg utan antingen kommer partiet och arbetarrörelsen att successivt finna en väg tillbaka till reformismen och därmed överge den av nyliberalismen inspirerade identitetspolitiken.

Reformismens kärna

Professorn och statsvetaren Bo Rothstein skrev dagen efter valet i en debattartikel på SvD-debatt att:

"Socialdemokratisk politik innehåller som jag definierar den två olika huvudmoment. Den första är en strävan att bedriva en social- och välfärdspolitik som syftar till att ge alla människor i ett samhälle oberoende av deras bakgrund en uppsättning generella rättigheter till vissa former av tjänster och ekonomiskt stöd. Typexempel är universella program för sådant som sjukvård, utbildning, äldreomsorg samt ett socialförsäkringssystem som hanterar situationer då försörjning genom eget arbete inte är möjligt. Vad som är typiskt för socialdemokrati som jag här definierar den är att dessa program inte i huvudsak riktats till särskilt utsatta grupper (de fattiga, arbetarklassen) utan till hela (sjukvård, utbildning) eller väldigt stora delar (barnfamiljer) av befolkningen. Detta leder till en politik som kommer att innefatta och därmed få stöd av inte bara lågavlönade utan även av medelklassen vilket betytt att den kunna generera stöd av en majoritet av väljarkåren. Detta har varit nödvändigt eftersom den krävt jämförelsevis höga skatter av det enkla skälet att om stora grupper skall innefattas i programmen så blir utgifterna höga. Att utgifterna är höga är inte detsamma som att de samhällsekonomiska kostnaderna för denna politik är höga – tvärtom finns det mycket som talar för att denna slags lösningar både är mera ekonomiskt effektiva och samtidigt gynnar de svaga i samhället.

Det andra momentet i socialdemokratisk politik kan beskrivas som en strävan att tämja, men inte avskaffa, marknadsekonomin. Det yttrar sig i att man å ena

sidan traditionellt varit för frihandel, fria arbetsmarknader och ekonomisk konkurrens, men att man samtidigt insett att en väl fungerande marknadsekonomi kräver en lång rad offentliga regleringar för att fungera acceptabelt både ekonomiskt, socialt och miljömässigt. De har handlar om allt från regler för de anställdas och de fackliga organisationernas rättigheter, regler mot monopolbildningar, regler för olika slags miljöhänsyn och konsumentskydd och mycket mer. Istället för nyliberalismens klockarkärlek till att marknader är självreglerande system har socialdemokratisk politik sett marknaden som både konstruktiv (innovationer, frihet, effektivitet) och destruktiv (monopol, korruption, överutnyttjande av mänskliga såväl som naturens resurser) och därför i starkt behov av reglering.”¹⁵⁸

Vad Rothstein så elegant beskriver är den socialdemokratiska grundtanken, den reformistiska politikens grundvalar som satte socialdemokratin i den ställningen att den kunde *de facto* leda en förändring på djupet av det svenska klassamhället.

Målsättningen var att lyfta arbetarklassen och andra eftersatta skikt i samhället till en bättre tillvaro samtidigt som man vann stöd för detta hos delar av medelklassen som övertygades om det förnuftiga i att gemensamt bygga istället för att stå på var sin sida av barrikaden och slåss. Det var grundtanken och förutsättningarna i Per-Albin Hanssons folkhem och i dess förlängning ”Arbetarrörelsens efterkrigsprogram”.

Att tygla marknadsekonomi samtidigt som samhället i det gemensamma intresset bygger upp en generell välfärdsstat som gör att människor lever gott, dvs. färdas väl genom livet var målet och det kom också att till stora delar förverkligas under 30-årsperioden 1950-80. Därefter genom att grundidén fått vika under trycket från nyliberala kampanjmaskinen som tagit tillvara på möjligheten att mala ner sympatin för välfärdsstaten och det till synes oorganiserade och otydliga motståndet mot dess ambitioner.

¹⁵⁸ <http://svtdebatt.se/2010/09/nu-maste-socialdemokraterna-sluta-vurma-for-minoriteter/>

Motståndet mobiliseras

Det tidigare nämnda PM:et av Sture Eskilssons angående dåvarande SAF:s, nuvarande Svenskt Näringsliv, informationsverksamhet konstaterar att *”Vi driver informationsarbetet inte för opinionernas egen skull, utan för den återverkan det har på faktiska skeenden. På en rad väsentliga områden är det uppenbart att det råder en direkt växelverkan mellan det faktiska skeendet på olika handlingsplan och den samhällsdebatt som förs på olika handlingsplan.”*

159

Att arbetsgivarorganisationerna var djupt oroadade vid tidpunkten för den vänstervåg som svepte genom det svenska samhället är uppenbart. I Eskilssons tvåsidiga PM är att finna ursprunget till den högerpolitiska offensiven vi fick bevittna och som nådde den politiska makten i och med Carl Bildt 1991 och med Fredrik Reinfeldts något mer smidiga men fortfarande thatcheristiska politiska maktutövning.

Eskilsson pekar på skolans betydelse som måltavla för SAF:s strävanden men betonar också vikten av att rikta ansträngningarna mot universitetsvärlden. Han pekar speciellt på gruppen *”Unga filosofer”*¹⁶⁰ och den betydelse de hade för den växande vänsterströmningen som bas för en kvalificerad ideologisk och teoretisk debatt. Eskilsson skriver något i sagda PM som säkerligen förvånade både en och annan inom SAF. Han skriver.

*”Den kvalificerade debatt som drivs på en hög teoretisk nivå har en utomordentlig betydelse för opinionsbildningen i stort. Det visar inte minst exemplet från den vänstervåg som svept fram de senaste åren. Den skulle knappast ha varit möjlig utan de insatser som gruppen ”Unga filosofer” gjorde för nu ungefär fem år sedan. Det spelar ingen roll om en sådan ideologisk primärdebatt omfattas endast av ett mindre antal personer. Den är nödvändig för att idéerna skall utvecklas och få den rätta utformningen.”*¹⁶¹

¹⁵⁹ Sture Eskilsson PM angående SAF:s informationsverksamhet av den 22 mars 1971 (Clarté)

¹⁶⁰ Unga filosofer var en löslig grupp av socialistiskt färgade studerande av filosofi vid Lunds Universitet under andra hälften av 1960-talet, de kom att ge ut tidskrifterna Komma och Kommentar

¹⁶¹ Eskilsson

Eskilssons initiativ hade sin grund i den amerikanska Dooley-kommissionens ansträngningar att omvända den amerikanska opinion till förmån för kriget i Vietnam, ett arbete som Eskilsson hade studerat på plats 1968-69. Att han kom att få en stor betydelse är uppenbart och en tacksam tanke skickades inte bara från Mats Svegfors som 1989 hyllade initiativtagaren med orden "*... det hade inte inträffat utan den klarsyn och framsyn som Sture Eskilssons promemoria uttryckte*"¹⁶² i samband med en festskrift som konstaterade att den marknadsliberala agitationen kommit igång tidigare i Sverige än i många andra europeiska länder.

Vad var då SAF:s målsättning med denna nya satsning på opinionsbildning? Sture Eskilsson konstaterar att det inte finns någon näringslivets ideologi utan att "*vi måste skapa en näringslivets ideologi*"¹⁶³, och de värderingar som skall föras fram är enligt Eskilsson "*konsekvent hävda individens intressen, individuell lönedifferentiering, enskilda medarbetarnas intressen*" kontra "*kollektivets makt*".¹⁶⁴

PM:et pekar också på att det är viktigt för SAF att motverka det man kallar "*klasskampsstämningar*" utan i stället skall SAF i sin opinionsbildning "*motverka föreställningar om ökade motsättningar*"¹⁶⁵. För att förstå detta bör man ha i minnet stämningen på svensk arbetsmarknad vid denna tid. Det var tiden efter gruvstrejken i Malmfälten och under den omfattande vågen av olovliga strejker som svepte över landet.

Som vi tidigare konstaterat skedde det en snabb radikalisering inom arbetarrörelsen under trycket och intrycket av stämningarna ute på arbetsplatserna. Olof Palme hade blivit partiordförande 1969 och Gunnar Nilsson tillträdde som LO:s ordförande 1973. Nilsson drev en väsentligt radikalare linje än företrädaren Arne Geijer hade gjort. Hela arbetarrörelsen höll på att radikaliseras under perioden och kraven på större inflytande på arbetsplatserna, bättre arbetsvillkor och delad makt, möttes med krav på

¹⁶² Mats Johansson. *Motvind Medvind, Artiklar av Sture Eskilsson 1958-1989 i urval*, 1989. Ur Förord av Mats Svegfors, s. 10

¹⁶³ Eskilsson

¹⁶⁴ Ibid

¹⁶⁵ Ibid

lagstiftning där LAS, MBL, FML och andra arbetsmarknadslagar blev svaret. Löntagarfondsfrågan föddes under dessa år som arbetarrörelsens svar på kraven om ökat inflytande för löntagarna.

Den ideologiska debatten inom socialdemokratin var vid denna tid. Det var nödvändigt för att möta den "radikalare" marxist-leninistiska vänstern. Det dög inte att möta dess agitatorer på arbetsplatserna utan att ha kunskap på fötterna. Konsekvensen blev att de fackligt aktiva socialdemokraterna skolades i omfattande ideologiska utbildningar för att möta inte bara vänsterns anhängare men det fick också effekten att det var allt starkare ideologisk kunniga fackligt aktiva arbetsgivarna kom att möta i förhandlingarna.

Det var naturligtvis till stor oro för SAF som upplevde sig hamna på mellanhand och Eskilsson påpekar att "*de som arbetar i ledande positioner inom näringslivet måste tro på sin egen sak*".¹⁶⁶ Kan synas märkligt att den kommande informationschefen på SAF måste påpeka detta. Men det är också under denna period som embryot till den kommande lobbyorganisationen Svenskt Näringslivet föds vilket innebär att intresseorganisation SAF successivt kommer att lämna arbetsmarknadens partsförhållande.

Ett intressant resonemang som Eskilsson för i sitt PM är synen på SAF:s egna tidningar. Han skriver att han anser att Arbetsgivaren bör omvandlas till en veckotidning. Han konstaterar att utgivningstakten, vid tillfället 22 gånger per år, inte räcker trots de svårigheter som finns att klara utgivningen med den personal man har. Det ekonomiska menar han delvis avhjälps av att den klassiska "Industria" kommer att läggas ner i samband med det kommande årsskiftet.

PM:et konstaterar att fackföreningsrörelsen planerar och genomför en upprustning av sin press och att "Fackföreningsrörelsen" (idag LO-tidningen) planerar för veckoutgivning med väsentligt större upplaga än tidigare. Eskilsson menar att det är nödvändigt att möta fackföreningsrörelsens planer. Han skriver att det är nödvändigt att "*skapa en nödvändig motvikt till den*

¹⁶⁶ Ibid

*upprustning av fackförbunds- och tjänstemannapressen som ägt rum och fortfarande pågår”.*¹⁶⁷

Eskilsson konstaterar vidare *”vi har otvivelaktigt behov av ett brett näringslivsorgan (...) Kostnaderna kan nedbringas genom annonser, men vi tror att de skulle suddas ut tidningens profil och därmed nedbringa dess attraktivitet”.*¹⁶⁸ Ett i sig uppseendeväckande uttalande kan tyckas, men värt att notera då det innebär att frågan inte är om kostnaden för en arbetsgivarpress är avgörande för Eskilsson utan behovet av den. Eskilsson är t.o.m. beredd att nobba reklammarknaden för att vinna trovärdighet för SAF:s långsiktiga agitation. Detta skall jämföras med den hållning som LO har intagit till att använda sin mediafond för att möta högerens och arbetsgivarnas brett upplagda propaganda för sina intressen.

Uppenbart är att från att ha haft initiativet tappar arbetarrörelsen detta när den tunga propagandaapparaten rullar upp det ideologiska landskapet under 1980-talets början. Det första är att nyliberalernas Friedmanska syn på inflationen ges acceptans. Socialdemokrater under intryck av kritiken mot 1970-talets inflation¹⁶⁹ och som följderna av de upprepade devalveringarna under perioden börjar se penningvärdet som den primära frågan för politiken.

Vad man inte inser är att man då släpper fram arbetslöshetsmonstret. För det som varit det viktigaste för arbetarrörelsen och socialdemokraterna, sysselsättningen har haft som förutsättning en inflation som har inneburit en solidarisk finansiering av sysselsättningen. Det betyder att en viss inflation är priset för full sysselsättning. Å andra sidan när teorierna om jämviktsarbetslösheten lanseras innebär det att man accepterar en väsentligt högre arbetslöshet vilket då blir priset för en lägre inflation.

P-O Edin som var LO:s chefsekonom under dessa år menade att den dåvarande socialdemokratiska regeringen att regeringen Persson gjorde ett medvetet val:

¹⁶⁷ Ibid

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ En viktig källa till 1970 och 1980-talets inflationstoppar var oljekriserna och dess följder.

”- Eftersom regeringen vill ha låg inflation väljer de en hög arbetslöshet, säger P-O Edin, chefsekonom på LO. Målet är att hålla priser och löner låga, inte att ge alla jobb.”¹⁷⁰ En uppfattning han än i dag hävdar vilket framgår av den i denna bok bifogade intervjun med Edin.

Debatten om den s.k. Nairu-kurvan,¹⁷¹ vilken hade Milton Friedman som upphovsman innebar att socialdemokraterna inte bara accepterade och tog till sig den nyliberala synen på arbetslösheten som en regulator av inflationen utan också övergav full sysselsättning som politiskt mål. Det innebar en total omsvängning från den tidigare keynesianismens viktigaste mål – att ha hela folket i arbete.

Full sysselsättning eller jämviktsarbetslöshet

Det finns ett uppenbart sammanhang mellan inflation och sysselsättning. För välfärdsstaten är det nödvändigt med full sysselsättning och inflationstendenser kan pareras med en aktiv penningpolitik. Detta fungerade väl under perioden efter andra världskriget och fram till 1980-talet men därefter uppgavs den politik som hade varit framgångsrik.

Inflationen i Sverige 1830 - 2010

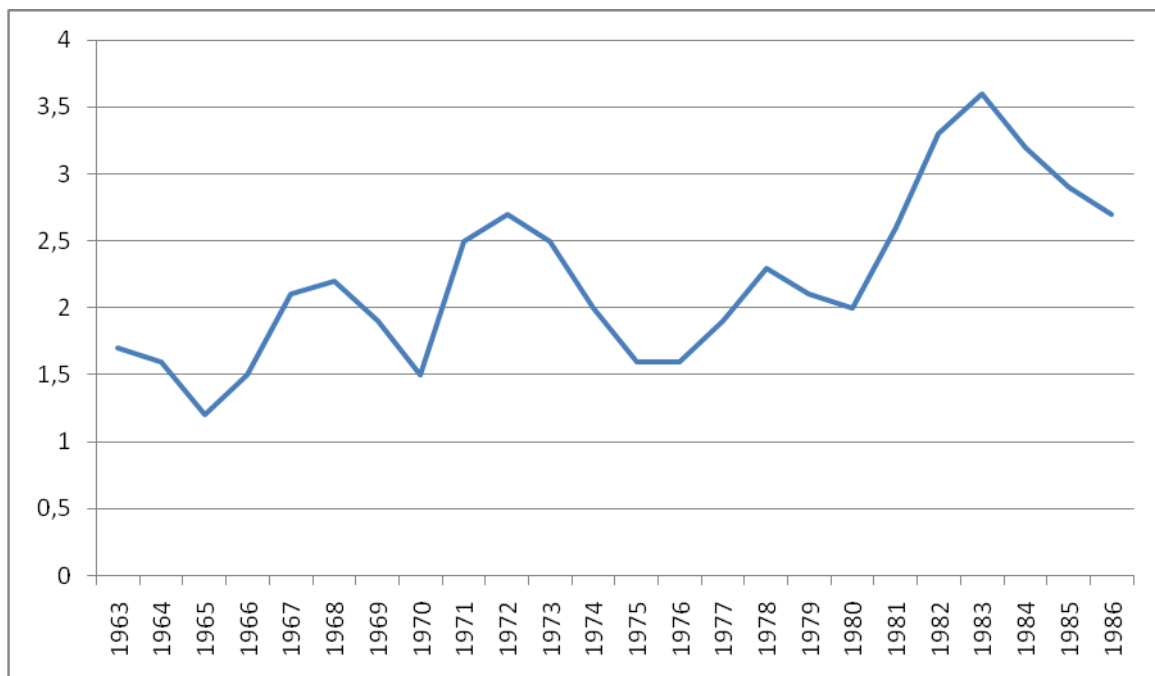
¹⁷⁰ Torbjörn Granrot Arbetslöshet är lönsam, artikel från 1998 ,
<http://www.yelah.net/arkiverad/lonsam>

¹⁷¹ The Non-accelerating Inflation Rate of Unemployment

Orsaken till detta var en ideologisk påverkan som satte ett stabilt penningvärde före låg arbetslöshet. Att sammanhanget finns är uppenbart för den som vill se och lämnar de marknadsliberala skygglapparna därhän.

Om vi ser till den inflation som var under perioden fram till idag så visar den sig vara relativt sett hög om än med vissa toppar, men som genomsnitt är inflationen stabil kring 7-8 procent. Efter 1990 sjunker inflationen signifikant. Orsaken är en förändrad politik där den då självständiga riksbanken har inget annat uppdrag att hålla ner inflationen.

Men kostnaden är betydande som vi ska se av diagrammet nedan.

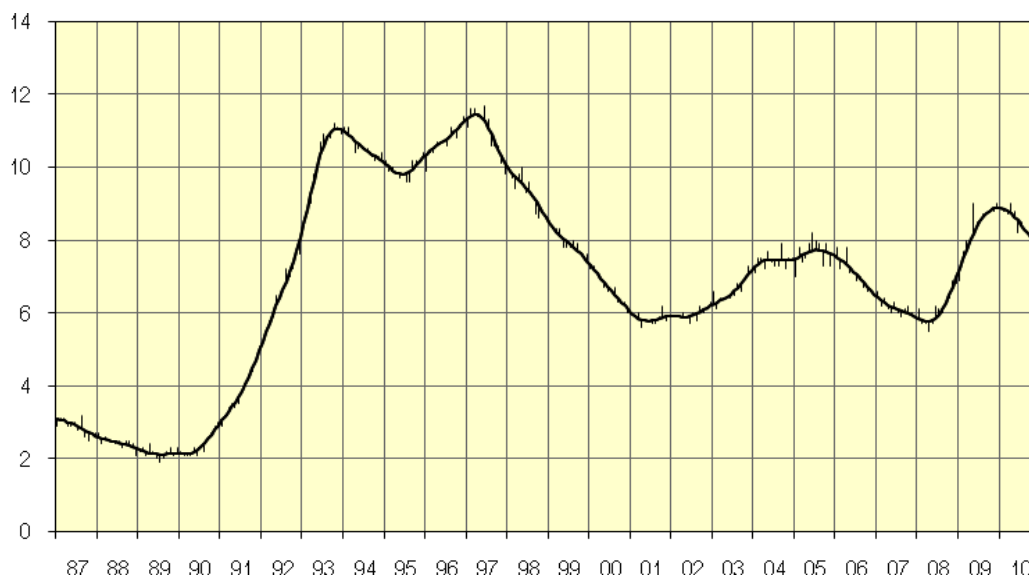

Arbetslösheten i Sverige 1963 – 1986 Källa: SCB¹⁷²

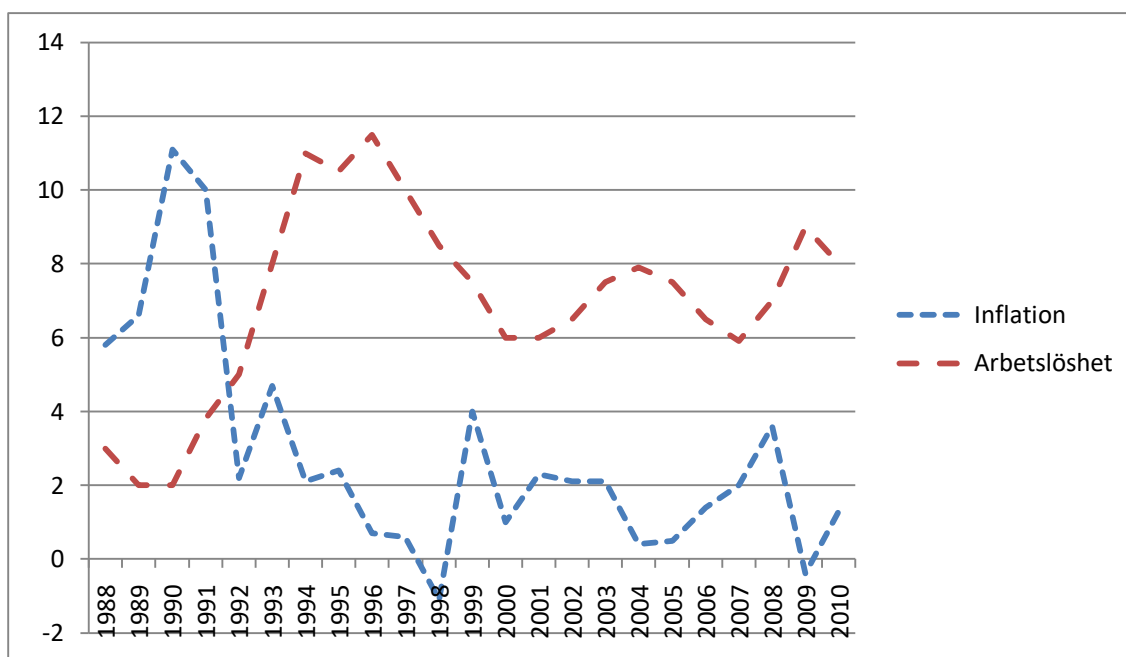
Som figuren visar så är arbetslösheten under perioden fram till 1980-talets början mycket låg i förhållande till dagens arbetslöshet på 7-8 procent. Arbetslössiffrorna var vid denna period mellan 50-70.000 personer. Vilket naturligtvis var hanterbart för varje regering. Olika insatser i form av utbildning och utbyggnad av den offentliga verksamheten i linje med efterkrigsprogrammet var fullt möjligt. Arbetslösheten var med andra ord inget

¹⁷² Författarens bearbetning av SCB:s siffror

samhällsproblem och i praktiken låg Sverige mycket nära målet full sysselsättning.

Arbetslösa i Sverige 1987 – 2010 Källa: SCB¹⁷³

Sambandet Arbetslöshet och inflation. Källa: SCB och www.tradingeconomics.com¹⁷⁴

¹⁷³ www.scb.se

¹⁷⁴ Författarens bearbetning

I slutet av 1980-talet sjunker arbetslösheten men parallellt växer en fastighetsbubbla fram som en följd av riksbanken borttagande av kreditrestriktionerna. Denna exploderar under sommaren 1990 och arbetslösheten ökar på ett sätt utan historiska paralleller i modern tid.

Slutsatsen är uppenbar; den nyliberala politiken sänker inflationen till några få procent medan detta betalas med kraftigt ökad arbetslöshet. Enligt P-O Edin (se bifogad intervju) så menade riksbankens och andra nyliberalt påverkade ekonomer att Sverige inom några år skulle återgå till en arbetslöshet på kring tre procent medan inflationen skulle även den stabilisera sig på en låg nivå.

Förtroendet börjar förloras

Vad vi ser är det första avgörande steget mot en nyliberalt färgad politik. Socialdemokraterna och arbetsrörelsen överger den fulla sysselsättningen. Inte på grund av övergivande av grundläggande värderingar utan på grund av det enorma ideologiska trycket mot arbetarrörelsen och en övertro på ekonomernas påstådda allomfattande kunskap. Här menar jag att det här förtroendet börjar förloras – arbetarrörelsens styrka har fram till denna punkt varit hävdandet av den fulla sysselsättningen som grunden för reformismens som politisk ideologi och praktik.

På detta kom sedan att följa den fortsatta Carlssonska och Perssonska krishanteringen som i mångt och mycket är en med ett slarvigt uttryck, men inte för den skull orättvist, en Bildt-lightpolitik. Precis som när Tony Blairs "New Labour" kom att driva en i stora stycken Thatcher-lightpolitik i Storbritannien kom Persson att driva en Bildt-lightpolitik här hemma.

Här grundläggs menar jag misstroendet mot socialdemokratin som rörelse och parti. Reformismen byts mot en förvaltarpolitik som bygger på nyliberala förtecken; avregleringar skall öka effektiviteten i offentlig verksamhet, idériakedomen inom skolans värld med konkurrens från privatskolor och utförsäljningar skall stimulera nya lösningar.

Som om inte offentlig verksamhet inte skulle kunna utvecklas om personalen och brukarna gavs möjlighet till delaktighet i verksamheterna och att de byråkratiska systemen för maktutövningen bröts.

Hur kunde det ske

Att detta kan ske utan större motstånd har flera orsaker. En är att den ideologiska debatten successivt dog ut i och med införandet av arbetsmarknadslagarna. Många fackligt aktiva förvandlades till "barfotaadvokater" i tron om att nu var målet nått och samhället förvandlat en gång för alla. En annan viktig omständighet är säkerligen trauma som mordet på Olof Palme var.

I och med att Palme mördades innebar det inte bara den oerhörda händelsen att en svensk statsminister togs av daga på öppen gata, Palmes försvinnande efterlämnade ett enormt vakuum inom partiet. Palme hade varit ideologen, precis som på sin tid Ernst Wigforss och ännu tidigare Hjalmar Branting. Palme hade varit den knivskarpe kritikern av nyliberala tankar, men hade inte om vi får tro P-O Edin¹⁷⁵ insett vad de tankar som kom från riksbanken skulle få för konsekvenser.

Palme kritiserade i det berömda Metall-talet 1981 SAF:s propagandaoffensiv och menade att organisationen hade väsentligt större ambitioner än vad den ville vidhålla öppet.

"Ambitionerna hos de nu tongivande kretsarna inom SAF sträcker sig mycket längre än till att hävda arbetsgivarnas intressen i samhället som helhet. De eftersträvar en systemförändring som för oss långt bort från den svenska blandekonomin och från det svenska välfärdssamhället. Det frisläppande av marknadskrafterna, den nedskärning av den offentliga sektorn, den ökning av inkomstklyftorna, den försvagning av den offentliga sektorn, den försvagning av de fackliga organisationernas ställning som de, enligt sina programskrifter,

¹⁷⁵ Se bifogad intervju med P-O Edin

säger sig företräda, går icke att förena med den svenska modellen, den svenska blandekonomin och välfärdssamhället som vi känner det.”¹⁷⁶

För att förstå Palmes betydande roll sedd ur ett ideologiskt perspektiv kan följande citat ha en klargörande roll. I ett tal i riksdagen 1973 nagelfar Palme konsekvenserna av den allt starkare högeroffensiven.

”Vi avvisar en konservativ, för att inte säga reaktionär ideologi som hänvisar människan att ensam kämpa med marknadskrafterna, att ensam söka bemästra de sociala konsekvenserna av teknikens utveckling, att hoppas att det ändå finns en plats i arbetslivet och i samhället när de drabbas av sjukdom eller arbetslöshet. Ty detta är den kalla verkligheten bakom det dunkla talet om friheten förkvävs i ett samhälle där människorna tar ett ansvar för varandra. Denna konservatism skulle innebära att människorna förskansar sig bakom en egen vall till skydd för sig själva och sina närmaste. Det skulle bli ett slutet och kallt samhälle, präglad av konkurrens och materialism. Spelrummet skulle öka för dem som har makt och ekonomiska resurser. För oss är solidaritet en väg att frigöra människans handlingskraft och skaparvilja. Därför vill vi satsa på gemenskap i samhället och solidaritet mellan alla medborgare. Herr talman, vi bör inte enbart ställa frågan: Vad kan jag göra för mig själv. Vi bör ställa frågan: Vad kan vi göra för varandra.”¹⁷⁷

Palmes roll som ideolog och idépolitiker understryks i den för 15 år sedan utgivna ”Olof Palme – Den gränslöse reformisten”. Boken skrevs av Peter Antman och Pierre Schori och ger bilden av Olof Palme som den politiker inom socialdemokratin som drevs av en djup ideologisk övertygelse i sitt värv som politiker under 30 år i maktens centrum. Det finns all anledning att ta fram boken än i dag och sätta den i förhållande till den många gånger ideologiskt torftiga och meningslösa debatt som vi tvingas leva med.

Det finns därför anledning att lite närmare studera här hur Palme såg på välfärdsstaten, nyliberalismen och inte minst på arbetslösheten. Vi kommer att finna att Palmes uppfattningar ligger långt från de mer nyliberalt färgade ståndpunkter som har funnits i och präglad partiets tankevärld sedan slutet av

¹⁷⁶ PS Palme själv *Texter i urval* Tidens förlag 1996 sid 156

¹⁷⁷ Peter Antman & Pierre Schori *”Olof Palme den gränslöse reformisten”*, Tidens förlag 1996 sid 93

1980-talet tills nuet då socialdemokratin befinner sig i sin djupaste kris sedan 1917-18.

Den ideologiska debatten som speglas i Palmes tal och artiklar under perioden 1970 fram tills hans död är av en helt annan kaliber än den teknokratiska politiska torftighet som vi tvingats ta del av under den senaste valrörelsen.

XV. Moral och politik

*"...eftersom de flesta politiker enligt de bevis vi har tillgång till inte är intresserade av sanningen, utan av makt och av att hålla sig kvar vid den makten. För att kunna sitta kvar vid makten gäller det att hålla folk i okunnighet, så att de lever i okunnighet om sanningen, till och med sanningen om sina egna liv. Därför är vi omgivna av en väldig gobeläng av lögner, som vi livnär oss på."*¹⁷⁸
(Harold Pinter)

Valet 2010: bokföringsteknik eller politik

De ovan sagda orden må vara hårda och oförsonliga. Men det finns en kärna av sanning i Pinters raseri mot den politiska klassen och apparaten som har gjort politik till ett yrke och därmed isolerat den från folkets stora flertal. Det politiska samtalet har istället blivit en fråga om teknik och teknikalitet. Det var uppenbart i valet 2010 när de stora kvällstidningarna hade det ena uppslaget efter det andra där man hade räknat ut vad olika familjetyper "tjänade" på högeralliansens politik kontra de röd-grönas.

Politiken blev helt enkelt ett bokföringstekniskt spel, inte frågan om vilket samhälle vi skall leva i.

Moral och politik

Begreppet moral berördes i ringa omfattning, men har det med politik att göra? Har det ens med mänskliga villkor att göra eller är det enbart ett mossigt och motbudande begrepp som inbjuder till illamående fördömande av den som använder det i sin språkliga och filosofiska arsenal?

Om vi ska se hur begreppet moral tolkas exempelvis på Wikipedia så är uppfattningen där inte riktigt den ovan beskrivna. *"Med ett akademiskt språkbruk avser "moral" en persons eller kulturs etiska normer, vare sig dessa är goda eller onda; även "omoraliska" personer kan således anses ha en moral. En viss moraluppfattning är ofta kopplad till en viss världs- eller livsåskådning (...) Begreppet används ibland även som en synonym till "etik".*

¹⁷⁸ Harold Pinter "Frihetens språk", Karneval Förlag Stockholm 2009 sid 106

Politik som moral och etik

När man läser Arbetarrörelsens efterkrigsprogram (1944) som sedan kom att lägga grunden för hela uppbygget av välfärdsstaten, möts läsaren ofta av just moraliska och etiska förklaringar till de förslag som programmets 27 punkter föreslår. Begreppet "rättvisa" är den grund som bär upp hela förslaget. Det återkommer gång efter gång och ges som skäl till de olika politiska åtaganden som skissas i programmet.

Låt oss ta ett exempel i raden som ryms på programmets 31 sidor och dess närmare 200 sidor av motiveringar. När den dåvarande finansministern Ernst Wigforss och hans medförfattare argumenterar för att full sysselsättning skall vara en bärande del i efterkrigspolitiken skriver man att *"den fulla sysselsättningen är i sig ett mål, därför att den ger möjligheten åt alla att känna sig nyttiga deltagare i arbetet på samhällets utveckling."*¹⁷⁹ Efter ett kortare resonemang kring produktions- och produktivitetsökning tack vare den fulla sysselsättningen konstaterar Wigforss *et consortes* att *"möjligheten att vid en rimlig och rättvis fördelning skapa högre levnadsstandard och ökad trygghet."*

180

Längre fram i inledningen till detta det andra och det bärande kapitlet i programmet skriver författarna att *"en sådan rimlig och rättvis fördelning av det gemensamma arbetets avkastning ingår som en ofrånkomlig del av efterkrigstidens strävan till omdaning av samhället."* Som den uppmärksamme läsaren noterar så är det inte en logiska-politiska förklaring som anges, utan skälen till den föreslagna politiken bygger på begreppet rättvisa vilket i grunden är en moralisk storhet.

Om vi hade följt den logisk-politiska tankevärldens principer så hade man istället menat att det skulle ge exempelvis större tillväxt, mindre inflation, lägre arbetslöshet, så eller så ränteläge eller liknade. Nu anger Wigforss och övriga som författade "Arbetarrörelsens efterkrigsprogram" moraliska skäl även om de logisk-politiska blir en följd av det moral-politiska synsättet på samhället och samhällsutvecklingen.

¹⁷⁹ Arbetarrörelsens efterkrigsprogram Arbetarnas tryckeri Stockholm 1945 sid 14

¹⁸⁰ Ibid

Omoralk politik - arbetslöshet?

Om vi använder samma synsätt på det svenska samhället idag så skulle exempelvis inte argumentationen för jämviktsarbetslösheten vara så stark. Alla vet, i vart fall om man besitter en viss politisk heder och ärlighet, att den nuvarande i det närmaste konsensuspolitiken på arbetsmarknadsområdet betyder fortsatt skrämmande hög arbetslöshet. Ty en arbetslöshet på 7-8 procent är priset som vi betalar för den kraftiga reallöneutvecklingen, obefintlig inflation och låga räntor. Det är ju också själva grunden för Milton Friedmans ekonomiska hokus-pokus att låta penningvärdet stabiliseras *in absurdum* med och av en förfärande hög arbetslöshet.

Men ur ett moral-politisk perspektiv, är detta önskvärt? Är det acceptabelt ur ett samhälligt perspektiv med ett kroniskt tillstånd där 10-20 procent av arbetskraften är ställd utan arbete? Nyliberalernas svar är att det skall skapas en låglönearbetsmarknad som skall fånga upp delar av arbetskraften. Syftet är tvåfaldigt. För det första att skapa en servicearbetsmarknad som är till nytta för den mer välbeställda medelklassen. Exempel på detta är i Sverige RUT-avdraget, försämrade a-kassor som inte ens ger hälften av dess medlemmar inkomstgaranti och i de flesta länder utanför Norden statligt bestämda minimilöner.

För det andra är att de som hamnar i låglöneträsket, som i Storbritannien med £5,93/timmen i minimilön, får vara en lönepress på alla andra löntagares löner. Ställer löntagarna för höga krav riskerar de att hamna i låglöneträsket med allt vad det innebär. Bara existensen av låglöneträsket blir därför en "nyttig" påminnelse om vart det kan gå hän om löntagarna kräver "för mycket".

Den fulla sysselsättning som moraliskt mål

Den legendariske Ernst Wigforss skrev ju att "*den fulla sysselsättningen är i sig ett mål, därför att den ger möjligheten åt alla att känna sig nyttiga deltagare i arbetet på samhällets utveckling*" och häri ligger den moraliska aspekten på politiken. Är det moralisk att tillåta en arbetslöshet på flera 100.000 personer samtidigt som det finns enorma behov att fylla i samhället? Ett exempel är

infrastrukturen som har en eftersläpning på upp mot 30 miljarder.¹⁸¹ Uppfyllda behov som riskerar idag industrins transportbehov och på sikt kommer att leda till färre jobb och därmed högre arbetslöshet. Detta samtidigt som skatterna har sänkts med bortemot 100 miljarder under förra mandatperioden.

Ett annat exempel är de ca 90.000 jobb som försvann inom offentlig sektor under 1990-talet och den utveckling som fortsatt sedan dess. Nedmonteringen av offentlig sektor och arbetslösheten är inte i första hand en fråga om ekonomiska realiteter utan om politik, politiska ambitioner och politiska ställningstaganden. Arbetslösheten blir därför en moralisk fråga – är det moraliskt försvarbart att hålla flera 100.000 människor utanför arbetsmarknaden för att uppfylla en dogmatisk teori om incitament, absurd inflationsnivå och låga räntor samtidigt som notan skickas till dem som inte kan försvara sina intressen men likt väl tvingas betala priset.

Fackföreningens moraliska ansvar

Under 1990-talet bedrev fackföreningarna en omfattande verksamhet för att hålla i gång de medlemmar som var drabbade av arbetslöshet. Bakom de olika arbetslöshetsprojekten fanns även en tanken att verksamheten skulle mobilisera till kamp mot arbetslösheten och mot dem som hade ansvaret för den.

Under den nuvarande krisen har inga fackförbund bedrivit en sådan verksamhet i en omfattning värd att notera. Orsaken är att det inte funnits medel till att hålla dem igång. D.v.s. inga statliga eller offentliga medel utdelade över statskassan. Men frågan är om det inte har kostat mer i förtroende när de arbetslösa har lämnats åt sitt öde och i a-kassans omfamning. Men det finns också en moralisk aspekt på sakernas tillstånd. Vem är fackföreningen till för? För den som har sitt hyfsat på det torra eller de medlemmar som har drabbats av den disfunktionella kapitalismen?

Det borde vara det sistnämnda men så har det inte varit under den nuvarande krisen. Här har vi troligen ett av skälen varför 14 procent av LO-medlemmarna

¹⁸¹ Byggvärlden 12 november 2010

röstade på moderaterna och kanske än mer att 7 procent la sin röst i ren ilska och missnöje och därför röstade på Sverigedemokraterna. Besvikelsen och frustrationen bland de som drabbats av den amoklöpande kapitalismen är tyvärr ett kraftfullt vapen i händerna på den ekonomiska och politiska makten och i kombination med den bristande fackliga skolningen av medlemmarna så är resultatet inte i sanning inte förvånande.

Förtroende och moral

Hur skall då socialdemokraterna kunna återvinna nytt förtroende, hur kunna kombinera en politik med en moralisk dignitet? För det första måste politiken bygga på det önskvärda ur ett bredare samhällsperspektiv – vad vill arbetarrörelsen åstadkomma, hur vill vi att samhället skall utvecklas. Men också att släppa den fotboja som apparatpolitiken innebär. För en ekonomisk teori som innebär att arbetslösa blir bondeoffer i en teoretisk modell likt den som nu är närmast konsensus kring. Det måste bli samhällssynen och den politiska utopin inte teorier som bestämmer politiken.

Likaså måste politikerna våga hålla stängen mot de politiska tjänstemännens inflytande och den byråkrati som idag bestämmer politikens vägval. Politiken måste åter bli en fråga om vilja och visioner av samhällsutvecklingen. Folkhemmet måste på 1930-talet ha framstått som en utopi, en vacker dröm och en politisk vision att kämpa för. Kanske inte se förverkligad under de som hyste dens livstid, men under deras barn och barnbarns liv. Utopin måste åter bli arbetarrörelsens moraliska kitt, inte dag-till-dag politikens förlamande grepp.

Den välkände socialdemokratiske folkbildare Jan Lindhagen beskrev i början av 1980-talet den politiska och byråkratiska klassen som vuxit fram i hägn av välfärdsstaten som att *de "avväpnar alla folkliga rörelser, som i sin ungdom befolkades av "kamrater", "vänner", "bröder och systrar". (...).välfärdsstatens framväxt, där alla krav är erkända och alla funktionärer välvilliga, har förvandlat de forna kamporganisationerna till påtryckargrupper. Ut går*

*gemenskap och hänförelse, in tågar tålmodiga och detaljkunniga förhandlare och utredare.*¹⁸²

Det behövs ett arbetarrörelsens efterkrisprogram. Det behövs en reformismens utopi att sträva efter. Det skulle lyfta arbetarrörelsen till förnyat förtroende och skapa den framtidstro som saknas idag i den förvaltande politikens epoks tyngande tillstånd.

¹⁸² Jan Lindhagen "Ett mått av prövning. Kring den socialdemokratiska särarten" Zenit häften 6 Kristianstad 1980 sid 66

XVI. För vem, för vad

*”När det elitiska samhället är fullbordat
och våra fel och tjänster finns lagrade
i någon fjärran bank behöver ingen tveka om
vilka som ska leda och fördela den lilla del
som återstår av betjäningssysslor.
Ingen behöver darra på manschetten när agnarna
ska skiljas från vetet, siffrorna talar sitt
övertydliga språk.”¹⁸³
(Stig Sjödin)*

Minoritet - majoritet

Konstaterandet att identitetspolitiken inte är en framkomlig väg när arbetarrörelsen skall återvinna förlorat förtroende reser två frågor som egentligen är en. För det första hur utformas en klassbaserad politik, hur ser en politik som tar ansats i klassmässiga förhållanden och inte i kort- eller långsiktiga intressen hos specifika grupper.

Professor Bo Rothstein skrev i den tidigare nämnda artikeln i DN dagen efter valet 2010 att socialdemokratin var tvungen att överge sin som han uttryckte det ”anti-majoritetspolitik”.

Han beskriver den socialdemokratiska politiken som en *”strävan att bedriva en social- och välfärdspolitik som syftar till att ge alla människor i ett samhälle oberoende av deras bakgrund en uppsättning generella rättigheter till vissa former av tjänster och ekonomiskt stöd.”*¹⁸⁴

Rothstein pekar på vad han kallar *”universella program”* för sjukvården, utbildningen och omsorgen men också på ett socialförsäkringssystem som fångar upp när det inte är möjligt att försörja sig genom arbete. Han menar att dessa har haft sin styrka och legitimitet i att de har varit riktade till alla och inte till utpekade grupper. Han skriver vidare *”detta leder till en politik som kommer att innefatta och därmed få stöd av inte bara lågavlönade utan även av medelklassen vilket betytt att den kunnat generera stöd av en majoritet av väljarkåren. Detta har varit nödvändigt eftersom den krävt jämförelsevis höga*

¹⁸³ Stig Sjödin ”Arbete och människovärde”, Tidens Förlag Stockholm 1986 sid 40

¹⁸⁴ DN debatt 20 september 2010

*skatter av det enkla skälet att om stora grupper skall innefattas i programmen så blir utgifterna höga. Att utgifterna är höga är inte detsamma som att de samhällsekonomiska kostnaderna för denna politik är höga - tvärtom finns det mycket som talar för att denna slags lösningar både är mera ekonomiskt effektiva och samtidigt gynnar de svaga i samhället.*¹⁸⁵

En annan omständighet som Rothstein menar har varit utmärkande för den socialdemokratiska politiken har varit att den inte försökt att avskaffa kapitalismen utan att istället sökt "tämja" den som han skriver. Partiet är för frihandel, fri arbetsmarknad och även för ekonomisk konkurrens. Men samtidigt har man i det politiska hantverket insett nödvändigheten av regleringar på olika plan, till exempel arbetsrätt, anti-trustlagar, miljölagar, konsumenternas rättigheter och mycket annat. Rothstein fortsätter att markera socialdemokratin skillnad i synsätt jämfört med det marknadsliberala synsättet: *"Istället för nyliberalismens klockarkärlek till att marknader är självreglerande system har socialdemokratisk politik sett marknaden som både konstruktiv (innovationer, frihet, effektivitet) och destruktiv (monopol, korruption, överutnyttjande av mänskliga såväl som naturens resurser) och därför i starkt behov av reglering.*¹⁸⁶

Rothstein fortsätter sin analys med att peka på att socialdemokratin har "segrat ihjäl" sig men framför allt pekar han på två andra ingredienser i nederlagsoppa:

"En ytterligare förklaring är att socialdemokratin själva, åtminstone i sin retorik, i långa stycken kommit att överge den generella välfärdspolitik. Istället för att presentera sin politik som rättigheter och service för alla eller väldigt breda grupper har man kommit att prata väldigt mycket om politiska åtgärder för särskilt utsatta grupper - det må vara långtidssjuka, långtidsarbetslösa, invandrargrupper, etniskt-religiösa minoriteter, homo-, bi-, och transsexuella osv. Problemet med en sådan politik för det första att den

¹⁸⁵ Ibid

¹⁸⁶ Ibid

*stöter bort stora delar av medelklassen som det i nödvändigt att ha med för att skapa en politisk majoritet.*¹⁸⁷

För det andra: identitetspolitiken är per definition antimajoritär. Man kan gå så långt som att säga att den genom sin inneboende logik skapar en majoritet mot jämlikhetspolitiken. Det går inte att bygga politiskt effektiva koalitioner av dessa helt disparata minoritetsgrupper eftersom de ofta har motstridiga intressen. Stödet till utsatta minoriteter fungerar bäst genom att man utformar generella program varvid deras behov inkluderas i dessa. Detta kräver, det medges, en rejäl en dos politisk och administrativ kreativitet, med andra ord den förmåga som i mycket har präglat den svenska socialdemokratin.

För det tredje: identitetspolitiken tenderar att stigmatisera den utsatta grupp man vill stödja. Detta har visat sig ha en mycket negativ effekt på individernas självkänsla och förmåga att prestera väl i studier och arbetsliv. En sådan partikularistisk politik föder ofta en besvärlig byråkrati som från fall till fall skall fatta beslut om vilket och hur mycket stöd enskilda har rätt till. Detta i sin tur göder kritik mot socialdemokratisk politik som handlar om att man har alltför stor tilltro till auktoritära statliga lösningar.

Det just denna förkärlek som har fått ersätta analysen av det svenska samhället och fått ersätta kunskapen om faktiska förhållanden i det svenska samhället. Vi vet *de facto* inte hur det svenska samhällets struktur ser ut idag. Vi följer istället till viss del 1960-talets industrisamhälles förhållanden kryddat med marknadsliberalernas postulat om att det inte finns någon arbetarklass.

Denna kontradiktion ställer då stora problem i fråga om att hitta rätt både vad det gäller för vem politiken skall vara för och vilken politik som skall formuleras. Man kan säga att arbetarrörelsen liknar militären som menade att det var inte terrängen som gällde utan den av försvarsstaben godkända kartan.

En omhuldad, vad jag menar vara en, myt är att arbetarklassen inte existerar längre eller har reducerats till en liten grupp eller skikt i det moderna samhället och genom sin ringa storlek rent numerärt har ingen betydelse längre.

¹⁸⁷ Ibid

Felet med denna myt är att trots att industriarbetarklassen numerärt är mindre idag så är den var för 30 år sedan så är arbetarklassen ungefär lika stor som då. Det som skiljer sig är sammansättningen inom arbetarklassen. Trots den krympande numerären hos industriarbetarklassen har arbetarklassen i sig inte minskat, den har däremot bytt skepnad. Den del av arbetarklassen som ökat i reda tal är de som arbetar inom servicesektorerna, transporter, vård, omsorg och välfärd. Även den andel som står utanför arbetslivet p.g.a. den stabila arbetslösheten på 6-8 procent har ökat, i och med Sveriges acceptering av jämviktsarbetslösheten som princip för den ekonomiska politiken.

Finns arbetarklassen?

Det har i Sverige inte gjorts någon klassanalys i politisk-ekonomisk betydelse sedan den avbrutna och nedlagda låginkomstutredningen på 1970-talet. Därför vet vi inte hur det svenska samhället ser ut, i verklig sociologisk bemärkelse. Vi kan få fram inkomstuppgifter för olika skikt och grupper vilka ger en vink om hur "kartan" ser ut, men en samlad bild av klassklyftornas och klassorättvisornas Sverige finns inte. Då ställer sig givetvis frågan, vem kan då göra en bedömning av hur klassförhållandena ser ut i Sverige 2010? Mitt svar, egentligen ingen med bibehållen trovärdighet.

Behovet för socialdemokratin att veta hur verkligheten ser ut istället för att luta sig mot moderna myter och spekulationer är akut enligt min uppfattning. För med en felaktig analys blir också politiken felaktig och förmågan att föra en majoritär politik minskar och partiet sjunker ner i identitetspolitikens träsk.

Hur ser då befolkningsstrukturen ut i det svenska samhället. LO-förbunden har i runda tal ca 1,5 miljoner medlemmar. Här finns förbund med medlemmar med förhållandevis höga inkomster, men de tillhör fortfarande arbetarklassen då de är i traditionell bemärkelse mervärdesproducerande. Samtidigt finns det inom LO-förbunden lågt betalda yrkesgrupper inom exempelvis Handels och HRF. Det hindrar dock inte dessa att tillhöra arbetarklassen precis som mervärdesproducerande grupper gör det. Som den uppmärksamme läsaren förstår så blir teorin om mervärdet det centrala begreppet när det gäller att bedöma klassförhållandenas styrkedito i ett samhälle som exempelvis det svenska.

Vad är mervärde, enligt Karl Marx, som i sin tur byggde sin teori på Ricardos tidigare ekonomiska teori.

Låt oss ta ett exempel: om man på en plats, säg en ödetomt, samlar allt det som behövs av "råvaror" för att bygga ett hus så låter det sig lätt göras. Vi samlar ihop virke av olika längder och slag, tegel i tillräcklig mängd, fönsterrutor, elledningar, proppskåp, tapeter, elektriska hushållsmasker, betong, tegel, golvmaterial, rör, armaturer och allt annat som behövs för vårt projekt.

Om vi nu låter dessa "grundingsredienser" för byggandet vara kommer inget att ske. Vi kan låta dem ligga en dag, en vecka, en månad, ett år eller för evigt och inget kommer att ske mer än att byggmaterialet på vår ödetomt kommer att sakta men säkert förstöras av naturens och andra krafter. Deras nominella värde kommer att sakta men säkert devalveras för att till sist bli lika med noll tack vare tidens och eventuellt andra destruktiva krafter.

Men vad händer om vi inbjuder eller anställer ett antal byggnadsarbetare med det specifika uppdraget att skapa ett hus av vårt byggmaterial på vår ödetomt?

Byggnadsarbetarna med sin yrkeskunskap och sin arbetskraft kommer att skapa ett värde större än det samlade varuvärdet på vår ödetomt i form att ett nytt hus till vår båtnad och glädje. Men hur kan det vara möjligt att byggmaterialet med sitt nominella värde, som var väsentligt mindre än husets värde kan öka så dramatiskt i värde.

Karl Marx menade att detta beror på produktionen av mervärde. Tack vare byggnadsarbetarens yrkeskunskap och nedlagt arbete skapades ett högre värde än vad som var fallet med byggmaterialet. Detta värde är högre än värdet av råvarorna som byggmaterialet hade haft från början när virket var skog, när betongen var sand, grus och cement osv. Produktionen av mervärde är hemligheten i den varuproducerande kapitalismen.

Karl Marx beskrev denna process i sin berömda bok "Kapitalet" på följande sätt: *"Arbetskraften är säljbar, endast när den bevarar produktionsmedlen som*

*kapital, reproducerar sitt eget värde som kapital och utgör en källa till nytt kapital genom obetalt arbete.”*¹⁸⁸

Låt oss fundera vidare på vad Marx egentligen säger. Han menar att arbetaren, i detta fall byggnadsarbetaren, inte får full lön för sitt arbete utan bara betalt för en del av sitt tillförda arbete i byggandet av vårt hus. För om han fick full ersättning, till det fulla värdet, skulle byggmästaren inte tjäna några pengar på att omvandla materialet på vår ödetomt till ett hus där vi kunde bo. Med andra ord, genom kunskap och nedlagt arbete skapar arbetaren ett mervärde som tillförs kapitalet, dvs. ger arbetsgivaren en vinst som sedan kan återinvesteras i nya byggprojekt som i sin tur ger vinst osv.

Det är denna process i det kapitalistiska samhället som kallas kapitalackumulation, och det är den processen som är grunden för vårt resonemang hur man skall se på samhället struktur och kunna bedöma för vem politiken skall skapas.

För ett arbetareparti är det nödvändigt att skapa en politik som har som kärna att den är till nytta för den kraft, grupp eller klass som genom sitt arbete bär upp samhället. Eftersom den mervärdesproducerande arbetarklassen som skapar de värden som är förutsättningen för övriga löntagares möjlighet att kunna försörja sig, måste politiken ha sin grund i det som gynnar arbetarklassen. Allt annat blir ett med ett modernt ord ”feltänk”.

Analysen saknas

Problemet för socialdemokratin är att man inte har en klassanalys värd namnet i botten. Kort sagt, det finns ingen analys över hur det svenska samhället ser ut 2011 och därför finns ingen klar bild av befolkningsstrukturen i socioekonomisk betydelse.

Det har gjorts försök under de senaste årtiondena att analysera förändringarna i svensk klasstruktur. Ibland valhänta och ibland slarvigt gjorda försök. Det som är problematiskt är att inte arbetarrörelsen själv har gjort några försök att förstå sin egen karta. Och utan karta, hur skall man då kunna formera en politik som går i takt med den ekonomiska utvecklingen i den svenska kapitalismen?

¹⁸⁸ Marx, Karl ”Kapitalet – Första boken” Bo Cavefors Förlag, Uddevalla 1969 sid 546

En av de få intellektuellt och seriöst gjorda analyserna är gjord av gruppen kring tidskriften Riff-Raff, en vänster-socialistisk marxistinspirerad och synnerligen akademisk gruppering. Analysen som igår i en större artikel från 2006. Jag tar mig friheten att citera ett längre utdrag från Riff-Raffs artikel, inte för att den är invändningsfri utan mer för att peka på analysmetoden.

” Det har talats mycket om att arbetarklassen mer eller mindre dött ut och ersatts av en stor medelklass, vilket ryckt undan grunden för klasskampen och arbetarrörelsen. Enligt den offentliga statistiken utgjorde arbetare 1990 48,5% av befolkningen, tjänstemän 45% och företagare 6,5%.

I tidskriften Motströms hävdar Ankarloo¹⁸⁹ att dessa siffror är vilseledande och går in för att närmare skärskåda vad som döljer sig bakom betäckningen »tjänstemän».⁹ I statistiken delas tjänstemännen in i tre grupper: lägre tjänstemän, tjänstemän på mellannivå och högre tjänstemän med ledande befattning. Gruppen lägre tjänstemän kan, enligt Ankarloo, utan vidare räknas till arbetarklassen. Hit räknas »de som har arbeten som kräver två års utbildning efter grundskolan eller mindre». De som återfinns i den kategorin har lika lite att säga till om, är lika ofria i arbetet och har samma levnadsvillkor, som de som räknas till arbetare. Till lägre tjänstemän hör yrken som vaktmästare, biblioteksbiträden och telefonister. Hit hör också den växande grupp av framförallt lågbetalda kvinnor som arbetar på callcenter och bemanningsföretag. Med de lägre tjänstemännen inräknade i arbetarklassen blev klassens andel av arbetskraften 64,5%

Nästa grupp, tjänstemän på mellannivå, som inte lika självklart räknas till arbetarklassen, utgör 18% av arbetskraften. Här återfinns t.ex. tekniker och beredare inom industrin, utan chefsposition. Här återfinns också offentliga sektorns kvinnodominerade yrkesgrupper med längre utbildning, såsom lärare, sjuksköterskor, socionomer och bibliotekarier. Historiskt har dessa grupper inte räknats till arbetarklassen, och de ser sig inte själva som arbetare. På olika sätt kan de också sägas delta i en form av ideologiproduktion och ha vissa maktfunktioner, t.ex. läraren gentemot eleverna, eller socionomen gentemot klienterna. Men samtidigt står de vad gäller löner, behov av en offentlig sektor, och även möjlighet att påverka sin arbetssituation, definitivt närmare

¹⁸⁹ Daniel Ankarloo Farväl till arbetarklassen Motströms nr 1, 1997

arbetarklassen än skiktet av högre tjänstemän. Under de senaste årtiondenas nedskärningar av den offentliga sektorn och krav på rationaliseringar har dessa grupper dessutom ofta fått sin arbetssituation drastiskt förändrad och de ligger nu i topp bland yrken där stressen tilltar. Den kamp som lönearbetare i denna grupp för, för högre löner, bättre arbetsförhållanden osv måste också ses som en del av klasskampen.

Kvar av tjänstemännen finns nu bara 10,8% högre tjänstemän, där det privata näringslivets och den offentliga sektorns olika chefsbefattningar ingår. Denna grupp har högre kontroll över sin egen arbetssituation än andra, har underordnade de kan kontrollera och bestämma över och åtnjuter ofta olika förmåner som vanliga löntagare sällan har. Bland toppskiktet finns de för vilka lönen spelar allt mindre roll, dessa har tillgång till optioner, aktier, bonus och förtur till privata sjukhus.”¹⁹⁰

Vad som är intressant med citatet är inte i första hand räkneoperationen utan sättet att analysera individernas förhållande till produktionen, vilket är det korrekta att analysera klasser och klassförhållanden än att primärt se till inkomstvillkor.

Liberalernas sätt att definiera medelklassen är i grunden fel då det inte utgår från produktionen och människans förhållande till densamma. Med liberalernas synsätt och bristande analysmetod, så kan den lågavlönade städerskan tillhöra arbetarklassen ena dagen men efter att ha vunnit på bingolotto flyttas upp till medelklassen i det hon vunnit ett antal miljoner. När pengar är borta är hon åter en av de stackars satar som lever sitt liv i underklassen.

Samma underklass som Mona Sahlin menade att det viktigaste för socialdemokratin var att arbetarklassen gjorde klassresan med destination medelklassen.

I en intervju i tidningen Alla 2008 sa hon:

”jag har inte studerat på universitet utan bara gått gymnasium. Men utgår man från lönen är jag välbetald medelklass. (...) Arbetarklassen är basen i socialdemokraterna samtidigt som klassresan är en av de stora visionerna. Det

¹⁹⁰ <http://www.riff-raff.se/1/samkap.php>

*viktigaste i vår politik är att ta bort hindren för fria liv. Klass, kön och etnicitet är sådana hinder”*¹⁹¹

Sahlin är inne på ett liknande tema i sin bok ”Möjligheternas land” när hon skriver: *”Att förverkliga dina drömmar – ditt livs äventyr – oavsett vem du är och oavsett vem du råkat födas som. Jag vill att Sverige ska präglas av det forskarna kallar hög social mobilitet. Alla ska kunna göra klassresor. Att livsval inte ska begränsas av bakgrund eller kön. Det handlar om varje människas möjlighet och frihet att utvecklas till den han eller hon vill bli.”*¹⁹²

Det intressanta med Sahlins uppfattning är inte att den är hennes eller att hon har avgått som partiledare. Det intressanta är synen på arbetarklassen. När man talar om att resa menas oftast från något till något annat. Kort sagt det finns också en värdering i begreppet klassresa.

Jag har reagerat på är när Mona Sahlin i ”Möjligheternas land” sa ungefär följande; för socialdemokraterna är det viktigt att möjliggöra arbetarnas möjlighet till klassresa. Begreppet klassresa har jag för mig först dök upp för ungefär 10-15 år sedan på DN:s kultursida. Begreppet som omhuldas av borgerliga skribenter och har i sig en värdering i klassperspektivet eller rättare förnekandet av klassamhället i grunden inte har förändrats. Grundstrukturen är densamma medan strukturen inom existerande klasser har i stället fått ny skepnad.

Om man skall göra en resa så är det från något till något annat. I begreppet klassresa finns också en värdering från något sämre till något bättre. Arbetarklassen skall med utbildning exempelvis göra en klassresa. Med andra ord; arbetarklassen är okunnig, men med kunskap så kan den lyfta sig ur sin okunnighet. Jag vill påstå att denna omedvetna glidning, Sahlin menar väl inte tu tal om det, så finns en värdering av att arbetarens arbete och liv är mindre värt än medelklassens.

Men hur ser verkligheten ut. Ett mått som Mona Sahlin tar till är inkomsten. Vad inkomststatistik kan visa på är skillnader mellan olika kollektiv på

¹⁹¹ Tidskriften Alla 2008

¹⁹² Mona Sahlin ”Möjligheternas land” Nordstedts förlag Stockholm 2010, sid 11

arbetsmarknaden, men inte på klasstillhörighet i första hand då inkomsten inte är ett bra mått på relationen produktion och arbete.

LO publicerade i december 2010 en lönerapport som visar på detta och att löneskillnaderna mellan tjänstemän generellt och arbetare är mycket stort hela 44 procent, men vid en närmare analys framgår att exempelvis arbetare inom byggnadsindustrin har en lönenivå som är likvärdig med kommunala tjänstemän; 26.200 kr resp. 26.300 kr/månad.

Det finns i och för sig stora skillnader mellan TCO och LO-grupperna men samtidigt är det stora grupper inom TCO som har låga löner, i nivå med de lägst avlönade inom LO.

Nu ger detta bara en bild av helheten. Löneskillnaderna mellan tjänstemän och arbetare är stora generellt sätt, men det intressantaste ur vårt perspektiv är förhållandet till produktionen.

Här spelar mervärdesproduktionen en avgörande roll i analysen. De grupper och yrken som producerar mervärde är de grupper som utgör kärnan i arbetarklassen.

Som det tidigare citatet från Riff-Raff visar på att arbetarklassen inte är en obetydlig gruppering i dagens svenska samhälle finns det viktiga förändringar som man måste ta till sig.

I och med uppbygget av välfärdsstaten så tog kvinnorna klivet in på arbetsmarknaden. Stora delar av arbetskraften inom offentlig sektor har arbetsuppgifter som har lika lite självständighet och frihet som industriarbetaren, men med sämre lönevillkor. Enligt LO:s Lönerapport 2010 har kvinnorna inom offentlig sektor 97 procent av männens lönenivå medan motsvarande andel i privat sektor är 84 procent.¹⁹³

Eftersom LO:s rapport inte ger en bild av lönerna utifrån ett klassperspektiv likt det som Riff-Raff försöker sig på i sin ansats till klassanalys, så blir inte LO:s lönerapport till så stor hjälp, den är mer en ögonblicksbild av lönenivåerna på den svenska arbetsmarknaden.

¹⁹³ Lönerapport 2010, LO Stockholm 2010, sid 17

För att formulera en politik som går utanför det som med Olle Svennings ord utmanar borgerligheten måste man formulera en politik som utmanar den ekonomiska makten och den nuvarande sociala ordningen. Politiken måste då bygga på en gedigen kunskap om hur det svenska samhället ser ut, inte stanna vid en ytlig betraktelse av lönenivåer.

Behovet av en analys av klassförhållandena är kanske den viktigaste punkten för upprättandet av en reformistisk politik värd namnet för 2000-talet. För om man inte känner till terrängen blir man som den tidigare officeren då inte kartan stämde med naturen där hans kompani befanns sig och dristade att ge den legendariska ordern:

- Det är kartan som stämmer, inte terrängen!

Så, det stora uppdraget för arbetarrörelsen är att åter bli en politisk kraft som förmår att förändra istället för att förvalta samhället.

Det handlar inte bara om en politisk reformation utan också om en mental storstädning av hela tankens värld. Det krävs ett antal djupgående politiska och mentala förändringar för att bryta kräftgången.

XVII. Arbetarrörelsens efterkrigsprogram

*"The buyin' power of the proletariat's gone down
Money's gettin' shallow and weak
The place I love best is a sweet memory
It's a new path that we trod
They say low wages are a reality
If we want to compete abroad"
(Bob Dylan)¹⁹⁴*

Den eviga striden

Den 21 november 1985 genomfördes en ekonomisk statskupp i Sverige. Det vad man numera kallar novemberrevolutionen genomfördes av "kuppmakarna" som var inga andra än riksbanken i egen hög "person". Frågan är om någonsin i modern tid något annat enskilt ekonomiskt beslut har fått så långtgående konsekvenser som denna dags fick.

Vad hände då denna ödesdigra torsdag där Olga och Helga hade namnsdagar? Riksbanken beslutade om att upphäva alla kreditrestriktioner med omedelbar verkan. Ekonomidoktorn Lars Wohlin var vid en här tiden vd för Stadshypoteket och har beskrivet sin reaktion på det som skedde.

"Den 21 november 1985 vid ett-tiden fick jag - som chef för Stadshypotek - meddelandet om att Riksbanken hade upphävt alla utlåningsrestriktioner. Jag tittade på mina medarbetare och undrade om man på Riksbanken verkligen förstod vad man gjorde. Presskonferensen skulle hållas på Riksbanken klockan tre. Eftersom jag förutsåg en enorm utlåningsexpansion från bostadsinstituten och däremot svarande obligationsemissioner på marknaden trodde jag att detta skulle komma att driva upp räntan. Jag beslöt därför att Stadshypotek skulle börja låna på marknaden för att möta den kommande utlåningen. Redan innan klockan hunnit slå tre hade vi emitterat för 300 miljoner kronor."¹⁹⁵

Beslutet blev startskottet för den mest febriga utlåningskarusell svensk ekonomi upplevt någonsin. Det var inga som helst svårigheter att låna till stort och smått men framförallt var det näringslivet som påbörjade en vild spekulationsvåg i fastigheter.

¹⁹⁴ Bob Dylan "Working Man's Blues # 2 från Modern Times, Columbia Records 2006

¹⁹⁵ <http://www.international.se/98wohled.htm>

Spekulationsvågen ledde fram till den låne- och fastighetsbubbla som exploderade 1991, med 500 procents ränta och inledningen på den ekonomiska kris som kom att bli grundskottet mot den politik som hade sin grund i de tankar som Ernst Wigforss och hans redaktion formulerade när "Arbetarrörelsens efterkrigsprogram" utformades i slutet av det andra världskriget.

Jag vill påstå att genomförandet av den nyliberala politiken delvis skedde bakom ryggen på Olof Palme och den socialdemokratiska regeringen och att den inte var medveten om dess långsiktiga konsekvenser. Det finns all anledning att skärskåda vad det var de nyliberalt färgade ekonomerna revolterade mot och vad denna i svensk historia unika händelse innebar.

De socialdemokratiska regeringarna hade under en lång följd av år lyckats med två saker. Den ena var att upprätthålla i det närmaste full sysselsättning. Den genomsnittliga arbetslösheten från 1950-talet och framåt låg på ca två procent. När den vid några tillfällen tillfälligt närmaste sig tre procent satte de socialdemokratiska regeringarna in massiva ekonomiska insatser för att möta den och för att mota Olle i grind.

I en valbroschyr från 1973 skriver socialdemokraterna att *"under 1971 och 1972 har vi dock haft en, efter våra förhållanden, hög arbetslöshet. (...) regeringen har under 1972 vid tre tillfällen vidtagit mycket kostnadskrävande åtgärder för att minska arbetslösheten och trygga sysselsättningen. I årets statsverksproposition fortsätter satsningen."*¹⁹⁶

Då ska vi vara medvetna om att arbetslösheten i absoluta tal var 1970: 59.000; 1971: 107.000; 1972: 107.000¹⁹⁷ vilket skall jämföras med dagens arbetslöshetssiffra på ca 350.000 personer¹⁹⁸. Det innebär att arbetslösheten var på någonstans kring 2-3 procent, vilket motsvarar ungefär en tredjedel av dagens siffror.

¹⁹⁶ "Argument inför valet 1973" Socialdemokraterna 1973 sid 12

¹⁹⁷ Regeringens proposition 1973:12

¹⁹⁸ SCB, december 2010,

Hur var det möjligt att hålla arbetslösheten på en sådan för oss i dag acceptabel nivå? Och varför är arbetslösheten på den nivå den är idag, och det på en permanent hög nivå?

Inflationen var nyliberalernas mål med politiken. Prisstabilitet var politikens prioritet. De menade i linje med Milton Friedmans monetarism att det var nödvändigt att begränsa penningmängden i samhället, och den enda vägen att göra det var att låta arbetslösheten ta fart. Faktum var att genomsnittligt sett hade arbetslösheten inte varit något problem men den hade givetvis fluktuerat framför allt i samband med exempelvis 1970-talets oljekriser.

Den socialdemokratiska politiken under hela efterkrigstiden byggde på att sysselsättningen och jobben var det centrala i politiken, inte att bekämpa inflationen. Man skulle kunna säga att en något högre inflation var priset för full sysselsättning.

Ett annat sätt att uttrycka samma sak är att löntagarna solidariskt såg till att det var närmast full sysselsättning som det är möjligt att komma i ett blandekonomiskt system. Och det solidariska låg i att med något sämre reallöneutveckling jämfört med de senaste åren, fick de flesta jobb och arbetslösheten var på en internationellt sett mycket låg nivå.

Detta kom att vända i och med Carl Bildts regering 1991-94 då arbetslösheten tilläts närmast löpa amok och fyrdubblades. Man kan säga att arbetslöshetens genomsnittliga kurva och inflationens genomsnittliga kurva byter plats efter 1991 på grund av regeringen Bildts åtgärder och politik.

Från det att arbetslösheten legat på en nivå kring 2-3 procent sedan 1950-talet tar den i början av 90-talet ett brant skutt upp mot 7-10 procent i snitt. Detta medan det omvända sker vad det gäller inflationens genomsnittliga kurva.

Välfärdstatens program

Som vi redan konstaterat var Sverige ett på många sätt fattigt land vid utgången av det andra världskriget. Fattigdomen fanns hos städernas arbetarklass, men också och inte minst på landsbygden. Bostadsförhållandena

var på landsbygden undermåliga och den sanitära situationen lämnade mycket att önska. Ivar Lo-Johansson beskrev hur de äldres eländiga situation kunde vara på följande sätt:

”Golvet är täckt med ett halvmeterdjupt lager av träck och avskräde. När de stiger in möter de ett ljud, schiiiischi. Det klyver sig i en gata fram genom rummet. Det är lopporna som stänker åt bägge sidorna vid deras steg. Odörn inne gör att de med en hammare slår ut fönstret för att få luft.”¹⁹⁹

Den interiör som fattigvårdskonsulenterna hade sett hos den gamle skogsarbetaren i Dalarna var inte unik, utan snarare normaltillståndet för många i efterkrigstidens Sverige.

Efterkrigsprogrammet tog de sociala utmaningarna på allvar och de 27 punkter bildar en heltäckande väv av samhällsförändringar som inte i sig leder till socialism i traditionell bemärkelse. Programmet fick ett brett stöd där även det svenska kommunistpartiet (SKP) ställde sig bakom programmet och aktivt försvarade det gentemot främst högerpartiet.

Att SKP ställde sig bakom programmet hade sin grund i den argumentation som Sven Linderot hade lagt fram för sin egen annars tveksamma partistyrelse. Linderot drog också ett tungt lass i riksdagsdebatten gentemot främst högern som med näbbar och klor slogs för att stoppa programmet att tas i riksdagen.

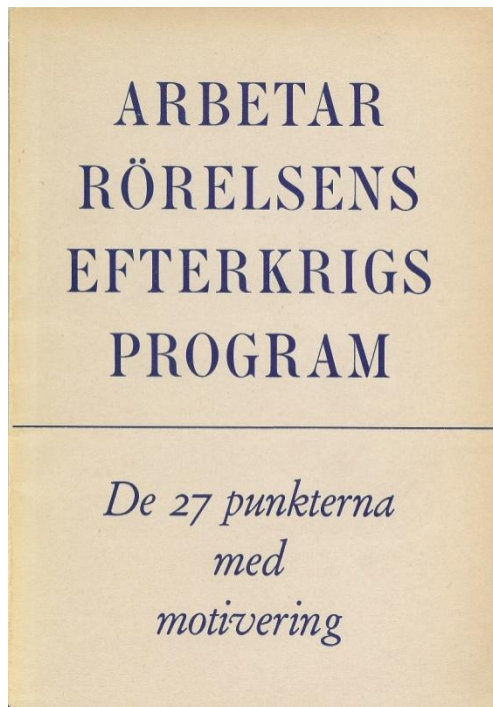
”I stort sett”, menade Linderot, ”kan jag ansluta mig till den uppfattning om efterkrigsprogrammets faktiska betydelse, som statsministern i dag anför. Programmet avser nämligen en sådan omvandling av de ekonomiska och politiska förhållandena i vårt land, att dess genomförande faktiskt skulle betyda, att vägar banas för en fredlig övergång från kapitalistisk hushållning till socialistisk.”²⁰⁰

Linderots och SKP:s stöd var av stor betydelse för kommande regeringsperioder där SKP, och sedermera VPK/VP, kom att bli socialdemokraternas stöd på politikens vänsterkant och därmed också säkrade vid många tillfällen de

¹⁹⁹ Ivar Lo Johansson m.fl. ”Den sociala fotobildboken” Rabén & Sjögren Lund 1977 sid 116

²⁰⁰ Sven Linderot – Hilding Hagberg ”Samling kring efterkrigsprogrammet” Arbetarkultur Stockholm 1946 sid 4

reformambitioner som föddes ur det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet.

Tre huvudprinciper

Efterkrigsprogrammet kan sammanfattas med tre huvudrubriker: full sysselsättning, rättvis fördelning och höjd levnadsstandard samt större effektivitet och mera demokrati inom näringslivet²⁰¹.

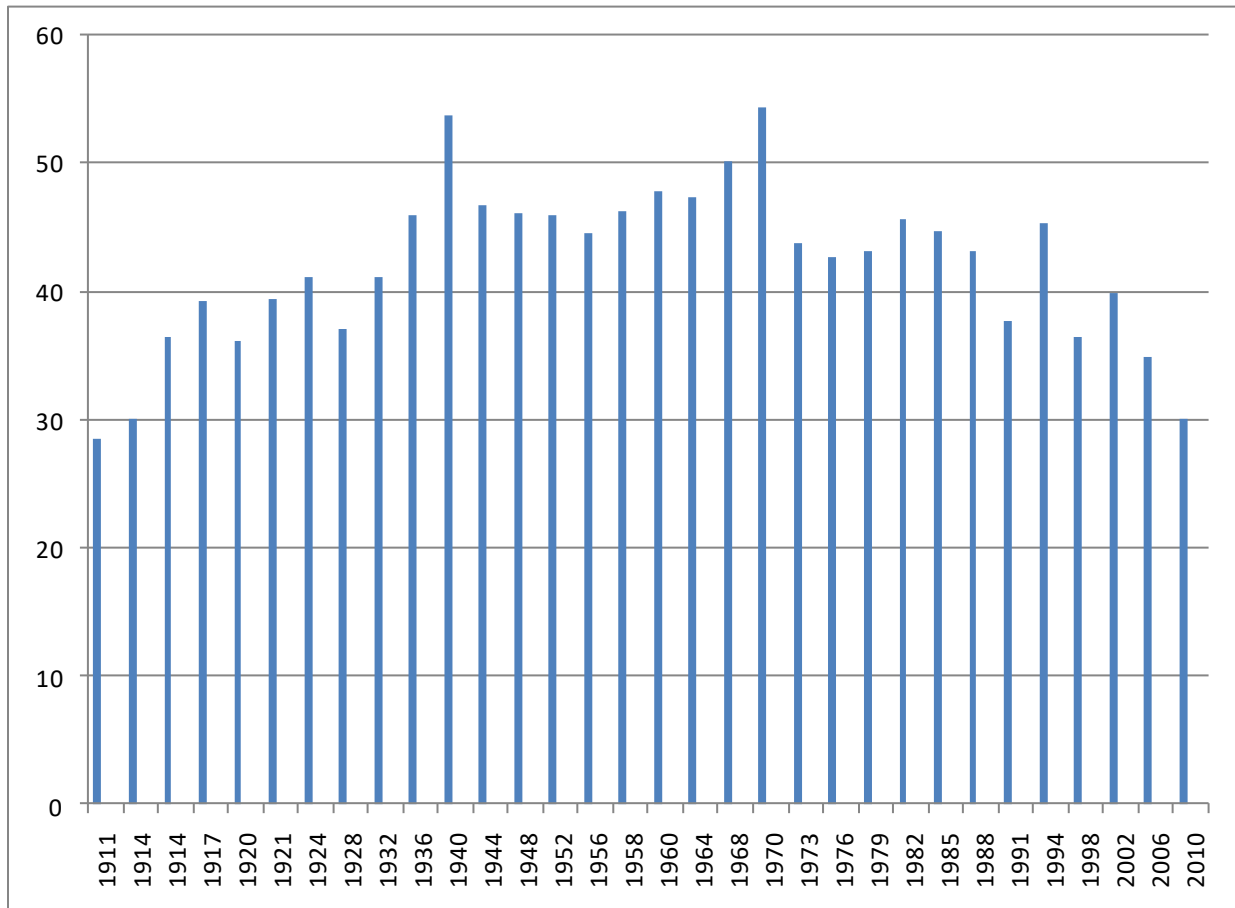
Som den uppmärksamme läsaren ser, ger rubrikerna en god sammanfattning av den reformistiska dagordning som kom att styra den socialdemokratiska politiken från krigsslutet fram till 1980-talet.

Full sysselsättning var för Tage Erlander och Olof Palme den enskilt viktigaste frågan i samhällsbygget. Människors rätt till arbete överskuggade allting annat oavsett tillfälle under denna period. Det är också intressant att notera hur sysselsättningspolitiken gav utslag i form av politiska framgångar.

Den nedan gjorda sammanställningen av socialdemokraternas valresultat från 1911 och framåt kan man dra några för vårt resonemang intressanta slutsatser.

²⁰¹ "Arbetarrörelsens efterkrigsprogram", Arbetarnas tryckeri Stockholm 1945 sid 5

Att socialdemokratin inte nådde 40 procent innan vi hade allmän rösträtt är inget att förvånas över, snarare är det uppseendeväckande att partiet lyckas så pass bra trots det. Under perioden 1932-1988 var partiet aldrig under 40 procent och man kan givetvis spekulera över varför detta faktum och denna dominans i svensk politik och opinionen.

För det första tror jag att det inte är orättvist att påstå att socialdemokratin hade en tydlig och genomtänkt idé med sin politik; bygget av folkhemmet vilket kom att manifesteras i efterkrigsprogrammets 27 punkter. För det andra det fanns en bredare samsyn kring den politik som socialdemokraterna gick till val på under perioden. Partiet förmådde presentera lösningar på de stora avgörande samhällsproblemen. Arbetslösheten, industrialiseringens avigsidor men också att ge arbetarklassen och därmed också de stora skikten av tjänstemännen en bättre tillvaro.

Efter 1988 års val har socialdemokraterna enbart en gång lyckats nå mer än 40 procent i valmanskåren. Det var valet 1994, som var ett enda stort missnöjesval med Carl Bildts politik och den kris som likt en tsunami sköljde över Sverige. Arbetarrörelsen lyckades mobilisera och kanalisera missnöjet med Bildts politik och gjorde ett av sina bästa val någonsin.

I den chockdoktrinistiska politik i Milton Friedmans anda som massarbetslösheten i början på 1990-talet ledde till låg Bildts ministär helt i linje med de nyliberala tankarna om hur att gör det politisk omöjliga möjligt.

Den amerikanska författarinnan Naomi Klein beskriver "Chockdoktrinen" hur den nyliberala "kontrarevolutionen" gentemot välfärdsstaten tar sin utgångspunkt i Friedmans teori från 1960-talets början.

Så här beskrev Friedman själv sin uppfattning hur man gör det politiskt omöjliga möjligt under vissa givna omständigheter: *"Endast en kris – verklig eller inbillad – kan åstadkomma verklig förändring. Vilka åtgärder som vidtas vid en sådan kris beror alltid på vilka idéer som är i omlopp. Detta är enligt min mening vår viktigaste uppgift: att utveckla alternativ till den befintliga politiken, att hålla dem vid liv till den dag då det politiskt omöjliga blir det politiskt oundvikliga."*²⁰²

**..VALET
ÄR DITT**
FOLKET STYR

Det andra tillfället då socialdemokraterna lyckats göra ett bättre val än det föregående var valet 2002. Partiet nådde 39,9 procent vilket var en förbättring från 1998 med 3,5 procent. Huvudorsaken ligger troligtvis i den fackliga mobiliseringen och att bl.a. LO drev en omfattande kampanj, Valet är ditt, som initierade omfattande diskussioner om politiken ute på arbetsplatserna.

²⁰² Milton Friedman "Capitalism and freedom" Chicago Press USA 1962, citerat från Naomi Klein "Chockdoktrinen" Ordfront Stock 2007 sid1 5

LO tryckte upp bland annat 100.000 vykort som medlemmarna kunde portofritt skicka in med sina viktigaste frågor. Detta kom att betyda att LO kunde med 10.000-tusentals medlemmars uppfattning i ryggen påverka partiets valprogram. Naturligtvis hade oron för en ny Bildt-regeringen med allt vad det innebar en viss betydelse för socialdemokraternas relativt goda valresultat även om det inte var över 40 procent.

Nedgångsperioden

Med början under 1980-talet påverkades som vi sett socialdemokraterna allt mer av nyliberala tankar. Kretsen kring Kjell-Olof Feldt, Erik Åsbrink med flera som drev igenom en självständig riksbank, accepterade jämviktsarbetslösheten som princip och genomförde avregleringen av kreditmarknaden.

På detta följde privatiseringar och avregleringar inom offentlig sektor i en allt större omfattning med förklaringen att det var nödvändigt för att rädda välfärden.

Det fanns inte speciellt mycket kritik mot politiken även om exempelvis LO-kongressen i mitten på 1990-talet demonstrerade mot den sittande regeringen Ingvar Carlssons krispolitik, som LO:s medlemmar fick betala ett högt pris för.

Det är också nu som trenden att socialdemokraterna börjar tappa i valmanskåren i förhållandet till föregående val utan i valen 1994 och 2002 där partiet lyckas relativt väl.

Trenden är dock tydlig efter att de nyliberala tankarna har successivt tagit över den socialdemokratiska politiken har partiet haft en stadig trend nedåt allt sedan 1988 års val och därefter enbart klart nått 40 procentribban utom vid det nämnda missnöjesvalet 1994.

Kort sagt, när socialdemokraterna övergett reformagendan, reformismen som politisk idé, har partiet fortsatt marschen mot mitten, och det har därmed blivit allt mindre relevant för sina kärnväljare, som de med statsvetaren Jonas Hinnfors ord "förvirrat". Partiet har också tappat sitt inflytande inom

tjänstemannagrupperna och i den medelklass som upplevde den reformistiska socialdemokratien som ett trovärdigt alternativ.

De 27 punkterna

I Handelsarbetaren nr 5 maj 1944 presenterades så vitt jag vet Arbetarrörelsens efterkrigsprogram för första gången, i vart fall för handelsbranschens arbetare.

I delvis en ledare och sedan fem tätt tryckta sidor grundtankarna i programmet under rubriken "Arbetarrörelsens fredsplanering lägges fram" med underrubriken "Full sysselsättning, höjd levnadsstandard och mera demokrati". Tonen i redovisningen är strikt och ganska formell men det finns en underton av entusiasm och engagemang för programmets tankar och förslag.

I Handelsarbetarens ledare skriver redaktören Arnold Sönerdahl att programmet "*begränsas icke kraven till gälla förbättrade reallöner, utan det kräves en väsentlig allmän utjämning och demokratisering av medborgarnas ekonomiska, sociala och kulturella villkor*"²⁰³.

Jag tror att det är svårt för oss att idag, snart 70 år senare, förstå den enorma betydelse och sprängkraft programmet kom att få och den framtidstro som "utopin" skapade i människornas sinne vid tidpunkten för programmets skapande.

Detta trots den hatiska kampanj som bolagshögern och högerpartiet samt folkpartiet drev i den s.k. planhushållningsmotståndskampanjen (PHM) där man utmålade Sverige som en Sovjetrepublik om efterkrigsprogrammet blev verklighet. Exempelvis betecknades Ernst Wigforss som "svagsint".

Debattörer som Herbert Tingsten (Dagens Nyheters chefredaktör) tillhörde också de arga kritikerna men Erlander klarade valet 1948 och kunde sedan 1951 bilda koalitionen med bondeförbundet. Att Erlander klarade andrakammarvalet 1948 var till stor del beroende på SKP:s stöd till efterkrigsprogrammet och Linderots ovilja att fälla en socialdemokratisk regering.

²⁰³ Handelsarbetaren nr 5 maj 1944

Det kan därför vara av intresse att beskriva några av efterkrigsprogrammets 27 punkter som det innehöll, då de var utgångspunkten för politiken under perioden fram till den nyliberala politikens genombrott på 1980-talet.

Under rubriken "Full sysselsättning"²⁰⁴ beskrivs vad som bör göras i ekonomin.

Inflation skulle förhindras genom en bättre varutillgång. Politiken skulle se till att det inte blev brist på varor, så bristen i sig skapade inflation. Men också att det inte uppstod en situation där varutillgången skapade depression inom näringslivet p.g.a. för snabbt fallande priset; deflation.

Privata näringslivet skall skapa jobben, men när det inte klarar detta ska offentliga jobb skapas och den offentliga sektorn tillåtas växa.

Programmet vill satsa på exporten med hjälp av olika politiska åtgärder som exportkrediter även till småföretag.

Bostadsbyggandet är en viktig del i programmets förslagskatalog. Delvis för att få bort usla bostadsmiljöer men också för att bostadsbyggandet är en motor i den inhemska ekonomin. Här föreslås olika bostadssubventioner för att få fart på byggandet.

Programmet vill vidare satsa på effektiv arbetsförmedling, omskolning och yrkesvägledning.

I den andra delen, "rättvis fördelning och höjd levnadsstandard"²⁰⁵, läggs stor vikt vid att få upp lönerna för arbetarklassen eller som man skriver "*de breda lagren*" vilket inkluderar både tjänstemannasektorn och jordbruksbefolkningen. Programmet slår fast att "*när importen ökas och produktionen stiger, måste levnadsstandaren i de breda lagren höjas i minst samma proportion.*"²⁰⁶

Den solidariska lönepolitiken och tanken på trygghet mot inkomstbortfall tillsammans med förbättring av socialbidragen (här kallade dagshjälpsbeloppen) samt förbättringar av sjukförsäkringen och a-kassan ingår i förslagen.

²⁰⁴ Arbetarrörelsen efterkrigsprogram, Arbetarnas tryckeri Stockholm 1945 sid 6-13

²⁰⁵ Ibid sid 14-20

²⁰⁶ Ibid sid 14

En kuriositet är att programmet föreslår en allomfattande arbetslöshetsförsäkring vilket innebär att LO måste ha uppfattat detta som inte särskilt kontroversiellt vid den här tiden.

Programmet skriver att trygghetsförsäkringarna skall vara en *”rätt och icke en nådegåva.”*²⁰⁷ Programmet tar upp behovet av som det heter *”bättre yrkeshygien”* och inte minst arbetstidsförkortning. *”Arbetare kan känna behov av att ta ut en del av standardförbättringen i form av kortare arbetsdag och ökad semester”*²⁰⁸, heter det.

En central passus i programmet beskriver synen på klassamhället och framtiden. Wigforss och hans kamrater skriver att *”en rimlig och rättvis fördelning av produktionens avkastning måste innebära en höjning av de sämre ställda samhällsmedlemmarnas levnadsstandard och på samma gång en utjämning av olika medborgargrupperns ekonomiska, sociala och kulturella villkor. Djupast betyder detta, att man vägrar att såsom ofrånkomlig godtaga den brist på jämlikhet, som vårt nuvarande samhälle leder till uppdelning av folket i klasser.”*²⁰⁹

Det är uppenbart att Ernst Wigforss och socialdemokraterna hade en tydlig strategi: – att förändra klassamhället Sverige till folkhemmet Sverige. Det var inte frågan om en förvaltande politik utan en omvandlande politisk strategi som var det som var den socialdemokratiska politiken i och med efterkrigsprogrammet.

Men det var inte bara de ekonomiska frågorna och förslagen att öka jämlikheten i samhället utan även maktfrågorna intog en viktig del i efterkrigsprogrammets tankevärld.

I den tredje delen *”Större effektivitet och mera demokrati inom näringslivet”*,²¹⁰ läggs förslag fram som är nog så intressanta då de fullbordar väven av en reformpolitik med högre och större mål än tillfälliga ekonomiska framgångar.

²⁰⁷ Ibid sid 16

²⁰⁸ Ibid sid 17

²⁰⁹ Ibid sid 19-20

²¹⁰ Ibid sid 21-31

Redan inledningsraderna slår an tonen: *”full sysselsättning och rättvis fördelning är inte nog.”*²¹¹ Med detta som bakgrund menar programmets författare att en effektivare produktion kan förenas med ökat inflytande för löntagarna. De menar t.o.m. att dessa två förenade, rättvis fördelning av arbetets överskott och full sysselsättning, innebär ökad effektivitet och produktivitet. Det innebär också en ökad frihet för alla medborgare och därmed frigörs också nya positiva krafter.

Bland förslagen återfinns de om en statligt kontrollerad bankverksamhet och andra kreditinstitut som skall se till att exempelvis byggsektorn förses med nödiga resurser. Man pekar på statens roll för att öka exporten. Och inte minst en planering för byggnation, sanering av dåliga miljöer och tomtmark. Hyreshusen skall föras över i kommunal ägo. Här föds den numera i det närmaste avsomnande allmännyttan.

Jordbruket ägnas omfattande uppmärksamhet, vilket inte är förvånande med tanke på jordbruksbefolkningens levnadsförhållandena vid krigslutet. Det var också nödvändigt för socialdemokratin att ha med sig lantbefolkningen och Bondeförbundet, det blivande Centerpartiet, för att kunna förverkliga efterkrigsprogrammets omfattande reformambitioner. Allt annat hade varit dumdrigt och politiskt omöjligt. Den breda koalitionen var den enda vägen, formell eller informell var av mindre betydelse.

Som beskrevs tidigare hade maktfrågorna en framskjuten plats i programmet. Under rubriken *”ökat arbetarinflytande över produktionen ledning”* ifrågasätts den rådande maktfördelningen mellan arbete och kapital. Programmet pekar på det begynnande arbetarskyddsarbetet och förhandlingsrätten men konstaterar att *”det gäller att fortsätta på den inslagna vägen”*.²¹²

Programmet beskriver också hur man vill se en utveckling mot mer av demokratiskt inflytande. Det skall ske i första hand genom att

²¹¹ Ibid sid 21

²¹² Ibid sid 29

fackföreningsrörelsen i förhandlingar med arbetsgivarna söker som det står *”förverkliga dessa krav.”*²¹³

Vilket var då syftet med efterkrigsprogrammet, vilka mål hade socialdemokraterna och övriga som stod bakom dess tillkomst. Det kan vara intressant för den historiskt intresserade att lära känna några av programmets övriga upphovsmän då de visar vara sig personer som skulle forma stora delar av den svenska välfärdsstaten under kommande årtionden.

LO representerades av August Lindberg, Gunnar Andersson och Oscar Westerlund, (S)-kvinnor av Alva Myrdal; SSU av Bertil Johansson, vidare ingick Gunnar Myrdal och inte minst den biträdande sekreteraren, den likaså legendariske löneutredaren Gösta Rehn, som hos LO kom att påverka organisationens lönepolitik för årtionden.

Denna illustra samling skrev i slutorden till programmet om vad ett förverkligande av det samma skulle innebära för det svenska samhället och dess utveckling. De skrev följande intressanta iakttagelse:

*”Att förverkliga detta program är att ge näringslivet en ny organisation och att omdana samhället i en socialistisk riktning. Det kan inte ske efter en i förväg uppgjord planritning av ett framtida samhälle. Men det sker på grundval av en djup övertygelse om vad som är vrångt i vårt samhälle, om vad som där behöver förändras och om de riktlinjer, som vid detta omdaningsarbete måste följas.”*²¹⁴

Politik behöver inte vara visionslös. Politik behöver inte vara förvaltning. Politik kan och ska vara en vilja att rätta till det vrånga, det orättvisa och det usla i samhället oavsett tidsepok eller plats. Utopin behövs i politiken för hur ska vi kunna omvandla samhället vilket är reformismens mål.

När arbetarrörelsen är som bäst och äger den reformistiska viljan, kan den försätta berg. Må så ske även i vår tid av marknadsfundamentalism.

²¹³ Ibid sid 30

²¹⁴ Ibid sid 30

XVIII. Den stora utmaningen – reformismens återkomst

*”Politik – det är att vilja något.
Socialdemokratisk politik det är att vilja förändring
därför att förändring ger löften om förbättring,
näring åt fantasi och handlingskraft,
stimulans åt drömmar och visioner.”²¹⁵
(Olof Palme)*

Potential för reformism

Att peka ut en väg tillbaka ut ur arbetarrörelsens kris må synas övermaga. Det som nedan beskrivs är därför mina tankar, men det är grundat på det som tidigare beskrivits i denna bok. Det grundar sig också på ett otal intervjuer och erfarenheterna av ett liv i arbetarrörelsens tjänst.

Läsaren må ta dessa ”råd” för vad de är värda och deras relevans för den framtida politiken. Men en sak kan slås fast: sker ingen förändring kommer socialdemokratins period att vara över och välfärdsstaten såsom vi lärt oss känna den att bli en historisk parentes.

Det finns viktiga politiska frågor som behöver tas med i framtidsdebatten men de måste alla utgå ifrån arbetslivets plattform. Hur vill en reformistisk rörelse se framtidens samhällsliv? Hur ska arbetet organiseras? Hur ska balansen mellan arbete och fritid se ut? Vågar vi ta vara på den enorma produktivitetssökningen till att förbättra hela livet för medborgarna?

Produktivkrafternas utveckling och produktivitetssökningarna är enorma, vi har bara sett början av IT-teknikens påverkan på våra jobb. På 1990-talet kom den uppmärksammade debattboken ”The End Of Work”²¹⁶, skriven av amerikanen Jeremy Rifkin, som menade att en stor del av de jobb vi idag tar för självklara kommer att försvinna i framtiden.

Rationaliseringspotentialen är så enorm att den blir ett socialt samhällsproblem, och inte minst inom vår räckvidd ligger en tid då arbete är

²¹⁵ Olof Palme ”Politik är att vilja”, Prisma Stockholm 1968, sid 9

²¹⁶ Jeremy Rifkin ”The End Of Work” Putnam & Sons New York 1996

något för få medan de andra är utan. Hur ska samhället lösa detta utan att ta ut de enorma produktivitetssökningarna som tekniken bjuder på?

Det är inte mer än 100 år sedan majoriteten av befolkningen arbetade inom jordbruket. Det har skett en dramatisk förändring på bara några generationer. Den mervärdesproducerande arbetarklassen har gått från närmast majoritet i mitten av 1960-talet till en krympande arbetsstyrka som producerar mångdubbelt idag.

Servicesektorn kan i vissas ögon vara ett alternativ men betänk den snabba tekniska utveckling som skett inom exempelvis bankväsendet och sker inom detaljhandeln. Vi lär snart få uppleva när det är en verklighet då kassabatterierna på våra stormarknader blir gårdagens teknik.

Tage Erlander sa i en intervju med Arvid Lagercrantz att *"(...) man måste ha en tro för det första att det finns en framtid och för det andra att man kan komma närmare den framtiden genom de steg som vi tar."*²¹⁷

Det finns en enorm potential för reformismen

Det finns en myt, en vandringsägen, som påstår att reformismens tid är över. Att människor idag inte vill ha kollektiva lösningar t.o.m. att alla är liberaler. Det är inte sant utan sanningen är att det finns ett utbrett stöd för en reformistisk politik med starka inslag av kollektiva lösningar.

Vi kan se utifrån olika undersökningar och opinionsundersökningar att det finns ett mycket starkt stöd för den svenska välfärdsmodellen. Det kanske viktigaste beviset för detta är den retorik som moderaterna har tagit till sig i sin "makeover" för att bli accepterade och vinna stöd. Sedan att det är frågan om enbart retorik är en sak eftersom deras praktiska politik ligger i linje med det som exempelvis Thatcher drev igenom i Storbritannien även om det där skedde till tonerna av helt annan musik.

I en undersökning som Demoskop gjorde under sensommaren 2010 för Dagens Nyheter kom i dagen ett antal intressanta iakttagelser. Dessa valde inte DN att publicera men om man läser hela undersökningen finns det all anledning att fundera kring det som DN inte ville ge ljus åt.

²¹⁷ Tage Erlander "Är det slut på framstegen?" Tidens förlag-Tidens debatt 1/80 Stockholm 1980 sid 25

På frågan om man ansåg att ”det är viktigt att människor bestämmer mer över sina liv” ansåg 83 procent att det stämde helt eller mycket bra. DN tolkade detta som om 83 procent av de tillfrågade betraktade sig som liberaler. En ska det visa sig något förhastad slutsats. För övrigt när har arbetarrörelsen hävdat att människor inte skall ha möjligheten att bestämma över sina liv?

Nästa påstående ”det är viktigt att utjämna ekonomiska skillnader mellan människor” där det visar sig att 57 procent tycker det stämmer helt eller mycket bra och enbart 12 procent anser att det stämmer dåligt eller inte alls.

När sedan Demoskop ställer frågan om förstapreferens vad det gäller val av parti blir det än mer intressant. Om partierna har en partiledare som ger förtroende och att partierna för en politik som man upplever ”gynnar dig och de dina” så är tveklöst socialdemokraterna hela 58 procent det första val eller andra valet, Moderaterna och Folkpartiet är klart distanserade med 41 procent och 21 procent har vänsterpartiet som sin preferens.

Överlappning i procenttal beror på att svaret är ”helt eller ganska säkert” förstaval.

Målgrupp	2006 i %	2010 i %	Skillnad i %
Sjuk & hälsovård	65	75	+ 15,4
Stöd till äldre	60	73	+ 21,7
Stöd till barnfamiljer	39	51	+ 30,8
Socialbidrag	25	40	+ 60
Skolan	61	71	+ 16,4
Sysselsättningspolitiska åtgärder	31	54	+ 74,2

Välfärdsopinion 2010, Umeå Universitet

Ett annat tecken på potentialen för att driva en reformistisk politik värd namnet är resultatet av Umeå universitets välfärdsopinion som 2010 presenterade sin rapport för regeringen. Det kan knappast ha varit en för dem glädjande läsning då det är en markant ökning i stöd för ökat skatteuttag till välfärden skett under Reinfeldts första mandatperiod.

Vad vi ser från undersökningen är att stödet för att öka samhällets ekonomiska insatser har ökat markant sedan 2006. Alltså under den tid som Reinfeldts regeringen har skurit ner i väsentliga delar av välfärdsstatens åtaganden. Det mest markanta är att stödet för ökade insatser på arbetsmarknadspolitikens område har ökat med hela 74 procent från 2006 till 2010.

Stödet för ökade insatser på varje redovisat område är uppseendeväckande stort och det är naturligtvis en följd av att 1) svenska folket gillar välfärdsstaten och 2) svenska folket tror på kollektiva lösningar, dvs. att vi finansierar välfärden över skattsedeln och slutligen svenskarna är solidariska trots stora skattesänkningar som gått rakt ner i plånboken på bekostnad av den solidariska modellen som är den svenska välfärdsstaten.

Potentialen och utrymmet för en solidarisk reformism finns sett ur ett politiskt perspektiv – frågan är snarare vågar våra politiker genomföra en sådan politik?

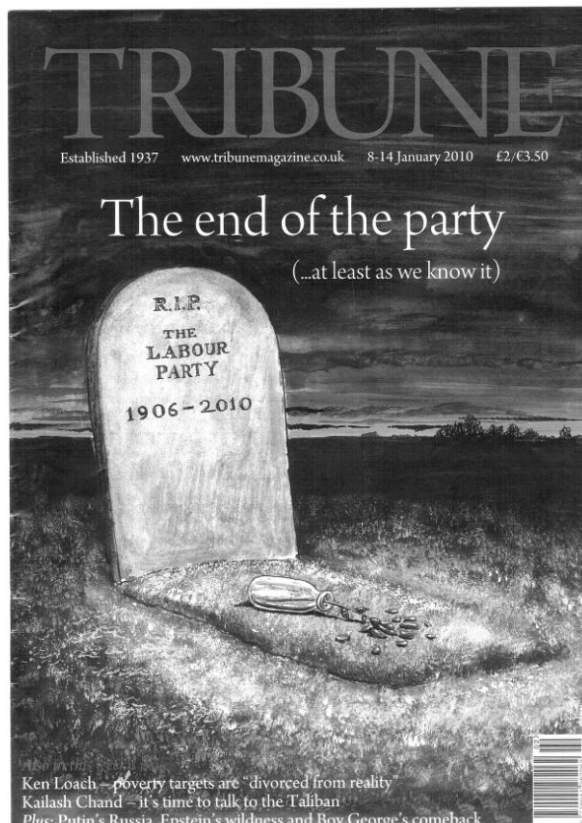
Bryt med identitetspolitiken

Som Chantal Mouffe pekat på i sina arbeten så är den stora närmast pamploniska rusningen mot politikens mittfält ett hot inte bara välfärdsstaten utan än mer mot demokratin. När de politiska partierna börjar likna och efterlikna varandra i trianguleringens tidevarv, innebär det att motivationen för demokratiskt engagemang hos medborgarna slokar med samma hastighet som utslätningen blir ett faktum.

Viljan att engagera sig i arbetarrörelsen blir mindre då dess parti eller partier blir synonyma med en storstadsmedelklass som bygger sin existens på egoism och pekuniära värden. Varför engagera sig eller ens bry sig om de mindre lyckligt lottade när den egna familjen och plånboken fått sitt, i vart fall så länge man är frisk och arbetsför.

En politik som bygger på solidaritet och rättvisa kräver tydlighet och argument som förklarar varför det är viktigt att hela samhället hänger ihop. Ett solidariskt samhälle kräver att de som för stunden har det gott avstår till de som är "till skada komma", för att citera August Palm.

Ett samhälle där ovanstående inte är politikens ledstjärna blir ett samhälle som splittras i sociala motsättningar och oförsonliga konflikter.

Brittiska Tribunes kommentar till New Labours kollaps

Våga vara socialdemokrater

Att vara socialdemokrat får inte vara en karriär, eller att göra en sahlinsk klassresa, utan ett engagemang för ett rättvisare samhälle. I dag ser vi hur socialdemokrater i många ögon framstår som en överhet. Partiets nära förbindelse med den genom välfärdsstatens framväxta byråkrati och dess administrativa skikt, där myndighet går före samhällsnytta, förstärker den bilden.

Socialdemokrati måste innebära engagemang för ett bättre samhälle, där solidaritet och rättvisa är viktigare än myndighetsutövning. Förnuft, moral och etik måste influera i det politiska arbetet.

Det kan inte vara rimligt att politiken får vara amoralisk (OBS ej omoralisk). Det finns inslag i välfärdsstatens konsekvenser och utövande som blir orimliga vilket exempelvis högeralliansen har tagit vara på. När välviljan blir dess motsats i den politiska praktiken skadar välfärdsstatens utövare själva välfärdsstatens grund.

Fackföreningsrörelsen måste ta ansvar för framtiden

Under flera omgångar under de senaste 20 åren efter kollektivanslutningens slopande har olika projekt i syfte att bygga upp en ny politisk närvaro på arbetsplatserna sparkats igång. Det har i inledningsskedet lyckats för att sedan krympa ihop efter några år. Sammanfattningsvis har de olika projekten misslyckats.

Orsaken är att finna i den brist på kunskap och engagemang inom arbetarrörelsen som varit evident under projektet. Det har i vissa fall varit arbetarkommuner ute i landet som uppfattat den nya (S)-klubben som ett hot mot *status quo* och därför inte tillräckligt engagerat sig i att släppa in sagda organisation i partiets gemenskap.

I andra fall har det handlat om fackliga avdelningar som inte insett att den haft potential att påverka politiken på sin ort i och med att en (S)-klubb har bildats.

Båda dessa tillkortakommanden har samma konsekvens; de som engagerat sig har tappat intresset och partiet förlorat nyvunnen kraft. Lika illa oavsett vilket men exemplen visar på nödvändigheten av insikten att politik kräver arbete och engagemang, både hos den politiska organisationen och hos den fackliga dito.

Seriös satsning på (s)-klubbar

Arbetarrörelsen måste inse att det enda sättet att skaffa sig politiskt inflytande är aktivitet och engagemang. Det är också endast en vital och levande socialdemokrati och reformism som kan leverera över tid kvarvarande förändringar.

Erfarenheterna från exempelvis 100.000-projektet begravdes av LO:s ledning upplevde erfarenheterna som problematiska, så problematiska att man begravde rapporten i ett evigt redigerande för att till sist lägga den längst ner i en byrålåda hos LO:s verkställande utskott.

I den begravda rapporten konstaterades att LO redan i sin analys av valet 1998 skrivet att *"Flera faktorer pekar på att socialdemokratin i framtiden inte bara måste vinna nya väljare för att öka sitt väljarstöd utan att partiet ständigt måste anstränga sig för att återerövra sina egna 'gamla' väljare."*²¹⁸ (Min understrykning)

Det är en viktig slutsats som LO självt drog av valet 1998 och som än har giltighet, tyvärr verkar den ha glömts bort i de senaste valen där jakten på "nya" väljare som varit förhärskande. Resultatet syns i det närmast fria fall som partiet upplevt efter valet.

LO-kongressen 2000 tog de beslut som låg bakom 100.000-projektet, och i kongressens beslut beskrivs det på följande sätt:

*"Att socialdemokraterna ska fortsätta att vara ett arbetarparti kan bara säkerställas på ett sätt. Det handlar om att förmå fler av LO-förbundens medlemmar och förtroendevalda att engagera sig i politiken. LO verkar därför för att fler LO-medlemmar blir medlemmar i det socialdemokratiska partiet bl.a. genom att fler socialdemokratiska fackklubbar bildas. Det är bara genom aktivt deltagande i politiken som LO-medlemmarnas inflytande kan utvecklas och fördjupas. Det handlar om att stödja våra fackligt aktiva med utbildning som kan leda till motivation för att också ta politiska uppdrag. Det handlar om att uppmuntra övergången mellan fackligt och politiskt engagemang."*²¹⁹

Det finns inget i dessa ord som inte gäller sju år senare. Snarare är det väl så att inte parti och facken inte fullföljde beslutet på kongressen 2000 har förvärrat och fördjupat partiets och arbetarrörelsens djupa ideologiska och organisatoriska kris.

²¹⁸ Ingemar E. L. Göransson "I Sisofys fotspår", LO, Stockholm 2004 (opublicerat manus)

²¹⁹ LO-kongressens protokoll, 2000

Starkare facklig samordning i politiken

Det har funnits en tendens under många år att låta andra sköta politiken. Engagemanget har många gånger inskränkts till att betala ut ekonomiskt stöd till partiet på olika nivåer eller att ställa personella resurser på fötter vid valen.

Men politiskt förtroende vinnas i det dagliga arbetet på arbetsplatsen. När fackliga kamrater visar att de arbetar för allas bästa med sitt politiska engagemang och sin politiska övertygelse.

När jag fick mitt första politiska uppdrag så skickades jag av den dåvarande ombudsmannen i Transport avd 4 på utbildning. Det var inte en facklig grundkurs utan en politisk utbildning, jag som han sa skulle, "lära mig veta hut", innan jag tog mig an det fackliga uppdraget.

De fackliga förbunden har gemensamma politiska intressen och dessa bör främst kanaliseras genom LO. Så har inte skett under de senaste 10 åren, i vart fall i tillräcklig omfattning. Det har exempelvis under den närvarande krisen inte existerat någon som helst samordning av arbetet med de arbetslösa, inga arbetslöshetsprojekt som under 1990-talet och det har inneburit att mobilisering mot arbetslöshetspolitiken lyst med sin frånvaro.

Kraftfull opinionsbildning och den eviga tidningsfrågan

Arbetarrörelsens opinionsbildning har i sina bästa stunder präglats av *ad hoc* eller i sämsta fall obegriplighet. I vart fall har den varit otydlig och saknat pregnans som exempelvis många av de senaste valrörelsernas ofta oförargliga affischer.

Det har också funnits en tendens att undvika kontroversiella grepp som kunnat tydliggöra de politiska frågorna utifrån ett löntagarperspektiv.

Låt oss ta ett exempel från den agitation som LO har bedrivit på senare år. Nedanstående annons publicerades i bl.a. Metro till en kostnad av 1,1 miljoner kronor (vilket var enligt uppgift en kraftig rabatt). Syftet var att uppmärksamma arbetslösheten och de arbetslösas situation. Man kan tycka att det är hög tid att så göra när arbetslösheten under regeringen Reinfeldts första mandatperiod ökade mycket kraftigt och de arbetslösas situation försämrades

drastiskt på grund av en kraftigt försämrad a-kassa med höjda avgifter och sämre villkor.

Manifestation för arbete

Över 400 000 personer i Sverige är idag utan arbete och arbetslösheten stiger. Den 10 december tänds LO ljus för att manifesteras för alla de som drabbats av den ekonomiska krisen (exakt klockslag för din ort hittar du på www.lo.se). Ljusen, ska symbolisera och ge en bild över hur många människor som saknar ett arbete att gå till. Vi manifesterar tillsammans för att visa ansvariga politiker att det krävs krafttag mot arbetslösheten.

> Vi kräver en sysselsättningspolitik som skapar jobb. Statliga pengar till kommunerna även år 2011, ett utbildningslyft och aktiva insatser för arbetslösa med hög kvalitet.
 > Vi kräver en förbättrad a-kassa genom sänkta avgifter, höjt inkomsttak och 80 procent ersättningsnivå hela arbetslöshetstiden.

LO kräver att regeringen Reinfeldt bedriver en kraftfull politik för ökad sysselsättning och lägre arbetslöshet.

Landsorganisationen i Sverige

LO-distriktet i Norrbotten
Boden, Gälgatan
Piteå, Byatorget
Luleå, Sölgatan
Kiruna, Kupolatorget

LO-distriktet i Västerbotten
Umeå, Ågberget
Uppsala, Torget
Skellefteå, Möjligheternas torg
Robertsfors, Centrumhuset

LO-distriktet i Mellersta Norrland
Sundsvall, Stora Torget
Åre, Stora Torget
Ostersund, Stora Torget
Simsund, Folkets Hus

LO-distriktet i Örebro och Värmland
Örebro, Västeratorget
Kumla, Torget
Karlstad, Torget
Karlstad, Stora Torget
Kristinehamn, Södra Torget

LO-distriktet i Mellansverige
Uppsala, Forumtorget
Eskilstuna, Förläggartorget
Norrköping, Olaf Palmes Plats
Söderköping, Fiskartorget
Horslövsnäs, Spårbanatorget
Hus, Lästenatorget

LO-distriktet Sydost
Kalmår, Lanttorget
Oskarshamn, Lilla torget
Ytterläckeby, Skidspårparken
Emmaboda, Torget
Karlshamn, Käppelaplatzen

LO-distriktet i Stockholms län
Hälsjöbevi, Hälsjöbevi Torg
Södertälje, Politikertorget
Rinkeby, Riskeby Torg

LO-distriktet i Västernorrland
Göteborg, Olaf Palmes Plats
Borås, Stora Torget
Skövde, Heltig Jullars Torg
Trollhättan, Helan
Hälsjöbevi, Käppelaparken

LO-distriktet i Skåne
Ångö, Stortorget
Helsingborg, Folkets Hus vid Fontänen
Landskrona, Råbustorget
Eslöv, Stora Torg
Malmö, Hälledstorg
Ystad, Stortorget
Kilstamstad, Lilla torg

LO-distriktet i Jönköpings län
Jönköping, Jöneparken
Nässjö, Rådhuset
Värnamo, Bännsåden
Vaggeryd, Torget
Gislaved, Torget vid kommunhuset

LO-distriktet i Dalarna och Gävleborg
Borlänge, Svanatorget
Säter, Sätertorget
Avesta, Gula villan vid Virenten
Bjälsta, Kommunhuset
Sundsviken, Jernsösparken
Örebro, Torget
Gävle, Skanstorget
Höfös, Centrum
Hudiksvall, Gälgatan

LO-distriktet i Västmanland
Västerås, Sigmundtorget
Fagersta, Vårhemsparken
Norborg, Torget
Hallstahammars, Hamnatorget
Särnheden, Torget
Arboga, Nytorget
Sala, Stora Torget
Köping, Hökartorget
LO-distriktet i Gotland
Visby, Skanstorg

Vilka är bristerna med LO:s annons? För det första har den ett mycket defensivt budskap, där kampen mot och kritiken av arbetslöshetspolitiken ersätts med en vädjan om jobb. Hur kan man annat tolka att kampen ersätts med tändandet av gravljus?

För de arbetslösa kan detta bara uppfattas som ett accepterande av arbetslösheten och närmast som ett uppgivande av kampen mot en politik som leder till arbetslöshet och en ökad arbetslöshet. LO framstår som tomhänt i sin insats mot den förödande arbetslösheten. Organisationen vill så väl, men i frånvaron av analys blir det så fel.

Den saknar kritik mot den oreglerade nyliberala ekonomiska ordningen. Det blir välvilja och omtanke, men i det perspektivet förloras det viktigaste för den fackliga organisationen – kamp för löntagarnas rättigheter och inte minst för rätten till arbete. Vi ska inte tycka synd om de arbetslösa utan slåss för deras självklara rätt.

Det allvarligaste med arbetarrörelsens och i första hand socialdemokratiens opinionsbildning är att den har hamnat i händerna på borgerligt sinnade reklambyråer, som mot en rundhänd ersättning producerat slätstrukna kampanjer. Detta är dels ett slöseri med pengar, dels har det närmast socialdemokratien än mer mot mitten.

Därför var det inte förvånande när den s.k. Primeskandalen uppdagades efter valet 2010. Ett antal (S)-märkta PR-konsulter hade haft dubbla uppdrag och med ena handen mottagit uppdraget att förändra (S) politik i linje med Svenskt Näringslivs intressen, och på samma gång som de uppträtt som rådgivare åt den socialdemokratiska ledningen.

Historien har ju en tendens att upprepa sig och det var inte utan viss förnöjelse jag läste denna dagboksanteckning från Tony Benns penna.

”Arbetarpartiet var förknippat med de fattiga, de arbetslösa, de gamla, de sjuka, de handikappade, pacifisterna, invandrarna, minoriteter och fackföreningar och det här var djupt oroande. De konservativa verkade uppfattas som att de hade allas intresse för ögonen inklusive de rika. Arbetarpartiet uppfattades som gårdagens parti.

Vad som behövdes vad det gällde partiets ledarskap var beslutsamhet, tuffhet och ledning; folket vill ha en tuff person vid rodret. Det är vad ledarskap är om. Vem ska vara Ledaren och hur ska den vara?

*Det var ett thatcheristiskt argument som vi fick oss presenterat; ”Ni måste bli mer som Thatcher om ni vill vinna”.*²²⁰

Tony Benn fullföljer sin dagboksanteckning med den lakoniska noteringen: *”Jag gick ut och mådde fysiskt illa; jag skojar inte, jag mådde verkligen dåligt, för om det här är vad Labour-partiet är nu vill jag inte ha något som helst gemensamt med det.”*²²¹

²²⁰ Tony Benn The Benn Dairies 1940-1990 Arrow Books London 1995, sid 583

²²¹ Ibid

Vad Benn beskriver är den rapport som det av Labour inhyrda konsultföretaget "Shadow Agency" gav för "goda råd" till Labour efter förlustvalet 1986. Likheterna med exempelvis Primes slutsatser är närmast parodiska.

Ett till detta närstående problem är frånvaron av en socialdemokratiskt färgad press. Det tidigare omfattande nätet av (S)-märkta lokaltidningar har efter A-pressens sönderfall minskat och det har inneburit ett närmast totalt borgerligt dominerat presslandskap. Sakernas tillstånd har förstärkts av olika kommersiella TV-kanalers uppenbara faiblesse för borgerliga uppfattningar och värderingar. Kanaler som TV 4 och TV 5 har oblygt vinklat sin nyhetsbevakning intill gränsen av devot beundran.

LO har en mediefond som innehåller ca 900.000.000 kr. Fonden består av medel från LO:s försäljning av Aftonbladet till norska tidningskoncernen Schibsted. Dessa pengar har inte använts till medieinsatser mer än sporadiskt. En insats var ca 50 miljoner²²² till nättidningen "Dagens Arena". Problemet är dock att nättidningen "Dagens Arena" inte når ut till arbetsplatserna, för att lyckas med det krävs ett bredare upplägg där fortfarande papperstidningen är central.

Det saknas med andra ord inte medel utan att det brister i vilja från LO att starta upp pappersmedia efter Arbetets nedläggning och A-pressens kollaps på 1970-talet. Mycket av detta beror på ett feltänk: det går inte att ha som förutsättning att arbetarrörelsens media skall gå med vinst och bli en intäktskälla. Arbetarrörelsen måste inse att opinionsbildning måste få kosta pengar och ta beslut utifrån den insikten annars råder fortsatt borgerlig hegemoni i opinionsbildningen.

En annan viktig ingrediens i en fungerande och effektiv opinionsbildning är en långsiktighet. En för arbetarrörelsen sorglig men nyttig erfarenhet är slaget om tolkning av Lagen om anställningsskydd (LAS). Från borgerligt och arbetsgivarhåll har hävdats att denna lagstiftning är ett hinder för ungdomar att komma in på arbetsmarknaden. Otaliga är de utredningar och rapporter som pekat på motsatsen, t.o.m. bevisat att arbetsgivarnas och borgerlighetens

²²² Enligt en inofficiell dock insatt källa

uppfattning är felaktig, det är ändå den felaktiga uppfattningen som är den rådande i de flestas medvetande.

Orsaken är lätt att finna. Motståndarna mot LAS har haft tålamod och långsiktighet i sin opinionsbildning mot skyddslagstiftningen LAS. För det är ju inget annat än en skyddslagstiftning som kom tillstånd när de fackliga organisationerna inte kunde få arbetsgivarna att ge upp sitt missbruk av dåvarande §32, med vars hjälp äldre och begynnande sliten arbetskraft kastades ut.

LAS-frågan har därför blivit en fråga om makten på arbetsplatsen och arbetsgivarens frihet från att förhandla med löntagarnas organisationer.

Den nazistiske propagandaministern Goebbels sa en gång att om en lögn upprepas tillräckligt ofta blir den till sist en sanning. Precis detta har skett med LAS. Därför är slaget om LAS förlorat eftersom arbetarrörelsen inte haft en långsiktig strategi i försvaret av detta centrala löntagarintresse.

Mobilisering av motståndet

Det är nödvändigt och möjligt att mobilisera det motstånd och den vrede som finns i breda lager av löntagarna och andra över den politiska utvecklingen som präglade Sverige under de senaste 20-30 åren.

Det finns en frustration som jag ofta möter när jag är ute. En frustration, vrede och motstånd som idag är utan kanal och samordning. Det saknas till exempel en organisering av de arbetslösa och andra som drabbats av de ökade samhällsklyftorna. De fackliga organisationerna går mot ökad centralisering med få undantag och den fackliga organisationsgraden minskar. De flesta LO-förbund minskar i medlemsantal och det inte bara beroende på en fortsatt strukturomvandling utan lika mycket på en oförmåga att organisera den växande servicesektorn.

Ett exempel på denna brist är förbundens oförmåga att enas om är hur de unga skall organiseras i det skedet av sitt arbetsliv då de har flera jobb och ofta inom olika branscher och på olika avtalsområden.

Några dagar jobbar de måhända inom vården, några kvällar på krogen och kanske som tidningsbud eller deltidare som paketbilsförare eller på Posten. Ingen vill idag organisera dessa "multi-jobb"-anställda utan de lämnas åt sitt öde till den dag de uppnår de magiska 17 timmar per vecka för att kvalificera sig för medlemskap i a-kassan.

Att då försöka värva dem till ett fackligt medlemskap är inte det enklaste för när de som mest behövde sitt fackliga medlemskap var det stängt för dem. Det här är ett exempel på hur facket själv motverkar sin framtida styrka.

Mobilisering är nödvändig och samordning med andra löntagare som TCO:s alltmer proletariserade medlemskår. LO och TCO har mer gemensamt än vad som skiljer dem åt idag. Detta gäller även för delar av SACO vilket inte får förglömmas.

Armslängd avstånd till "68:an"

Det har förts en debatt inom fackföreningsrörelsen och partiet om hur samverkan mellan arbetarrörelsens två grenar. Det har funnits alla uppfattningar från totalt brott mellan de två till att närmast sitta i knät på partiet. Vi har sett hur LO successivt blivit mer och mer försiktig i att ifrågasätta beslut eller politiska förslag från den centrala nivån i det socialdemokratiska partiet.

Men att gå från detta till att bryta med partiet som det finns krafter på vänsterkanten utanför partiet eller från vissa delar inom partiets mer liberalt betonade flygel, en i sanning märklig allians, som vill se en fortsatt vandring mot mitten och då anser det nära sambandet med den fackliga rörelsen som en black om foten i kampen om den förmodade medelklassens gunst.

Tage Erlander sa en gång att fackets viktigaste roll i den facklig-politiska samverkan är att vara den "vänliga pådrivare" men man skulle kunna lägga till att vara en gårdvar mot att partiet söker sig åt höger bort från löntagarnas intressen i sin roll att se till hela samhällets intresse som politiskt parti.

Detta innebär dock inte att den fackliga rörelsen inte ska agera självständigt inom ramen för den fackliga-politiska samverkan. Den facklig-politiska

samverkan har tjänat löntagarna mycket väl och lyft fram löntagarna till en bättre tillvaro och inte minst ett ökat demokratiskt inflytande genom åren.

Att då bryta den facklig-politiska samverkan vore ett stort misstag utan istället bör de fackliga organisationerna öka densamma och dra slutsatser av de projekt som "Demokratiprojektet" på 1990-talet och "100.000-projektet" på 2000-talet.

Ken Douglas, den tidigare ordföranden för det Nya Zeeländska LO , CTU, sa i samband med LO:s konferens "World Wide Workers" 1998 i Stockholm några insiktsfulla ord som har full giltighet än i dag, nu ett drygt årtionde senare: Ken Douglas sa i sitt anförande att:

*"Hur intensiv den fackliga verksamheten än är, kan den aldrig skapa långsiktig skydd eller varaktiga förmåner för arbetarna. Politisk handling måste vara ett ständigt inslag i fackliga aktiviteter och omvänt. (...) Fackföreningar värda namnet, väljer en annan väg, en som ser arbetande människors behov i ett bredare perspektiv. De försöker utöva verkligt inflytande på samhället och särskilt ekonomin. De arbetar hela tiden på att öka medlemmarnas demokratiska engagemang både i de fackliga strukturerna och samhället i stort."*²²³

Självkritisk hållning till den tidigare politiken

En god regel är i politiken är att vara självkritisk. Inom arbetarrörelsen finns ett uttryck: "lågt i tak och nära till dörren". Med detta menas att det finns en tendens att inte våga ifrågasätta de för ögonblicket gällande sanningarna. Många är de som råkat ut för denna för arbetarrörelsen mindre smickrande företeelse. Inte nog med att det är demokratiskt tveksamt så är det skadligt för arbetarrörelsen och dess intellektuella spänstighet.

Under de senaste tjugo åren har en sådan sanning varit att till skada då det inneburit att få har vågat ifrågasätta de från nyliberalerna övertagna tankarna och teserna om den offentliga sektorn som ett problem. Likaså den vedertagna "sanningen" att jämviktsarbetslösheten är ett nödvändigt ont för att hålla inflationen på en låg nivå.

²²³ World Wide Workers, Brevskolan Stockholm 1998 sid 99 och 101

Arbetarrörelsen måste för att komma ur sin allvarliga nuvarande kris våga ifrågasätta och med öppet sinne värdera den politik som lett fram till detta. Arbetarrörelsen har förlorat förtroende bland löntagarna och det om något visar de usla siffror från valet 2010 där endast tjugotvå procent av löntagarna röstade på socialdemokraterna. Ett för ett arbetareparti sannolikt svårslaget rekord i negativ bemärkelse.

Avslutning

För att återvinna förtroendet som förlorats är det en lång väg. Det räcker inte med att byta ut den gamla ledningen som skett efter partikongressen i maj. Det socialdemokratiska partiet måste bli synonymt med full sysselsättningen, väl fungerande välfärdssystem så att alla är välkomna i det samhälliga finrummet, en skola och utbildning som rustar individen inte utestänger och en inte minst utveckling av demokratin så medborgarnas delaktighet ökar, inte minskas, av marknadens ekonomiska begränsningar.

Utan detta spelar det i realitet ingen större roll vem som är partiets ordförande eller vilka som befolkar partiets ledande organ. Det är politiken som avgör och likt Olof Palme så träffande så handlar det om att vilja.

Jag avslutar sålunda denna min betraktelse med några ord från Palme framsagda 1965, ord som ger en vägledning om hur rörelsen bör förhålla sig till dagens verklighet.

”Studiet av verkligheten ger konkret underlag för en diskussion om rätt och rättfärdighet, om jämlikhet och människors lika värde. Samtidigt kan man genom detta konkreta studium få anvisningar om vägar för praktiskt handling.”²²⁴

²²⁴ Olof Palme ”Politik är att vilja”, Prisma 1968 Stockholm sid 45

XIX. Efterskrift

En formidabel utmaning

Det har gått närmare ett år sedan ifrågavarande bok gick i tryck. I politikens värld en lång tid och det kan vara på sin plats att göra en viss uppdatering av sakförhållandena och dess utveckling sedan boken kom ut mars 2011.

En av de viktigaste förändringarna är att det skett en förändring inom det socialdemokratiska partiet. Den New Labour-inspirerade kretsen kring Mona Sahlin har fått lämna ledningen för en mer i positiv bemärkelse ideologiskt traditionell socialdemokrati med den tidigare journalisten Håkan Juholt som partiordförande. Samtidigt är det ett faktum att det är en mycket kort tid att förändra ett politiskt partis väg och linje på några få månader.

Det har också varit en mycket turbulent tid där den nye partiledaren har fått möta fiender intern och utanför partiet. Hela den s.k. "Juholt-veckan" under hösten 2011 bär alla tecken av internt krypskytte från missnöjda krafter i det socialdemokratiska partiet och externa motståndare som uppenbarligen ser den mer traditionellt reformistiske politikern Juholt som ett större hot än någonsin de mer new labourpåverkade tidigare var.

Hur Håkan Juholts första månader som partiledare kommer att utvärderas hänger till stora delar samman med i vilken mån socialdemokratin förmår att formulera en reformistisk politik som möter medborgarna allmänhet och löntagarnas behov och förväntningar i synnerhet.

Framförallt i ett parti som socialdemokraterna som successivt ända sedan 1980-talet sakta men säkert kommit att omfamna den nyliberala liturgin vilket har krupit in i varje vrå av partiets inre liv och politiska ställningstagande.

Att påstå därför att arbetarrörelsens kris är över är att rusa i förväg på ett sätt som bara kan skapa förvirring och i nästa steg ny besvikelse. Håkan Juholt har ett formidabelt uppdrag att förändra och utveckla partiets politik bort från marknadsliberalism mot en 2000-talets reformism.

Ett epokskifte

Denna utmaning är en utmaning som kan utan tvekan är en av de största i partiets historia. Likaså den kommande ledarförändringen i LO:s högsta ledning som sedan AMF-skandalen har förvandlats till en "lame duck" och detta när LO:s samordnade kraft behövs mer än någonsin.

Det finns likheter och skillnader mot förra stora epokskiftet inom arbetarrörelsen som skedde kring 1970-talets inträde. Den stora likheten är att det finns, då som nu, ett gediget missnöje inom arbetarrörelsen med det som varit partiets politik och inriktning under de senaste 20 åren i vart fall.

Det sker också nu i de båda organisationerna ledarskiftet på samma sätt som när Olof Palme efterträdde Tage Erlander och när Gunnar Nilsson efterträdde Arne Geijer. I och med vaktombytena i de två centrala organisationerna inom arbetarrörelsen så skapades också förutsättningarna för en annan politik som var mer i samklang med de förväntningar som fanns ute i organisationerna.

Skillnaderna finns också. Medlemsaktiviteten i socialdemokraterna var väsentligt högre då än idag. New Labour-politiken har försvagat engagemanget men det har inte bara det utan också förtroendet har blivit lidande och idag finns det inte bara i gruppen kärnväljare ett bristande förtroende utan också inom partiet. Detta gör det svårare att förändra och få resultat av en förändrad politik. Det blir helt enkelt svårare att läsa av i opinionssiffrorna om förtroendet ökar då det finns en skepsis kvar som en följd av ett sviket förtroende.

En annan viktig skillnad är att idag jämfört med 1970 är att det finns inget direkt kommunicerande kärn mellan SAP och fackföreningsrörelsen. 1970 fanns fortfarande kollektivanslutningen kvar och den möjliggjorde en direkt påverkan på politiken som partiet förde.

Man kan ha olika synpunkter på kollektivanslutningen som sådan men faktum är att fackföreningsrörelsen och därmed löntagarnas möjlighet att direkt kunna påverka politiken som kollektiv har kraftigt försvagats (vilket givetvis var den borgerliga kampanjen mot kollektivanslutningens huvudorsak) och det syns också i den politik som socialdemokraterna fört sedan 1990-talet som inte varit

i samklang med varken löntagarintressena eller haft ett utbrett stöd i *”rank and file”*. Men mer om detta senare.

”Utgå från löntagarnas villkor”

Hur ser då Håkan Juholt på socialdemokratin och den politik som partiets har att föra för att återvinna förtroendet som har förskingrats. I en intervju²²⁵ jag gjorde med honom i juni 2011 utvecklade han sina tankar.

”- Som en ideologisk kraft som utgår från löntagarnas villkor. Löntagarnas villkor skall ställas i centrum för politiken.

- Om löntagarnas bästa ställs i centrum så innebär det en bra skola för alla, och inte dagens segregerade skola utan en sammanhållen skola, som rustar medborgarna och landet för morgondagen. Om löntagarnas sätts i centrum skapar vi hållbara arbetsplatser där arbetsmiljöarbetet uppvärderas och där vi får möjlighet att försörja oss tills vi uppnår pensionsålder och får en pension som vi kan leva på.”

Juholt fortsatte sin beskrivning av den socialdemokrati han står för och varför det är en klok politik det som han beskrev ovan.

”- Att sätta löntagarnas bästa först är bra för produktiviteten och det är bra för företagen, fortsätter han. Det är bra för löntagarna och det är bra för pensionssystemet. Sätter man löntagarnas bästa i centrum så har vi en sjukvård som är organiserad utifrån medborgarnas behov och inte utifrån om man har en privat försäkring eller köpkraft utan utifrån medborgarnas behov.

- Med löntagarnas behov i centrum har vi en äldreomsorg som gör att vi kan vara trygga när vi jobbar. Vi har ett gemensamt ansvarstagande om mor och far, svärmor och svärfar.”

Han sammanfattar med att om utgår man från löntagarnas behov och formar politiken utifrån det då blir det en politik som är bra för hela landet, tillväxten och välfärden. Det är socialdemokratins konstituerande uppgift som han uttrycker det.

²²⁵ Ingemar E. L. Göransson, Reformismens återkomst Ord & Kulturs Förlags småskrifter 1/2011 sid 6-7

Det är inte bara att det socialdemokratiska partiet har fått en ny ledning, att LO om dryga halvåret kommer att genomgå samma process utan också att flera av förbunden nu eller kommer ömsa ledningar. En yngre generation fackliga företrädare och förtroendevalda tar plats i maktens centrum i de olika förbunden.

Detta kan betyda att det kommer att ske en radikaliserings av förbundens attityd gentemot politiken men det kan också innebära en riktning från politik och mot en ökad trade-unionism. Skälet till denna farhåga ligger i den försvagning som skett av folkbildningen under de senaste 20 åren och därmed också av den politiska skolningen under samma period.

Det är inte längre självklart att kombinera det fackliga arbetet med politiskt inflytande. Politiken har under de senaste decennierna fått mindre utrymme i den fackliga tankevärlden vilket innebär att det inte är lika självklart längre att fackligt arbete och politiskt engagemang går hand i hand.

Detta är en oroande utveckling då den kombinerad med oförmågan att ersätta kollektivanslutningen med en annan organisationsform har lämnat öppet fält för medelklassens intåg i sommarhagen, dvs., de politiska församlingarna och på det socialdemokratiska partiets alla nivåer.

Formulera 2000-talets reformism

Att formulera 2000-talets reformism är en utmaning som har större möjligheter att se dagens ljus när du generationsväxlingen sker i arbetarrörelsens organisationer. Inte bara åldersmässig generationsväxling utan även ideologisk. New Labour-generationen ersätts av en generation som är politiskt märkt av nedskärningar i välfärdsstaten, försvagade fackliga organisationer och en allt mer dominerande marknad före demokratin och politikens möjligheter.

Det formulerandet har bara börjat och det är en lång väg och kommer att ta avsevärd tid att slutföra detta arbete. Men i det arbetet behövs de fackliga organisationerna mer än någonsin då det inte bara sitter på den handfasta kunskapen om konsekvenserna av framväxten av det moderna klassamhället utan också representerar de befolkningsklasser som har störst objektiva intresset

av en förändring bort från nyliberalismens teser och marknadsliberala fundamentalism.

Den nyliberala revolten i Sverige har inte stannat av men tappat fart tack vare det parlamentariska läget. Högeralliansen Reinfeldt brottas med stora problem. Det högerextrema SD håller på att visa tendenser till upplösning och sönderfall när deras främlingsfientliga politik möter det parlamentariska arbetet.

De två stödpartierna Centern och Kristdemokraterna befinner sig i svårigheter som har direkt koppling till deras brist på bas i väljarkåren. Centern har försökt att bli det mondäna storstadsalternativet för den karriärsugna medelklassen. Detta har hittills misslyckats och det enda är att partiet tappat stora delar av basen i landbygdsbefolkningen som idag röstar hellre på moderaterna.

Kristdemokraterna förhärjas av konflikten mellan den mer hyggliga och välmenande välgörenhetshögern i partiet och den mer fundamentalistiska riktningen kring Livets Ord. En strid som mycket väl kan sluta med Kristdemokraternas undergång vad det gäller riksdagsmandat.

Från facklig-politisk samverkan till facklig-politisk medverkan

Facklig-politisk samverkan är ett begrepp som har varit en het potatis ända sedan den första LO-kongressen 1898 ställde det som ett villkor för medlemskap i Landsorganisationen. Inget fackförbund, avdelning eller klubb skulle kunna ansluta sig till Landsorganisationen om man inte samtidigt eller i vart fall senast inom ett år anslutet sig till det socialdemokratiska arbetarepartiet.

Högern tyckte illa om det då och gör det även idag. Facklig-politisk samverkan idag är svagare än vad den var då. Orsaken är en kedja av omständigheter som har verkat i en riktning som delat fackföreningarna och det parti som facken en gång bildade för att tillvarata sina och klassens politiska intressen.

Den viktigaste omständigheten är att idag finns det ingen kollektivanslutning och det är inte längre självklart att löntagarna ska påverka politiken. När kollektivanslutningen upphörde på 1980-talet förmådde facken inte ersätta detta med något annat.

Jag vet själv hur svårt det var att upprätthålla en politisk organisering inom facken för att kunna påverka de politiska besluten. Men också den känsla av meningslöshet som spred sig under 1990-talet när (S) många gånger drev en politik som mötte reaktioner från tveksamhet till demonstrationer som när LO-kongressen 1994 gick ut och protesterade mot (S)-regeringens politik.

Denna utveckling har fortsatt och misstroendet i de fackliga leden har förstärkts under new labour-eran när inte bara politiken kommit i harnesk med fackliga stämningar och värderingar utan också facken sett hur LO agerat på ett sätt som förbunden upplevt som eftergivet och alltför lydigt.

Vad handlar relationen mellan det fackliga uppdraget och politiken. Det är möjligt att förhandla t.o.m. strejka och få igenom olika krav kopplade till lönen, arbetsmiljön och löntagarnas rättigheter. Men hur mycket värde har de i det långa loppet om maktfrågorna lämnas därhän. De flesta inser att det är inte bara lönen, arbetsmiljön och rättigheter och för den delen skyldigheter på arbetsmarknaden som styr våra liv.

Saker som sjukvård, pensioner, demokratiska rättigheter, skolan och infrastrukturen har minst lika stor betydelse för vårt dagliga liv. Barnomsorgen måste fungera för att vi ska kunna gå till jobbet. Varje byggt hus är likaså beroende av ett politiskt beslut. Bussarna och tågen måste gå, vi måste ha fungerande vägnät och mycket annat. Allt bygger på politiska beslut och om inte löntagarna påverkar de politiska besluten kommer inte deras perspektiv med i beräkningen när planering och beslut skall tas.

Högern menar att detta skall lämnas till "experter" och politikerna skall som mest sätta ekonomiska ramar. Men hur ska kunskapen om livet utanför "experternas" perspektiv få utrymme i politiken om de som skall leva med "experternas" råd inte hörs innan analysen och besluten tas.

Medelklassen och "experterna"

Expertväldet som beror på främst medelklassens övertro på sin egen betydelse i samhällsmaskineriet och det klassförakt som de bättre bemedlade hyser för den "vanlige" medborgaren. 60-70 procent av medborgarna har inte akademisk

utbildning men en av livet förvärvad kunskap. Den tysta kunskapen om livet och samhället ges idag ytterligt lite utrymme i den politiska kontexten.

En orsak ligger i den försvagade facklig-politiska samverkan. Det är uppenbart att de förslag och försök som gjorts tidigare för att öka löntagarnas inflytande efter kollektivanslutningen upphörde har misslyckats.

Är det möjligt och önskvärt att facklig-politisk samverkan ser ut som den gjort hitintills. Så länge fackföreningsrörelsen hade en organiserat inflytande i det socialdemokratiska partiet så gav det också inflytande i politiken. Men efter att kollektivanslutningen upphörde försvagades också inflytandet och påverkan betänkligt.

Dagens s.k. facklig-politiska samverkan har på central nivå ersatts av springa patrull efter önskemålen från partihögkvarteret på Sveavägen 68 i Stockholm och klassintresset har ersatts av ett systerskap som likt en framträdande förbundsrepresentant beskrev i en mörk stund som att *”det enda resultat är att kvinnorna inne på LO har lyfts fram”*.

Hur ska det då vara möjligt för fackföreningsrörelsen som det ena benet i arbetarrörelsen kunna påverka politiken om dess deltagande inte är aktivt? Under decennierna efter kollektivanslutningen har det genomförts från fackligt håll två kampanjer med syfte att stärka det politiska inflytandet för löntagarna; demokratiprojektet på 1980-talets slut och 100.000-projektet under 2000-talets inledning. Båda dessa vann tillfälliga framgångar. Det bildades ett stort antal facklig-politiska s-klubbar på arbetsplatserna eller i de olika fackliga avdelningarna ute i landet. Det handlade om hundratals föreningar men deras livsduglighet var begränsad skulle det visa sig.

Orsaken till detta var att de inte togs på allvar varken av partiorganisationerna eller de fackliga avdelningarna. Bemötandet var allt från direkt avståndstagande, skepsis till ointresse. Problemet var att det inte fanns ett verkligt engagemang förutom hos föreningarnas medlemmar men det räcker inte om det inte finns utrymme för verklig medverkan i det politiska inre livet, om inte medlemmarna ges utrymme att driva sina politiska frågor, om inte de välkomnas på lika villkor precis som alla andra.

Socialdemokratin har utvecklats till ett parti, en apparat, med yrkespolitiker. Makten har förskjutits från medlemmarna som deltar på sina föreningsmöten, medlemsmöten eller representantskap och där det är självklart och naturligt med medverkan i politiken och de politiska diskussionerna.

Makten inom partiet har under new laboureran förskjutits till experterna och yrkespolitikerna. Makten har förflyttats från medlemmarna till styrelserna, fullmäktigegruppen, riksdagsgruppen och slutligen till partiexpeditionen och dess välutbildade informatörer och "spindoctors".

Problemet med dessa "experter", "välutbildade" och yrkesmänniskor är att de tillhör en minoritet av medborgarna. De är en elit och därför har ringa kunskap om hur de 70 procenten som inte har samma bakgrund tänker och vilka som är deras grundläggande värderingar. Detta blir då synligt i propagandan, det verkliga namnet för informatörernas "information", som då helt missar målgruppen.

För att förändra detta och återge folkrörelsen dess liv måste medverkan vara nyckelordet. Medverkan på alla nivåer, medverkan för medlemmarna men det innebär att makten måste decentraliseras i partiet och den måste avlösas experterna och den medelklass som tagit över med sina akademiska poäng.

Detta innebär inte att partiet inte behöver intellektuella. Problemet det saknas intellektuella i partiet idag. Det saknas de begåvade och bildade intellektuella som vänder, vrider och problematiserar politiken. Idag är det experterna och den socialdemokratiska apparatens "schlingmanns" som har makten i sin hand, en medelklassrepresentation som med dess konflikträdsla och övertro på sin förträfflighet som är partiets verkliga problem.

Facklig-politisk medverkan måste därför bli det som ersätter facklig-politisk samverkan då samverkan sker på ojämlika premisser. Fackföreningsfolket har, tyvärr, alltmer förvandlats till en sparbank och har fått betala inte bara räkningarna utan också tappat inflytande över partiets politiska hantverk.

Med en facklig-politisk medverkan kan det socialdemokratiska partiet och arbetarrörelsen återvinna det förlorade förtroendet och därmed den sedan 1980-talets mitts negativa trend bryta. Det är möjligt, det är nödvändigt och

det är önskvärt. Det är faktiskt också det enda alternativet om socialdemokratin inte skall möta sotsdöden och förvandlas till ett 20-procentsparti utan verkligt inflytande på samhällsutvecklingen.

Ingemar E. L. Göransson, Lingham i oktober 2011.

Del 2

....med deras egna ord...

Mike Smith, Trade Union Congress

Thatcher försökte skilja facket från sina medlemmar

Mike Smith är en av brittiska TUC:s (LO) mest erfarna ledare och han är den som varit med längre än de flesta. Mikes erfarenhet går ända tillbaka till engelska fackets mest inflytelserika dagar på 1970-talet. Om någon har förutsättningarna att analysera det som skett i Storbritannien som har halverat organisationsgraden så är det han.

Jag träffar honom på TUC:s kontor på Great Russell Street mitt i centrala London bara några hundra meter från British Museum och Tottenham Court. Alltså mitt i Londons hjärta finns den engelska LO-borgen som ser ut som ett ganska slitet och typiskt funkishus med en idealiserad arbetare som staty utanför.

Hårt prövad organisation

Brittiska LO en organisation som är hårt prövad sedan storhetsdagarna på 1970-talet. En organisation är prövad från kolgruvearbetarnas omfattande strejker på 1970 och 80-talen över Thatchers unionbusting politik till New Labours ovilja att ändra Thatchers anti-fackliga lagstiftning.

- Thatchers strategi, säger Mike, var att skilja den fackliga organisationen från den allmänna opinionen och från dess egna medlemmar. Man ville slå en kil mellan facket och medlemmarna för att inte facket skulle kunna agera i kollektivets namn och vara medlemmarnas röst.

- Man vill helt enkelt underminera fackets möjlighet att agera solidariskt. Och detta gjorde man på olika sätt. Först med opinionsbildning sedan med lagstiftning. Tories förde en veritabel anti-facklig kampanj under flera år innan valsegern 1979 och Margaret Thatcher, "*The Iron Maiden*", blev premiärminister.

Kolgruvestrejken

Vi uppehåller oss en stund vid kolgruvearbetarnas strejk i slutet på 1970-talet som fick även intern facklig kritik för brister i taktiken.

- Strejken utlystes på våren då lagren av kol var välfyllda. Detta och andra misstag som målsättningen att stoppa alla nedläggningar av alla gruvor även om de som redan var tömda. En annan infekterad fråga var att en del kritiker även bland andra fackförbund ifrågasatte om Arthur Scargill som var ordförande för gruvarbetarna hade verkligen medlemmarnas stöd.

- Det fanns de som t.o.m. hävdade att om det hade gjorts en medlemsomröstning så hade det aldrig blivit strejk.

- Kritikerna bortsåg då från att gruvdistrikten i Wales var och är de fattigaste delarna av Storbritannien.

Smith menar att Thatcher kom att utnyttja allt detta i sitt propagandajobb för att utmåla facket som samhällets fiende nummer 1. Nästa steg blev därför väsentligt enklare – en anti-facklig lagstiftning.

Det första som Thatchers regering lagstiftade om var ett förbud mot "*secondary action*" bakom detta begrepp är verkligheten att numera är ett brittiskt fack förbjudet att be sina kamrater i andra fack att agera solidariskt. Det innebär att en liknande lagstiftning i Sverige skulle förbjuda HRF att be Transport om blockad om en krögare vägrar teckna avtal eller om HRF är i konflikt med en restaurang av andra skäl. Andra förbunds deltagande i

blockaden mot Wild `n` Fresh i Göteborg skulle med Thatchers lagstiftning varit olaglig.

Ytterligare exempel på lagstiftning som Thatcher drev igenom var fackföreningsledningarna i fortsättningen inte skulle få bestämma själva om konfliktåtgärder. Toryregeringen lagstiftade om att minst 50 procent av rösterna i hemliga slutna medlemsomröstning skulle besluta i frågan om konflikter.

- Slutna medlemsomröstningar innebar naturligtvis att det bromsar möjligheten till snabba beslut i en situation som exempelvis ett avtalslöst tillstånd. Arbetsgivarna har naturligtvis en stor fördel eftersom det ger dem tid att på ett annat sätt undkomma konsekvenserna av en konflikt eller en strejk.

- Thatcher-regeringen drev igenom var den överrock till som stipulerar att facket inte själv får bestämma hur de ska välja sina ledare. Det innebär att ska en ordförande för ett förbund eller annan förtroendevald i ledande ställning utses är det inte organisationens årsmöte eller kongress som kan göra det hur som helst utan det ska föregås av sluten omröstning bland medlemmarna. För övrigt gäller denna lagstiftning enbart fackföreningar och inga andra organisationer i Storbritannien.

Likheter med Sverige

Det slog mig när vi satt och resonerade att likheterna med våra egna inhemska *"unionsbusters"* inte är alltför avlägsen Tories politik på 1980-talet. Önskan om att facket inte ska få utlösa sympatiåtgärder, ta egna beslut om konflikter inte är självklar hos våra inhemska högerpolitiker. Det räcker att påminna om vad vår egen *"järnjungfru"*, Maud Olofsson, har sagt och den syn på facket som hon med all önskad tydlighet visat.

Ett annat exempel på den anti-fackliga lagstiftningen som är arvet efter Thatchers tid är att på de brittiska öarna det måste finnas minst 20 procent fackmedlemmar på en arbetsplats för att facket skall ges möjligheten att agera och kräva exempelvis avtal för sina medlemmar.

Diskussionen om och kraven från exempelvis Centern att facket bara ska kunna kräva avtal på arbetsplatser där man har medlemmar ligger i samma härad som

Thatchers anti-fackliga politik. Det finns många likheter och Mike Smith har en hel del att lära oss i Sverige även om vi tror ibland att vi är det starkaste facket i världen. Det var engelsmännen också en gång. Vi vet hur det gick och det gick snabbt. Det finns inget som säger att det inte kan gå lika illa här.

London, juni 2008.

Len McCluskey, Unite

Vi ställer krav på Labour

Len McCloskey är generalsekreterare för Storbritanniens största fackförening; Unite. Förbundet bildades 2007 genom en sammanslagning av Amicus och Transport & General Workers Union. Förbundet som har 2 miljoner medlemmar organiserar i första hand arbetare inom byggsektorn, transport och industri.

Len McCloskey som valdes i slutet av förra året är en välkänd facklig profil i Storbritannien efter att ha varit aktiv inom facket sedan 1970-talet. Han är också en av de mest stridbara av brittiska fackliga ledare. Att få en intervju med McCloskey har stått länge på "att-göra-listan" för min del eftersom han har mycket att berätta och är en av de mest intressanta på den fackliga arenan i Storbritannien idag .

Stressad generalsekreterare

I början av februari 2011 hade jag lyckats få honom att ta ge mig en halvtimme av hans tid. McCloskeys almanacka är givetvis mer än fulltecknad, men det är en avslappnad och mycket vänlig generalsekretare som kommer några minuter sent till sitt kontor på sjunde våningen i Unites kontorshus i centrala London på 128 Teobald's Road i Holborn.

Huset som har den sedvanliga brittiska patinan känns vara fyllt av aktivitet. I lobbyn sitter fackliga aktivister som skall på ett möte och människor kommer och går hela tiden, men på den sjunde våningen där generalsekreteraren har sitt kontor är det väsentligt lugnare och sekreterarna håller på med sitt i ett hav av papper precis som det ofta är på en facklig expedition var än i världen du kommer.

- Det var ingen överraskning att jag blev vald, säger Len. Jag var favorit och det var mina långa erfarenhet och den bild som medlemmarna har av mig som en någon som står för principer.

En kämpande fackförening

- Jag vill skapa en kämpande fackförening och det vill medlemmarna höra. Men samtidigt uttrycker han oro över att valdeltagandet i valet till generalsekreterare engagerar så få medlemmar. Endast 16 procent deltog vilket Len menar är ett bekymmer. När valen av förtroendevalda sker på lokal nivå så deltar ca 70-80 procent av medlemmarna, men sedan Thatchers regering genomdrev en lagändring att val av ledande funktionärer måste ske i slutna val med valsedlar så har valdeltagande sjunkigt från ca 80 procent.

- Thatcher påstod att lagändringen var för att stärka demokratin. Syftet var att använda högerpressen för att påverka valresultatet, menar McCloskey. Under valet så drev högerpressen en kampanj mot mig och för mina motståndare som blev allt tydligare höger i sina uppfattningar. Trots det blev valet en jordskredsseger för Len McCloskey.

- Jag står för en fackförening som tar upp kampen mot nedskärningarna och försämringarna. Jag står för ett Unite som "fights back" som han uttrycker sig.

Brittiska fackföreningar har stora problem med låg organisationsgrad och hur vill McCloskey möta den långa perioden av nedgång?

- Den låga organisationsgraden (*ca 30-35 procent för hela brittiska fackföreningsrörelsen, min anm.*) beror delvis på nyliberalismen, men också på industrins nedgång. Det var en period där det var en "Till salu"-skylt över hela landet.

Problem med bemanningsföretag

Att McCloskey är bekymrad är uppenbart. Men han menar att det inte är så enkelt utan följderna av Thatcher och nyliberalismen har givet andra svårhanterliga problem.

- Vi kan ha en industri med 1.400 man. Då är det vanligt att 700 är anställda och medlemmar i Unite medan de andra 700 är antingen daglönare och från

bemanningsföretag²²⁶ och de har inga rättigheter och usla villkor och är ytterst sällan med i fackföreningen.

Hur möter då Unite detta? Finns det möjligheter att förbättra situationen för de som står utan rättigheter och få med dem i facket. Har Unite någon strategi för detta.

- Inom köttindustrin har vi haft framgångar och fått ca 30.000 nya medlemmar, över 600 nya förtroendevalda (*shopsteward*) och ett antal nya avdelningar.

- Det går, men det kräver ett målmedvetet organisationsarbete. Han berättar hur Unite har utbildat mängder av organisatörer som har gått ut och jobbat med detta direkt på arbetsplatserna.

Den engelska industrin har under de sista trettio åren minskat i omfång och i antal arbetare på ett för västvärlden unikt sätt. Len berättar hur han efter skolan i sin hemstad började jobba i hamnen i Liverpool.

- Vi var 15.000 som jobbade i hamnen då och idag är de inte fler än 400 kvar! Den konservativa-liberala regeringen Cameron hotar 1,5 miljoner jobb inom offentlig sektor med sina nedskärningsprogram så det underlättar inte att höja organisationsgraden för en fackförening som Unite.

Len McCloskey har varit med länge och har en i många stycken unik erfarenhet. Han började på dåvarande T&GW på 1970-talet och kritisk till utvecklingen.

- Arbetsgivarna försökte "*kick us to death*" på 1980-talet sedan på 1990-talet skulle vi ingå i samarbete ("*partnership*"). Det här menar Len nyliberalismens två ansikten.

Krav på Labour

Men hur bemöter Unite detta politiskt, Labour under Blair och Brown var knappast någon att ta skydd bakom.

- Jag har sagt att Unite kommer inte att fortsätta att villkorslöst skicka pengar till Labour om det inte sker en förändring, säger Len med övertygelse. Kroppsspråket visar att han menar allvar med det "löftet".

²²⁶ McCloskey talar om dessa som "*casual labour*" och "*agency labour*"

- Blair ändrade aldrig Thatchers anti-fackliga lagstiftning. Vi är väldigt arga och djupt besvikna på Labour. Partiet måste ändra sig och visa att de är beredda att lyssna på fackets tankar och idéer. Miliband (Labourledaren) säger att han vill ha en ren start, men då måste fackliga rättigheter högt upp på hans dagordning.

- Problemet är att de inte förstår vad en fackförening är. Det är en ny sorts politiker, de vet inget om fackföreningens verklighet, våra problem och våra värderingar. En av orsakerna är att fackliga frågor är inget framträdande i den offentliga debatten idag och att den fackliga organisationsgraden är så låg.

- Ingen blir medlem i facket om den inte känns relevant, menar han, och det är inte lätt och det blir inte lätt men det är nödvändigt.

Han tystnar några sekunder och fortsätter eftertänksamt:

- Jag vill inte vara generalsekreterare för en fackförening som krymper.

Intervjun närmar sitt slut, min halvtimme är över. Len sekreterare knackar och meddelar att nästa besök står utanför och trampar. Två minuter, ler han lugnt.

- Jag tror att det kommer snart upp en diskussion om vi verkligen skall tillhöra EU. Detta apropå den kritik som växer fram i Europa mot exempelvis EU:s direktiv om privatisering av järnvägen i hela EU. Kritiken och motståndet från löntagarna i södra Europa mot EU:s politik kommer ofelbart att leda till en sådan debatt menar McCloskey och det som hänt i Grekland, på Irland och är på väg i andra länder kommer få effekter på motståndet mot EU:s nyliberala agenda.

När jag lämnar McCloskeys kontor på sjunde våningen skiner solen utanför, det är nästan vårlikt. Människor kommer och går i Unites lobby och det känns som om det är lite av lugnet före stormen.

London, februari 2011

P O Edin, tidigare LO-ekonom

Fackföreningsrörelsens måste hålla ihop

P O Edin var LO:s chefsekonom under åren 1984 till 2000. Han är en av Sveriges mest respekterade ekonomer så det var naturligt att göra en intervju med honom som en del i arbetet med denna bok. P O (heter egentligen Per-Olof men det är ingen som kallar honom) är en frispråkig person och intervju kom att utvecklas till en svindlande resa i historien och ekonomisk kunskap.

När Edin ska beskriva Sveriges ekonomi och hur politiker och ekonomer såg på verkligheten säger han:

- I början på 1970-talet blev både ekonomer och politiker tagna på sängen då de fick se att inflationen stack iväg samtidigt som tillväxten stannade av. Det var ingen som hade någon förklaring, menar Edin.
- Det är här idén om normpolitiken kom från Friedrich Hayek och Milton Friedman. Staten skulle inte ta på sig att bekämpa arbetslösheten som var keynesianismens grund. Det viktigaste var att få ner inflationen och så fick det verka ut bäst det ville.

Edin fortsätter med att beskriva hur Thatcher i England stramade åt ekonomin med hög arbetslöshet på 11-12 procent kring 1982-83 medan inflationen fortfarande var hög.

Högt pris för normpolitiken

- Det var inget fel på teorin för när de flesta länder nått 11-12 procents arbetslöshet så sjönk inflationen. Men det var oerhört kostsamt vad det gällde välfärden.

Edin berättar hur han vid ett tillfälle, ska ha varit kring 1989 eller möjligen 1990, åkte taxi tillsammans med SNS:s chefsekonom Hans T-Son Söderström som i taxin utbrister "att nu hade alla viktiga beslutsfattare accepterat normpolitiken".

- Uppenbart, säger P O, räknade han inte med LO som en av de viktiga beslutsfattarna. Jag tog kontakt med regeringskansliet och åt lunch med Erik Åsbrink och Bengt K.A. Johansson.

Edin ställde vid lunchen den direkta frågan om även den socialdemokratiska regeringen hade bestämt sig för att följa exemplet och överge keynesiansk ekonomisk politik till förmån för normpolitiken, dvs. låta arbetslösheten få löpa iväg.

- Min fråga var om även vi skulle utsättas för "stålbadet", berättar Edin. Svaret var att det var försent att göra något åt det utan hädanefter följde även den socialdemokratiska regeringen råden att ansluta sig till normpolitiken.

- Vi kommer aldrig att använda oss av valutapolitiken var svaret jag fick av Åsbrink, fortsätter Edin. Detta trots att jag sa att vi skulle från LO kunna acceptera en höjd arbetslöshet till en 2-3 procent men under kontrollerade former.

- Men det var försent, var svaret jag fick.

Maastricht och välfärdsstaten

P O Edin är kritisk till Maastrichtavtalet. Hans kritik är av två slag; innehållet och att det konstitutionella i fördraget.

- Maastricht är inget annat än en grundlag som binder undertecknarna i en internationell överenskommelse. Den bestämmer inte bara hur utan vad som ska bestämmas. Maastricht är ett konstitutionellt förbud mot keynesiansk politik och låser fast länderna vid en nyliberal politik.

Att Edin är kritisk till Maastricht är klart och hans konstitutionella kritik är väl genomtänkt är uppenbart.

- Det är otroligt mycket svårare att ha en välfärdsstat om man har en arbetslöshet på 8-10 procent, konstaterar Edin på min fråga om välfärdsstaten kan överleva jämviktsarbetslösheten på den nivån.

- Ekonomerna sa på 80-talets början att arbetslösheten om vi gick över till normpolitiken skulle bli 4-5 procent över en konjunkturcykel, är Edins

minnesbild. Vi var motståndare från LO mot normpolitiken. Vi skrev artiklar och debatterade. Ibland blev vi förlöjligade för vår kritik, minns P O.

Här börjar P O Edin en veritabel historielektion och när jag försöker sticka in en fråga uppmanar han mig att vänta så han kan förklara helheten. Edin menar att arbetarklassens och arbetarrörelsens styrka ligger i dess enighet, att den kan hålla samman.

Till sist, efter den fascinerande historiska resan från industrialismens barndom till dagens samhälle, ställer jag frågan om han tror att arbetarrörelsens tid är över och om drömmen om ett jämlikt samhälle är förlorad.

- Det är ett skräckscenari, menar P O, att alla de spänningar och sociala motsättningar skall leda till revolutioner och uppror. Det är möjligt att undvika om vi kan hålla samman, återupprepar han.

- Ingvar Carlsson förstod aldrig vad som hände när det skedde, säger P O när vi fortsätter vårt samtal. Stig Malm förstod konsekvenserna av normpolitiken däremot, är Edins uppfattning.

Stig Malm och "skållade råttor"

Många kommer väl ihåg när Stig Malm den 13 december 1990 myntade begreppet "skållade råttor" om den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Vad få kommer ihåg var sammanhanget.

- Syftet med att släppa kreditrestriktionerna 1985 var att ge kapitalmarknaden inflytande på politiken, fastslår Edin. Han förklarar med att om regeringen höjer barnbidragen "för mycket" eller är "för generös" med a-kassan så kan kapitalmarknaden straffa regeringen med att föra ut valuta i stor omfattning.

- Det skedde också och finansminister Allan Larsson gav riksdagsgruppen natten på sig att spara 20 miljarder för att lugna kapitalmarknaden. Detta efter ett stort valutautflöde.

- Det var det som Malm menade med när han sa att riksdagsgruppen "sprang som skållade råttor", småskrattar Edin. Det var hans behov av att dramatisera det som hände för att media skulle ta åt sig.

Med detta sagt blir Edin allvarlig och säger:

- Det här ger kapitalmarknaden möjlighet till press på politikerna. Malm frågade mig om Bengt Dennis (*riksbankschefen, min anm.*) och Allan Larsson hade fixat det här utflödet av valuta för att ge sig på den generella välfärden.

- Mitt svar var att det hade dom inte, men de hade skapat systemet som fick den effekten.

- Det var det jag trodde, svarade Stig enligt P O:s minnesbild.

”Metall har försvagat LO i 25 år”

Edin erkänner att han känner en stor frustration över den höga arbetslösheten. Men hur menar den förre LO-ekonomen Edin att det ska kunna gå och vända utvecklingen. Och åter börjat en historisk exposé värd att lyssna på.

Nyliberalerna insåg att det som gjorde LO så starkt var den lönepolitiska samordningen. Arbetsgivarna var nöjda med att få arbetsfred så det frivilligt gav LO makt. Ideologer som Gösta Boman insåg att om LO:s makt bröts så bröts också socialdemokraternas makt.

Edin fortsätter sin historieskrivning med att berätta om att 1978 hade Metall ett antal ouppklarade frågor med Verkstadsföreningen som var så förbundsspecifika att det inte gick att lösa inom ramen för centrala överenskommelser.

- Bert Lundin (*dåvarande Metallordförande, min anm.*) blev otroligt upprörd när VF erbjöd honom lösningen på dessa om han övergav den solidariska lönepolitiken, berättar Edin. Lundin var starkt solidarisk med LO:s samordning.

Edin mulnar till och fortsätter med en tung suck:

- 1983 bryter Bengt ”Blomman” Blomgren samordningen och får de olösta frågorna inlösta.

Det är här menar P O Edin att LO:s makt bryts och när den lönepolitiska lönesamordningen bryts så ökar spänningarna inom LO.

- Industriförbunden inom LO har inte gjort annat försvagat LO:s de senast 25 åren. När jag frågar P O om jag får citera detta säger han att det har han hävdad i all öppenhet hela tiden.

- När Pappers Sune Ekbåge fick förfrågan om att bli LO:s andre ordförande tackade han nej. Han gjorde det med skälet ”Vi har bestämt oss för att försvaga LO och då kan vi inte sätta in bra folk där.” berättar P O.

Partiet har inte stått fast vid sina rötter

Kan då arbetarrörelsen åter få ett avgörande inflytande på samhällsutvecklingen?

- Partiet har inte stått kvar vid sina rötter. En del av ansvaret är fackföreningsrörelsen för det. Edin fortsätter med att beskriva hur kollektivet om man håller samman kan bli mycket starka.
- Om Sveriges nationalekonomer strejkar betyder det inget. Men om alla vårdbiträden eller transportarbetare gör detsamma stannar Sverige.
- När vi ser vem som är rik och vem som är fattig, eller att vi har 20 procent på en låglönearbetsmarknad då är välfärdsstaten i fara, menar Edin.
- Att hålla ihop är det som kan ge de som är längst ner makt, men det kräver också att LO håller ihop.

Stockholm, augusti 2010

Ann Field, Unite

Tiden med New Labour var fruktansvärd

Ann Field har under många år varit funktionär inom facken i den grafiska industrin. Dagens brittiska grafiker tillhör Unite, den största fackföreningen i Storbritannien med ca 2 miljoner medlemmar. Stämde jag Ann Field möte med på Marx Memorial Library i stadsdelen Clerkenwell i den nordöstra delen av centrala London. Biblioteket ligger ungefär en kvarts bussresa från Tottenham Court. Ann Fields erfarenheter går tillbaka till 1970-talet och är numera pensionär sedan något år. Dock är hon fortfarande mycket aktiv inom Unites sektion för den grafiska industrin.

Hur vill hon beskriva tiden med Tony Blair, Gordon Brown och New Labour?

- Fruktansvärd, helt enkelt fruktansvärd, är hennes spontana kommentar. Det var mycket stora förväntningar när Labour vann valet 1997 men besvikelsen blev lika stor, fortsätter Ann.

- Det var väldigt lite som regeringen gjorde. Visst de införde en lag om minimilön och ett arbetstidsdirektiv men utöver det – inget. Det var inga förbättringar av Thatchers anti-fackliga lagstiftning.

Ann Field är inte Labourmedlem så hon har inte någon anledning att spegla annat än icke-medlemmens syn på Labour, inga partihänsyn och kanske därför är hon ofta väldigt tydlig i sin kritik av det parti som hon helst vill ska vara partiet som har arbetarklassens intresse för sina ögon som hon gång på gång säger.

Vem hade tjänat på splittring

Kunde då fackföreningsrörelsen gjort något annorlunda än det som nu skedde. Kunde facken i Storbritannien kunnat lyckas bättre i att få Labour att driva en annan politik?

- Visst, vi kunde likt RMT och brandmännens fackförening varit mycket tuffare, men vad hade det lett till. Vi kunde ha dragit alla pengar och svurit ve och förbannelse över Blair och New Labours politik, säger hon. Hon blir tyst några sekunder som om hon tänker efter så att orden faller rätt i nästa svar.

- Det hade troligen lett till total splittring och vem hade tjänat på det? Men nyckelfrågan är hur länge kan fackföreningarna finansiera en organisation som inte är intresserad av arbetarnas intressen.

- Vi vill stödja det som skall vara vårt parti för att inte visa upp splittring. New Labour har inte tagit hänsyn till arbetarnas intressen utan enbart gynnat arbetsgivarna.

Ett nytt parti då, hur ser Field på det, är det en möjlighet som hon ser det?

- Den känslan finns bland många fackligt aktiva i Storbritannien, menar Ann. Men många känner samtidigt på sig att det inte är ett svar.

- Antingen väntar vi på att trycket skall bli så högt inom Labour att det sker en förändring eller annars så skapas ett nytt parti. Hon slår med armarna och visar för första gången under intervju ett visst uttryck för uppgivenhet.

New Labours kollaps

Samtalet tystnar, det kommer av sig, som hon tänker efter konsekvensen av vad hon sagt. Men straxt därefter hämtar Field ny kraft från en för mig okänd inre energikälla och fortsätter:

- Låt mig förklara vad som är orsaken till New Labours kollaps. När Thatcher kom till makten 1979 hade 78 procent av alla anställda kollektivavtal. När New Labour och Blair vann valet 1997 så var den siffran nere i 35 procent och nu när Tories är tillbaka har mindre än 30 procent kollektivavtal.

Hon fortsätter:

- Arbetarna har inte valt Tories och Cameron utan de har valt bort New Labour för att partiet efter 13 år vid makten har inte leverat en politik som tjänar arbetarklassen, slår hon fast med kraft.

- Klyftorna har ökat; New Labour har inte gjort något åt bostadskrisen när det byggs färre bostäder som arbetare har råd med än sedan 1920-talet. De har inte gjort något åt arbetsrätten eller inget åt utbildningen. Men Blair, Brown och New Labour har ställt upp bakom arbetsgivarnas, bankernas och USA:s intressen. New Labour har gått ut i två krig.

_ Det är som ett familjegräl. Mycket kan man förlåta och gå vidare. Men när det gäller New Labours politik är det omöjligt. New Labour har övergett arbetarklassen för medelklassens intressen och därmed också ställt för på arbetsgivarnas. De har varit mer intresserade av att vinna deras godkännande än arbetarnas stöd.

Vårt samtal fortsätter kring situationen i Storbritannien och inom Labour som när intervjun görs är mitt uppe i sin process att välja ny partiledare.

- Jag hoppas Diane Abbott säger Ann Field. Nu när inte "Joe" McDonald (*partivänsters kandidat, min anm.*) är borta. Partiet är tyvärr inte mogen för en kvinna som partiledare än mindre en svart kvinna, fnyser hon.

Arbetarnas kollektiva styrka

Ann Field har inte mycket övers för teorin om att arbetarklassen inte finns längre som exempelvis Tony Blair hävdade. Det blixtrar till i ögonen när jag för detta på tal.

- Det är en myt, en myt att arbetarklassen inte finns. Det är skitsnack för arbetarklassen är minst lika stor idag som någonsin, men det är ingen som representerar den idag.

Visst fackföreningarna och de kommer alltid att finnas. De skulle finnas även om de blev förbjudna för arbetarna har ett behov att organisera sig.

- Vi har rösträtt, vi har organisationsfrihet men vi saknar rätten att strejka som är arbetarnas enda kollektiva möjlighet att driva sina intressen. Thatcher som gjorde med sin lagstiftning strejkerna omöjliga och olagliga och New Labour gjorde aldrig något för att ändra på detta.

- När Thatcher förbjöd sympatiåtgärder och i praktiken förbjöd strejkvakter var det för att slå ut arbetarnas kollektiva styrka.

Att orden är viktiga för Ann Field blir uppenbart när jag ställer frågor kring förbudet mot sympatiåtgärder. Jag råkar använda den juridiska termen "*secondary action*" och hon reagerar kobrasnabbt och avbryter mig med kommentaren:

- Vi föredrar termen "*solidarity action*"!

Intervjun med Ann Field närmar sitt slut. Inspelningen avslutas och vi försätter att prata om Marx Memorial Library, vilket är Arbetarrörelsens Arkivs motsvarighet, då jag kommer på att jag glömt att ta några foton av Ann för boken.

- Hur vill du bli fotad ?, frågar jag.

Hon funderar, drar en hand genom det halvlånga håret och ler:

- Med honom som bakgrund och pekar på den gigantiska affischen av Marx som är på väggen i bibliotekets kök.

London, juni 2009

Håkan Juholt, riksdagsman (S)

Så satans trött på "förnyelse"

Håkan Juholt är socialdemokratisk riksdagsman och numera partiordförande. När intervjun gjordes var han partiets talesman i försvarsfrågor. När intervjun gjordes i januari 2011 var det ingen som anade att Juholt skulle bli Mona Sahlins efterträdare. Den nedanstående intervjun kom att spela en roll i denna process och inte minst i de första dagarnas uppståndelse kring valet av Håkan Juholt då den var den enda då existerande intervjun som gav en bild av vem den nye partiledaren var. Men inte minst och kanske främst hur han tänkte kring partiets politik.

Det här var intervjun som höll på att aldrig bli gjord. På grund av den svenska vintern och SJ:s oförmåga att köra tåg så blev det en telefonintervju istället. Håkan Juholt hade gjorts sig känd som en av de mer talföra socialdemokratiska riksdagsmännen vilket satt honom i problem några gånger. Han har dock en stor integritet vilket även framgår av intervjun.

- Det är en internationell trend att sittande regeringar förlorar, svarade Juholt på min beskrivning av hur socialdemokraterna i de senaste åtta valen tappat i stöd i förhållande till det föregående valet, med undantag för 1994 och 2002.

- Det var snarare sensationellt att vi gick fram 2002, menar han i kommentar till att partiet gått fram endast 1994 och 2002 under samma period. Juholt menar att medborgarna står till vänster och har en berättigad känsla av trygghetssystemen är bra för de allra flesta medborgare.

- Värderingsmässigt står man också till vänster och är medvetna om att det är arbetarrörelsen och socialdemokraterna som står arkitekten bakom vår välfärdsmodell. Man känner t.o.m. stolthet över den.

Håkan Juholt menar att det inte pågår någon "avsocialdemokratisering". Problemet är enligt honom att väljarna däremot har tappat förtroendet för partiets förmåga att leda landet.

Håkan återvänder till valet 1994:

- Det fanns enormt uppskrivade förväntningar och det ledde till förlust i valet 1998.

Juholt menar, lite överraskande, att det var en nödvändig politik som Ingvar Carlssons regering förde med tanke på den misskötsel som Carls Bildt fört. När det gäller valförlusten 2006, är det hans uppfattning att det fanns en nyfikenhet på något nytt och att väljarna litade på Reinfeldts försäkringar om att han stod bakom välfärden.

Ingen värderingsförskjutning

- Det var inget underkännande av vår politik, menar Håkan. Det var inte en värderingsförskjutning utan bara nyfikenhet på något nytt.

När det gäller valet 2010 slår Juholt fast att väljarna inte litade på den röd-gröna laguppställningen. Mona klarade inte jämförelsen med Reinfeldt. Östros klarade inte jämförelsen med Borg osv. Håkan Juholt är uppenbarligen kritisk till valupplägget.

- Men värderingarna är lika starka i synen på välfärden, understryker Juholt på nytt.

Påverkades inte socialdemokraternas förtroende av Ingvar Carlssons och Göran Perssons 1990-tals politik. Drabbades inte partiet av missnöjet och besvikelsen med nedskärningarna, privatiseringarna och utförsäljningar.

- Jag håller med dig i det. Det finns inom socialdemokratin en rörelse mellan socialliberalismen och den demokratiska socialismen, menar Juholt.

- I valet 2010 liknade partiets politik i mångt och mycket Bengt Westerbergs socialliberalism 1985, konstaterar Juholt lakoniskt.

Ideologisk socialdemokrat

Håkan Juholt är en ovanligt ideologisk resonerande socialdemokrat, långt mer än vad jag oftast möter hos partiföreträdare. Han fortsätter sitt resonemang:

- Det finns nog ett folkligt stöd för en tilltro till "experterna" idag. Det är ett resultat av det nyliberala genombrottet, menar Håkan.

- Innan nyliberalernas genombrott fanns det en stark tilltro till politikernas möjligheter att påverka samhällsutvecklingen. Det innebar också att det fanns en tilltro till den parlamentariska demokratin möjligheter.

- Vi har gått från en värderingsstyrd samhällsmodell till en expertstyrd. Och det är nyliberalernas "förtjänst" säger Håkan.

- Vi håller på att förlora den matchen, konstaterar han med en tydlig oro i rösten.

Är det här ett hot mot demokratin som han ser det?

Han menar om man argumenterar att politiken, dvs. demokratin, inte ska lägga sig i får det en svagare demokrati som resultat. Kunder på en marknad medför individualiseringen blir så stor att det ger utrymme för expertvälde så blir det i förlängningen utrymme för fascism.

- Det var nog inte meningen med nyliberalernas vurm för marknaden, är hans uppfattning. Men håller med exempelvis belgiskan Chantal Mouffe i hennes kritik mot nyliberalerna för att de har släppt fram fascism och främlingsfientlighet i Europa. Syftet har inte varit det, men resultatet blir det samma.

På frågan om den permanenta arbetslösheten, menar Håkan Juholt att han inte ser några tendenser till omprövning av normpolitiken och han varnar för att tro att det finns en förändring i USA även om president Obama försöker som enskild politiker närma sig keynesianska lösningar. Det finns inget stöd för det hos demokraterna menar han.

Politikens verkningsgrad minskar och han är pessimistisk; det har blivit dyrare och sämre, och tar som exempel apoteksavregleringen. För de som behöver medicin har det blivit klart sämre.

Jag berättar om den frustrering, missnöje och ilska ute i landet som jag möter när jag är ute och pratar. Hur vill Juholt möta detta och hur ska arbetarrörelsen mobilisera missnöjet?

Konstitutionell uppgift

- Socialdemokratin konstitutionella uppgift ska bryta ny mark där ingen gått förut. Upprätthålla ett värn och stärka vårt gemensamma beslutfattande på områden som berör oss i vår vardag. Klarar inte socialdemokratin det så har den inget existensberättigande.

Han fortsätter att konstatera:

- Blir socialdemokratin ett socialliberalt parti på 35 procent har det inget berättigande!

Hur ser då han på partiets framtid och den kris som arbetarrörelsen står mitt uppe i?

- Partiets uppgift nu är att tydliggöra den konstitutionella arbetsuppgiften det har. Socialdemokraterna ska vara ett verktyg för samhällsförändring och det är i grunden en väldigt positiv utmaning, säger han över den dåliga mobiluppkopplingen.

Han fortsätter sitt resonemang med att dra slutsatsen att:

- Om våra ingångsvärden stämmer att medborgarna står generellt till vänster, har en stark tro på en omfördelning från den som är rik till den som har det svårare, har en stark tro på att den som är frisk har ett ansvar för den som är sjuk och har en stark tro på att den som har jobb har ansvar för den som är arbetslös då finns alla möjligheter att partiet kan bli relevant på nytt.

- Men menar han, de här värderingarna tunnas ut även om det är så här fortfarande.

Tre uppgifter

Har då Håkan Juholt några idéer om vad partiet och arbetarrörelsen ska ta sig för rent konkret?

- För det första måste vi bli visionära, säger han. Han är kritisk till den politik som fördes fram i valet och hela upplägget.

- Det var ingen rörelseriktning i valet 2010, det var som en popcornryta där det ena efter det andra poppade upp.

Han uttrycker också en oro över den intellektuella nivån inom arbetarrörelsen.

- För det andra vi måste bilda oss, är Juholt slutsats. Han menar att arbetarrörelsen är intellektuellt utarmad och att fackföreningsrörelsen är intellektuellt impotent idag. Man har gjort sig av med de som ska tänka och forma politiken. Vi måste lägga kraft och resurser vid att skola och bilda oss. Vi måste återupprätta förbindelsen mellan intelligentsian, akademien och oss politiker som har inte samma kunskaper. Vi behöver återupprätta den alliansen.

- Men, påpekar han de ska inte sitta i en slags "bubbla" utan var integrerade i rörelsen.

Han funderingar får mig att tänka på vilken stor roll sådana intellektuella giganter som Ernst Wigforss, Gunnar och Alva Myrdal eller för den delen LO-ekonomerna haft genom åren.

- För det tredje vi måste återigen involvera medborgarna, säger Juholt. Vi gjorde saker tillsammans med medborgarna och han räknar upp folkrörelserna.

- Vi kan kalla det Folkets Hus, vi kan kalla det Konsum, vi kan kalla det hyresgästföreningen, vi kan kalla det vad fan som helst, men vi gjorde saker med våra händer tillsammans med medborgarna. Socialdemokraterna blev lokal aktör att lita på.

- Vi är svaga på alla dessa områden. Vi måste återvinna alla tre, är Håkan Juholts slutsats. Vi kan alltid överleva som en populistisk rörelse, vi kan göra flotta reklamkampanjer ha en partiledare som gör sig bra i tv, men det betyder inget.

Kan då socialdemokratin med Olle Svennings ord återigen utmana makten och den sociala ordningen? När det gäller synen på jämviktsarbetslösheten har, menar Juholt, medborgarna inte genomskådat detta ännu. Men det kommer de att göra det är hans övertygelse. Han håller med om att det i längden är omöjligt att hålla 10 procent av arbetskraften utanför arbetsmarknaden.

- Arbetslösheten är ett ideologiskt val, utbrister Håkan över den sprakande mobiluppkopplingen. Han talar om tjejerna som har otrygga anställningsförhållanden och pekar på call-centren. Politiken måste lägga fokus på löntagarnas villkor och låta ekonomin växa.

Håkan Juholt är som jag skrev tidigare ovanligt tydlig i sin kritik av sakernas tillstånd inom det socialdemokratiska partiet.

Satans trött på "förnyelse"

- Jag är så satans trött på dessa närmast religiösa utropen på "förnyelse". De som med sådan kraft kräver "förnyelse" har sällan förmåga att beskriva vad denna "förnyelse" innebär. Ofta talar de om att det gäller att skapa tid för medborgarna att förverkliga sin livsval. Men vad fan är det för nytt med det?

- Det är en 100 år gammal ide. En socialdemokratisk idé är jämlikhet, att jämna ut förutsättningarna mellan människor och handlar om ekonomi, utbildning, arbete eller en sjätte semestervecka eller ytterligare föräldraledighet.

- Det har tänkts så förbannat mycket nytt och kortsiktigt av diverse spindoctors i partiledningens närhet. Vad är det för rörelseriktning när vi bränner av 5-6 miljarder i sänkt restaurangmoms i valets slutskede – ingen som helst!

De som säger att riksdagsmännen inte tänker och mest är intresserade av att sitta lugnt i båten när det stormar har inte mött Håkan Juholt. I skrivande stund är det svårt att veta hur utbrett tankar och funderingar som de Håkan har är. Men det är hoppningivande att de finns, i varje fall ur perspektivet välfärdsstatens framtid.

Linghem-Stockholm, januari 2011

Lars Ohly, partiledare (V)

Politiken har försvårat kollektiv agerande

Lars Ohly, tidigare tågmästare sedermera och det nuvarande vänsterpartiets ordförande träffade jag i november 2010 i riksdagshuset för en halvtimmes intervju. Det var en pratglad, men samtidigt tydlig partiordförande som snällt och vänligt svarade på mina frågor. Det blev en intressant och delvis annorlunda intervju som ger en bild av Vänsterpartiet som nog för en del i varje fall är lite ny.

- Det är flera systemskiten, började Lars Ohly sin beskrivning av hur Sverige har förändrats. Tillsammans har de försvagat möjligheten till gemensamt agerande. De har delvis varit en återgång till gamla tider, fortsatte han, men framför allt har det inneburit att vi ska agera individuellt, inte tillsammans.

Ohly menar inte, som han säger, att peka finger åt någon eller moralisera över att man tecknar privata försäkringar.

Är inte jämlikhet möjlig rustar vi för ojämlikhet

- Om jämlikhet inte verkar möjlig rustar vi oss för ojämlikhet, konstaterar han, det är naturligt för vi vill varken att vi själva eller våra närmaste ska drabbas av sjukdom eller arbetslöshet. När de generella skattefinansierade systemen inte håller vad de lovar så väljer vi att privat skaffa oss det skydd vi behöver, menar Ohly.

Lars Ohly sitter på andra sidan det stora bruna konferensbordet med diverse herrar som tittar ner på oss från väggarna. Jag spelar in samtalet samtidigt som partiordförandes pressekreterare gör detsamma. En märklig känsla som jag inte upplevt vid något annat tillfälle medan jag gjort alla dessa intervjuer för boken och vid andra tillfällen. Varför detta, är någon rädd för att Lasse skall bli felciterad, är en undring som löper genom huvudet.

Det är på flera områden, säger Ohly, som systemskiftet syns. Det är inte ett utan det är egentligen flera; en är generella välfärden, en annan är bostadssektorn menar han.

- Hyresboende är egentligen en utmärkt idé. Den gör det möjligt med ökad rörlighet. Får man jobb på annan ort är det enkelt att byta bostad och ingen sitter fast med oro för att inte få tillbaka sina pengar vid försäljning.

Han pekar på hur räntor och huspriset gör det mycket svårare.

- Ägt boende försvårar kollektivt agerande då det påverkar oss mer än vad vi tror. Ohly fortsätter sin tanke med att säga:

- Räntor och huspriser får större betydelse än löneökningar, vi blir tvungna att ta privata hänsyn vilket försvårar ett gemensamt uppträdande.

Ohly menar att utförsäljningen av allmännyttan får just den här effekten som de flesta nog inte tänkt på. De flesta tänker nog mest på svårigheten att skaffa en lägenhet som ung när det inte finns många att hyra. Onekligen är Lars Ohlys perspektiv intressant och tankeväckande.

Systemskifte på arbetsmarknaden

- Det tredje området där systemskiftet har skett är arbetsmarknaden, menar Ohly. Sänkt a-kassa gör det svårt att i att hävda löneutveckling i främst låglönejobb då konkurrensen om de jobben har ökat eftersom a-kassan ger så dålig ersättning. Det är många som är beredda att ta dessa jobb för de ger i alla fall bättre inkomst än den a-kassan.

Ohly fortsätter att tala om hur den utländska konkurrensen också minskar utrymmet för kollektivt agerande för löntagarnas intressen. Han pekar på Laval- domen, bärplockarna i Värmland och Västerbotten och hur offentlig upphandling inte får utgå från kollektivavtal.

- Sammantaget gör allt det här att vi tvingas att ta beslut utifrån privata intressen, är Ohlys slutsats. Han berättar om hur när han började på SJ på 1970-talet så var alla med i facket, det var självklart.

- Vi ställde upp för varandra, kommer han ihåg. 1980 när vi var lockoutade, men lika mycket vid strejken 1986. I dag är det tyst på arbetsplatserna, menar han. Det har blivit så tack vare osäkra villkor med alla anställningsformer och inte minst med bemanningsföretagen som inte erbjuder någon trygghet.

Han är kritisk mot att Arbetsdomstolen i upprepade domar beslutat i arbetsgivarnas riktning och gjort det okay att byta ut fastanställd personal mot bemanningsföretag.

Antingen överkörda eller göra motstånd

Vad kan då arbetarrörelsen göra, enligt vänsterpartiets ordförande?

- Antingen blir vi överkörda eller så gör vi motstånd, svarar han. Vi måste hävda full sysselsättning och den generella välfärden. Vi måste börja där.

- Problemet är att vi inte har någon formulerad politik för full sysselsättning, är Ohly uppfattning. Vi kan inte heller vinna medelklassen genom att tala till egennyttan, säger han med tydlig adress till de som känner sig träffade. Vi kan bara vinna medelklassen om vi talar till den solidariska tanken.

Han beskriver hur generella välfärdspolitiken måste se ut. Hans beskrivning stämmer väl överens med den som exempelvis beskrivs i "Arbetarrörelsens efterkrigsprogram". Inkomsttrygghet och det högt upp i lönelägena.

- Vi vet att medelklassens mer välavlönade medlemmar i alla fall aldrig kommer få ut mer ur systemen då sjukdom till stor del är en klassfråga. De kommer att betala in mer än vad de får ut.

Vänsterpartiets framtid

Hur ser då Lars Ohly på vänsterpartiets roll och framtid?

- Vi måste bli ett mycket bredare parti än vi är nu. Vi måste ta och vilja ta ansvar för välfärden, menar han. Vi måste också ha mycket bättre förbindelser till fackföreningsrörelsen.

Men han är mycket noga med att poängtera att ett växande vänsterparti inte får ske på socialdemokraternas bekostnad.

- Vi skulle säkert kunna bli större i isolering, fastslår han, men jag vill att vi ska ha någon att samarbeta med och vänsterpartiet får inte växa på socialdemokraternas bekostnad.

Efter intervjun är avslutat och jag lämnat riksdagshuset. Kan jag knappast känna Lars Ohly eller Vänsterpartiet som det skrämmande kommunistspöke som vissa vill utmåla honom till. Det är faktiskt svårt att se varför det lilla Vänsterpartiet inte ska vara välkommet i arbetarrörelsens stugvärme – arbetarrörelsen har ju lyckats med sin demokratiska fostran och dagens

vänsterparti låter som socialdemokraterna före den nyliberalt påverkade svängen ut i den politiska periferin.

Så många vänner har väl inte arbetarrörelsen att vi har råd att avvisa de som finns, allra minst idag i den nyliberala snålblåsten?

Stockholm, november 2010

STUDIEHANDLEDNING

till

”Arbetarrörelsens kris – Mellan reformism och marknadsliberalism”

Denna studiehandledning är inte en kunskapskontroll utan en hjälp för att diskutera ifrågavarande bok. Därav följer att handledningen inte följer någon sidhandvisningar. Alla funderingar och förslag till förbättringar mottages välvilligt.

Studiecirkeln slutsatser tas emot med stort intresse då de blir en viktig källa till planerad fortsättning på boken.

Ingemar E. I. Göransson, författare

E-post: ordochkultur@telia.com

Första träffen: Välfärdsstaten som ideologi

1. Diskutera välfärdsstaten och reformismen som alternativ till den liberala socialpolitiken och arbetarrörelsens splittring i två riktningar; den reformistiska och den revolutionära.
2. Diskutera kring likheter och skillnader hos William Beveridges rapport (1942) och arbetarrörelsens efterkrigsprogram (1944).
3. Diskutera påverkan på samhällsutvecklingen som välfärdsstaten haft i västvärlden utifrån bokens tre exempel.
4. Diskutera förhållandet välfärdsstaten och demokrati kontra marknaden som samhällsmodell.
5. Diskutera på vilket sätt reformismen som politisk handlingslinje är överlägsen både den revolutionära och marknadsliberala handlingsmodellen.
6. Diskutera hur välfärdsstaten kan utvecklas i 2000-talet.

Andra träffen: Marknadsliberalismens strategier

1. Diskutera marknadsliberalismen och dess påstådda modernitet.
2. Diskutera individens kontra samhället; vill individen ha större (marknads)frihet och på vilket sätt kan den starka välfärdsstaten inskränka denna.
3. Diskutera om ”priset” för välfärdsstaten är för stort kontra individens frihet som nyliberalerna påstår.

4. "Det finns inget samhälle, bara individer och familjen" – diskutera Thatchers uttalande och dess konsekvenser för hela samhället.
5. Vilka likheter kan du se i Thatchers och nyliberalernas politik då med Reinfeldts idag.

Tredje träffen: Fackföreningsrörelsen i den nyliberala offensiven

1. Diskutera fackföreningsrörelsens roll för och i välfärdsstaten.
2. Diskutera likheterna och skillnaderna mellan Thatchers antifackliga politik och Reinfeldts politik gentemot facken.
3. Diskutera den svenska fackföreningsrörelsens förhållande till efterkrigsprogrammet och uppbygget av välfärdsstaten.
4. Diskutera fackföreningsrörelsen som bärare av industrialismen och marknadsliberalerna som bärare av medelklassens tjänstesamhälle.
5. Diskutera Thatchers och Reinfeldts förhållande till industrisamhället som förutsättning för välfärdsstaten.

Fjärde träffen: Klasser eller identifierade gruppintressen

1. Diskutera Chantal Mouffes och Bo Rothsteins respektive kritik mot marknadsliberalernas syn på klasser och identifierade intressegrupper.
2. Diskutera hur det moderna klassamhället ser ut.
3. Diskutera om hoten mot demokratin och på vilket sätt marknadskrafterna i sig inte är demokratiska (se Mouffe).
4. Diskutera bokens tes om frånvaro av klassanalys har påverkat och påverkar synen på politik och politikens innehåll.
5. Vilken roll menar studiecirkeln att frånvaro av klassanalys påverkar fackföreningsrörelsens möjligheter att påverka det politiska skeendet.

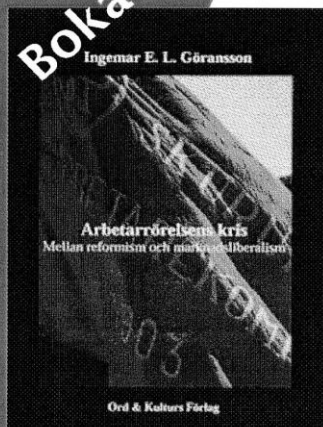
Femte träffen: Reformismen och New Labour

1. Diskutera vilka svagheter ni ser som orsakade New Labours kollaps.
2. Diskutera vilken opinionsmässig potential som det finns för en reformistisk comeback.
3. Diskutera förhållandet mellan reformismen som parti och fackföreningsrörelsens intresse att motsvara medlemmarnas förväntningar.
4. Hur menar du/ni att en reformism på 2010-talet skall utformas. Vilka politiska heliga kor måste omprövas och finns den nya heliga kor som måste tas med i beräkningen.

5. Boken har uppfattningen att arbetarrörelsens kris beror på ideologisk förvirring och brister i bildning inom arbetarrörelsen. Diskutera bokens slutsatser kring detta.

-

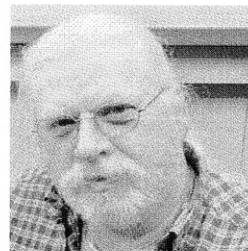
Boka!

Reformismens renässans

- Om politiken efter
nyliberalismen

Idésamtal

om arbetarrörelsens utmaningar och möjligheter när nyliberalerna har misslyckats

Den svenska arbetarrörelsen står inför en mäktig och utmanande uppgift: att forma ett program och en politik för en reformistisk utveckling av det svenska samhället. Ingen annan politisk kraft kan förmå detta. Slocknar socialdemokratin som den reformistiska kraftkällan kommer det svenska samhället och därmed och renoveringen av välfärdsstaten att misslyckas och förfalla till förmån för en marknadsliberal modell där solidaritet ersätts med egoism; där gemensamma lösningar ersätts med privata och där samhället splittras istället för att hålla samman.

Detta i en tid då allt fler börjar ifrågasätta de "sanningar" som varit kärnan i den nyliberala politiken under de senaste 20-30 åren.

Föreläsningen pekar på de stora möjligheter som finns för en reformistisk renässans både objektivt sett - dvs samhälleligt behov - och subjektivt finns en underliggande önskan om ett samhälle byggt efter reformismens grundläggande värderingar.

Föreläsningen diskuterar hur en sådan politik skall kunna formuleras på centrala politiska området; demokratins fördjupande, sysselsättningen, socialpolitiken och arbetslivets villkor.

FÖRELÄSNING AV OCH SAMTAL MED:
Ingemar E. L. Göransson,
frilansskribent och samhällsdebattör

Författare till
"Högerns revolt mot välfärdsstaten" och
"Arbetarrörelsens kris-Mellan reformism och marknadsliberalism"

Boken finns till försäljning till förlagspris i
samband med föreläsningen.

Information och bokningar:

Ord & Kulturproduktioner

Mobil 070-679 53 96
E-post: ordochkultur@telia.com
www.ordochkultur.se

Arbetarrörelsens kris

- Mellan reform och
marknadsliberalism

Riksdagsvalet 2010 blev den mardröm som ingen ville ha. Den nyliberala revolutionen fick mandat att fortsätta att montera ner välfärdsbygget. För arbetarrörelsen innebar valet en fortsatt kräftgång.

"Arbetarrörelsens kris" ställer de obehagliga frågor och efterlyser ett självkritisk analys över vilka mekanismer som gjort att Arbetarpartiet Socialdemokraterna har fått allt svårare att hävda sig mot den nyliberalt färgade högeralliansen.

Föreläsningen tar upp ett idéhistoriskt perspektiv och menar att arbetarrörelsen har tappat delar av sin identitet i sin önskan att bredda sitt väljarunderlag.

FÖRELÄSNING AV:

**Ingemar E. L. Göransson,
frilansskribent och samhällsdebattör**

Författare till

"Högerns revolt mot välfärdsstaten" och "Arbetarrörelsens kris-
Mellan reform och marknadsliberalism"

För förfrågningar och bokningar:

Ord & Kulturproduktioner

Mobil 070-679 53 96
E-post: ordochkultur@telia.com
www.ordochkultur.se

Ord & Kulturproduktioner

- din opinionsbildningsresurs

Ord & Kulturproduktioner erbjuder Dig och Din organisation ett antal tjänster inom opinionsbildning och kultur. Företaget har funnits sedan 2008 då jag startade det efter att ha arbetat på LO och inom fackföreningsrörelsen sedan 1970-talet.

Jag erbjuder föreläsningar, utbildningar, skrivande, kulturproduktioner och annat som har med opinionsbildning att göra. Jag verkar även som frilansskribent/fotograf. Inga uppdrag är för små eller för stora.

För information om aktuella projekt och erbjudanden se **www.ordochkultur.se**

På hemsidan finner du olika pågående projekt och uppdrag jag kan erbjuda. Det som inte finns för ögonblicket kan vi alltid tillsammans forma så det passar era behov.

Jag ser fram mot Din kontakt och uppdrag.

Med vänlig hälsning/Ingemar E. L. Göransson

Kontaktuppgifter

Adress: Sparvsångsvägen 78, 585 65 Lingham

Telefon: 070-679 53 96

E-post: ordochkultur@telia.com

Bloggen: <http://ingemarnyabloggen.blogspot.com>

Facebook: www.facebook.com/ingemar.e.l.goransson

Internet: **www.ordochkultur.se**

Innehar F-skattsedel

Ord & Kulturproduktioner

Ord & Kulturs förlag

Ord & Kulturs förlag startades i december 2010. Syftet är att ge böcker som ingen annan ger ut, men som har en potential. Förlagets planerade utgivning under 2011 omfattar följande titlar:

Ingemar E. L. Göransson "Ett försvunnet arbetsliv" - Fotobok om livet på ett åkeri under 1980-talet. Begränsad upplaga ISBN 978-91-979416-1-7

Ingemar E. L. Göransson "Skrivet" - Texter i urval från trettio års skrivande, ISBN 978-91-979416-2-4

För ytterligare information se

www.ordochkultur.se/ord-kulturs-foerlag

Med vänlig hälsning/Ingemar E. L. Göransson

Kontaktuppgifter

Adress: Sparvsångsvägen 78, 585 65 Lingham

Telefon: 070-679 53 96

E-post: ordochkultur@telia.com

Bloggen: <http://ingemarnyabloggen.blogspot.com>

Facebook: www.facebook.com/ingemar.e.l.goransson

Internet: www.ordochkultur.se

Innehar F-skattsedel

Källor

Litteratur

- 60 years of the welfare state Poverty # 130 London 2006
Akta er för socialdemokraterna AKS/ARAB Stockholm 1995
Arbetarrörelsens efterkrigsprogram Arbetarnas Tryckeri Stockholm 1945
Argument inför valet 1973 Socialdemokraterna Linköping 1973
Beckett, Clare Thatcher Haus London 2006
Benn, Tony The Benn Dairies 1940-1990 Arrow books London 1995
Benn, Tony Letter to my Grandchildren Arrow Books London 2009
Berry, Stephen The rise and fall of the British Welfare State Libertarian Alliance 2009
Beveridge, William The Beveridge report, 1942 www.fordham.edu
British Leyland Wikipedia
Brunson, Kathrine Welfare Policy <http://smu.edu/center/discourse/brunson.htm>
CIS Antireport 1981 Counter Information Services London 1981
Cohen, Nick History shows how poverty helps the right okänd källa dagspress 2008
Coulter, Jim m.fl State of Siege Canary London 1984
Delavante, Michael Den svenska statskuppen www.lasarnasfria.nu
Ekdahl, Lars Valfärdssamhällets spegel Premiss Stockholm 2010
Engels, Friedrich Den arbetande klassens läge i England Proletärkultur Göteborg 1983
En företagsam arbetsrätt SAF 1999
Erlander, Tage Är det slut på framstegen Tidens Debatt Stockholm 1980
Eskilsson, Sture PM angående SAF:s informationsverksamhet av den 22 mars 1971
Ferlin, Nils Dikter Bonniers Förlag Stockholm 1961
Fröding, Gustav Dikter Bonniers Förlag Stockholm 1948
Generell välfärdspolitik i allas intresse LO Stockholm 1995
Ginsburg, Norma How Does the British welfare state shape up in international comparison? Welfare State 2008
Goodman, Geoffrey The miners strike Pluto London 1985
Göransson, Ingemar E. L. I Sisyfos fotspår – 100.000-projektets slutrapport (icke publicerad rapport) LO Stockholm 2004
Haste, Hans Arbetarrörelsens historia Tiden Stockholm 1987
Hard work, hidden lives – The short report of The Commission on Vulnerable Employment, TUC London 2008
Harris, Pete Labour market deregulation and economic performance CTU 1995 NZ LO
Henriksson – Svensson Nya Zeeland – ett föredome eller varnande exempel FSS okänt årtal
Hirsch, Donald The end is nigh for the Beveridge welfare state New Statesman mars 2000
Jacques, Martin/Hall, Stuart The Politics of Thatcherism Lawrence & Wishart London 1983
Johansson, Ivar Lo m..fl Den sociala fotobildboken Rabén & Sjögren Lund 1977
Josefsson, Dan Korståget mot välfärden <http://josefsson.net>
Josefsson, Dan Därför får arbetslösheten aldrig försvinna www.etc.se
Kassmann, Charles Arne Geijer och hans tid 1957-1979 Tidens Förlag 1991
Kavanagh, Dennis Thatcherism and british politics Oxford Press Beckett, London 1990
Kelsey, Jane Economic fundamentalism Pluto Press London 1995
Klein, Naomi Chockdoktrinen – Katastrofkapitalismens genombrott Ordfront Stockholm 2007
Koch, Stefan Höger om – En svensk historia 1968-98 www.algonet.se-koch/urbok.htm

Korpi, Walter Socialpolitiken - hundraåring i snålblåst ur Vägval-uppsatser om några demokrati-problem, Brevskolan Stockholm 1983

Kelly, John Labour and The Unions Verso London 1987

Lagen om anställningsavtal & kollektivavtal SAF 1999

Larsson, Reidar Politiska ideologier i vår tid Studentlitteratur 1994

Linderot, Sven – Hagberg, Hilding Samling kring efterkrigsprogrammet Arbetarkultur Stockholm 1946

Lindgren, Anne-Marie Medelklasspolitik är inte lösningen AiP juni 2009

Lindhagen, Jan Ett mått av prövning. Kring den socialdemokratiska särarten Zenit Häften Kristianstad 1980

Linköpings Historia Del 4 Linköpings Kommun 1975

London, Jack Avgrundens folk Bokförlaget Norden Malmö 1941

Lundberg, Lars-Olof Thatcher och facket Tidens förlag 1984

Marx, Karl Kapitalet – Första boken Bo Cavefors Förlag, Uddevalla 1969

Malnes – Midgaard De politiska idéernas historia Studentlitteratur 1994

Mouffe, Chantal Om det politiska Tankekraft Hägersten 2008

Norberg, Johan /Heide, Kristian Ayn Rand – den livsbejakande liberalismens filosof www.liberalismen.com

Norberg, Johan Robert Nozick – liberalen från Harvard www.liberalismen.com

Norman , Birger Dikter om socialismen och friheten Bokförlaget Branting Falköping 1983

Nordin, Rune Facklig arbetarrörelse Tidens Förlag Stockholm 1988

Oatridge, Nic Wapping `86 Cold Type 2003

Palme, Olof Solidaritet utan gränser Atlas Stockholm 2006

Palme, Olof PS Palme själv Rabén Prisma/Tiden debatt Stockholm 1996

Palme, Olof Politik är att vilja Prisma Stockholm 1968

Palme, Olof Med egna ord Brombergs Stockholm 1978

Persson, Ingvar Jobbpolitiken ska skapa arbetslöshet Aftonbladet sept 2009

Redogörelse för Landsorganisationens första kongress Tryckeriaktiebolaget Framtiden, Malmö 1898

Pinter, Harold Frihetens språk Karnevals förlag Stockholm 2009

Rawnsley, Andrew The End Of The Party Viking London 2010

Reinfeldt, Fredrik Det sovande folket MUF Stockholm 1993

Rifkin, Jeremy The End Of Work Putnam´s & Sons New York 1995

Sahlin, Mona Möjligheternas land Nordstedts Stockholm 2010

Sahlin, Mona Anförande Almedalen 2010 www.sap.se

Sjödin, Sig Arbete och människovärde Tidens förlag Kristianstad 1986

Strike, Norman Strike by name Bookmarks London 2009

Strindberg, August Röda rummet Bonniers Förlag Stockholm 1970

Strindberg, August Det Nya Riket Bonniers Förlag Stockholm 1974

Strindberg, August Stormar, vågor... Svalan/Bonniers förlag Stockholm 1974

Striking back NUM London 2004

Taylor, Robert The TUC – From the General Strike to New Unionism Palgrave/TUC London 2000

The Hidden One-In-Five TUC 2006

The Wapping Dispute Wikipedia

Timmins, Nicholas The Five Giants Fontana books London 1996

Trade unions and the closed shop WEA 1981
UK Miners Strike Wikipedia
Wells, H. G. Funderingar över skodon Tidens Förlag Stockholm 1915
Wigforss Ekonomisk demokrati Natur och kultur Stockholm 1948
World Wide Workers Brevskolan Stockholm 1998
Yergin, Daniel - Stanislaw, Joseph The Commanding Heights Touchstone New York 1998

Översättningar från citerad ej tidigare översatt brittisk litteratur är gjorda av författaren, men är inte auktoriserade av respektive förlag.

Foton

© Ingemar E. L. Göransson om inget anges

Tidskrifter

Ekonomisk debatt
International Socialism
The Miner
Tribune
New Statesman
Socialist Worker Review
Socialist Review
The Guardian
Tiden
LO-tidningen
Tvärdrag
Tidsignal
m.fl.

Intervjuer

Ett antal fackligt och politiskt aktiva från tidsperioden och senare har bidragit till den här rapporten med att välvilligt ställa sina kunskaper, erfarenheter och inte minst tid till mitt förfogande. Bland dessa vill jag speciellt nämna:

Francis Willcox, Unison; Mike Hicks, SOGAT; Phil Katz, Unite; Glen Smith, TGU; John Aitkin, TGU; Mike Smith, TUC; Bob Crow, RMT; Alex Gordon, RMT; Ann Field, Unite; Brendan Barber, TUC; Len McCluskey, Unite; P-O Edin, tidigare LO:s chefsekonom; Håkan Juholt, (S)-riksdagsman; Lars Ohly, vänsterpartiets ordförande och många fler.

Ett stort tack personalen på Bookmarks för deras hjälp att hitta intressanta dokument i deras välfyllda källare.

